

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ORTADOĞU, TERÖR VE
TÜRKİYE

Hazırlayan
Murat CİHAN

DANIŞMAN
Dr. Öğretim Üyesi Çağatay SARP

Temmuz-2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğretim Görevlisi Çağatay SARP danışmanlığında Murat CİHAN tarafından hazırlanan Sosyolojik Bakış Açısıyla Ortadoğu, Terör ve Türkiye adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

İmza
Adı Soyadı
Başkan

İmza
Adı Soyadı
Ünvanı

İmza
Adı Soyadı
Ünvanı

İmza
Adı Soyadı
Ünvanı

İmza
Adı Soyadı
Ünvanı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ BAŞKANLIĞINA

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Sosyolojik Bakış Açısıyla Ortadoğu, Terör ve Türkiye adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.07.2019

Murat CİHAN

SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ORTADOĞU, TERÖR VE TÜRKİYE

ÖNSÖZ.....	i
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	iii
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	...x
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xi
İÇİNDEKİLER.....	xii
GİRİŞ.....	1

ÖNSÖZ

Tarih Doğu ve Batı medeniyetlerinin birbirlerine olan üstünlük mücadeleleri ile doludur. Her medeniyet kendini sonsuza dek yaşatmak ister. Bu tabiatın doğasında olan sosyal bir olgudur. İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren bireysellikten arınarak tarım toplumuna geçmesi ile birlikte sorunlarda daha karmaşık hale gelmiştir. Daha büyük toplumsal gruplar oluştuğça sorunlarda artmıştır. Güçlü olanın adalet anlayışı geçerli olmuştur. Dünya üzerinde küçük grupların ve kabilelerin birbirlerine eklemlenerek gerçek anlamda sosyal bir topluluk haline geldiği ve ilerleyen süreçte bir medeniyet oluşturduğu ilk yerler Ortadoğu toprakları olmuştur. Medeniyetlerin daha da büyüme isteği toprakların da genişlemesine neden olmuş ele geçirilen yeni yerlerde karşılaşılan topluluklarla savaşmak zorunda kalınmıştır. Doğu medeniyeti ile Batı dünyası arasındaki çekişme ve üstünlük mücadelesi de bu şekilde olagelmıştır. Birbirlerinin sahip olduğu toprağı ve malı elde etme isteği, kendi dinî anlayışını kabul ettirme ve kendi yaşam tarzını diğer topluma zorla nakletme arzusu büyük çatışmaların ana sebebi olmuştur. Ortadoğu'daki mücadelenin esasında da bu vardır. Bundan binlerce yıl evvel toprak ve mal kazanımı için yapılan savaşların sadece yöntemi değişmiştir. Semavi dinlerin doğuşuyla başlayan dinî mücadeleler eskiden olduğu gibi yine devam etmektedir. İnsanoğlunun her ne kadar teolojik, metafizik aşamalardan geçip en nihayetinde bilimsel yani pozitif aşamaya ulaştığı ifade edilmişse de ilk iki aşamanın toplumlar üzerindeki etkisi hiçbir zaman tam olarak kaybolmamıştır. Bu nedenle insanlar günümüzde dahi dinleri, kutsalları ve kendi doğruları için savaşmaktadırlar. Dünyayı hâlâ etkisinde tutan Kudüs merkezli din çatışmaları yalnızca Ortadoğu bölgesini değil tüm dünyayı etkilemektedir. Aynı bölgede yani Ortadoğu'da bulunan zengin yeraltı kaynakları ve Ortadoğu'nun kendi coğrafyasından kaynaklanan stratejik konumu eskiden olduğu gibi halen savaşlara konu olmaktadır. Bu nedenle medeniyetin doğuşundan günümüze kadar geçen sürede teolojinin, ekonominin, stratejik coğrafyanın ve siyasetin birbirinden ayrılmaz şekilde insan yaşamını tüm yönleriyle etkilediği ve yön verdiği yadsınamaz bir gerçektir. Topluluklar kendi sosyal gelişimleri içerisinde bu dört ana unsur ile yoğrulmuşlardır. Belki bir birey bu unsurlardan kendini yalıtabilir ancak söz konusu toplumsa geçirdiği her aşamada ve dönemde bu olgularla birlikte yaşamını sürdürecektir. Din, Siyaset, Stratejik coğrafya ve Ekonomi bu dört ana unsur toplumsal tüm içerikleri aynı kaptaki yani sosyoloji temelinde birbirleri ile

bütünleştirmektir. İnsanı ve toplumu her yönüyle anlayıp tahlil etmeden sağlıklı bir sonuca ulaşamaz. Dinin, siyasetin ve ekonominin toplum üzerinde oluşturduğu etki devletlerin uygulayacakları siyasete yön verdiği gibi dünyanın geleceğinede yön vermektedir. Her ne kadar aydınlanma çağı ile birlikte döngüsel-çizgisel tarih anlayışı kırılmış olsa da tümüyle bu düşüncenin geçersiz olduğu söylenemez. Ortadoğu coğrafyasını incelerken veya tanımlarken siyasi veya fiziki bir atlas tanımlaması değil, bu bölgede yaşanan savaşları, terörü ve kaosun sebeplerini, toplum üzerindeki etkilerini araştırarak bir sonuç elde edilmek istenmiştir. Çalışmanın amacı geçmiş dönemde Ortadoğu bölgesinde yaşananları anlatmaktan ziyade önceleri yaşanan tarihi olaylar ışığında Ortadoğu bölgesinde ve Türkiye’de şimdi yaşananları ve Türkiye’de yaşanan terörün kaynaklarını açıklamaya çalışmaktır.

Tez yazım süresince kendilerine vakit ayıramadığım aileme ve yazım aşamasının her anında desteğini esirgemeyerek bana liderlik eden Dr.Öğretim Üyesi Çağatay Sarp hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Ortadoğu, insanoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığı, medeniyetlerin doğup geliştiği en eski toprak parçasıdır. Kadim medeni toplumlar, Sümerler, Asurlar, Babiller, Akadlar, Antik Mısırlılar bu bölgede yaşamışlardır. İbrahimi dinler yani Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık Ortadoğu'da doğup dünyaya yayılmıştır.

Siyasal ve sosyal deviminlerin hızla gelişmesi nedeniyle Ortadoğu bölgesinde kültür alışverişleri ve medeniyetlerin karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Ani gelişen olaylar ve toplumlar arasındaki büyük kültür ve anlayış farklılıkları büyük savaşları beraberinde getirdiği gibi savaşacak kadar güçlü olmayan grupların kendini ifade etme, güçlü olana karşı koyma ve varolma mücadelesinin bir yöntemi olarak terörizm de ilk olarak Ortadoğu coğrafyasında baş göstermiştir.

Türkiye her ne kadar batılılaşmayı isteyen ve bu yönde büyük adımlar atmış bir ülke olsa da, bulunduğu coğrafya açısından, tarihi, siyasi, kültürel ve sosyal bağları nedeniyle Ortadoğu bölgesi ile bağışık bir yapı içerisinde. Bu nedenle Türkiye'de ki toplumsal olaylar ve terör, Ortadoğu'da yaşanan siyasi, sosyal gelişmeler ve terör olaylarından bağımsız olarak düşünülmemekte ve değerlendirilmemektedir.

Türkiye sürecinde tüm dünyayı etkisi altına alan olaylar Ortadoğu'ya da nüfuz etmiştir. Bu olayların en önemlilerinden biri de sanayi devrimidir. Sanayileşmeyle birlikte insanların yaşam tarzları, ihtiyaçları ve anlayışları değiştiği gibi devletlerin de endüstriyelleşmeden kaynaklı yeni ve acil ihtiyaçları olmuştur. Kömür, petrol ve insan gücü bu ihtiyaçların en önemlileridir. Sanayi devriminin yaşandığı Batılı devletler kömüre, petrole ve insan gücüne sahip olmak için bu emtiyaların bulunduğu Afrika ve Asya kıtalarındaki devletlere saldırmışlar ve sömürgeleştirmişlerdir. Yeni oluşan durumda Batılı toplumlar endüstriyel ihtiyaçlarını Doğu'dan karşılarken burada yani Doğu'da yaşayan insanların düşüncelerini ve kararlarını dikkate almamışlardır. Bu da Afrika'da ve Asya'da yaşayan birçok toplumda aşağılanma ve ikinci sınıf insan konumuna düşme algısını oluşturmuştur. Afrika ve Ortadoğu merkezli pekçok terör örgütünün kuruluş felsefesinin temelinde emperyalist devletlere veya Batı'nın kendilerine dayattığı düzene karşı gelme saiki yatmaktadır.

Terörizmin aşırı ırkçı yaklaşımlardan kaynaklı ikincil devletler tarafından desteklenen oluşumları da mevcuttur. Aşırı ırkçı veya ideolojik yaklaşımlı terör örgütlerinin beslendiği ana kaynak sosyal yapı bozuklukları ve düzensizliklerdir. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler, devletin bazı bölgeleri ihmal, feodal yapı, aşiret

sistemi ve kabilecilik, mezhepsel farklılıkların körüklenmesi terörizme etken olan diğer önemli olgulardır. İster birinci durumdakine benzer emperyal devletlerin işgalleri ve sömürüleri kaynaklı olsun ister sosyal yapı bozukluklarından kaynaklı olsun her iki durumun da terörizme dair örnekleri Ortadoğu bölgesinde fazlasıyla mevcuttur.

Ortadoğu'nun kontrol altında tutulması, yer altı ve yerüstü zenginliklerinin kullanımı amacıyla bölgenin siyasi ve sosyal yapısı emperyal devletler tarafından karmaşık bir hale sokulmaktadır. Bölgeye müdahaleyi meşrulaştırmak amacıyla da terörizm bir araç olarak kullanılmaktadır. Ortadoğu toplum yapısının her yönüyle karmaşıklığı terörizmin doğması ve gelişmesi için oldukça uygun ortamlar hazırlamaktadır. Türkiye bulunduğu coğrafi konum ve Ortadoğu ve Asya ile olan coğrafi, siyasi, sosyal ve kültürel bağı nedeniyle Ortadoğu'da yaşanan terörizmden büyük ölçüde etkilenmekte kendi sınırları içerisindeki ayrılıkçı ırkçı unsurların terör faaliyetleri ile mücadele etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ortadoğu, Türkiye, Din, Siyaset, Terörizm.

ABSTRACT

The Middle East is the oldest inhabited region in the world, and has seen the emergence and development of many civilizations. The region has hosted such ancient civilized societies as the Sumerians Assyrians, Babylonians, Akkadians and ancient Egyptians, and the Abrahamic religions of Judaism, Christianity and Islam were all born out of the Middle East before spreading to the rest of the world.

The rapid political and social mobility in the Middle East meant that cultural exchanges and civilizational encounters were inevitable. Unexpected events and vast cultural and perceptual differences between societies have resulted in large-scale wars in the Middle East, which was also the birthplace of terrorism as a means of self-expression, resistance against powerful actors, and survival on the part of groups that lacked the power to engage in conventional warfare.

Turkey is a country that is aiming to Westernize, and that has taken many significant steps in this direction, but remains connected to the Middle East via its historical, political, cultural and social ties due to its geographical location. Accordingly, social activities and terrorist attacks in Turkey are not considered or evaluated independently of political and social developments and terrorism in the Middle East.

The Middle East has long been affected by global historical events, one of the most important of which was the Industrial Revolution. Industrialization changed the lifestyles, needs and mentalities of the people, and states came to develop new and urgent needs as a result of industrialization, with coal, oil and manpower being the most important of these needs. The Western states that had entered the Industrial Revolution sought to acquire coal, oil and a human workforce, leading them to attack and colonize states on the African and Asian continents where such commodities were in abundance. Accordingly, Western societies used the East to meet their industrial needs, with no consideration of the ideas or desires of the people living there. This led to feelings of humiliation and being treated as second-class citizens in many African and Asian societies. The founding philosophy of many terrorist organizations based in Africa and the Middle East are based on the idea of resistance against the imperialist powers and the impositions of the West upon their societies.

There are also terrorist organizations that were based on racism and that were supported by other states. Both racist and ideology-oriented terrorist organizations draw mainly upon social ills and irregularities. Income inequality, the neglect of

some regions by states, feudal structures, social organization in the form of clans and large families, and the politicization of religious differences are other important factors that have affected terrorism. Whether they have their origins in occupation and colonization by imperialist powers or in social ills, examples of both types of terrorism are abundant in the Middle East.

The imperialist powers have an interest in maintaining political and social instability in the Middle East as this allows the region to be kept under control and permits the continued exploitation of its mineral and other resources. Terrorism is also used as justification for interventions in the region. The complicated social structures in the Middle East provide a fertile ground for the emergence and development of terrorist organizations. As a result of its geographical location and its geographical, political, social and cultural ties with Asia and the Middle East, Turkey is deeply affected by terrorism in the Middle East, and is engaged in fights against terrorist attacks by separatist and racist groups within its own borders.

Key Words: Middle East, Turkey, Religion, Politics, Terrorism.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASALA	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia Hayastani (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu)
AT	Avrupa Topluluğu
AYÖD	Ankara Yüksek Öğrenim Derneği
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
DEAŞ/İŞİD	Ad Dawlah Al-İslamiyah Fil-Iraq Wa Ash-Sham (Irak ve Şam İslam Devleti)
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
FETÖ/PDY	Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması
IRA	Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)
İMF	İnternational Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KİS	Kitle İmha Silahı
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
M.Ö.	Milattan Önce
MEMRI	Middle East Media Research Institute (Washington merkezli Ortadoğu Medya Araştırmaları Enstitüsü)
MKP	Maoist Komünist Partisi
MLKP	Marksist Leninist Komünist Parti
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Paktı)
NUAM	Nüremberg Uluslararası Askeri Mahkemesi
PYD	Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
SDG	Suriye Demokratik Güçleri
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKP-C/ACİLCİLER	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Ceplesi/Acilociler

TİKB	Türkiye İhtilaleci Komünistler Birliği
TKEP/L	Türkiye Komünist Emek Partisi/Leninist
TKP/ML	Türkiye Kominist Partisi/Marksist-Leninist
TKP/MLK	Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist Konferans
TUAM	Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemesi
UNHCR	United Nations High Commissioner for refugess (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNSCOM	United Nations Special Commission (Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu)
UNSCOP	United Nations Special Committee on Palestine (Filistin İçin Birleşmiş Milletler Özel Komitesi)
YPG	Yekıneyen Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

TABLolar LİSTESİ

Tablo:1. Terörizm Tanımlarında Kullanılan Ortak Sözcükler.....	15
Tablo:2 Dünya da Göç Profili.....	57

HARİTALAR

Harita 1. Vaat Edilen Topraklar ve Aden Bahçesi.....	68
Harita 2. İngiliz Arşivinde Yer Alan Sykes-Picot Antlaşması'nı Gösterir Harita.....	116
Harita 3. Türkiye Üzerinden Geçen Uluslararası Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.....	190

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf:1 ABD’li yetkiliye hediye edilen ve Süleyman Tapınağı’nı gösteren Tablo.....	73
Fotoğraf:2 ABD Büyükelçiliği’nin Kudüs’de olduğunu gösterir yön tabelası.....	138
Fotoğraf :3 ABD Başkanı Donald Trump, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah el Sisi ve Suudi Arabistan Kralı Selman Bin Abdülaziz ile birlikte	219

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR VE TERÖRİZM

1.1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1.1. Suç, Sapma ve Suç Teorileri.....	4
1.1.2. Suçla İlgili Sosyolojik Teoriler.....	6
1.1.2.1.Suç Sorumluluğu Açısından: Klasik Okul-Pozitivist Okul veya Özgür İrade-Determinizm Ayrımı.....	8
1.1.2.2.Açıklama Seviyesine Göre	8
1.1.2.3.Suçun Kaynağı Açısından.....	9
1.1.2.4.Fonksiyonu Açısından.....	9
1.1.2.5.Güç Dengeleri Açısından.....	10
1.1.2.6.Açıklama Çapına/Gücüne Göre.....	10
1.1.2.7.Açıklanan Kavrama Göre.....	11
1.1.2.8.Yakın Olduğu ve Etkileşim Halinde Olduğu Bilim Dalına Göre Tasnif.....	11
1.1.3. Suç Coğrafyası Kavramı	12
1.1.4. Terörün Etimolojik Anlamı.....	13
1.1.5. Terörün Toplumsal Temelleri.....	18
1.1.6. Terörün Zorunlu Göçte Etkisi ve Zorunlu Göçün Soykırım Olarak Tanımlanması	24
1.1.7. Terörün Coğrafya İle Bağı.....	26
1.1.8. Sosyolojik Yönüyle Din ve Terör.....	27
1.1.9. İslam ve Terör, Cihat Kavramı.....	31
1.1.10. Terörün Unsurları.....	40
1.1.10.1.İdeolojik Unsur.....	41
1.1.10.2.Örgüt Unsuru.....	41
1.1.10.3.Şiddet Unsuru.....	42
1.1.10.4.Amaç (Hedef) Unsuru.....	42
1.1.11. Terör Örgütü Motifleri.....	42
1.1.11.1.Yıkıcı-Bölücü Terör Örgütleri/Irkçı ve	

Ayrılıkçı Gruplar.....	43
1.1.11.2.Sol Devrimci ve İdeolojik Temelli Terör Örgütleri	44
1.1.11.3.Dinî Motifli Terör Örgütleri.....	45
1.2. TERÖRÜN NEDENLERİ.....	45
1.2.1. Bireysel/Psikolojik Nedenler.....	45
1.2.2 Ailesel Nedenler.....	47
1.2.3. Çevresel Nedenler.....	48
1.2.4. Toplumsal Nedenler.....	49
1.2.5. Dış (Uluslararası) Nedenler.....	51
1.3 TERÖRÜN SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ.....	53
1.3.1. Dünyada Göç Profili.....	56
1.3.2. Ortadoğu'da Şiddet Hareketleri ve Zorla Göç.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'NUN VE TÜRKİYE'NİN TARİHSEL VE TEOLOJİK BİR OKUMASI

2.1. ORTADOĞU COĞRAFYASI	61
2.1.1. Ortadoğu Jeopolitiği.....	62
2.1.2. Din Sosyolojisi Bağlamında Ortadoğu.....	64
2.1.3. Teolojik Yönüyle Ortadoğu.....	67
2.1.3.1.Yahudiler, Vaat Edilmiş Topraklar ve Kutsallık.....	68
2.1.3.2.Davut ve Golyat.....	71
2.1.3.3.Süleyman ve Tapınak.....	73
2.1.4. Hıristiyanlık ve Kudüs.....	75
2.1.5. Müslümanlık ve Kudüs.....	77
2.2. ORTADOĞU'DA TÜRK VARLIĞI	79
2.2.1. Türkler'in İslamiyet'le Tanışması ve İslam Halifeliklerinde Hizmetleri.....	80
2.2.2. Selçuklular Döneminde Ortadoğu.....	82

2.3.	KUDÜS’TE HAÇLI HÂKİMİYETİ.....	84
2.3.1.	İlk Haçlı Seferi.....	86
2.3.2.	Haçlılar Kudüs’te.....	89
2.4.	OSMANLI İMPARATORLUĞU VE ORTADOĞU	92
2.4.1.	Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ortadoğu Hakimiyeti.....	93
2.4.2.	Osmanlı İmparatorluğu’nda Durakla ve Gerileme.....	98
2.4.3.	Birinci Dünya Savaşı ve Ortadoğu’da Kaybedilen Topraklar...	102
2.4.4.	Ortadoğu’da Osmanlı Topraklarının Batılı Ülkelerce Paylaşılması	111
2.4.5.	Şark Sorunu	112
2.4.6.	İngilizlerin Ortadoğu Planları.....	113
2.4.7.	Sykes – Picot Antlaşması.....	115
2.4.8.	Misak-ı Milli ve Kurtuluş.....	118
2.4.9.	Musul Sorunu ve Hatay’ın Türkiye’ye Katılması.....	120
2.5.	KUDÜS’E YAHUDİ GÖÇÜ VE İSRAİL DEVLETİ’NİN	
	KURULUŞU.....	121
2.5.1.	Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yahudi Göçü.....	122
2.5.2.	Filistin Topraklarının Siyonistler Tarafından Ele Geçirilme Çabaları	125
2.5.3.	Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yaşanan Gelişmeler.....	129
2.5.4.	İsrail Devleti’nin Kuruluşu.....	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU’DA ŞİDDETİN ARKA PLANI

3.1.	DİNİN ETKİSİ VE KUDÜS’Ü BAŞKENT YAPMA ÇABASI....	135
3.1.1.	Ortadoğu İçin Siyonist Plan.....	139
3.2.	ORTADOĞU’DA MEZHEPÇİ YAKLAŞIMLAR.....	140
3.2.1.	Ortadoğu’da Devletlerin Mezhep Savaşları.....	140
3.2.1.1.	Irak.....	142
3.2.1.2.	İran.....	143
3.2.1.3.	Suudi Arabistan.....	145
3.2.1.4.	Suriye.....	146

3.3. EKONOMİ VE ENERJİ	148
3.3.1. Ekonomi Sosyolojisi Açısından Ortadoğu.....	148
3.3.2. Sanayi Devrimi ve Enerji.....	151
3.3.3. Petrol İçin Verilen Savaş.....	152
3.3.4. Ortadoğu'da Petrol Rezervleri.....	153
3.4. ORTADOĞU'DA ÇIKAR ÇATIŞMALARI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİSİ.....	155
3.4.1. İsrail.....	155
3.4.1.1. 1980'lerde İsrail İçin Strateji Raporu.....	157
3.4.1.2. Yahudi Ulus Devlet Yasası.....	160
3.4.2. ABD ve Ortadoğu.....	160
3.4.2.1. Birinci Körfez Savaşı.....	163
3.4.2.2. ABD'nin Kürt Gruplar ve PKK ile Bağı.....	164
3.4.2.3. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan'ın İşgali.....	166
3.4.2.4. 2.Körfez Savaşı ve Irak'ın İşgali.....	168
3.4.2.5. ABD'nin Son Dönem PKK/YPG Politikası....	170
3.4.3. Rusya ve Ortadoğu.....	172
3.4.4. İngiltere, Fransa ve Ortadoğu.....	174
3.5. ARAP BAHARI.....	176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜTÜNÜN PARÇALARI TÜRKİYE VE ORTADOĞU

4.1. TÜRKİYE VE ORTADOĞU.....	180
4.1.1. Coğrafya Açısından Ortadoğu ve Türkiye.....	180
4.1.2. Din Bağları Açısından Ortadoğu ve Türkiye.....	184
4.1.3. İktisadi Olarak Ortadoğu ve Türkiye.....	189
4.1.4. Siyasi Açından Ortadoğu ve Türkiye.....	193
4.2. ORTADOĞU POLİTİĞİ.....	197
4.2.1. Siyaset Sosyolojisi Bağlamında Ortadoğu.....	197
4.2.2. Stratejik Coğrafya (Jestrateji).....	201
4.2.3. Din (Teoloji).....	207

4.2.3.1.Armagedon.....	210
4.2.3.2.Evanjelizm.....	212
4.2.4. Ekonomi ve Petrol.....	214

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TERÖR

5.1. TÜRKİYE'DE TERÖRÜN SEBEPLERİ.....	222
5.1.1. Genel Sebepler.....	222
5.1.2. Toplumsal Nedenler (Sosyo-Kültürel-Ekonomik).....	223
5.2. TÜRKİYE'DE TERÖR ÖRGÜTLERİ.....	225
5.2.1. Yıkıcı-Bölücü Terör Örgütleri/Etnik ve Ayrılcı Gruplar...	226
5.2.2. Sol Devrimci ve İdeolojik Temelli Terör Örgütleri.....	226
5.2.3. Dinî Motifli Terör Örgütleri.....	226
5.2.4. PKK Terör Örgütü-Ayrılcılığın Kökenleri.....	227
5.2.4.1. PKK Terör Örgütünün Kuruluşu.....	228
5.2.4.2. PKK Terör Örgütünün Amacı.....	230
5.2.4.3. Dış Unsurların PKK Terör Örgütü İle Ulaşmak İstedikleri Amaç	231
5.2.5. ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia/ Hayastani Azatagrut'yan Hay Gaghtni Banak).....	233
5.2.6. THKP-C/ACİLCİLER (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Ceplesi/Acilciler).....	235
5.2.7. DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi).....	237
5.2.8. MKP (Maoist Komünist Partisi).....	238
5.2.9. TKP/ML – TİKKO (Türkiye Komünist Par./Marksist-Leninist)..	238
5.2.10. MLKP (Marksist Leninist Komünist Parti).....	239
5.2.11. TİKB(Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği).....	239
5.2.12. TKP/MLK (Türkiye Komünist Partisi/ Marksist Leninist Konferans.....	240
5.2.13. Devrimci Karargah.....	240
5.2.14. TKEP/L (Türkiye Komünist Emek Partisi/Leninist).....	241

5.2.15. DEAŞ/İŞİD (AD DAWLAH AL-İSLAMİYAH FİL-İRAQ WA ASH-SHAM/İRAK VE ŞAM İSLAM DEVLETİ).....	241
5.2.15.1. DEAŞ/İŞİD'in Amacı.....	242
5.2.15.2. Dış Unsurların DEAŞ/İŞİD'i Kullanarak Ulaşmak İstedikleri Amaç.....	242
5.2.16. FETÖ/PDY (Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması).....	244
5.2.16.1. Örgütün Amacı.....	246
5.2.16.2. Gizli Amaçları.....	246
5.2.16.3. Harici Devletlerin FETÖ/PDY'yi Kullanarak Ulaşmak İstedikleri Hedef.	247
5.2.17. Hizbullah	248
5.2.18. Tevhid Selam (Kudüs Ordusu).....	248
5.2.19. El-Kaide Terör Örgütü Türkiye Yapılanması.....	249
5.3. TERÖRÜN TÜRKİYE'DE SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ	250
5.3.1. Terörün Türkiye'de Sosyal Etkileri.....	250
5.3.2. Terörün'ün Türkiye'de Ekonomik Etkileri.....	253
SONUÇ	257
KAYNAKÇA	263

GİRİŞ

Türkiye’de terörü anlatmak için; Türklerin Ortadoğu Arap dünyası ve Batı ile münasebetlerini incelemek, Batı’ya komşu bir devlet olarak tarih sahnesinde yer almasını değerlendirip irdelemek gerekir. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan bu gelişmeler, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî yönleriyle Türkiye’nin hedef konuma gelmesine neden olmuştur. Bu hedefin yani Türkiye’nin etkisizleştirilmesi için kullanılan araçların başında ise terör gelmektedir.

Türkler, İslamiyetin yayıldığı dönemlerde Araplarla sıkı münasebetlere girmişler, İslam hükümdarlıklarına hizmetlerde bulunmuşlardır. Göçebe bir toplum olarak Anadolu’ya yerleşmişler, kısa sürede devlet yapısını oluşturarak Bizans İmparatorluğu’nu tehdit eder konuma gelmişlerdir. Nihayetinde İstanbul fethedilmiş ve Batı ile komşu bir toplum haline gelmiştir. Türklerin Asya kökenli olmasından kaynaklı Kafkas ve Orta Asya ülkeleri ile bağları, Müslüman kimlikleri ile Araplarla olan ilişkileri, Avrupa’ya kadar uzanan bir İmparatorluğun sahibi olarak Batı toplumları ile olan münasebetleri, hem Ortadoğu devletleri nezdinde hem de Batı dünyası nezdinde Türklere karşı düşmanca hislerin beslenmesine neden olmuştur. Ortadoğu devletleri Türklerin potansiyel yayılma gücünün olduğunu düşünerek kendilerine tehdit olarak görmektedirler. Batılı devletlerse Ortadoğu’daki çıkarlarını korumak amacıyla Türkiye’nin bölgede söz sahibi olmasını engellemek istemektedirler. Türkiye içerisinde bulunan ayrılıkçı unsurların etnik ve mezhebi kökenleri bahane ederek terör eylemlerine başvurması da diğer dış ve iç etmenlerle birleşmekte ve Türkiye’ye yönelik komple bir terör tehdidini oluşturmaktadır.

Tarihi süreçte Türk Devletleri düşman unsurların ve devletlerin saldırıları ile değil, düşmanla işbirliği yapan hainlerin girişimleri ile parçalanarak yıkılmıştır. Yüzyıllar boyunca batılı devletler Türk devletlerini yıkmak ve Anadolu’yu ele geçirmek için misyonerliği en etkin silahlardan biri olarak kullanmışlardır. Şark meselesinin içerisinde barındırdığı amaçlar da Türklerin hedef alınmasına neden olan bir başka husustur. Binlerce yıllık ortak geçmişe sahip Anadolu toplumunu düşman gruplar haline getirmek için sistematik psikolojik harekâtlar yapılmıştır. Aynı misyonerlik faaliyetleri ve psikolojik savaş halen devam etmektedir.¹

¹ Mehmet ATAY, “Türkiye’de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Sayı:8, 2008 s. 409-424.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu ve halen süregelen terörizm tehdidinin iki temel özelliği bulunmaktadır: Birincisi etnik, aşırı dinci ve ideolojik terörizm çeşitlerinin Türkiye'de geçmişinin olmasıdır. İkincisi de karşı karşıya kalınan tüm terör tehditlerinin arka planında kuvvetli bir desteğin olduğunun görülmesidir. O halde Türkiye'de yaşanan terör olaylarının kati surette başka yapılar ve devletler tarafından desteklendiği aleni bir durumdur. Bu desteği yapan devletlerin ve yapıların siyasi, ekonomik, stratejik ve dinî olmak üzere çok çeşitli amaçları bulunmaktadır.²

Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarındaki devletlerin sisasi, sosyal ve kültürel yapısı terör örgütlerinin bu ülkelerde konuşlanıp barınmasına ve Türkiye'yi tehdit eder hale gelmesine yardımcı olmuştur. Bölücü terör örgütüncü etnik ve mezhebi ayrılıklar körüklenerek İran, Irak ve Suriye'de yaşayan halktan istifade edilmiştir. Bu ülkeler devlet olma davranışı ile hareket etmeyerek terör örgütlerinin kendi topraklarında konuşlanmalarına ve barınmalarına göz yummuşlardır.

Türkiye Avrupalı bir kimlikte ancak Asya ve Ortadoğu'ya komşu bir devlettir. Medeniyetin beşiği Mezopotamya, Semavi dinlerin doğduğu kutsal topraklar ve modern dünyanın enerji kaynağı petrol ise Ortadoğu'da bulunmaktadır. Türkler komşu oldukları Ortadoğu dünyasındaki yaşanan siyasi olaylara müdahil oldukları gibi, dinî kimlikleri ile de sosyal ve kültürel olaylara müdahil olmak durumundadır. Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan siyasi ve sosyal olaylara kayıtsız kalmayışı, burada bulunan devlet yöneticilerinin Türkiye'ye yönelik karşı tavırlarını da beraberinde getirmektedir. Bu ülkeler ellerindeki yegâne koz olan terörü destekleme yoluna gitmektedirler. PKK terör örgütünün yıllarca İran, Irak ve Suriye topraklarını üs olarak kullanmaları, bazı arap ülkelerinin YPG/PKK terör örgütüne gizli ve açık yollarla maddi yardımlarda bulunması, Ortadoğu devletleri tarafından teröre yapılan desteklerin en bariz örnekleri olarak görülmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütlerine destek veren ülkeler bunlarla sınırlı kalmamıştır, İsrail Devleti geçmişte ASALA terör örgütüne vermiş olduğu desteği şimdilerde PKK terör örgütüne vermektedir. İsrail Türkiye'yi uzun vadede Siyonizmin düşmanı olarak görmektedir. Teröre destek veren diğer bir ülke ise Yunanistan'dır. Halen Yunanistan topraklarında PKK, DHKP-C ve THKP-C terör örgütlerinin birlikte barındığı terör kampları bulunmaktadır.

² Türkiye Barolar Birliği (2006), *Türkiye ve Terörizm*, Rapor, Ankara, 2006 s.206-532.

Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji gerilimleri de Türkiye’ye yönelik terör örgütlerinin desteklenmesinde yeni bir faktör olarak açığa çıkmıştır. Mısır Hükümeti, İsrail ve Kuzey Kıbrıs Rum yönetimi ile Doğu Akdeniz doğalgaz yataklarının kullanımı üzerine yapılan anlaşmalarda yegâne tehdit olarak Türkiye gösterilmiştir. Türkiye’ye karşı kullanılacak silahların en başında ise terör bulunmaktadır. Suriye’nin Kuzeyi’nde kurulmak istenilen PKK/YPG terör örgütü devletin esas amaçlarından biri Türkiye’nin Doğu Akdeniz ile bağlantısını kesmek ve etkinliğini kırmaktır.

Jeopolitik düzlemde olaylara ve kurallara dair sistem oluşturan teoriler mevcuttur. Dünya adası olarak nitelendirilen Anadolu’nun da içerisinde yer aldığı Ortadoğu topraklarına hâkim olma anlayışının bir tezahürü olan “kara hâkimiyeti teorisi” ve “kenar kuşak teorisi”, Dünya denizlerine hâkim olmak adına elde bulundurulması kati görülen Boğazlara sahip olma hedefini içerisinde barındıran “deniz hâkimiyeti teorisi” ve Doğu ile Batı, Güney ve Kuzey kıtaları birleştiren hava sahasına sahip olma isteğinden kaynaklı hava hâkimiyeti teorisinin tüm gerçekliklerinde Türkiye’ nin merkezi konumda olduğu görülmektedir.³

Ortadoğu’da ve Türkiye’de terör halen can almakta ve Türkiye’nin bekasını tehdit etmektedir. Ortadoğu’yu istikrarsızlaştırmak isteyen emperyalist güçler terör örgütlerini desteklemekte ve bir araç olarak kullanmaktadırlar, terörün oluşturduğu kargaşadan faydalanarak bölgeye yerleşmenin hesaplarını yapmaktadırlar. Batılı güçler, PKK/PYD terör örgütünü destekleyerek, Irak ve Suriye’nin Kuzeyi’nde, bir ucu Doğu Akdeniz’e dayanan terör devleti kurma amacındadırlar. Kurulması planlanan PKK/PYD terör devleti İsrail ve ABD’nin müttefiki ve Ortadoğu’da ki kara gücü olarak görülmekte, aynı zamanda Ortadoğu Arap devletleri ile Türkiye arasında tampon bir bölge niteliğini taşımaktadır. Türkiye ise yurt içinde terörle mücadele ederken sınırları dışında da kurulması planlanan terör devletinin hayata geçirilmemesi adına politikalar üretmektedir. Zaman zaman sıcak çatışmaları kaçınılmaz hale getiren çok kutuplu ve çok devletli politik açmaz bölgenin geleceğini öngörülemez bir hale getirmektedir.

³ Nurhayat Şahin, “Dış Politik Etkenler Açısından Türkiye’de Terör Olayı”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, 1999 s.79-100

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR VE TERÖRİZM

1.1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Suç, Sapma ve Suç Teorileri

Suç, yasa tarafından yaptırıma tabi tutulacağı belirtilen hareketlerdir. Durkheim'e göre ise suç "kolektif bilincin güçlü ve taayyün etmiş durumlarını ihlal eden fiillerdir".⁴ Toplum içerisinde bireylerin uymak zorunda hissettikleri ve davranışları yönlendiren, biçimlendiren bir takım kurallar vardır. Çocuğun biyolojik olarak almış olduğu DNA yapısı ve anne karnından başlayarak yaşamının sonuna kadar geçirdiği çok çeşitli gelişim evreleri mevcuttur. Aile kurumu ile devam eden süreç okul ve arkadaş çevresi ile sosyalleşme sürecine girmekte ve insanın yaşamı boyunca devam etmektedir. Çocuk sosyalleşme süreci ile topluma hazırlanmakta, toplum içerisinde ileri aşamalarda edineceği statü ve rollerin icap ettiği ve toplum tarafından kabul gören davranış biçimlerini öğrenmektedir. Toplumca genel kabul görmüş hal ve hareketlerle, hukuk normlarına uymayan davranışlar sapmış davranışlar olarak nitelendirilmektedir.⁵ Thio'ya göre sapma "genel kabul görmüş inançların dışına çıkma", Siegel'a göre, "toplumsal normlardan ayrılma davranışı" olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise bir topluluk veya toplumda, çok sayıda kişi tarafından kabul edilen belirli bir normlar topluluğuna uyum sağlayamama durumudur.⁶

Sapmış davranışların tamamı tüm toplumlar için aynı tepkiye neden olmamaktadır. Bazı davranışlar toplumun tamamı için sapmış bir davranış olarak değerlendirilirken bazıları toplumun bir bölümü için sapmış davranış olarak tanımlanmaktadır. Coğrafyalar değiştikçe sapmış davranışlar olarak tanımlanan fiillerin çeşitleri değişebilmektedir.⁷

⁴ Vehbi Kadri Kamer, *Kriminoloji (Suç Sosyolojisi)*, Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 2017, s.7.

⁵ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.21.

⁶ Vehbi Kadri Kamer, *Kriminoloji (Suç Sosyolojisi)*, Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 2017, s.7.

⁷ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.21.

Kriminoloji kavramı, içerisinde yer alan çok çeşitli suç teorisi gözönüne alındığında, hayal gücünü zorlayan, bu yönüyle zengin bir bilim dalıdır. Bu zengin alana bakıldığında, suç ve suçluluğun kaynağı, bireysel faktörleri içerisinde barındıran teorilerle, sosyolojik ve çevresel faktörleri kapsayan teoriler içerisinde aranmaktadır.⁸ Suçlu insan üzerine yapılan ve 19. yüzyıldan başlayan çalışmalar suçun nedenlerini biyolojik, antropolojik ve psikolojik kavramlar üzerinde aramışlardır. Aristo, yüzyıllar önce kafatası yapısı ve ruhaniyet arasında bir bağ kurmuştur ancak bilimsel olarak ilk kez 18'inci yüzyılda bu konu üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Suçluluk teorilerinin günümüzde iki mantıklı ayrımı vardır: Açıklama girişimleri ve tanımlama girişimleri. Eski suçluluk teorileri neden insanların kanunlar tarafından cezai müeyyide uygulanan fiilleri işledikleri konusunda araştırmalar yaparken, yeni çalışmalar neden belirli bir profile sahip insanların suçlu olarak tanımlandıklarını açıklamak istemektedir. Kriminoloji açısından suçu tam olarak anlaşılabilir hale getiren dört dikkat çekici unsur vardır.⁹ Bunlar kişiliği oluşturan failin yapısı, gelişim durumu, kişinin süreçte yaşayıp öğrendikleri ve suçun işlendiği zamandaki çevresel faktörlerdir.

Genel olarak suç teorileri iki tür tahmin yapmaktadır: (1) Bütünü inceleyip parçayı anlamaya çalışan tümden gelim (*deduction*), (2) parçayı inceleyerek bütünü anlamaya çalışma olarak ifade edilen tüme varım (*induction*). Tümden gelim ile doğanın ve sosyal olayların nasıl işlediğini genelde anlamaya çalışarak özeldeki olayların ne gibi bir süreç izledikleri tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Tüme varım yöntemiyle ise, özelde yapılan inceleme, deney ve analizler ile ulaşılan somut sonuçlar bir bütün halinde değerlendirilerek genel kurallara ve prensiplere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Her iki teoride birbirleriyle iç içe geçmiştir ve bir dizi nedensellik iddiasında bulunan hipotezler öne sürmektedirler.¹⁰ Terörizmde bir suçtur, suçun yapısındaki faktörler ve suç oluşumuna etki eden faktörler bir yönüyle terörizmin oluşmasına da yol açmaktadır. Tümden gelim yöntemi ile yapılan araştırmalarla bir terör örgütünün yapısı incelenerek bu yapıyı oluşturan etkenler bulunabilmektedir. Diğer yandan, tüme varım yöntemi ile kişinin psikolojik yapısından başlanarak aile, çevre ve toplum yapısının bireyi teröre nasıl götürdüğü anlaşılabilir. Bu

⁸ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s.34.

⁹ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.101,102.

¹⁰ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.65

nedenle suç, suçun coğrafya ile bağı ve suç teorileri terörizmin incelenmesinde başlangıç noktalarından biri olarak görülmektedir.

1.1.2. Suçla İlgili Sosyolojik Teoriler

Bazı bilim insanları 19. yüzyılın sonundan itibaren suçlu davranışının sosyolojik boyutlarını araştırmaya başlamışlardır. Suç sosyolojisi alanında çalışan sosyologların tamamına yakını suç işleme davranışını biyolojik faktörlere bağlayan yaklaşımı eleştirerek buna karşı çıkmışlardır. Onlara göre davranış kalıtımla gelmez, öğrenilir ve aileninde içerisinde bulunduğu yaşam sürecindeki çevre tarafından şekillendirilir. Biyolojik nedeni önceleyen çalışmalardaki örneklemeler evreni temsil etmez, zira bunlar zaten suçlu olarak etkilenen bireylerden oluşmaktadır. Bireyin aile yaşantısını, aldığı eğitimi, arkadaşlarını ve diğer çevresel faktörleri bir bütün olarak değerlendirmeye almayan yaklaşımlar baştan sakat bir araştırmaya neden olmaktadır. Suç bir tanımdır, bir davranış çeşidi değildir. Suç etiketi bir davranışla ilgilidir.¹¹

21. yüzyılın önemli felsefecilerinden Lichbach, “Rasyonel Tercih Teorisi Sosyal Bilimlerin Tamamı Mıdır?” adlı eserinde; birey davranışlarının sosyal ortama bağlı olarak değişeceğinden, toplumda yaşanan sosyal gerçekliklerin açıklanmasında bireylerin evrensel yönlerinden bahsetmenin mümkün ve yeterli olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca bu yaklaşımla kişinin içerisinde bulunduğu çevrenin davranışa etkisini önemle ifade etmiştir. Bu yaklaşım, neden bazı coğrafyalar da terörün yaygın olduğu sorusuna bir cevap niteliğindedir. Sosyal ortam ve çevre terörü tetikleyen ana unsurlardandır. Belçikalı matematikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) ile Fransız hukukçu Andre-Michel Guery (1802-1866) çevre ve suç ilişkisini bilimsel olarak araştıran ilk bilim adamlarıdır. Quetelet yapmış olduğu hesaplamalarda sosyal faktörlerle suç oranları arasında gözle görülür bir bağ olduğunu iddia etmiştir. İklim, mevsimler, yoksulluk ve nüfus özellikleri ile suç arasında bir ilinti olduğunu ortaya koymuştur. Quetelet’in başlatmış olduğu çevre-suç ilişkisini araştıran kriminolojik araştırmalar daha sonraları Şikago Okulu olarak adlandırılan sosyolojik gelenek ile devam etmiştir.¹² Lacassagne (1834-1924) ve

¹¹ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.95.

¹² Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.145,146.

Tarde (1834-1904) gibi sosyologlar suçun işlenmesini yalnızca istatistiklerin incelenmesi ile değil çok daha derinlere indirgeyerek yapmışlardır.¹³

Şikago Üniversitesi'nde 1892 yılında Sosyoloji bölümü kurulmuştur. Bu bölümün yapmış olduğu çalışmalar Sosyoloji ve sosyal bilimler tarihinde büyük fikirlerin doğmasına ve gelişmesine neden olmuştur. 1800'lü yılların başında nüfusu 4000 olan Şikago şehri, almış olduğu göçle birlikte muazzam bir nüfus artışına sahne olmuştur. 1930 yılında şehrin nüfusu 3 milyonu geçmiştir. Şikago şehri bu haliyle, Şikago Üniversitesi sosyologları için muhteşem bir laboratuvar görevi üstlenmiştir. Yapılan çalışmalar çevrenin suçla olan ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Suçun kalıtım ile bağımlı araştırılan klasik araştırma teorileri bir nevi kınanarak gerçekte bir bağıntısının olamayacağı savunulmuştur. Asıl çalışmanın sahada yapılması gerektiği savunulmuş ve Şikago Okulu'nun günümüze kadar geçen süreçte çevre suç ilişkisi teorisinin en önemli kaynağı olduğu söylenmiştir.¹⁴

Suç konusunda çok çeşitli sosyolojik teori tanımlamaları ve sınıflandırılmaları yapılmıştır. Siegel suç konusundaki teorilerini, sosyal yapı, sosyal süreç ve sosyal çatışma teorileri olarak üç esas grupta toplamıştır.¹⁵ Ayrıca her bir bölümü kendi içinde alt bölümlerle tasnif etmiştir.

Sosyal Yapı Teorileri; Fonksiyonalist Teoriler, Alt Kültürel Teoriler, Sosyal Ekoloji Teorileri ve Gerilim Teorileri olmak üzere dörde, Sosyal Süreç Teorileri ise; Sosyal Öğrenme ve Davranış Teorileri, Kontrol Teorileri ve Etiketleme Teorisi olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Çatışma Teorileri, Marxist kriminoloji başlığı altında ele alınmaktadır. Modern Sosyologlar, suçun kaynağının araştırmaya tabi tutulmasına yapı ve süreç olmak üzere iki temel fikirle yaklaşırlar: Yapısalcılar, suçun sosyal yapısı veya toplumun organizasyonu ile ilişkisini tetkik eder ve suçun sosyal sisteme ne şekilde bağlı olduğunu, suçun ortaya çıktığı durum veya yapının özelliklerinin neler olduğu, daha da önemlisi bu yapı ve koşullar değiştikçe suç oranlarının da değişime uğrayıp uğramadığının cevaplarını aramaktadırlar. İkinci yaklaşım, suça bulaşmamış bireyler yerine suçlu bireyleri ortaya çıkaran süreçle ilgilenmektedir. Ancak bu bireysel bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Bu sosyologlar ilişki kalıplarını bulmaya çalışmaktadırlar. Sıradan bir birey, yasalara uyan bir vatandaşın suçluya nasıl dönüşür? Probleminin çözümünü aramaktadırlar.

¹³ Georges Picca, *Kriminoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.30.

¹⁴ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.209,210.

¹⁵ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.96.

Terör kriminal bir vaka, yani suç olduğuna göre suça dair teoriler terörizmin “niçin” sorusuna da büyük ölçüde cevap olacaktır. Terörde tıpkı diğer suçlar gibi, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teorilerle açıklanmaktadır ve terörle mücadele de güvenlik politikaları yanında sosyolojik ve psikolojik politikalar da uygulanmalıdır. Bunun için yapılması gereken terörün sosyolojik boyutunun tüm yanlarıyla ele alınarak açığa çıkartılmasıdır.

Sosyolojik teoriler çeşitli katogorilere ayrılmış olsa da tüm teoriler aynı soruya cevap ararlar: Neden bazı insanlar suç işlemezken diğerleri suç işler?¹⁶ Aşağıda bu kategorilere yer verilmiştir.

1.1.2.1.Suç Sorumluluğu Açısından: Klasik Okul-Pozitivist Okul veya Özgür İrade-Determinizm Ayrımı

İlk bölümlemeyi, yasalar ve yaptırım adalet sisteminin nasıl olması ve işleme gerektiğine dair teorik yaklaşım olan klasik okul ile suç ve sapma davranışlarının sebeplerini açıklayan pozitivist teoriler olarak yapmak mümkündür. Buradaki anlayışla ifade edilen tasnif, kanun ve sistem eksenli yaklaşımlarla suç davranışı eksenli yaklaşımlar olarak iki farklı inceleme sorusu etrafında yoğunlaşmaktadır. Bazı teorisyonlar bu çelişkiyi klasik okul ve pozitif okul olarak iki farklı grupta ele almaktadırlar. Aslında, Klasik okul ve pozitif okul ayrımına neden olan şey, suçun sebebinin kişinin iradesi mi yoksa deterministik faktörler mi olduğudur.¹⁷ Klasik okul, ceza sorumluluğunun kaynağını kusura yani manevi sorumluluğa yüklemekte ve insan iradesinin bağımsız olduğu varsayımını savunmaktadır. Pozitivist okul yaklaşımı ise bu görüşe karşı gelmekte insan iradesinin soyut bir varlığının olduğunu iddia ederek determinizmin egemen olduğunu savunmaktadır.¹⁸

1.1.2.2.Açıklama Seviyesine Göre

Mikro düzey teoriler suça neden olan faktörleri birey düzeyindeki değişkenlerle açıklamaya çalışırlar ve suça neden olan kişisel farklılıklar üzerinde yoğunlaşırlar. Mikro yaklaşımlar neden bazı kişilerin suça daha meyilli olduğunun

¹⁶ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.96,97.

¹⁷ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.69

¹⁸ Somay Tümerkan, “Pozitivist Okullarda ve Toplumsal Savunma Hareketinde Ceza Sorumluluğunun Esası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 1-4, 1983 s.51-71.

cevabını ararlar. Makro teoriler ise bireylerin suç işlemesine neden olan sosyal yapı ve değişkenleri araştırır. Bu şekilde geniş bir yelpazede soruların yanıtlarını bulmaya çalışırlar. Örneğin makro teoriler, bazı toplumların neden diğerlerine göre daha fazla suç işlediğini araştırırlar. Farklılığın nedenlerini coğrafik veya ekolojik nedenlerde ararlar. Mikro düzey teoriler, çevresel etkenlere, coğrafyaya veya sosyal ve kültürel faktörlere hiç değinmeksizin suç işlenmesindeki nedenleri bireysel psikolojik faktörlerde ararlar. Makro düzey yaklaşımlar ise bireysel nedenlerin en arka planda olduğunu, asıl suç işlemeye neden olan faktörlerin coğrafyada, sosyal ve kültürel yaşamda, çevresel ve siyasal olaylarda aranmasını savunmaktadırlar.

1.1.2.3.Suçun Kaynağı Açısından

Bazı teoriler suçun kaynağını bireysel farklılıklarda ararken, bazı teoriler bireyin dışında aramışlardır. Suça neden olan unsurları dış ortamda arayan teorilerin çoğunlukla sosyolojik ekol altında birleştiği söylenmektedir. Ancak, bu sebepler kesinlikle sosyolojik faktörlerle sınırlı değildir. Marksist, radikal ve çatışma teorilerinde görüldüğü üzere suç bazen ekonomik ve siyasi düzenin bir ürünü olarak meydana gelirken, bazen de ekolojik teoriler ve fırsat teorilerinin de olduğu gibi mimari ve fiziksel çevreyi oluşturan unsurların bir neticesi olarak da karşımıza çıkabilmektedir.¹⁹ Kırık camlar teorisi bu duruma verilebilecek örneklerden biridir. Teoriye göre çevrede bulunan binaların fiziksel durumları ve mimari yapıları başlı başına suçun kaynağını teşkil edebilmektedir. Eğer bir mahallede camları kırık bir bina varsa veya metruk bir yapı mevcutsa bu durum bu yapıların denetimsiz bir halde olduğunu göstermekte ve suça davetiye çıkarmaktadır.²⁰

1.1.2.4.Fonksiyonu Açısından

Sosyolojik bir yaklaşımla suç teorilerini sosyal yapı ve sosyal süreçler olarak iki bölüm halinde incelemek de mümkündür. Sosyal yapı yaklaşımı, sosyal yapının insan yönelimleri üzerindeki etkilerinden yola çıkarak suçun yapısal özelliklerle açıklanabileceğini savunur. Sosyal süreçler yaklaşımı ise bireylerin hangi gelişmeler

¹⁹ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.69,70.

²⁰ Halil İbrahim Doğan, Bilal Sevinç, “Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:13(4), 2011 s.27-54.

ve süreçler neticesinde suçlu kimliğine büründüklerini inceler. Bu kapsamda, yapısal teoriler, sosyal organizasyon ve kültürün kaynaklar ve fırsatlarla olan bağı ve bunların suç işleme temayüllerini nasıl etkilediği üzerinde yoğunlaşırlar. Sosyal süreç teorileri ise, yapısal teorilerin tersine, bireylerin ve grupların etkileşimleri ve tecrübelerinin bu insanların davranışlarına ve zamanla nasıl bireyler haline geldikleri ile ilgilenirler. Bireylerin ve grupların etkileşimleri açısından Hirschi'nin “sosyal bağ” teorisi önem taşımaktadır. Hirschi, içsel faktörlere önem vermek ve bireysel özelliklerle ilgili ilişkilendirmeler yerine, toplumsal ilişkilerle ilgili olan dışsal faktörlere atıf yapmıştır. Hirschi, bağlanma, taahhüt etme, katılım ve inanç olmak üzere dört farklı sosyal bağ tanımını yapmıştır.²¹

1.1.2.5.Güç Dengeleri Açısından

Bazen eski ve yeni kriminoloji olarak da bahsedilen bu ikileme teorilerin toplumun genel anlamda ortak değerlerinin var olup olmadığı ve üzerinde uzlaşmaya vardıkları bir düzenin olup olmadığı gibi varsayımlarının bulunup bulunmadığı ifade edilir. Bu kapsamda, yasaların ve özelde de suç olarak tanımlanan fiillerin toplumsal bir uzlaşmayı mı yoksa güçlü bazı grupların çıkarlarını mı yansıttığı ikilemini oluşturur. Uzlaşma perspektifi kapsamında bulunan teorilere caydırıcılık ve rasyonel tercih teorileri örnek olarak verilebilir. Çatışma mantığı ile kurgulanmış teorilere ise Marxist Teoriler, Feminist Teoriler ve Damgalama Teorisi örnek verilebilir.²²

1.1.2.6.Açıklama Çapına/Gücüne Göre

Sosyal bilimler literatüründe açıklama gücüne göre kısmi ve genel teoriler bulunmaktadır. Bazı teoriler belli konu başlıklarına, bazıları mekânlara, bazıları ise bazı zaman dilimlerine göre ayrılmışlardır. Bu kapsamda, kriminoloji biliminde de bazı suç teorilerinin yalnızca çocuk ve ergenlik suçluluğuna, bazılarının şiddet suçlarına, bazılarının şahsa ve mala karşı suçlara ve bazılarının da devlete karşı suçlara yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlara kısmi teoriler denmektedir. Bazı teoriler ise açıkladığı suç türü, teorinin uygulanabileceği hedef suçlu kitlesi, suçun işlendiği

²¹ David Zembroski, “Sociological Theories of Crime and Delinquency”, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2011, 21:240-254.

²² Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.71.

zaman ve yer bakımından çok daha geniş bir çerçevede yer alan suçları açıklama kapasitesine haizdir. Bunlara da genel suç teorileri denmektedir.

1.1.2.7.Açıklanan Kavrama Göre

Kriminoloji biliminde suç ve suçluluğun iki farklı konu olduğu görülmektedir. Suçluluk kavramı ile bir kişinin suç işleme potansiyeli ve suç işlemeye olan yatkınlığı kastedilirken, suç ile suç fiilinin veya suç olayının bizatihi kendisi kastedilir. Bu ayrım, kişilerin değişik suç işleme potansiyel ve yatkınlığına sahip olması ile suçun oluşumuna uygun şartların tek başına suçun işlenmesini açıklamaya yeterli olmayacağını gösterir. Suç ve suçluluğun salt bireysel faktörlere bağlı olamayacağı Fransız sosyolog Emile Durkheim tarafından eleştirilerek toplumsal bir olgunun bir diğer toplumsal olgu ile açıklanabileceği düşüncesi gelişmiştir.²³

1.1.2.8.Yakın Olduğu ve Etkileşim Halinde Olduğu Bilim Dalına Göre Tasnif

Bu tasnif, teorileri suça neden olduğu değerlendirilen değişkenlerin ödünç alındıkları bilimsel alana göre gruplandırır. Biyoloji, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi ve felsefe gibi birçok bilim dalının Kriminoloji'ye fayda sağladıkları görülmektedir. Bu kapsamda, suçu açıklayan unsurların geldikleri disiplinlere göre suç teorilerini biyolojik, psikolojik, sosyal psikolojik, sosyolojik, psikobiyolojik, biyososyolojik, politik ve ekonomik teoriler olarak ayırmak mümkündür.²⁴

Suç teorilerine başka bir sınıflandırma ise, Yapısal Teoriler, Sosyalleşme Teorileri, Ekolojik Girişim (Şikago Okulu) ve Sosyal Düzensizlik Teorisidir. Yapısal Teoriler kapsamında öne çıkan teorilerden biri Durkheim'in teorisidir. İlk sosyolojik suçluluk teorisi olarak Emile Durkheim'in (1858-1917) suçun yapısal-fonksiyonel sınırlanması teorisinde bahsedilir. Suçun patolojik bir görüntüsü olduğunun araştırıldığı ve iddia edildiği bir dönemde Durkheim, suçluluğun tüm toplumlarda her türlü görünüşte olabileceğini belirterek patolojik yaklaşıma itiraz etmiştir.

²³ Caner Çakmak, "Suçu Açıklayan Sosyo-Ekonomik Temelli Yaklaşımlar", *International Journal Of Political Science Researchers*, Volume:1, July 2015 s.1-49.

²⁴ Osman Dolu, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.66-72

Sosyalleşme teorisinde öne çıkan durum, kişinin toplumsal kabul gören davranış şekillerini benimsememesi ve sosyalleşmesinin başarısız olmasıdır. Bu durumda kişi suçlu olacaktır. Teorinin çıkış noktası insanın bir toplumda yaşayabilmesi için, sosyalleşmek zorunda olmasıdır. Ekolojik girişim (Şikago Okulu) teorisine göre suç coğrafyası gelişmiştir, şehirlerin mimari yapısı, şehirde yaşayan toplulukların sosyal alt yapıları, ekonomik durumları çevresel bir olgu olarak suçun nedenlerini oluşturmaktadır. Sosyal Düzensilik Teorisine göre ise sosyal yapının kendisi suçu üreten ve suç işlenmesini kolaylaştıran bir mekanizmaya dönüşmüştür.²⁵

Klasik bir yaklaşımla suç işleme fiilini biyolojik faktörlerle ilintilendirmek yerine, kişinin doğumundan itibaren gelişim süreci çevresinde yer alan aile yapısı, eğitim, okul, arkadaş çevresi ve bulunulan sosyal çevrenin suç filini oluşturan nedenler arasında olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Hırsızlığı bir meslek olarak gören grup içerisindeki çocuğun, toplumdaki diğer bireyler gibi aynı yaklaşımı sergilemesi ve hırsızlığı sıradanlaştırması çevrenin ve toplumsal yapının suç ile olan bağının en önemli göstergelerinden biridir. Terör olayları için de paralel bir yaklaşım söz konusudur. Doğduğu günden itibaren tüm gelişim sürecinde terör olaylarıyla karşılaşan bireyin teröre karışması daha kolay olacaktır. Bu nedenle suç teorilerinin ve bu teorileri sınıflandırmada faydalanılan donelerin çevresel ve sosyal yapı ile bağlantılı olanları terörizmin açıklanmasında daha faydalı olacaktır.

1.1.3. Suç Coğrafyası Kavramı

Suçluluk coğrafyası, suçluluğun dünya üzerindeki toplumlara ve bu toplumlar içindeki dağılımı ile ilgilidir. Suçluluğun olduğu seçilmiş bölgelerle ilgilenir ve suçluluğun şehirler ile ülke yerleri arasındaki dağılımını inceler. Yoksul bölgeler, sınır bölgeleri, garnizon şehirleri, dinî ve etnik özelliklerin öne çıktığı bölgeler incelenerek bir sonuca varılır. Herold'a göre suçluluk coğrafyası, bir yerin özel yapısı ve yer-zaman olarak oraya düşen suçluluk arasındaki ilişkilerin bilimidir. Schwind'e göre, suçluluk davranışının yer-zaman dağılımını kapsayan, kriminolojik-kriminalistik bilim dalıdır. Suçluluk coğrafyasının en önde gelen isimleri Fransız Guerry (1802-1866) ve Belçikalı Quetelet'dir (1796-1874). Bu bilim adamları farklı suçluluk rakamlarını, haritada görünebilir yapmayı görev edinmişlerdir. Her ülke

²⁵ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.146-161.

özel sorunlara ve dolayısıyla özel suçluluklara sahiptir.²⁶ Bir ülkenin hangi coğrafya da, hangi ülkelerle sınır olduğu, çevresindeki ülkelerde yaşanan sorunlar suç coğrafyasının kapsamındadır. Buradan yola çıkarak Avrupa’da bulunan küçük bir ülkenin, bir Güney Amerika ülkesinin veya bir Ortadoğu ülkesinin suç coğrafyası tanımı farklı etkenlere bağlı olacaktır. Dünya üzerinde yalnızca bir bölgede yaşayan insanların suç işleyebileceği veya terörist olabileceği düşünülemez. İklim tiplerinin insanın psikolojisi üzerinde etkileri vardır ancak sınırlı seviyededir. İnsanları suça ve teröre iten faktörler coğrafyaların fiziki yapısı veya iklim tipleri değil o coğrafyada yaşanan olaylardır.

Küçük bir Avrupa ülkesinde ve çevresinde meydana gelen olaylarla Ortadoğu’da bulunan bir ülkede ve çevresinde meydana gelen olaylar çok farklıdır. Sürekli dış müdahalelere maruz kalan, iç savaşın yaşandığı, işgale maruz kalan Irak’ta yaşayan insanların suça ve teröre bulaşma olasılığı ile yıllarca savaş görmemiş, refah düzeyi yüksek, dış müdahalelerden uzak bir Avrupa ülkesinde yaşayan insanların suça ve teröre karışma olasılığı bir değildir. Rus işgaline uğrayan Afganistan halkının maruz kaldığı şiddet, yaşanan zorluklar ve yoksulluk veya Amerikan işgaline uğrayan Irak’ta yok sayılan Sünni grupların içerisinde bulunduğu durum terörü besleyen ortamlar hazırlamaktadır. İsrail’in Filistin’i yok sayarak binlerce Filistinliyi katletmesi ve her gün daha fazla Filistin toprağını işgal etmesi, uluslararası toplumun Filistin’de yaşananlara sessiz kalması şiddeti körükleyen yegâne unsurlardır. Suç coğrafyası kavramı bu veriler doğrultusunda değerlendirildiğinde sağlıklı sonuçlar alınabilir.

1.1.4. Terörün Etimolojik Anlamı

Teröre “tedhiş” veya “yıldırganlık” ta denilmektedir. Kökü Latince “*terrere*” sözcüğünden gelen terör deyimini “korkudan sarsıntı geçirme” veya “korkudan dehşete düşürme” anlamlarına gelmektedir.²⁷

Terör; Fransızca bir kelimedir (*terreur*). Türkçe’ye “Yıldırı, dehşet, korkutma” diye çevrilmektedir.²⁸ Terörizm tanımı devlet otoritesini ve düzenini yıkmak, değiştirmek, belli amaçları gerçekleştirmek için girişilen siyasal nitelikteki

²⁶ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.245.

²⁷ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.29

²⁸ Türk Dil Kurumu, *Terör Tanımı*, (Erişim) <http://www.sozluk.gov.tr>, 1 Haziran 2018.

şiddet eylemlerinin tümü şeklinde yapılmaktadır. Terörist ise terörizm dâhilinde eylemde bulunan kişi olarak tanımlanmaktadır.²⁹ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu' da terörün tanımını yaparken cebir, şiddet, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme ve tehdit yöntemlerinden birinin kullanılması suretiyle devlet ve Cumhuriyet düzeninin yıkılmasından bahsetmiştir. Devletin iç ve dış güvenliğinin, kamu düzeninin veya genel sağlığın bozulması amacıyla bir örgüte bağlı kişi veya kişilerin suç teşkil eden her türlü eylemi terör eylemi olarak nitelendirilmiştir.³⁰

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve Milletinin terörden en fazla zarar gören devletlerarasında yer aldığı düşünüldüğünde hukuki olarak en kapsamlı tanımın, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında yazılı olan tanım olduğu söylenebilir. Terörle ilgili diğer tanımlamalar ise şöyledir:

Webster's Dictionary'e göre terör; Latince kökenli olup, "yoğun korku" yu ifade etmektedir.³¹ Fransız Petit Robert sözlüğünde ise; "Bir toplumda bir grubun, halkın direnişini kırmak için meydana getirdiği ortak korku" anlamına gelmektedir.³²

Terör Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü'nde; "Kamu otoritesini veya toplum yapısını yıkmak için girişilen korku ve yılgınlık saçan şiddet hareketleri" olarak tanımlanmaktadır.³³ Alman Ceza Kanunu; "Amaç ve faaliyeti, cinayet, adam öldürme veya soykırım ve diğer suç fiillerine yönelen bir oluşumu" terör olarak nitelendirmektedir.³⁴ İngiltere'de 13 Nisan 2006 tarihinde yürürlüğe giren yeni terörle mücadele yasası terörün tanımını yaparken kamu düzenini bozan ve yıkıcı şiddet içeren faaliyetler ifadesine yer vermiştir. Saldırı planlamak, bildiri dağıtmak, bombalı eylemleri desteklemek ve övmek terörizm kapsamında görülmüştür.³⁵ Uluslararası Sosyal ve Davranış Bilimleri Ansiklopedisi'nde ise terör, "her türlü ideolojiye hizmet eden, devletler tarafından desteklenebilen, siyasal amaçlı şiddet tehdidi veya şiddet kullanımı" şeklinde tanımlanmıştır.³⁶ Terör tanımlarıyla ilgili olarak yapılan bir çalışmada 109 değişik tanım içerisinde 22 kelime kategorisi

²⁹ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara,2006, s.31.

³⁰ 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, *12.04.1991 tarihli resmi gazetenin 20843 Mükerrer sayısı*

³¹ Webster's New World; 4th Edition (Plain Edge) edition (July 1, 1999).

³² Petit Robert *Dictionnaire Universel des noms propres-2*, Le Robert, Paris, 1988.

³³ Ansiklopedik Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü, *Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği*, Ankara,1992.

³⁴ Alman Ceza Kanunu Strafgesetzbuch (StGB), Feridun Yenisey, Gottfried Plagemann, *Beta Yayınevi*, Nisan 2015.

³⁵ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.30

³⁶ International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2004, s. 15604.

oluşturulmuştur. Bu kategoride sıkça kullanılan kelimelerden en önemlileri Tablo 1’de gösterilmiştir.³⁷

Tanımda kullanılan Kelime	Kullanım Sıklığı
Şiddet ve Güç	% 83,5
Siyasallık	%65
Korku ve Terörün Vurgulanması	%51
Tehdit	%47
Psikolojik etki ve beklenen tepkiler	%41.5
Kurban hedef farklılaşması	%37.5

Tablo:1. Terörizm tanımlarında kullanılan ortak sözcükler.

Bazı ansiklopediler, terör hareketlerini üç gruba ayırırlar:

1.Milliyetçi etnik ve ayrılıkçı gruplar,

2.Devrimci hareketler,

3.Milli Kurtuluş Hareketleri (Günümüzde dinî radikal örgütleri de hesaba katmak gerekir.)³⁸

Terörizmin kökeni pek çok kaynakta, milattan sonra birinci yüzyılda Jewish Zealots liderliğindeki Yahudi isyancıların Filistin’deki Roma yönetimine isyanına dayandırılmaktadır. Sicari isimindeki bu örgüt, M.S. 68 yılında, Roma’ya karşı Yahudi ayaklanmasını kışkırtmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Yahudi isyancılar kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri toprakları işgalci Romalılar’dan kurtarmak için teröre başvurmuşlardır. Asırlar sonra Romalılar’ın rolünü kendileri üstlenmişlerdir. Günümüzde, İsrail Devleti Filistin topraklarını işgal etmiştir. Filistililer ise topraklarını ve özgürlüklerini tekrar kazanmak adına mücadele etmektedirler.

M.S. 657 yılında Arap devleti liderliği seçimi sonrası faaliyet gösteren Hariciler hareketi ilk siyasi terör örgütlerinden biridir. Selçuklu devletine karşı, 11

³⁷ Özgür Algan, “PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci”, *KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, 2012, s.15.

³⁸ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.21

ve 12'inci yüzyıllarda faaliyet gösteren Hasan Sabbah'ın kurduğu Haşîşiler de tarihdeki ilk terör örgütlerine bir diğer örnektir.³⁹

Terörizmin tarihi gelişiminde Fransız Devrimi'nin önemli bir yeri bulunmaktadır. Çoğu Yazar tarafından modern terörizmin Fransız Devrimi sonrasında doğduğu kabul edilmektedir. Devrimden sonra Robespierre ve arkadaşlarının kesin olarak iktidara sahip olduğu 10 Mart 1793- 28 Temmuz 1794 dönemine “Terör Rejimi” (*Regime de la Terreur*) denilmektedir. Laqueur'a göre başlangıçta Jakobenler terör terimini kendilerinden bahsederken övünülecek bir durum olarak, pozitif bir anlamda kullanmışlardır. Deyim sonraları İngiltere'ye geçmiş ve negatif bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. İngiliz devlet adamı ve politikacı Edmund Burke “terörist denilen şu cehennem zebanilerinin binlercesi halkın üzerine salındı” diye yazmıştır.

Modern terörizmin doğuşu olarak kabul gören bu “terör rejimi” veya “terör dönemi” (*reign of terror*) tarihin en kanlı katliamlarından birine sahne olan dönem olmuştur. Robespierre ve yakın çevresi bu dönemde ülkede iktidarlarını kuvvetlendirmek amacıyla terörü sistemli bir araç olarak kullanmışlardır. 25 milyon nüfuslu Fransa gibi büyük bir devlet terörle hâkimiyet altına alınmıştır. Ülke çapında terörün kaldıracağı vazifesi yapan devrim mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler aynı zamanda çalışma ve yargılama biçimi açısından modern totaliter yargılama sistemlerinin ilk örneklerini oluşturmuştur. Yaklaşık birbuçuk yıl süren terör döneminde 500 bin insan siyasi suçlu olarak tutuklanmıştır. Bunlardan 15 binden fazlası yargılanmadan giyotinle idam edilmiştir. İdam edilenlerin toplam sayısı 40 binleri bulmuştur.⁴⁰

Modern terörizmin yaygınlaşmasında, Rusya'da 1870 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan halk hareketlerinin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Dünya da sonraki terör örgütleri için bu dönem oluşumları model olmuştur.⁴¹ 1934 yılı terörizmin uluslararası gündemde yer almaya başladığı tarih olmuştur. Terörizmin uluslararası düzeyde ele alındığı ve tüm ülkelerin ortak sorunu olarak tanımlandığı “Terörizmi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi” Milletler Cemiyeti tarafından 1937 yılında hazırlanmıştır. Bazı devlet adamlarına 1934 yılında yapılan suikastlere tepki olarak açığa çıkan bu sözleşme 24 devlet tarafından imzalanmış ancak

³⁹ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.27-29

⁴⁰ Atilla Yayla, “Terör ve Terörizm Kavramına Genel Bakış”, *Ankara Ü.SBF. Dergisi*, Sayı 1, 1990 s.335-385.

⁴¹ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.28.

yürürlüğe girmemiştir.⁴² 1980'lere gelindiğinde, terör örgütlenmeleri uluslararası bir boyut kazanmıştır. Sömürge döneminde sömürgeci devletler ve onlara karşı direnen halklar gayri nizami şiddete başvurmuşlardır. Cezayir, Vietnam, İrlanda, Filistin, Lübnan, Filipinler, İran, Nikaragua, El Salvador ve Arjantin, gerek örgüt terörüne gerekse sömürgeci devlet terörüne maruz kalmıştır. 20'inci Yüzyılda iletişimin ve ulaşımın akıl almaz derecede hızlanması buna bağlı olarak yazılı ve görsel basının etkisinin artmasıyla terör ve terörist oluşumlar artmıştır. Almanya'da Bader-Meinhof, Japonya'da Kızıl Ordu, İtalya'da Kızıl Tugaylar, Porto Riko'da Faln, Fransa'da Doğrudan Eylem, İngiltere'de IRA, İspanya'da ETA, Uruguay'da Milli Kurtuluş Hareketi, Brezilya'da Kurtuluş Örgütü, Guatemala'da Devrimci Silahlı Kuvvetler, Meksika'da Halk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'de Dev-Sol ve PKK, İran'da Halkın Mücahitleri, Irak'ta Barzani – Talabani Örgütleri ve Tevhid Grubu, Afganistan'da El Kaide örgütleri, gayri nizami şiddet eylemlerine yönelmişlerdir.⁴³

Fransız sosyolog ve filozof Raymond Aron şiddet eylemini psikolojik etkileri saf fiziksel sonuçlarından kıyas kabul etmez derecede büyük olduğunda terör diye adlandırmaktadır.⁴⁴ Terörün ana hedeflerinden birinin de psikoloji olduğunu unutmamak gerekir. Şehir merkezinde kalabalık bir ortamda patlayan bir ses bombası kimseyi öldürmeyebilir ama patlama alanına kötü bir ün kazandırır. Patlamadan etkilenenler ömürleri boyunca bu travmayı yanlarında taşıyacaklardır. Belki fiziki bir yaralanma olmamıştır ama psikolojik etkisi bütün yaşamlarını etkileyecektir. Tüm şehir bu patlamanın başka yerlerde, başka zamanda da olabileceği düşüncesine kapılır. Medyanın oluşturduğu çarpan etkisi ile olay tüm ülkede haber olur. Kalabalık ortamlardan uzaklaşma, mecbur kalınmadıkça evden ve işyerinden ayrılmama tercih edilir bir yaşam tarzı haline gelir. Bombalı saldırılar, adam kaçırma, soygun ve güvenlik güçlerine karşı yapılan eylemlerin sıklıkla yaşanması, hükümetleri halk nezdinde küçültür ve toplumsal infiale yol açar, terör nihayetinde arzu ettiği kaos ortamını yakalamış olur.

Dünya da ki bütün devletlerin terörizme karşı olduğunu ve terörü lanetlediğini söylemek yanlış olmaz. Ulusal veya uluslararası alanda devletler terörü kınamakta ve birlikte mücadele etme mesajları vermektedirler. Burada bir sorun

⁴² Suna Tekel, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm", *Ankara-38'inci Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları*, Volume:3, 2007 s.1351-1398..

⁴³ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.28.

⁴⁴ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, *Terörizmin Tarihi, Antikçağ'dan İşid'e*, Çeviren Bülent Tanatar, Nora kitap, İstanbul, 2016, s.18

gözükmemektedir. Asıl sorun hangi devletin hangi örgütü terör örgütü olarak gördüğü ve tanıdığındadır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Filistin'in kurtuluşu için yetersiz bulanlar tarafından 1987 de kurulan Hamas, Avrupa Birliği, ABD, Kanada, Japonya, İsrail tarafından terör örgütü olarak kabul edilirken, İngiltere ve Avustralya, Hamas'ın askeri kolu olan İzzettin El Kassam Tugaylarını resmen terörist olarak tanımaktadır.⁴⁵ Hamas Türkiye'nin de terör örgütü listesinde yer almamaktadır. İran rejimine yönelik faaliyetleri olan "Halkın Mücahitleri Örgütü"nü, Avrupa Adalet Divanı 2006 Aralık ayında AB'nin terör örgütleri listesinden çıkarılması yönünde karar almıştır.

PKK'nın Suriye'deki varlığı olan YPG' nin, batılı devletler tarafından terör örgütü olarak tanınmaması çarpıcı örneklerden biridir. Devletler terörün ve teröristin tanımında ve tanınmasında da çifte standart uygulamaktadırlar. Batılı devletler ve destekledikleri devletler için kendilerine yönelik eylemleri gerçekleştiren örgütler çok çabuk terör örgütü olarak tanınırken, aynı durum özellikle Müslüman ülkelere yönelik tehditler barındıran örgütler için söz konusu olmamaktadır. Uluslararası toplum ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeleri bu konuda objektif değildirler. Hemen tüm dünyanın terör örgütü diye tanımladığı örgütler ise çok azdır, İŞİD terör örgütü bu örgütlerden biridir.

1.1.5. Terörün Toplumsal Temelleri

Terörizm kriminolojik bir olgu olduğundan kişiyi teröre iten kişisel ve çevresel faktörlerden bahsetmek mümkündür. Kişiyi teröre iten bireysel nedenler, biyolojik, psikolojik ve fiziksel yapısıdır. Ancak terör söz konusu olduğunda bireysel faktörler ikinci planda kalır. Teröre büyük ölçüde zemin hazırlayan faktörler, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlardır. Terör bunlarla beslenir ve büyür. Alexander, terörün ortaya çıkmasının nedenleri olarak şunları belirtmiştir:

Teröristin kimliği üzerinde uzlaşamama, terörizmin nedeninin tam olarak anlaşılabilmesi, bazı devletlerin birbirleri üzerindeki emelleri nedeniyle terörü desteklemeleri, uluslararası terörizm şebekesinin varlığı, dinin politikaya alet edilmesi, ahlakta çifte standart, devletlerin sorunlara çözüm üretememesi,

⁴⁵ Oral Çalışlar, "Hamas Bir Terör Örgütü müdür?" *Radikal*, Kasım 24, 2012, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/oral-calislari/hamas-bir-terror-orgutu-mudur-1109147/>, 8 Haziran 2018, s.1.

teröristlerin hafif cezalara çarptırılması, dünya hukukunun umursamazlığı ve medyanın rolü.⁴⁶

Terör olaylarının mahrem bir yapısının olması, planlama ve eylem aşamalarının çok gizli süreçler sonucu meydana gelmesi terörün sosyolojisi ile ilgili çalışmaların sınırlı olmasının başlıca nedenidir. Ayrıca diğer faktörlerle karşılaştırıldığında toplumsal değişme açısından anlamlı bir etken olarak değerlendirilmemesi de bu konuda yapılan çalışmaları sınırlı tutmuştur. ABD ve Avrupa ülkelerinin teröre verdikleri tepki süresinin çok uzun olması terörizmin büyümesine ve küresel bir evreye ulaşmasında katkı yapmıştır. 1968-2003 yılları arasında 6.000'den fazla terör olayında 36.000 kişinin hayatını kaybetmiş olması Batılı devletlerin teröre karşı hareke geçmesine yeterli olmamıştır. Ancak 11 Eylül 2001'de yapılan terör saldırıları, terörizmin ulaştığı boyutun ABD ve diğer Batılı devletler tarafından anlaşılmasını sağlamıştır.⁴⁷ Terör başlı başına sosyal bir olgudur. Toplum içerisinde yaşama dair süreçleri ve değişmeleri tahlil etmeden terörle ilgili sağlıklı bir sonuç elde edilemez. Sosyal değişmeyi, devrimleri ve sosyal bozulmaları öteleyen paradigmlar gerçeklikten uzaktır. Sosyal değerlerdeki hızlı değişmeler, toplumda artan sapsmalara ve uyuşmazlıklara sebep olabilmektedir. Bu değişim döneminde yaşanan sıkıntı ve çatışmalar hem teröristleri hemde onların toplumu etkilemelerine neden olmaktadır. Sosyal gelişme yanında yaşanan düzensiz göç ve hızlı nüfus artışı toplumun niteliğini değiştirmekte, toplum yaşantısına yeni yaşantı grupları eklemekte, bu gruplar arasındaki bütünleşmenin sağlanamaması ile birlikte teröre yeni alanlar doğmaktadır.⁴⁸ Siyasi amaçlı şiddet eylemi vurgusu günümüzde terörle ilgili yapılan araştırmaların esas unsurunu oluşturmaktadır. Buradan yola çıkılarak yapılan analizler daha çok terörün bir araç ve yöntem olarak seçildiği, siyasal ve toplumsal taleplerin yerine getirilmesi için askeri ve sivil hedeflere yönelik saldırıların yapıldığı, şiddet ve terörün küreselleştiği konularında yoğunlaşıp, terör eylemlerinin önlenmesi amacıyla alınacak siyasal, hukuki ve güvenlik tedbirlerinin neler olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu durum şiddetin ve terörün nasıl

⁴⁶ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.377.

⁴⁷ Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Sayı:24, Kış 2010 s.34-41.

⁴⁸ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.298.

olduğu sorusuna yanıt ararken niçin sorusuna cevap niteliği taşıyabilecek sosyolojik kökenlerini yeterince dikkate almamaktadır.⁴⁹

Teröre Sosyoloji boyutundan da bakmak gerekir. Bilindiği üzere Sosyoloji toplumbilim anlamına gelmektedir ve toplumların yapılarını, değişim süreçlerini bunların yasalarını araştırır. Düzenli insan ilişkileri toplumsal yapıyı oluşturur. Bir toplumun siyaseti, ekonomisi ve hukuku düzenlenmiş ilişkileri yansıtır. Siyaset egemenlik bağı, iktisat, üretim ve paylaşım, hukuk adalet ilişkisi üzerine bina edilir. Terör, sosyoloji açısından, siyasal yapıda, yani iktidar olma ve egemenlik ilişkisi içinde yer alan bir faaliyettir. Bir kişiyi, grubu ya da toplumu hedef almasına rağmen arka planda, yönetim felsefesine, yani legal ya da illegal olarak tanımladığı egemenlik ilişkisine saldırır.⁵⁰ Ülkelerin yönetim şekilleri de teröre hem ulusal hem de uluslararası bakış açısından çok önemlidir. Tek adam ya da belli bir grubun yönetiminde olan otoriter ülkelerde halk iktidarın baskısı altında ezilmiş ve sesi çıkmaz durumdadır. Ülkenin kaynakları ülkeyi yöneten kişi ve yakın çevresinin egemenliği altındadır. Rejimin lideri, ailesi ve akrabaları zenginlik ve refah içerisindeyken halk geçimini sağlayamamakta, çalıştığı ve ürettiği her şeyi iktidara sunmaktadır. Bu duruma karşı gelen bir grubun örgütlenerek devleti yönetenlere karşı giriştikleri şiddet eylemleri bu ülkede yaşayanlar ya da diğer devletler açısından terörizm tanımı yerine özgürlük savaşçısı ya da gerilla diye adlandırılabilir. Halk ve uluslararası toplum için ülkeyi yönetenler kendilerine yönelik bu durumu hak etmiş sayılmaktadırlar. Bu tip terör örgütleri kendi tabanlarından beslenip taraf bulduğu gibi, ülke üzerinde başka emelleri olan diğer devletler tarafından da silah, teçhizat ve parasal olarak desteklenmektedir. Aslına bakılırsa bu durumu da ikiye ayırmak gerekir. Yani, terörizm faaliyetleri için demokrasinin savunucusu özgürlük savaşçısı tanımlamaları yapan ülkeler yaklaşımlarında ne kadar samimidirler, otoriter rejimlerin yöneticileri bu devletlerle sıkı ekonomik ilişkilere girdiklerinde, karşılıklı çıkar anlaşmaları imzaladıklarında aynı yaklaşımı gösterecekler midir? Otoriter bir ülke halkına ne kadar baskı uygularsa uygulasin, diğer devletlerle olan ekonomik bağlarının gücüne göre politik muameleye maruz kalmaktadırlar. Petrol zengini otokratik bir devletin yöneticileri batılı devletler tarafından kontrol edilen kukla yöneticiler ise bu ülkedeki halk ayaklanmaları terörizm olarak tanımlanmakta, (Suudi

⁴⁹ Talip Küçükcan, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Sayı:24, Kış 2010, s.34-41.

⁵⁰ Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.73

Arabistan, BAE, Mısır'da olduğu gibi), eğer rejim batı ile mesafeli ve kaynaklarını batılı devletlere sunmamışsa halk ayaklanmaları özgürlük savaşçıları olarak görülmektedir (İran ve Libya' da olduğu gibi).

Demokratik ülkelerde yaşanan terör olayları lanetlenmekte ve teröristler çok küçük gruplar haricinde asla destek bulamamaktadırlar. İktidarın demokratik usullerle halk tarafından seçildiği yönetimlerde, yönetimi ele geçirmek için ya da istediğini yaptırmak için şiddet uygulamak anlamsız bir durumdur. O halde teröristler halk için değil kendileri ya da başka illegal yapılar için eylem yapmaktadırlar.

İklim ve coğrafyanın da içerisinde bulunduğu çevresel koşullarla, bireyin içerisinde bulunduğu toplumun düşünsel değerlerinin birleşmesi sonucunda bazı ırkların doğuştan olmasa da yaşam koşulları açısından çatışmacı kültüre daha yatkın olduğunu söylemek kısmen doğrudur. Ancak aynı ırkların terörizme aynı oranda yatkın olduğunu söylemek bilimsel gerçeklikten uzaktır. Bu kapsamda; günümüzde yaşanan ve coğrafya, din ve ırk gibi sebeplere dayandırılan terörizm nedenlerinin bir kenara bırakılması gerekmektedir. Yani Müslüman olanlar Hıristiyanlara göre ya da Şii mezhebinden olanlar Sünni mezhebinden olanlara oranla daha fazla terörizme yatkındır demek veya tam tersini söylemek yanlış olacaktır. Terörizme neden olan, besleyen, tırmandıran, tek çözüm olarak dayatan tüm etken ve koşullar tarafsız bir bilimsel araştırmaya tabi tutulmadığı müddetçe, terörizm gelecek yıllarda daha sofistike, daha yıkıcı ve gelişen teknolojiye azami faydalanan boyutlarda karşımıza çıkacaktır.⁵¹ Terörün toplumsal alt yapısında bir otoriteye, güç odağına veya devlete karşı ayaklanma ve başkaldırı vardır. İlk çağlardan bu yana insanlar devletler kurarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Devlet aygıtının henüz belirginleşmediği dönemlerde dahi topluluklar bazen bir kişiden bazen bir gruptan oluşan otoritenin altında birleşmişlerdir. Karşıda bulunan başka bir klana, gruba, aşirete karşı hakların savunulması, topluluk içerisindeki iş bölümünün tüm grubun yararına olacak şekilde hiyerarşik bir düzen alması ancak belirli bir otoritenin başında olduğu kurallar çerçevesinde olmuştur. Nüfus arttıkça ve çevresel faktörlerin devreye girmesiyle toplumların birbirleri ile olan teması artmış farklı ailelerden, ırklardan, aşiretlerden, farklı din ve mezheplerden olan gruplar aynı otorite veya devlet altında birleşmiş ve birlikte yaşamaya başlamışlardır. Her ırkın, aşiretin, her dinî veya mezhebi topluluğun ayrı devletlere sahip olması hayatın tabiatına aykırı bir durum

⁵¹ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları, Ankara, 2008, s.36,37.

olarak asla mümkün olmamıştır. Örneğin dünyada bulunan tüm Müslümanların veya Hıristiyanların aynı çatı altında toplandığı bir devlet yoktur. Eğer böyle olmuş olsaydı dünyada din sayısı kadar devlet olurdu. Irk faktörü içinde durum aynıdır. Aynı şeyi mezhep veya aşiret için de söylemek mümkündür. O halde her dinin, ırkın veya mezhebin farklı devletlere sahip olması hayatın tabiatına aykırı bir durumdur. Irk, din ve mezhep farklılıklarını öne sürerek terör faaliyetlerinde bulunmak aslında binlerce yıllık toplumsal kurallara ve yasalara aykırıdır. İnsanlar asırlar süren tecrübeleri neticesinde farklı ırktan ve dinlerden oluşan grupların bir arada yaşadığı devletleri kurarak medeniyetlerini geliştirmişlerdir. Bunun tersinde oluşacak bir düzende, medeniyetlerin gelişemeyeceğini, şiddetin ve karışıklıkların hâkim olduğu bir toplum yapısının oluşacağını öngörmüşlerdir. Bu durum ırk, din ve mezhep gibi farklılıkları bahane ederek şiddete yönelen insanları bu tutumdan uzaklaşma sorumluluğuna iterken, devletede aynı dengede bir sorumluluk yüklemektedir. Ancak bu iki taraf arasındaki denge sağlandığında şiddet ve terör ortadan kalkacaktır. Aynı devlet çatısı altında yaşayan farklı sınıflandırmalara tabi insanlarda oluşabilecek ve terörü tetikleyebilecek yaklaşım ve politikardan uzak durulması gerekmektedir. Dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış aynı dinden, ırktan veya mezhepten insanların bir toprak üzerinde birleşmeleri nasıl mümkün değilse, aynı devlet altında birleşmeleri veya her bir farklılığın bir devlete sahip olması da mümkün değildir.

Gelir dağılımındaki dengesizlik ve ekonomik durum teröre zemin hazırlayan bir başka etmendir. Devlet tek bir toprak parçası üzerinde yaşayan yurttaşlarına eşit imkânlar sunmak zorundadır. Fakir bir coğrafyada yaşayan insanların refah düzeyi daha yüksek olan yerlerde yaşayan insanlara oranla şiddete ve terörizme başvurma olasılığı daha fazladır. Aile geçimini sağlayamama, iş bulmada ki zorluklar, sosyal yaşamdan uzaklaşma, eğitim eksikliğinin tetiklediği ruh hali ve çaresizlik illegal davranışlarla su yüzüne çıkmaktadır. Teröre başvuranların ve destekleyenlerin yegâne gerekçesi bir haksızlığa uğradıkları iddiasıdır. Bu haksızlığa karşı şiddet haricinde başka bir yol bulunmadığını bahane etmektedirler. O halde en önce yapılması gereken terör örgütlerinin elinde bulunan “haklılık silahının” alınması olmalıdır. Bu silahın alınması ancak tüm vatandaşlara eşit hak ve imkânların sunulması ve sonrasında meşru müdafaa hakkının kullanılması ile olacaktır. Terörün neden belli coğrafyalarda yoğunlaştığı, bu coğrafyaların ortak özellikleri, burada yaşayan halkların antropolojik, sosyolojik, psikolojik, kültürel yapıları ile

sosyoekonomik koşulları, tarihsel süreç içinde yaşanan olaylar ve çatışmalar, toplumsal değerler bütünü, direnç ve kırılma noktaları bilimsel bir araştırmaya tabi tutulmalıdır.

Terörün en önemli nedenlerinden biri de eğitimsizliktir. Terör örgütlerinin en fazla destek gördüğü coğrafyaların ortak özelliklerinden biri eğitim olanaklarının olmadığı veya çok sınırlı olduğu bölgeler olmasıdır. Az gelişmişlik düzeyi, ekonomik sıkıntılar ve coğrafyadaki zorluklar nedeniyle bazı bölgelere eğitim olanağı sınırlı şekilde sağlanabilmektedir. Bu da devletin vatandaşına kendisini tanıtamamasına, devletle halk arasında bağ oluşturabilecek koşulların oluşmamasına neden olmaktadır. Devletin tanıtılması, kuralların, evrensel değerlerin, dinin, yasaların öğretilmesi ancak eğitimle mümkündür. Devletini tanımayan birey bazen başka yapıları otorite saymaktadır. Terör örgütleri de bu yapılardan biridir. Birey eğitim ve öğretimle geniş bir bakış açısına sahip olabileceken, eğitimsizliğin vermiş olduğu kısır zihin yapısıyla terör örgütlerinin empoze ettiği tek taraflı düşünce yapısına sahip olabilmektedir.

Çağdaşlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmış normatif değerleri kabullenmeyen veya bizce normatif olmayan değerleri kendileri açısından doğru kabul ettikleri için sağlıklı iletişim kurma zorluğu yaşayan, kendilerini ezilmiş, aşağılanmış ve dışlanmış hisseden birey ve toplumlarda, duyguların analiz edilmediği, çözüme yönelik aktif önlemler geliştirilmediği ve klişelerden sıyrılmadıkça terörizmle gerçek manasıyla ve sonuç alıcı bir mücadele mümkün olmayacaktır.⁵² Terörizmin bir başka boyutu da devletlerin bazen toplumun bir kısmını tamamıyla terörist olarak ilan etmesidir. Buna en açık örnek Suriye'dir. Suriye'de "Arap Baharı" olaylarının tetiklediği demokrasi arayışları iç savaşla neticelenmiş, iktidar kendisine karşı tutum alan tüm vatandaşları terörist olarak ilan etmiştir. Yönetime karşı eline silah alan kesimler haricinde bütün bir kasabayı veya şehri tamamen bombalayarak olaylara çözüm aramıştır. Aslında halkın istediği demokratik bir sistemle yönetilmek yani yönetime adil bir şekilde katılmak istemesidir. Daha yakın bir zamana kadar barış içerisinde yaşayan, eğitimin, ticaretin, turizmin normal standartlarda yürüdüğü bir devlet içerisinde bir anda halkın yarısının terörist olması akla yatkın bir durum değildir. Burada demokrasi arayışının tetiklediği sosyal bir olgu mevcuttur. Halkın istediği şey adaletli bir

⁵² Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları, Ankara, 2008, s.37,38.

yönetimdir. Olaylar her na kadar bu şekilde kısıtlanmış olsa da Ortadoğu'da emelleri bulunan ülkelerin Suriye düzleminde pozisyon almaları çatışmaları daha da içerisinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Bu örnekte de görüldüğü gibi yaşanan çağda demokratik yaşamın kısıntıya uğraması veya tamamen ortadan kalkması terörizme zemin hazırlayan sosyal faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İstikrarsızlık dönemlerinde çatışma ve ayaklanmaların yaşanması terör örgütlerinin tam da istediği bir ortamdır. Bu dönemlerde halk bunalmış ve çıkar bir yol aramaya başlamıştır, terör örgütleri kendi ideolojilerinin çözüm için tek yol olduğunu halka empoze ederek eleman ve sempatican kazanırlar.⁵³ Ortadoğu'da yaşanan terör olaylarının genelinde, ülkede yaşanan karışıklıklar ve istikrarsızlıklar vardır.

Dünya üzerinde terörü tamamen bitirmek olanaksızdır ancak kontrol altına almak ve en aza indirmek mümkündür. Bunun için de terörizme neden olan faktörlerin sağlam temeller üzerinde tespit edilmesi ve ortadan kaldırılması gerekmektedir. Maddi koşullar, eğitim, fırsat eşitliği, sağlık, adalet, sosyal ve kültürel yaşamın tümünün terörle direk bağlantısı bulunmaktadır. Buna ek olarak çeşitli nedenlerle terörü destekleyen ülkelerin varlığı da terörün tırmanmasına ve kapsama alanının daha da fazlaşmasına neden olmaktadır.

1.1.6. Terörün Zorunlu Göçte Etkisi ve Zorunlu Göçün Soykırım Olarak Tanımlanması.

Eski çağlardan beri insanlar kendi ırklarının varlığını devam ettirmek veya güçlendirmek amacıyla karşı ırkı veya grubu yok etmeyi bir taktik olarak görmüşlerdir. Terör örgütleri de etkili oldukları bölgede ırkçı bir politika izleyerek düşman gördükleri grupları veya ırkları öldürmekte, hapse atmakta, işkence etmekte ya da zorunlu göçe tabi tutmaktadırlar.

Kelime anlamı olarak "İrk öldürme" anlamına gelen soykırım fiilinin tarihi antik çağlara dayanmaktadır. Bazı kaynaklar soykırımın insanlık tarihi kadar eski

⁵³ Mahmut Cengiz, *Ortadoğu'da Küresel Tehditler, Suriye Krizi IŞİD Terörü*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016, s.31.

olduğunu belirtmektedir. Soykırımın bir suç olarak kabul edilmesi ise bu fiilin işlenmesinden çok daha geç tarihlere denk gelmektedir.⁵⁴

Soykırım kelimesi kısaca, bir İnsan topluluğunu ulusal, dinsel, ırksal vb. sebeplerle yok etme olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵ Soykırımın bir insanlık suçu olduğu Birleşmiş Milletler tarafından 1948’de, İkinci Dünya Savaşı’nın galipleri olan devletlerin çıkarları da gözetilerek kabul edilmiştir.

1948’de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Soykırım sözleşmesinin içeriğindeki maddeler muhtevası açısından oldukça önemlidir. Bu maddelerde yer alan soykırım şekilleri içerisinde zorla göç ettirmenin de sayılması aslında dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Ortadoğu’da da soykırım yaşandığının hukuki olarak göstergesidir. Göçten en fazla etkilenen ülkeler arasında Türkiye’nin de yer alması konunun önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Soykırımın tanımı ve cezalandırılması Sözleşmesi 2’de yer alan metne göre soykırım manası, bazı olayların ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, bu niteliği yüzünden, kısmen veya tamamen yok etmek kastıyla işlenmesidir şeklinde tanımlanmıştır. Belli bir insan topluluğuna ait üyelerin öldürülmesi, bu topluluğa ait kişilerin bedensel ve akıl sağlığını bozucu fiiller, topluluğun kısmen veya tamamen fizik varlığının yok olmasına neden olacak yaşam koşullarına tabi tutulması, çocukların zorla başka bir gruba transfer edilmesi de soykırım olarak nitelendirilmiştir.⁵⁶ Soykırım tanımı yalnızca insanları öldürerek ırkları veya karşıt grubu yok etmek için düzenlenmemiş, aynı zamanda dinsel bir grubun, ırkın ya da topluluğun fiziki ve zihni sağlığını bozucu eylemler, zorlayıcı yaşam koşulları ve çocukların zorla başka bir gruba transferi de soykırım olarak kabul edilmiştir.

ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 1945 Londra antlaşması ile kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi’nin (NUAM) aynı adlı ilkeleri, işgal edilen yerlerdeki sivil nüfusun katledilmesini, kötü muameleye tabi tutulmasını, köleleştirilmesini veya herhangi bir nedenden dolayı zorla yerlerinden

⁵⁴ Semin Töner Şen, *Uluslar arası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı*, XII Levha yayıncılık, İstanbul, 2010, s.7.

⁵⁵ Türk Dil Kurumu, *Soykırım Tanımı* (Erişim) <http://www.sozluk.gov.tr>, 1 Haziran 2018.

⁵⁶ Sefa M. Yürükel, *Batının İnsanlık Suçları I Soykırımlar Tarihi*, Near East Publishing, Kıbrıs, 2005, s.1.

edilmesini, yerleşim yerlerinin nedensiz bir şekilde yıkıma uğratılmasını savaş suçu olarak saymıştır.⁵⁷

Barışa karşı veya savaş suçları ile bağlantılı olarak işlenmesi kaydıyla, insan katli, yok etme, köleleştirme, göçe zorlama ve sivil bir topluma karşı işlenen diğer insanlık dışı fiillerle, siyasi, ırki veya dinî nedenlerle yapılan mezalim İnsanlığa Karşı Suçlar olarak tanımlanmıştır.⁵⁸ Gerek Birleşmiş Milletlerin soykırım tabirinde gerekse Nürnberg ilkelerinde görüldüğü üzere, bir Irkın, dinî veya mezhebi bir grubun zorla göç ettirilmesi yasaklanmış ve Soykırım ya da savaş suçu dâhilinde görülmüştür.

1.1.7. Terörün Coğrafya ile Bağı

Suç coğrafyası ile ilgili yapılan tanımlamada, coğrafya ve politik sınırların, kültür ve dilin suçla ilişkisinin olduğu belirtilmiştir. Demografik, ekonomik, sosyal, fiziki ve kültürel etki coğrafi yapı içerisinde kendine yer bulur. Lombroso, yerin jeolojik oluşumu ile suçluluk arasında bir ilişki kurmuştur. Suçluluk ve iklim üzerinede yaygın bir literatür bulunmaktadır.⁵⁹

Ülkelerin bulunmuş olduğu coğrafya bir yönüyle onun hangi sorunlarla karşı karşıya olduğunu, hangi kişisel ve toplumsal problemlerin teröre yol açabileceğini gösterir. Bir ülkenin ve çevresindeki ülkelerin aynı etnik yapıya sahip toplumlardan oluştuğu düşünülürse bu ülkede etnik bir terör olayının yaşanması beklenemez. Ya da bir ülkenin tüm vatandaşlarının aynı dine ve mezhebe ait olduğu düşünülecek olursa burada dinî veya mezhebi bir terör olayının olması mümkün görülmeyecektir. Tam tersi bir durumda ise yani; aynı ülke içerisinde yaşayan farklı etnik veya dinî toplulukların olması bu ülke için etnik veya dinî terörün açığa çıkmasının her zaman mümkün olabileceğini gösterir. İngiltere’de, Türkiye’de ve İspanya’da yaşanan etnik ve bölücü terörün kaynağında bu ülkelerde yaşayan farklı etnik grupların olması, Irak’ta, Suriye’de, Afganistan’da ve Nijerya’da yaşanan dinî terörün kaynağında ise bu ülkelerde ve komşu ülkelerde farklı mezhebe mensup grupların varlığı dikkat

⁵⁷ M.Uğur Bozkurt, “Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mh. Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 11, 2010 s.73-91

⁵⁸ Semin Töner Şen, *Uluslar arası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.27.

⁵⁹ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.245,246.

çekmektedir. Batılı devletlerin terörden söz ederken İslami terör tanımlamasını sıkça kullanmaları aslında bir coğrafya ve bu coğrafya üzerinde yaşanan dine yapılan bir atıftır. İslami terör denildiğinde akla gelen coğrafya Asya ve Ortadoğu coğrafyasıdır. Coğrafya'nın tarihi, geçmişten günümüze geçirmiş olduğu sosyal ve kültürel değişim, ekonomik bolluk veya sınırlılıklar terörün oluşumunda rol oynayan etmenlerdendir.

1.1.8. Sosyolojik Yönüyle Din ve Terör

Dinî karakterli sosyal olgu ve olaylar din sosyolojisi alanında değerlendirilmektedir. Din sosyolojisi, sosyolojinin en eski ve köklü dallarından birisidir. Aguste Comte, Emile Durkheim, Karl Marks ve Max Weber gibi sosyolojinin kurucuları ve klasik dönem sosyologları din konusuna büyük önem vermişlerdir. Bu nedenle din sosyolojisi aslında sosyolojiyle aynı anda doğmuştur. Din veya dinî karakterli sosyal olgu ve olayların araştırılması ilk olarak sosyoloji veya din sosyolojisi sayesinde başlamıştır.⁶⁰

Dinî terör terimi aslında dinî karakterli sosyal bir olgudur. Bu nedenle terörün “niçin”i araştırılırken din sosyolojisi bağlamında da derin analizler yapılmalıdır. Bireyin sahip olduğu din, psikolojisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dinî motifli terör örgütlerinde, eylem için meşru bir zemin arayan sade bir kişilik eğer terörist bir kişiliğe bürünmek istiyorsa kendisini rahatlatmak ve yaptıklarına kendi çapında cevaz vermek amacıyla dinî argümanlar bulmaya çalışır. Dinî inancı ile terörle elde edeceği fayda arasında bağ kurar. Din ruh halinin hipnotize edilmesinde kişinin kendisi veya çevresi tarafından direk olarak kullanılır. Her eyleme dinî bir anlam yüklenir. Birey sahip olduğu dinî, geçiş yapacağı terörist kimlik ile bağdaştırırken, bazı topluluklarda aynı davranışta bulunabilir. Örneğin gerek Musevilik ve Hıristiyanlık gerekse İslamın ilk ortaya çıktığı ve yayıldığı dönemlerde, bu dinlere ait taraftarların ve dinî yaymak isteyenlerin karşılaştıkları zorluklar, saldırılar ve aşağılanmalar nedeniyle bir yöntem olarak belirledikleri gizlilik prensibi, radikal dinci grupların benimsedikleri en önemli faktörlerden biri olmuştur. Hıristiyanlıkta, İsa ve havarilerinin gizlilik yöntemlerinin bir örneğinin Tapınak Şövalyeleri tarafından kullanıldığı, Hazret-i Muhammed ve sahabelerin Saadet Asrı'nda

⁶⁰ Bünyamin Solmaz, İhsan Çapcıoğlu, *Din Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s.12.

korunmaya yönelik almış olduğu tedbirlerin bir benzerinin Müslüman Kardeşler örgütüne uygulandığı görölmektedir.

Terörün din bağlantılı tarihi olayları çarpıtarak kendi terörist eylemlerine kılıf bulma stratejilerinin de olduğu bilinmektedir. Türkiye’de 6-8 Ekim olayları sonrasında yaşanan terör olaylarında, teröristlerin emniyet güçlerinden korumak için kazdıkları çukurlar hendek olarak tabir edilmiş, bu yolla Hendek Savaşı ile bağlantı kurularak yapılan terör olaylarına dinî bir boyut kazındırılmaya çalışılmıştır. Halkın İslam’a olan bağından faydalanılmak istenmiştir. Marksit-Leninist bir ideolojiye sahip olan PKK terör örgütünün halkın desteğini alabilmek amacıyla dinî argümanları kullanması terörün her zaman ve her yerde tüm araçları kullanabileceğinin bir göstergesidir. Din faktörü de bu araçların en önemlilerindedir. Hile, komplo, çalma, kandırma gibi İslam dinînin reddettiği ve günah saydığı fiillerin, İslamın düşmanlarına karşı kullanılması durumunda mübah olduğunun savunulması da yine dinîn teröre alet edilmesidir. Hıristiyanlık ve Yahudilik’te de bunun pek çok örneği bulunmaktadır. Din insanın fitratında olan, birçok davranışına yön veren bir olgudur. Radikal dinî grupların ve teröristlerin, insanların psikolojisini ele geçirmede, onları canlı birer bomba haline getirmede kullandıkları en etkili yöntem din faktörüdür. Canlı bomba olarak kendisini havaya uçuran ve onlarca insanın ölümüne neden olan bir teröristin, eylemden önce çektiği videoda öldükten sonra cennete gideceğini ve burada kendisini bekleyen sayısız hediyelerin bulunduğunu söylemesi bu duruma verilebilecek en bariz örneklerden biridir.

Bireyler ve yığın psikolojisi sonucu, topluluklarda şiddet isteğinin ortaya çıkışı kendiliğinden değil, mutlaka başka etkenlerin uyarması sonucu gerçekleşmektedir. Bu etmenlerden biri de din olgusudur. Bulunduğumuz çağda Müslüman ülkelerde ortaya çıkan terör olayları bu ülkelerde yaşayan insanların şiddete yatkın oluşundan mı yoksa şiddet eğilimine sürükleyen faktörlerin kuvvetli olmasından mı kaynaklanmaktadır?⁶¹ Aslında din başlı başına asla terörün bir nedeni veya kaynağı değildir. Gerçekte olan teröre bir şekilde bulaşması kaçınılmaz olan kişinin veya grupların dinî teröre alet etmesidir. Dini oluşturan fenomenler ve bunlara dair yorumlar din mensuplarının sosyal, ekonomik, psikolojik, hatta etnik konumlarına göre birer çatışma nedeni olabilir. Aynı dine mensup olan insanların

⁶¹ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları, Ankara, 2008, s.30-135, 136.

katliam boyutlarına varan eylemlerindeki acımasız davranışları, yanlış din yorumlamaları ve diğer şartların bütünleşmesinden ortaya çıkmaktadır. Terör ayrı ayrı toplumlarda farklı yorumlamalara tabi tutulmaktadır. Toplumun bir kesimi için nefret edilen, korkulan, insanlığı felakete götüren bir olgu olarak görülürken, diğer bir kesimi için ezilen, horlanan, inanma ve yaşama hakkı elinden alınmak istenen ya da alınan insanların başvurduğu, askeri, ahlaki, hatta dinî meşru hakları olarak görülmektedir. Haçlı seferlerinin en önemli başlatıcılarından biride din motivasyonudur. Haçlı seferleri sırasında Yahudi ve Müslümanları hedef alan pek çok katliam yapılmıştır.⁶²

Örgütlü terörizm ilk olarak Ortadoğu'da, Filistin'de 1.yüzyılda çıkmıştır. Zelot isimli tarikat sistematik bir biçimde terör taktiğini uygulamıştır. Bu örgütün ortaya çıkışı tam olarak sosyolojik bir travmanın sonucudur. Sahip olunan dinin ve ırkın aşağılanması olarak görülen politikalara karşı çıkmıştır. İsyanın asıl sebebi, Romalı yetkililerin milattan sonraki ilk yıllarda yaptıkları sayım olmuştur. Sayım net bir şekilde Yahudileri başka bir milletin tebaası olarak gösterdiğinden, Yahudiler tarafından dinî ve irki bir aşağılanma olarak algılanmış ve buna tepki olarak terör eylemleri başlatılmıştır. Tarihin ilk terör örgütlerinden olan Haşhaşiler tarikatı da siyasal iktidar için mücadele mantığına dayalı bir örgüttür. Haşhaşiler tarikatında bulunan dinsel motive ve siyasal ihtirasın bileşimi, Zelotlarda olduğu gibi, stratejik yönelimler ve şiddet kullanımına neden olmuştur. Haşhaşiler tarikatı İran ve Suriye'de yuvalanmış, psikolojik emellerle terör kullanımını birincil hareket tarzı olarak benimsemişlerdir. Teröristler eylemleri sırasında ölmeleri durumunda cennete gideceklerine inanmışlardır.⁶³

Din fenomeninin toplum üzerindeki etkisi Zelotlarda, Haşhaşiler'de ve Haçlı Ordularında olduğu gibi günümüzde de toplumları mobilize etmek için etkin olarak kullanılmaktadır. 21.yüzyıl'da ortaya çıkan pek çok terör örgütü din eksenli faaliyet yürütmektedir. Din unsurunu kullanmalarının temel amacı, terör ideolojilerini meşrulaştırmaktır. İslam dinî de terör eylemlerinin meşrulaştırılmasında araç olarak kullanılmaktadır. Dinî terimler terör örgütlerince değişik anlamlar yüklenerek yeniden yorumlanmakta, şiddet hareketleri yapılması mecburi dinî bir gereklilik olarak gösterilmektedir. Radikal İslamcı görünen terör örgütleri aslında İslam dinînin

⁶² Mustafa Erdem, "Din ve Terör Üzerine", *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Sayı:20, Eylül-Aralık 2004 s.9-12

⁶³ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, *Terörizmin Tarihi*, Nora Yayınları, İstanbul, 2016, s.65-72.

hiçbir şekilde onaylamadığı pek çok terör eylemleri yapmaktadırlar. El Kaide terör örgütü, Afrika’da Boko Haram ve Eş Şebab, Ortadoğu’da IŞİD, İslami anlayışa göre faaliyet yürüttüklerini iddia etmektedirler.

Aslında din terörü lanetlemektedir, ancak mevcut durumda İlahi öğretinin kasti yanlış yorumlanması vardır. Din ile hem bireyin hemde toplumun psikolojisine sirayet edilmektedir. Bireyin veya toplumun düşmüş olduğu çaresizlik, aradığı motive edici unsuru dinde bulmaktadır. IŞİD terör örgütü Arap Baharı sonrası halkta ortaya çıkan şikâyetlerin, kendilerince kurulması hedeflenen sözde İslam Devleti’ndeki sistem ile ortadan kalkacağını iddia etmiş ve halkı yanına çekmekte başarılı olmuştur. Buna paralel bir durum, Ortadoğu ülkelerindeki El Kaide yapılanmasında da görülmüştür. El Kaide liderleri yaptıkları propagandalarda, özellikle yolsuzluk konusuna vurgu yaparak meşruiyet zemini oluşturmaya çalışmıştır.⁶⁴ İslam dininin yolsuzluğu, rüşveti ve kamu malını çalmayı yasaklamasına rağmen mevcut yöneticilerin dinden uzaklaştıklarını, her türlü yolsuzluğa karıştıklarını, kamu malını kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarını söyleyerek hem iktidardaki yöneticileri zayıflatmışlar hem de adil bir yönetim için kendilerinin yönetime gelmelerini savunmuşlardır. Din çoğu insan için vazgeçilmezdir, hayatın her yerindedir. Dinî referansla gelişen olaylar diğer olaylara göre haklılık yönüyle her zaman bir adım öndedir.

Nijerya’da 2002 yılından itibaren faaliyet gösteren Boko Haram terör örgütü ismini dine atıfla şekillendirmiştir. Boko Haram “batılı eğitim haram veya batı alfabeli eğitim haram” anlamına gelmektedir. Bu terör örgütü binlerce insanı öldürmüş, küçük yaşta kız çocuklarını kaçırmıştır. Çocukları kaçırmaya ve insanları katletmeye devam etmektedir. Yapmış olduğu tüm katliamlara rağmen yalnızca dinî karakterli ismi ve dinî söylemleriyle halkta eleman ve taraftar bulmaya devam etmektedir. Afganistan’da Taliban terör örgütü ülkenin her yerinde sivil ve askeri hedeflere yönelik saldırılarını devam ettirmektedir, kontrolü elinde bulundurduğu eyaletlerde şeriat kurallarına dayalı bir yönetim uyguladığını iddia etmektedir. Afganistan halkının büyük bir çoğunluğu Taliban terör örgütünün ister sivil halka karşı, ister askerlere karşı olsun yapmış olduğu tüm terör eylemlerini haklı görmektedir. Bu haklı görüşün temelinde Taliban terör örgütünün ülkeyi özgürleştirme amacıyla olan bir örgüt olmasından çok ülkeyi şeriat kurallarına göre

⁶⁴ Mahmut Cengiz, *Ortadoğu’da Küresel Tehditler*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016, s.31,165

yönetme iddiasında olan bir örgüt olarak görülme özelliği vardır. Halkın dinî duyguları diğer başka önceliklerini bastırmıştır. IŞID, El Kaide, Taliban, Boko Haram ve diğer pek çok terör örgütü halkın desteğini almada din faktörünün en önemli unsurlardan biri olduğunu bilmekte ve buna göre propaganda yapmaktadırlar.

Yalnızca dinî saiklerle dünyanın çeşitli ülkelerinden insanlar Ortadoğu'ya gelerek terör örgütlerine katılmaktadır. Amerika'da veya Avrupa'da yaşayan biri bulunduğu yüksek refah düzeyini terk ederek neyle karşılaşacağını bilmediği bir coğrafyaya gelmektedir. Bu kişilerin yegâne motivasyonlarının din olduğu görülmektedir. Tüm bunların önüne geçilmesi ve terör örgütlerinin elinde bir koz olarak kullandıkları din söylemlerinin ve propagandasının etkisizleştirilmesi ancak doğru bir din eğitimi ve öğretimi ile olacaktır. Birçok Ortadoğu ülkesinde yaşanan savaş, karışıklıklar, yoksulluk birinci gündem maddesi olduğundan ne yazık ki eğitim bir sorun olarak bile görülmemektedir. Yemen'de yaşanan savaş nedeniyle binlerce insan evlerinden olmuş açlık ve susuzluk nedeniyle insan ölümleri başlamıştır. Suriye'de ve Filistin'de de durum farklı değildir. Bu ülkelere nazaran daha istikrarlı ülkelerde ise eğitim ikinci plandadır. Bu koşullarda terör örgütlerinin faaliyet alanları daha da genişlemektedir.

1.1.9. İslam ve Terör, Cihat Kavramı

İslamiyet'in doğuşundan sonra yaşanan sürecin Hıristiyan Batı dünyasının İslamiyeti düşman olarak görmesinde başlıca unsur olduğu düşünülmektedir. İslamın genişlemesi ve kutsal şehir Kudüs'ün Müslümanlar'ın eline geçmesi bu yaklaşımda başlıca etken olmuştur. İslam fetihleri ile birlikte Kuzey Afrika'nın ve Endülüs'ün fethedilmesi bu düşmanlığı daha da arttırmıştır. Hıristiyanlar İslam'ın Avrupa'ya kadar ilerlemesini, İstanbul'un Türkler tarafından tehdit edilir hale gelmesini büyük bir endişe ile karşılamışlardır. İki dine mensup tarafların toprak kazanımı tabanındaki karşılıklı düşmanlıkları, Kudüs'ün fethedilmesi ve Selçuklu Türk hâkimiyetinin Bizans'ı tehdit eder hale gelmesi ile birlikte küçük cephe savaşları bağlamından koparak kitlesel ve dinsel savaşlara dönüşen bir düşmanlığa ulaşmıştır. Haçlı Seferleri ile başlayan dinî odaklı savaşlar Osmanlı Devleti zamanında da aynı eksende devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın birçok nedeni içerisinde Hıristiyanlığın İslamiyet'e karşı mücadelesi de yer almıştır. 20.yüzyıl ile birlikte

değişen dünya şartlarında, bilgi çağının hâkimiyeti ve her olayın aynı anda tüm dünyada insanlar tarafından izlenebilmesi, sıcak çatışmalardan çok politik çatışmaların etkin olduğu bir ortam oluşturmuştur. Teknoloji çağında hangi dine mensup olursa olsun insanlara bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu kabul ettirmek için kuvvetli kanıtlar bulmak ve göstermek gerekmiştir. İslam'ın kötü olduğunun kabulü için kullanılan en büyük kanıt ise terör olmuştur. Müslümanlar ise bu duruma karşı çıkarak İslam'ın terörü kabul etmediğini, insanların farklı inanışlara sahip olmasının terörün bir sebebi olamayacağını söylemektedirler. Kur'an-ı Kerim' de yazılı olan bazı ayetleri bunun delili olarak göstermektedirler.

Eğer içinizden bir kısmı benim gönderilmiş olduğum gerçeğine inanmış, bir kısmı da inanmamış ise, Allah aramızda kararını verinceye kadar sabredin ki O hüküm verenlerin en hayırlısıdır! De ki: O hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz, zalimler için öyle bir ateş hazırlamışızdır ki, duvarları kendilerini kuşatmıştır. Eğer yardım isterlerse, yüzleri kavuran erimiş katran gibi bir su ile yardımlarına koşulur. O, ne kötü bir içecektir ve ne kötü bir kurultaydır.⁶⁵

Yukarıdaki ayette yapılan inananlarla inanmayanlar ayrımı haricinde, İslamiyetin insanlar arasında ırk, renk, dil ve toprak esasına dayalı başka her hangi bir fark gözetmediği anlaşılmaktadır. İnananlarla inanmayanların bir tutulmayacağı birçok ayette ifade edilmesi ile birlikte her iki gurubun da ister ayrı toplumlar isterse aynı toplum içinde olsun, birlikte yaşamalarına olanak sağlayan toplumsal bir yapı tasavvur edilmektedir. İslam hem zaman hem de mekân açısından evrensel bir din olarak görülmektedir. İslamiyet bu yönüyle hiçbir ırk, dil, cins, toplum ve zümre ayrımı gözetmeksizin bütün insanları ilahi vahyin muhatabı ve aynı insanlık ailesinin üyeleri saymaktadır.⁶⁶ İslamın bir barış dinî olması onun kesin bir şekilde haksızlığı ve haksız yere can almayı yasakladığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir müslümanın sırf ırkından, dinînden, cinsinden veya milletinden dolayı başka bir insanı öldürmesi kabul gören bir davranış değildir.

Bazı terörist örgütler için din, yanlış değerlendirilen kutsal metinler veya buna dayalı konuştuğunu iddia eden dinî otoriteler tarafından yapılan yorumların da yardımıyla şiddeti legalleştiren bir güç olarak görülür. Hatta bazı araştırmacılara göre şiddeti meşrulaştırmak için din haricinde başka bir motivasyona ihtiyaç yoktur. Şiddetin din yoluyla meşrulaştırılmasını araştıran çoğu araştırmacıya göre, din

⁶⁵ Araf (7):87, Kehf (18):29 *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

⁶⁶ Ahmet Özel, *İslam ve Terör*, Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s.45,46.

terörist organizasyonlar tarafından yalnızca meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. Toplum nezdinde kınanacak ve reddedilecek çoğu şiddet olayı dinî kurtuluş ya da başka dinî söylemler kullanılarak elde edilecek amaç için yapılması zorunlu işler olarak gösterilmektedir.⁶⁷ Genelde semavi özeldir ise İslam dinînin, sebep ne olursa olsun suçsuz masum insanların canına kıyılması ya da top yekün bir topluluğun ortadan kaldırılmasına izin vermiş olması düşünülemez. Yukarıda da açıklandığı gibi terör örgütleri kendi çıkarları doğrultusunda şiddeti meşrulaştırmak amacıyla dinî retoriği kullanmaktadırlar. Çeşitli nedenlerle teröre bulaşmış ve terör eylemlerinde bulunmuş kimselerin dinî altyapılarına bakıldığında bu konuda donanımsız oldukları, kulaktan dolma ve çarpıtılmış dinî bilgilerle hareket ettikleri görülmektedir.

Batı kaynaklı değerlendirmelere ve bu konudaki yaygın inanişe bakıldığında terör kavramı ile İslam'ın yan yana konulduğu görülmektedir. Batı medyasında yer alan “*religious terror*”, “*Islamic terror*” kavramları batılıların her fırsatta öne getirdikleri ve savundukları bir kavramdır.⁶⁸ Ancak bu anlayış İslam dinîni tam olarak tanımayan ve çoğu İslam'a düşman kesimlerin yapmış olduğu tek taraflı bir değerlendirmedir.

Din tanım olarak incelendiğinde, amaçlanan ana hedefin hem bu dünyada hemde ölümden sonraki dünyada insanı mutlu kılmak olduğu görülmektedir. Mutluluğa giden yolda ise zorlama olduğuna dair bir hükme rastlanmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de haksız yere insanları öldürmenin günah olduğu ve yasaklandığı ayetlerle sabit kılınmıştır. Bu ayetlerden bazıları şu şekildedir;

Bundan dolayı İsrailoğullarına kitapta şunu bildirdik; Her kim bir kişiyi, bir kişi karşılığında veya yeryüzünde bir bozgunculuğu olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Andolsun ki, peygamberlerimiz onlara açık delillerle geldiler, ama içlerinden birçoğu, bütün bunlardan sonra hala yeryüzünde bozgunculuk ve cinayette aşırı gitmektedirler. Her kim bir mümini kasten öldürürse, artık onun cezası ebedi olarak cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanetlemiş ve çok büyük bir azap hazırlamıştır. Dinde zorlama yok; doğruluk sapıklıktan gerçekten ayrılmıştır. Artık her kim putları inkâr edip Allah'a inanırsa, işte o, kopmayan en sağlam kulpa yapılmıştır. Allah işitir, bilir.⁶⁹

⁶⁷ Mahir Terzi, Serkan Yenal, *Uluslararası Terörizm*, Sinopsis yayınları, Ankara, 2015, s.30.

⁶⁸ Murat Sever vd. *Terörün Psikolojisi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2010, s.98,99.

⁶⁹ Maide(5):32, Nisa (4):93, Bakara (2):256 *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

Ayetlerden de anlaşılacağı gibi İslam doğruyu ve yanlış ortaya koymuştur. İyi ve kötü arasında, doğru ve yanlış arasında seçim yapmak ise insanın kendisine bırakılmıştır. Terör, cebir ve şiddet içermektedir. Terörün olduğu yerde, şiddet, zorlama, yıldırma, korkutma, sindirme ve baskı vardır. Bunların tümü ise İslam dinî tarafından yasaklanmıştır. Din ile terörizm kavramları arasında bir ilişki değil tam tersine bir çelişki mevcuttur. İslam'ın ve Kur'an'ın tebliğ ve davet şekli yumuşaklık, güzel öğüt ve güzel sözdür. Yüce Allah, Kur'an'ı Kerim'in çeşitli surelerinde peygamberlerinden insanlara hoşgörü ve güzel öğütle yaklaşmalarını istemektedir. Yapılması gerekli olan bir davranış hiçbir zaman zora ve bir yaptırıma tabi tutulmamıştır. Bunun en açık göstergesi aşağıdaki ayetlerdir.

Rabbini yoluna hikmet ve güzel güzel öğütlerle davet et; ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele yap. Çünkü Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilendir. Doğru yolda gidenleri de en iyi bilen ancak O'dur. Zira elbette Allah, kendisinden sakınan ve devamlı iyilik yapanlarla beraberdir. Haydi uyar; sen şimdi sadece bir öğütçüsün. Üzerlerine musallat edilen bir zorba değilsin. Sizden iyiliğe çağıran, doğruyu emreden ve kötülükten men eden bir topluluk olsun. İşte kurtuluşu bulacak olanlar bunlardır. ⁷⁰

Ayetler açık bir şekilde Müslümanların, insanları Allah'ın dinine iyilik ve güzellikle davette bulunmalarını istemektedir. Bu şeklin dışında davette bulunmak, Allah'ın emir ve buyruğuna uymamak ve O'na isyan etmek anlamına gelecektir.⁷¹ Allah'ın emirleri doğrultusunda, İslam Peygamberi zamanında başlayarak toplumlar arası ilişkiler hukuki temellere dayandırılmıştır. Adalete, hoşgörüye ve hukuka dayalı devletlerarası ilişkiler Müslüman devletlerin gayri müslim devletlerle olan münasebetlerinde tam olarak uygulanırken, aynı dönemde Batı dünyasında ortaçağ boyunca uluslararası alanda keyfilik ve hukuksuzluk hâkimdir. İslamiyet'in evrensel bir din olması, İslamın tebliğ vazifesinin yerine getirilmesi Müslümanların diğer toplumlarla ve dinlerle iyi ilişkiler içerisinde bulunmasını mecburi kılmaktadır. Çünkü dine davet ancak güzellikle ve hoşgörülü bir yaklaşımla olursa iyi neticeler alınabilir.⁷²

Terörizm yeni bir olgu değildir, tarihi süreç boyunca ve neredeyse tüm ülkelerde yaşanmıştır. Tiberius ve Caligula gibi Roma İmparatorları, iktidarlarına

⁷⁰ Nahl (16):125-128, Ğaşiye (88):21-22, Al-İmran, (3):104 *Kur'an-ı Kerim ve Mealî*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

⁷¹ Selim Özarslan, Terör ve Kelami Perspektiften İslam'ın Teröre Bakışı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 2001, s.369-382.

⁷² Ahmet Özel, *İslam ve Terör*, Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s.46.

karşı gelenleri yıldırım için sürgün, mal ve mülklerine el koyma, idam gibi hukuksuz yollarla terörizmin en katı şeklini uygulamışlardır. İspanyol Engizisyonu asilikle suçladığı kişileri cezalandırmak için keyfi tutuklama, işkence ve idama başvurarak net bir şekilde terörizm uygulamıştır. Fransız Devrimi sırasında, Robespierre döneminde terörizm bir politika olarak benimsenmiş ve bu dönem tarihe “terör dönemi” (1793-94) olarak geçmiştir. Amerikan İç Savaşı’ndan (1861-1865) sonra, mağlup olan Güneyliler, “Yeniden İnşa” taraftarlarını bastırmak için “*Klu Klux Klan*” adlı bir terör örgütü kurmuşlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısında terörizm, Batı Avrupa, Rusya ve ABD’deki anarşizim taraftarlarınca yaygın olarak benimsenmiştir.⁷³

Dinsel akıma bağlı olarak nitelendirilen terörizm yalnızca bir coğrafyaya veya topluma ait değildir. Radikal fundamentalist yaklaşım tüm dinlerde kendisine yer bulmuştur. Sihler⁷⁴, Hint Birliği’ne karşı ulusal ideal adına dinsel bir savaş yürüterek, Halistan’ı (Arilerin ülkesi) kurmak istemiştir. 1984 yılında Hint ordusu tarafından Pencap’daki bağımsızlık isteyen Sihlerin kutsal mekânı Altın Tapınak’ın kapatılması sırasında yaşanan çatışmalarda 20.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 1994’te, ABD’de doğan Arapların ülke dışına çıkarılmasını savunan Haham Meir Kahane tarafından kurulan aşırı-ortodoks Kach örgütünün üyesi Baruh Goldstein, Ramazan ayında namaz sırasında camiye ateş açarak 29 kişiyi öldürmüş, 150 kişiyi yaralamıştır. Japonya’da, “Tanrının Ordusu”nun başkomutanı olduğunu iddia eden Şoko Asanara, 1987’de *Aum Şinrikyo* tarikatını kurmuştur. Bu tarikat 1995 yılında Tokyo metrosunda sarin gazı kullanarak yapmış olduğu eylemde 12 kişinin ölmesine yüzlerce kişinin yaralanmasına neden olmuştur.⁷⁵ 15 Mart 2019 tarihinde, Yeni Zelanda’nın *Christchurch* kentinde Cuma namazı sırasında iki camiye terör saldırısı düzenlenmiş ve 49 Müslüman hayatını kaybederken 20’si ağır olmak üzere 48 kişi yaralanmıştır. Saldırı özellikleri itibarıyla tam bir terör saldırısı olarak kayda geçmiştir. Saldırgan Brenton Tarrant’ın saldırıdan önce yayımladığı 73 sayfalık bildiri ve saldırı sırasında kullandığı silahın üzerinde yazılı olan mesajlar saldırının uzun zaman önce ve örgütsel bir yapı dâhilinde hazırlandığını göstermektedir. Saldırı

⁷³ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları, Ankara, 2008, s.82.

⁷⁴ **Sihizm**; 16. ve 17. yüzyılda Kuzey Hindistan’da yaşamış 10, *Guru*’nun öğretilerini temel alan bir inanç sistemidir. 1469-1708 yılları arasında yaşayan Guruların öğretileri üzerine kurulmuştur. Dünya genelinde 100’den fazla ülkede Sihizm inancına mensup 25 ila 28 milyondan fazla insan olduğu tahmin edilmektedir. Sihlerin yaklaşık 20 milyonu Hindistan’da; ağırlıklı olarak da Pencap eyaletinde yaşamaktadır. Bir Sih, on gurunun ve Sihlerin kutsal kitabı Guru Granth Sahib’in talebesidir.

⁷⁵ Gerard Chaliand, Arnaud Blin, *Terörizmin Tarihi*, Nora Yayınları, 2016, s.65-72.

ile iltisaklı olduğu tespit edilen başka kişiler yakalanmıştır. Yakalananlar haricinde de saldırıyı planlayan terörist üyelerin olduğu değerlendirilmiştir. Saldırı amaç unsuru, örgüt unsuru ve ideolojik unsurların tamamını içerisinde barındırması nedeniyle yasal olarak terör saldırısı olma özelliklerini tam anlamıyla taşımaktadır. Direk olarak Müslümanları hedef alan bir saldırıdır ve terörist tarafından yayımlanan bildiri ve silahın üzerinde yazılı olan mesajlarda Türklere ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı duyulan nefret ve tehdit söylemleri bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkler'in Müslümanlar'ın Dünya'daki temsilcisi olarak görüldüğü verilen mesajlarda net olarak göze çarpmaktadır. Saldırı silahının üzerinde yazılı olan John Hunyadi, 1440 yılında Osmanlı Sultanı II.Murad'a karşı Belgrad Kuşatması sırasında savaşan Macar komutandır. Aynı zamanda Osmanlı'ya karşı Haçlı Ordusu toplayarak mücadele etmiştir. Silahta yazılı olan diğer bir isim Miloş Obiliç, Osmanlı Patışahı Sultan I. Murad'ı 1389 yılında yapılan I.Kosova Savaşı'nda sırtından hançerleyerek şehit eden kişidir. Silahın üzerinde buna benzer Türkler'e ve Müslümanlara verilen tarihi mesajlar bulunmaktadır. Bu saldırı diğerlerinden farklı olarak Müslümanlar'a ve Türkler'e karşı başka terör eylemlerinin de olabileceğinin kanıtlarını içerisinde barındırmaktadır.

İslam dinî ile terörü yan yana getirmeye çalışanlar yukarıdaki örnekleri görmezlikten gelmekte bilinçli bir şekilde yok saymaktadırlar. Terörün bu güne kadar yalnızca Müslümanlar tarafından uygulandığını veya yalnızca İslam coğrafyasında türediğini iddia etmektedirler. Oysa terör Batı'da da vardır. Hatta Fransa, İtalya gibi ülkeler tarihin belli dönemlerinde terörü bir politika olarak görmüşler ve uygulamışlardır. İsrail'in Filistinlilere uygulamış olduğu şiddet pek çok ülke tarafından terörizm olarak ifade edilmiş, BM tarafından sayısız defa kınanmıştır.

İslam dinî ile terörü bağdaştıranların düştükleri hatalardan biri de sözde İslam adına terörizme başvurduklarını söyleyenlerin büyük bir çoğunluğunun Selefilik ideolojisinden olduğunu bilmemeleridir. Başta El Kaide olmak üzere, Afrika'da faaliyet gösteren Boko Haram, Eş Şebab ve Ortadoğu'da bulunan IŞİD terör örgütü İslami doktrinlere göre faaliyet yürüttüklerini iddia etmektedirler. İnsanlık dışı ve hiçbir Müslümanın kabul edemeyeceği şiddet eylemlerini dinin bir gereğiymiş gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Buna mukabil bu terör örgütlerinin dinsel ideolojileri incelendiğinde, hepsinin de Selefilik olarak adlandırılan bir dinî altyapıdan geldikleri görülecektir. Bunun en çarpıcı örneği 11 Eylül saldırılarıdır. Bu saldırıyı gerçekleştirenler eylemlerini Selefilik argümanları üzerine bina etmişlerdir. Selefiler,

farklı dinlere, kùltùrlere, farklı sosyal yapıdan insanlara mùsamaha göstermeyen, karşıt gördüğü kesimi şiddet ve kılıçla şekillendirmeyi amaçlayan bir inanç yapısına sahiptir. Dünyadaki Müslùmanların %90'ı Sünni'dir. Geriye kalanların % 10'unu şiiler ve diğer mezhepler oluşturur. Selefiler ve radikal gruplar, Sünni grup içinde %3 lük bir orana sahiptir. Selefilik inancına sahip olanların yaygın olarak yaşadıkları yerler Kùrfez ùlkeleridir. Selefilerin büyük bir çoğunluğu, Müslùmanlara sadık kalınması, Müslùman olmayan milletlere daima mesafeli kalınması ve şüpheli davranılması, onlardan nefret edilmesi hatta gayrimüslimlerle yan yana olan Müslùmanların bile düşman sayılması gerektiği görüşündedir.⁷⁶ IŞİD' in kurucularından olan Ebu Musab el-Zerkavi 1993 yılında sivillere yönelik olarak yapmış olduğu bir terör saldırısı nedeniyle hapse girmiş, hapisane hayatı, yaşamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hapishanede olduğu yıllarda cihat ve Selefi anlayışı üzerine çocuklukta başlamış olduğu eğitimini geliştirmiştir. Hapishaneden çıktıktan sonra Afganistan'ın Herat eyaletine gelerek burada bulunan kampta Filistinli, Ürdünlü ve Suriyelilerle Tevhid Cihat Örgütü'nü kurmuştur.⁷⁷

Müslùmanlar içerisinde çok az bir grup İslamın emrettiği hoşgörüden uzak bir düşünce yapısına sahiptir ve terör örgütlerinin çoğu bu zihniyetin ürünü olarak açığa çıkmıştır. Kutsal İslam dininin milyonlarca inananını küçük bir grubun yaptıklarıyla yargılamak adaletsiz bir yaklaşım olacaktır. Ülkelerini Rus işgaline karşı savunmak için örgütlenen Mücahitlerin başlangıçtaki eylemleri yalnızca işgalci güçlere yöneliktir ve amaçlarında bir sapma görülmemektedir, ancak ABD' nin farklı amaçlarla mücahitlere verdiği destek hem örgütün daha da büyümesine hem de radikal eylemlere yönelmesine neden olmuştur. Rus işgaline karşı savaşan gerillalar belirli bir zaman sonra kendi halkını öldürmeye başlamıştır ve bu aşamandan sonra terör örgütü kimliği kazanmıştır. ABD' nin kendi büyüttüğü ve terörist bir kimlik kazandırdığı Taliban terör örgütü belirli bir zaman sonra ABD' ye karşı eylemler yapmıştır. Bu eylemlerin sonucunda ABD Afganistan'ı ve Irak'ı hedef almıştır. ABD'nin kendi desteklediği örgüte terörist demesi ve aynı zamanda İslamı işin içine sokması bilinçli yapılan bir politikadır. Kendi ülkesinde ve Hristiyan Batı dünyasında tüm Müslùman âlemine karşı kötümser bir düşünce oluşturarak sonradan yapacağı hareketlere fikri zemin hazırlamıştır. ABD de ve Avrupa'da Müslùman

⁷⁶ Mahmut Cengiz, *Ortadoğu'da Küresel Tehditler*, Adalet Yayınları, Ankara, 2016, s.166,168.

⁷⁷ Dolunay şenol, "IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 2015, s.277-297.

düşmanlığı artmış, Müslüman ülkelere yapılan tüm dış müdahaleler Hıristiyan dünyasında haklı görülmüştür. Afganistan'ın ve Irak'ın işgal edilmesi, İran'a yapılan yaptırımlar, Filistin'in İsrail tarafından her gün bombalanması, Arakan'lı Müslümanların katledilmesi, Doğu Türkistan'daki Çin zulmü, terörist olarak görülen Müslümanlara yapılan davranışlar olarak değerlendirilmiştir.

Dini öne sürerek şiddeti meşrulaştırmaya çalışan terör örgütlerinin bir başka dayanakları ise 'cihat' kavramıdır. Cihat terimi, Bruno Etienne gibi düşünenlere göre genellikle tek düze bir anlama yüklenmektedir. Buna göre cihat; İslam dininin yayılması için yapılan savaş, İnkârcı (müşrik ve ateist) ve sapık Müslümanlara karşı koymak amacıyla yapılan savaş, Müslümanları dış güçlerden korumak ve onlara karşı savunmak gayesiyle yapılan savaş gibi anlamları bulunmaktadır. Oysaki kutsal savaş "*Guerre Sainte*" teriminin, teolojik ve hermönetik manada başka anlamları da bulunmaktadır. Kur'an'da farklı bağlamlarda kullanılan cihat terimi, öz ve genel anlamıyla dinî ve ahlaki mükemmelliği yakalamak amacıyla büyük çaba harcama anlamına gelmektedir.⁷⁸

Dinî motifli terör örgütlerince ve savunucuları tarafından cihat kavramı gerçek anlamından uzaklaştırılarak sadece şiddet içerikli bir anlam yüklenmektedir, yapılan her türlü eyleme legal bir zemin oluşturma çabasına girilmektedir.

El Kaide, Taliban ve IŞID gibi dinî argümanları kullanarak eylem yapan terör örgütlerine bakıldığında aslında dinin bir kaldıraç olarak kullanıldığı görülür. Yapılan birçok eylemde masum insanlar hedef haline gelmiştir. Afganistan'da halen devam eden Taliban saldırılarının tamamına yakınında Müslüman masum insanlar ölmektedir. Yalnızca Müslümanların bulunduğu bir pazar yerine yapılan bombalı saldırının ya da bir hastaneye atılan roketin Müslümanları öldürmekten başka bir amacı olmasa gerek. Bu durumun cihat kavramı ile özleştirilmesi ise başka bir ironidir. Terör örgütlerinin ilan etmiş olduğu sözde "Cihat"ın amaç saptırmadaktan başka bir geçerliliği görülmemektedir.

Sömürge tarihi boyunca sömürgeci devletler pekçok bölgeyi işgal ve istila etmişlerdir. Bu dönemde Müslüman halkın yaşadığı topraklar da işgal edilmiş, yapılan haksızlıklara ve işgale karşı Müslümanlar direniş göstermişlerdir. Tamamen haklı sebepleri olan bu direniş kendisini cihat kavramı ile açığa vurmuştur. Ancak Batılı devletler bu kavramı çarpıtarak olumsuz bir anlam yüklemişlerdir. Sömürge

⁷⁸ Murat Sever vd. *Terörün Psikolojisi, Polis Akademisi Yayınları*, Ankara,2010, s.101,102.

sonrası dönemde, aynı bölgelerde iktidara gelen Batı yanlısı yöneticiler halkı baskı altında tutarak zulmetmiş, buna yönelik yapılan ve cihat kavramından yola çıkılan başkaldırıları, yine cihata olumsuz anlamlar yüklenmesine neden olmuştur. Yeni küresel emperyalizm hamlesinde de aynı çarpıtma yapılmaktadır. Bir kavramın dinî, felsefi ve kültürel arka planı ile ortaya çıktığı mekânın sosyal, siyasal, ekonomik şartları göz ardı edilmektedir. Cihatın hem terimsel anlamı, hemde sebep, sonuç ve hükmü açısından ne terörle ne Batı'daki anlamıyla yani “kutsal savaş” la ilgi ve alakası yoktur. Haçlı seferleri sırasında “Kutsal Savaş” terimi bu seferi yapanlarca din için savaşmak anlamında kullanılmıştır. Haçlı seferlerine kutsal savaş anlamı yüklenmiştir. Ancak İslam'da Batı'daki gibi bir kutsal savaş kavramı yoktur, insanları dine sokmak için savaşmak gayri meşru sayılmıştır.⁷⁹ İslamın doğuşundan itibaren Müslüman din adamları organize bir şekilde mescid ve cami gibi dinî ibadethaneleri kurumsallaştırarak savaş çağrısında bulunmamışlardır. İslam ibadethanelerine dinî gerekliliklerin yerine getirildiği kutsal yerler olma dışında başkaca bir anlam yüklenmemiştir. Müslüman devletlerde din görevlileri yöneticilere karşı siyasi bir figür olarak ortaya çıkmamış ve siyasallaşmamışlardır. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in tek bir Tanrı tarafından yeryüzüne indirildiği inanişinden yola çıkılarak bu üç semavi dinin de barışı öğütlediği, mecbur haller ve gereklilikler dışında savaşa cevaz vermiş olması düşünülemez. Ancak ortaçağdan itibaren Hıristiyan dünyasında Kilisenin kurumsallaştığı ve siyasi görevler üstlendiği görülmektedir. Haçlı seferleri sırasında halkın mobilize edilmesi ve dinin bir motivasyon aracı olarak kullanılması İslamiyet'e karşı Hıristiyanlığın savaşı anlamına gelen “Kutsal Savaş” çağrısı ile gerçekleştirilmiştir. İslam âleminde ise Hıristiyanlıkta olduğu gibi maddi ve manevi açıdan çok güçlü ve siyasi yönetsel yetkilere sahip dinî bir kurum modeli bulunmamaktadır.

Birçok Müslüman âlim ve aydın, Hz. Peygamber zamanında meydana gelen ve Kur'an'da yer bulan savaşların tümünün savunma savaşı olduğunu, dolayısıyla, din uğruna savaşında bu olduğu, İslam'ın kılıçla değil, ilimle yayıldığı, sonuç olarak, İslam'ın aslında barış dinî olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Mekkeli müşrikler Hz. Peygamberi ve Müslümanları düşman olarak görüp onların İslam dinini yaymalarına engel olmaları nedeniyle, Hz. Peygamber Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Hz. Peygamber'in Medine'de İslamı yayma çabası Mekkeli müşriklerin savaş

⁷⁹ Ahmet Özel, *İslam ve Terör*, Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s.58.

durumuna geçmesine ve Medine'ye saldırı planları yapmalarına neden olmuştur. Bunun bir sonucu olarak Müslümanlara savaş izni verilmiş ve cihad kavramına savaş anlamı yüklenmiştir.⁸⁰

Cihat Kur'an- ı Kerim'de yirmi dört yerde geçmektedir. Cihat eden manasındaki mücahid ise iki ayette geçmektedir. Bu ayetlerin bazılarında cihat kelimesinden doğrudan savaş anlamı çıkartılmakta, bazısında ise "Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yaşama çabası" şeklinde özetlenebilecek anlam çıkmaktadır. Cihat; hayatın gayesi olarak Allah'a kulluk etmek, Allah ve Resulü'nün koyduğu ölçü ve kuralları, ferdi ve toplumsal hayatta yaşamaya çalışmaktan İslam'ı diğer insanlara tebliğe, İslam devletini ve Müslümanları her türlü tehlike ve saldırılara karşı savunma ve bu konuda gerektiğinde savaşmaya kadar geniş bir anlam taşımaktadır. Kalp, dil, el ve silah gibi her türlü vasıta ile yapılabileceği anlaşılmaktadır. Müslümana sevap kazandıran, dinin meşru ve haklı gördüğü her davranışı kapsamaktadır.⁸¹

El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri, taraftar ve elaman kazanmak, şiddet eylemlerini Müslüman âleminde meşrulaştırmak, maddi ve manevi kazanım elde etmek amacıyla bilinçli olarak cihat kavramını kullandıkları anlaşılmaktadır. İslamın birincil kaynağı olan Kur'an'ın terörizm olarak tanımlanacak fiileri kesin olarak reddettiği anlaşılmaktadır. Sözde Cihat amacıyla hareket ettiğini söyleyen terör örgütlerinin yapmış olduğu eylemlerin, tüm Müslümanlara mal edilerek bu yolla Müslümanların ve İslamın kötülenmek istenildiği anlaşılmaktadır.

1.1.10. Terörün Unsurları

Kişisel eylemlerin, şiddet içeren ferdi hareketlerin, basit asayiş olaylarının ve anaşist eylemlerin, terör eylemlerinden ayırt edilebilmesi terör unsurlarını içerisine barındırıp barındırmadığı ile ilgilidir. Devlet aygıtı ve güvenlik unsurları açısından bir suçun terör kapsamında mı yoksa başka niyetlerle mi işlendiği oldukça önemlidir. Yapılan bir eylem ya da işlenen bir suç, terör unsurlarını içermiyorsa yasalar karşısındaki yaptırımları çok ciddi olmayabilir, ancak terörizm unsurları dâhilinde yapılan eylem ve işlenen suçlar ağır yaptırımlara tabi tutulmakta ve alınan önlemler

⁸⁰ İlhami Güler, Kur'an'da Cihad'ın Teoloji-Politiği, *İslamiyat Dergisi*, Sayı: 1, 2002 s.75-90

⁸¹ Ahmet Özel, *İslam ve Terör*, Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s.60,61.

bu kapsamda yürürlüğe konmaktadır. Bu nedenle terörün unsurları dört başlık altında aşağıda açıklanmıştır.

1.1.10.1. İdeolojik Unsur

Örgütün hareket noktasını ideolojik unsur oluşturmaktadır. Bu nedenle örgütün mutlaka bir ideolojik alt yapıya sahip olması gerekir. Örgütler benimsedikleri ideolojilere göre strateji geliştirirler. Örgüte kazanılan elemanlara örgüt ideolojisi eğitimi veriler ve her bir elemanın bu ideolojiyi tam olarak özümsemesi beklenir. Bu şekilde örgüt elemanlarının örgüte olan bağlılı sağlamaştırılır.⁸² Günümüzde terör örgütlerinin kullanmış olduğu başlıca ideolojiler arasında, Marksist-Leninist-Maoist ideoloji (Kominizm), Milliyet (etnik) kaynaklı ideoloji (Faşizm, Kürtçülük, Ermeni Milliyetçiliği gibi), dinî kaynaklı ideoloji gibi farklı kaynakları temel alan, ancak ana hedef olarak rejim değişikliğini amaçlayan veya bölünen toprak üzerinde yeni bir devlet kurmayı amaçlayan ideolojiler yer almaktadır.⁸³

1.1.10.2. Örgüt Unsuru

Örgüt unsuru anarşizmi terörizmden ayıran en önemli unsurdur. Belirli bir sistem dâhilindeki terörizm eylemlerinden sözedilebilmesi için, bir ideoloji etrafında birleşmiş ve siyasi bir amaca hizmet eden bir örgütün varlığı gerekir. Yalnızca bir kişinin her hangi bir örgütle bağlantısı olmaksızın gerçekleştirdiği şiddet eylemleri anarşizim kavramı içerisinde değerlendirilir. Terörist bir örgüt, organize bir yapı içerisinde, aynı ideolojiyi benimseyen ve aynı amacı arzulayan kişiler topluluğudur. Terörist örgütler; örgüt lideri, üst düzey yöneticiler, bölge, il ve daha alt kademede ki sorumlulardan oluşan şematik bir yapılanma içerisinde dir.

⁸² Gamze Helvacioğlu, “Terör Nedir?”, **TASAM**, Şubat 13, 2007, (Erişim) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir, 10 Ocak 2019, s.1.

⁸³ Tuğçe Gençtürk, “Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, **Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Şubat, 2012 s. 3-10.

1.1.10.3. Şiddet Unsuru

Terörizmin en önemli unsuru şiddet unsurudur. Terör örgütleri şiddeti “silahlı propaganda” olarak adlandırmaktadırlar. Örgütün sahip olduğu ideolojiye göre belirlenen hedeflere ulaşmada şiddet en önemli araç olarak görülür. Terör eylemleri mevcut düzeni değiştirmede en önemli yöntem olarak benimsenir. Örgütler, uyguladıkları şiddet eylemleri ile topluma korku salarak, halkta bıkkınlık ve yılgınlık duygusu oluştururlar. Bu şekilde toplumun devlete olan güveni sarsılır ve kargaşa ortamına zemin hazırlanmış olur.⁸⁴ Terörizm unsurları barındırmayan adi şiddet olaylarında suçlu ile mağdur arasında ikili bir bağ mevcuttur. Amaç direkt olarak hedefe zarar vermektir ve ikincil veya dolaylı bir amaç güdülmez. Terörizm unsurları içeren siyasal şiddette ise olayın mağdurlarının tanınıp tanınmaması önemli değildir. Amaç eylem sonucu zarar gören kurbanlar üzerinden, daha geniş bir kitleye psikolojik mesaj vermektir.⁸⁵

1.1.10.4. Amaç (Hedef Unsuru)

Amaç unsuru, terörizm ile anarşizm ve vandalizm arasındaki farklılaşmayı gösterir. Önceden belirlenmiş siyasi bir hedef olmaksızın gerçekleştirilen şiddet eylemleri, ister çeteler tarafından yapılmış olsun, isterse gelişigüzel bir araya gelmiş insan topluluklarınca yapılsın, terörizm olarak nitelendirilemez. Bu tip eylemlerde belirli bir süreklilik olsa dahi, kendiliğinden oluşan bir fiil olma özelliği ortaya çıkar ve sistematik bir yaklaşım sergilemez. Ayrıca eylemleri gerçekleştirenler belli bir ideolojiye sahip olmadıklarından, örgütsel disiplin, güçlü bir hiyerarşi, eğitim, lojistik, istihbarat, iç ve dış destek unsurlarından yoksundur. Bir anda gelişen eylemler aynı çabuklukta sona erebilir ve sonrasında bir daha aynı şekilde tekrarlanmayabilir.⁸⁶

1.1.11. Terör Örgütü Motifleri

Terör oluşumları ortaya çıkma aşamasında kendilerini motive eden amaçlar doğrultusunda örgütlenirler. Terörizmin sosyal, siyasal, ekonomik, jeopolitik ve

⁸⁴ Türkiye Barolar Birliği, (2006), *Türkiye ve Terörizm*, Ankara, 2006, s.206-210.

⁸⁵ Taner Savaş, “Terörizm: Psikolojisi ve Hedefleri”, Terörizm İncelemeleri, *ASAM Yayınları*, Ankara, 2000 s.16-20.

⁸⁶ Türkiye Barolar Birliği, (2006), *Türkiye ve Terörizm*, Ankara, 2006, s.210-211.

psikolojik olmak üzere çok çeşitli boyutları olduğu düşünülürken terörist örgütlerin kendilerini motive edecek unsurları bulmakta zorlanmayacakları söylenebilir.⁸⁷ Terör örgütlerinin yapısı incelendiğinde belirli bir ideolojiye sahip oldukları görülmektedir. Terör örgütlerini ortaya çıkaran ideolojileri bilmek terör örgütünün amacının ne olduğunu ve nereye doğru evrilebileceğinin tahmin edilmesine yardımcı olur. İdeolojinin temel alınması ile oluşturulan terör örgütü motifleri: Yıkıcı ve bölücü terör örgütleri/ırkçı ve ayrılıkçı gruplar, sol devrimci ve ideolojik temelli terör örgütleri ve dinî motifli terör örgütleri olarak, üç ana başlıkta sınıflandırılır.

Terörün temelini oluşturan şiddet olgusuna bakışta, kişilerin ve teröristlerin benimsediği ideolik unsur ister ırkçı yaklaşımda olsun ister sol devrimci ya da dinî yaklaşımlar olsun tamamı için içselleştirilen terörizm motifi belirleyici unsur olmaktadır. Bu kapsam dâhilindeki şiddet hareketleri teröristler ve savunucuları tarafından bir şekilde meşru görülmektedir. Şiddetin gerçekleştirilmesi, ideolojik, dinî, tarihi ve psikolojik olmak üzere birçok süreci içinde barındırır. Şiddet kendisini kullanan kişiye göre farklı niteliklere ve motiflere bürünebilir.⁸⁸

1.1.11.1. Yıkıcı ve Bölücü Terör Örgütleri/İrkçı ve Ayrılıkçı Gruplar

Ulus devletinin sınırları dâhilinde ve genelde etnik nedenleri gerekçe göstererek terörü kullanan, sınır dışı eylemleri nadir görülen PKK, IRA, ETA, MORO Kurtuluş Ordusu gibi örgütlerdir. Bu örgütlerde çoğu terör örgütü gibi Marksist-Leninist ideolojiden etkilenmişlerdir.⁸⁹ Etnik/ayrılıkçı terör örgütleri dayandıkları etnik kimliği ortak bir acı veya tarihten seçilmiş bir travma etrafına kendi belirlediği şekilde bina edebildiği, bu acıdan kaynaklanan toplumsal öfke ve duygusal kopuşu sürdürülebilir kıldığı, bu toplumsal psikolojiyi yaydığı etnik tabanından militan devşirebildiği, mali ve lojistik destek sağlayabildiği sürece varlıklarını sürdürebilirler.⁹⁰

⁸⁷ Çağatay Sarp, “Terörizme Sosyolojik Bir Bakış ve Türkiye’de Terör” *Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası I. Ortadoğu Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 1, Kasım 2014.

⁸⁸ Mahir Terzi, Serkan Yenal, *Uluslararası Terörizm*, Sinopsis Yayınları, Ankara-2015, s.31,38

⁸⁹ Türkiye Barolar Birliği (2006), *Türkiye ve Terörizm*, Rapor, Ankara, 2006, s.231.

⁹⁰ Hüseyin Alptekin, *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri*, SETA. s.15.

Etnik terörizm birçok yönüyle ideolojik, ekonomik ve dinî motifli terörizm gruplarından ayrılmaktadır. Dinî ve ideolojik temelli terör örgütlerinde olduğu gibi etnik ideolojiye sahip teröristler de, karşıt grupları ve düşman tarafları etkileme ve sindirme gayretindedirler. Etnik terörizm, farklı bir etnik kimlik oluşturmaya ve etnik bir mobilizasyonu teşvik etmeye odaklanması yönüyle diğer terör örgütlerinden ayrılmaktadır. Devletin inşa etmeye çalıştığı kimlik yapısının tersine, toplumsal bir kimlik inşa etmek için çalışmaktadırlar. Bu kimliğin oluşumu için de terörizmi kullanmaktadırlar.⁹¹ Bölücü, yıkıcı ve etnik temelli terör örgütlerine en bariz örnek PKK terör örgütüdür.

1.1.11.2.Sol Devrimci ve İdeolojik Temelli Terör Örgütleri

Bu terör türünde elde edilmek istenilen nihai amaç mevcut sosyal, siyasal ve ekonomik düzeni yıkmaktır. Yıkma amacının çeşitli sebepleri olabilir. Sistemin kötü olduğuna inanılabilir veya tamamen kendi inandıkları ideolojilerin hükümlerine göre düzeni yargılayarak ölüme mahkûm edebilirler. Esasen bu terör örgütlerini tam olarak anlayabilmek kullandıkları argümanları ya da sloganları tam olarak tahlil etmekle açığa çıkmaya bilir. Kullanılan sloganlar genellikle kitleleri harekete geçirmek amacıyla üretilen terimlerdir.⁹² Sol devrimci ve ideolojik temelli terör örgütlerinin ideolojik kaynağını Marksizm-Leninizm oluşturmaktadır. Marksizm devletin insanlar üzerindeki baskısını azaltmak suretiyle nihayetinde devleti ortadan kaldırmayı amaçlar. Marx'ın kapitalist devlete yönelik analizi ve eleştirisi bu amaçtan türetilmiştir. Marx, zengin üsttabakanın, işçi ve emekçi sınıf olan altyapıyı ezdiğini savunmuştur. Leninizm ise Marksizm üzerine bina edilmiş siyasi ve iktisadi bir teoridir. Leninizm Bolşevik lider Vlademir Lenin tarafından geliştirilmiştir ve Marksizm'in bir kolu ve aşaması olarak ele alınır. Lenin'e göre insanları sömürmekte olan kapitalist rejim devrimci faaliyetlerle ortadan kaldırılabilir.⁹³

Aşırı sol terör örgütleri Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemişlerdir. Bu sınıfa giren örgütler, kominist bir düzenin hayata geçirilmesi amacıyla, şartların uygun olduğu zaman ve yerlerde kominist devrimin başlatılacak silahlı mücadeleyle suni olarak oluşturulması görüşünü savunurlar. Silahlı mücadele aşamasında

⁹¹ Murat Şimşek, "Terörizm, Kavramsal Bir Çalışma", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:54, Mart-Nisan 2016 s.319-335.

⁹² Atilla Yayla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", *Ankara Ü.SBF. Dergisi*, Sayı 1, 1990 s.335-385.

⁹³ Mike Wayne, *Marksizm ve Medya Araştırmaları*, Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s.

“Devrimci Şiddet” kullanımını da inandıkları ve savundukları bir unsur olarak kabul ederler. Türkiye’de, Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen devrimci sol terör örgütlerine örnek olarak DHKP-C, MLKP, TKP/ML, PKK (Ayna zamanda ırkçı ve bölücü) verilebilir.

1.1.11.3. Dinî Motifli Terör Örgütleri

Terör olgusunun ortaya çıkmasına neden olan ideolojik unsurlardan biride din duygusudur. Bu duygu; semavi dinlerin yanı sıra yaygın inanışları da kapsamaktadır. Filistin davasının savunuculuğunu yapan bazı örgütlerin şiddeti bir strateji olarak özümsemesi, terör olgusunun din ile bağdaştırılmasının ilk aşamasını oluşturmuş, bu algılamaya İran İslam Devrimi ile birlikte din motivasyonlu terör hareketlerinin yaygınlaşmasıyla daha da güçlenmiştir. Genel kabul gören anlayışın tersine radikal dinci terörizm yalnızca İslamiyet’e has olmayıp Japonya gibi ülkelerde de rastlanan bir olgudur.⁹⁴ Din, İslam ve Terör kavramları önceki bölümlerde açıklanmıştır.

1.2. TERÖRÜN NEDENLERİ

Terörün nedenlerini yalnızca bireye, çevreye veya sosyolojik nedenlere bağlamak doğru olmazken, yalnızca başka devletlerin emellerine ulaşmak için uyguladıkları politikalarla da açıklamak doğru olmaz. Terörizm ayrı parçalardan oluşan bir bütündür ve bir parçanın diğerini desteklemesi kaçınılmaz bir şarttır. Bir devlet içerisinde oluşan başkaldırı, iç dinamiklerle ne kadar beslenirse beslensin dış etmenler ve destekler olmadıkça kısa sürede ortadan kaldırılacaktır. Veya dış dinamiklerin içerde oluşturduğu sinerji kendisine toplumsal bir destek bulamadığı sürece etkisizleşecek ve yok olacaktır.

1.2.1. Bireysel/Psikolojik Nedenler

İnsan davranışlarındaki etkisi göz ardı edilemez olan psikoloji unsurunu, sosyo-politik ve sosyo-kültürel bağlamdan arındırarak şiddet ve terör olaylarını

⁹⁴ Türkiye Barolar Birliği (2006), *Türkiye ve Terörizm*, Rapor, Ankara, 2006, s.230,231.

anlamak ve analiz etmek mümkün değildir. Yani terörün nedenlerini yalnızca psikolojik bağlamda aramak veya yalnızca sosyal, kültürel ya da başka olgularda aramak yanlış olacaktır. Teröristlerin, psikolojik faktörlerin etkisinde kaldığı ve kişilik yapılarını etkileyen ve değişime uğratan etkenler sonucu şiddete başvurmaya kendilerini zaman zaman zorunlu hissettikleri ve bunu sahip oldukları özel bir mantıkla (*pyscho-logic*) rasyonalize etmeye çalıştıklarına ilişkin delillere rastlanılmaktadır. Şiddet ve terör eylemlerinde bulunan birçok kişinin düşüncesinde “biz” ve “onlar” şeklinde bir kutuplaştırma olduğu savunulmaktadır. Çocukluk döneminde başlayan ve ergenlik sürecinde devam eden psikolojik sorunların bireylerde karakterin oturmamasına sebep olurken bu kişilerde narsistik yaraların da oluştuğu gözlemlenmiştir.⁹⁵

Bireysel olarak kendini ispatlama çabasında olan veya aykırı kişiliklerin teröre meyil ettiği söylenebilir. Aile içerisinde veya arkadaş çevresinde yaşadığı problemleri aşamamaya kedisinin hiç kimse tarafından anlaşılmadığı duygusunun vermiş olduğu öfke ve hırs, kişiyi ailesine ve çevresine karşı intikam alma duygusuna itmektedir. Ailesini, çevresini ve toplumu bir şekilde cezalandırma isteği anarşist bir kişilik yapısına bürünmekte ve kişi ulaşabileceği en yakın anarşist grubu ya da terör grubunu bulmaya çalışmaktadır. Kendisi çok fazla çaba sarf etmese dahi yaşamın belli bir döneminde bu fırsat önüne çıkmaktadır. Bir aile içinde bulunan çocuklardan birinin terör örgütüne katılırken diğerinin terörü lanetlemesi ve terörden uzak durması nadir görülen bir durum değildir. Bireyin doğuştan gelen yani genetik psikolojisi de teröre yakın ya da uzak bir tavır sergilemesine neden olan durumlardandır. Kimi insan kendisiyle ve hayatla barışık, sosyal bir kişilik yapısındadır. Kimisi ise anti sosyal bir kişiliğe sahiptir. Aileden ve toplumdan kendini tecrit eden, yaşama arzusu minimize olmuş karamsar kişiliklerin intihar eylemleri dâhil her türlü eyleme müzahir karakteristikler olduğu bilinmektedir. Bunun tersi durumda, yani hayatla daha barışık olan, kendini ve çevreyi seven, hayata dair amaç ve idealleri olan bir kişiliğin teröre sapması çok zor görülen bir durumdur. Bunun yanında ani travmalar da bireyleri terörist olmaya itebilir. Ailesinden birinin ya da sevdiği bir kişinin başka bir grup tarafından öldürülmesi, kaybettiği kişinin ölümünden bir grubu ya da bir devleti sorumlu tutması ve bunun sonucundaki intikam duygusu teröre yakınlaştıran olaylardandır.

⁹⁵ Talip Küçükcan, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Sayı 24, Kış 2010, s.34-39.

1.2.2 Ailesel Nedenler

Aile direk olarak şiddet ve terörün kaynağı sayılmamaktadır. Ancak aile yapısında meydana gelen bozulmalar çocuk ve gençlerin ileriki dönemlerde, çekirdek aile yapısının bozulmadığı ailelerde yetişen çocuklara nazaran suç işlemeye daha yatkın bir kişilik geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Konu üzerinde yapılan birtakım araştırmalar bu görüşü doğrular niteliktedir. Örneğin, değişik ideolojiye sahip Kızıl Ordu Fraksiyonu ve İki Haziran Hareketi'ne mensup bir grup Alman terörist üzerinde yapılan araştırmada, boşanmış veya dağılmış ailelerden gelen üyelerin daha fazla olduğu görülmüştür. Teröristlerden bir kısmının 14 yaşına geldiğinde anne ve babalarından birini veya her ikisini kaybettikleri tespit edilmiştir. Baba kaybının olumsuz ve yaralayıcı etkisinin daha fazla olduğuna dikkat çekilmiştir. Terörist kimlikteki deneklerin yüzde 80'e yakın bir bölümünün ciddi ve derin çatışmalar yaşadıkları ve özellikle de anne-baba ile geçimsizliklerinin olduğu saptanmıştır.⁹⁶

Bireyin bir mensubu ve katılanı olduğu ailenin birey üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Bu durumda bireye etkisi olan ailedeki kişilerin en fazla anne ve baba olduğu bilinmektedir. Anne ve baba arasındaki çatışmalar ve geçimsizlik, çocuklara vakit ayırmama ve onların psikolojisini takip etmeme, anne ve babanın her toplumda yadırganacak işlerle iştigali, uyuşturucu kullanımı, çocukların küçüklükten itibaren psikolojisinin negatif yönde etkilenmesine ve aykırı bir birey olmasında büyük etkisi olacaktır. Anne ve babanın boşanmaları sonucu oluşan parçalanmış aile yapısındaki çocukların, bu durumu tolere etmek amacıyla ve kendi iç dünyalarındaki boşluğu doldurmak, sevgi açlığı ve yaşadıkları acılardan sıyrılmak amacıyla diğer çocuklara nazaran uyuşturucuya, sigaraya, alkole ve madde bağımlılığına yönelme olasılığı daha fazladır. İlegal yaşamın yolunu açan bu süreçte kişilerin suç örgütlerinin veya terör örgütlerinin ağına düşmesi kaçınılmazdır. Ailenin, çocukları uyuşturucudan, madde bağımlılığından vb. kötü alışkanlıklardan uzak tutmadaki gayreti, bireyi anarşist bir kişilikten uzaklaştıracağı gibi, böyle bir gayretin sarf edilmemesi de bireyi aykırı, anarşist bir kimliğe yakınlaştırarak, terör örgütlerinin, organize suç örgütlerinin kendilerine eleman temin etmedeki oluşturdukları havuza yaklaştıracaktır. Aile bireylerinden birinin, yasadışı bir örgüte

⁹⁶ Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Sayı 24, Kış 2010, s.34-41.

üye olması, sempatisi ya da yakınlığı kaçınılmaz olarak diğer aile fertlerini de bu oluşumlara karşı yakın bir tutuma sevk etmektedir. Çocuğun yaşamına başladığı andan itibaren karşısına çıkan ilk model rol teröre müzahir bir modelse, çocuğun bunu örnek almaması düşünülemez. Bu durumda, bireyi suça iten üç çeşit aile yapısından bahsedilmektedir. Parçalanmış ve hukuki olarak ta son bulmuş evliliklerin olduğu aile yapısı, evliliklerin yürüdüğü ancak çocukların psikolojik durumunun takip edilmediği aile yapısı, bir şekilde yasadışı oluşumlara karışmış veya sempatisi ya da üyeliği olunan aile yapısı. Bu aile çeşitlerinin tümü çocuğun bir şekilde suça bulaşmasına neden olmaktadır.

1.2.3 Çevresel Nedenler

Terör ve şiddet olaylarını etkileyen pek çok toplumsal etkenden söz etmek mümkündür. Toplumsal düzensizliklerin, sürtüşme, kriz ve çatışmanın hakim olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik şartların belirleyici olduğu bir çevre, bu düzensizliklerin ve menfi durumların bulunmadığı ortamlara nazaran şiddet ve terör için daha müsait koşullara sahiptir. Tam da bu nedenle çevresel değişkenlerin geniş bir şekilde ele alınması gerekmektedir.⁹⁷ Bir bireyin içerisinde bulunduğu çevre onu iyiye ya da kötüye yönlendirecek şartları barındırır. Çocukluktan başlayarak aşama aşama ele alınması durumunda öncelikle okul hayatına başlamadan önceki kısma bakmak gerekir. Henüz okuma yazma öğrenilmemiş ve en yakında bulunan baba, anne ve kardeşler, akrabalar, komşular bireyin en fazla temas ettiği ve iletişim içerisinde bulunduğu yerdir. Neyin doğru neyin yanlış olduğu birey için ailesi ve çevresindeki doğrularla ve yanlışlarla sınırlıdır. Anne, baba, yakın aile çevresi ve komşular hangi ideolojiye yakınsa çocukta aynı ideolojiye yakın olacak, çocukluk çevresinin doğruları onun doğrusu, yanlışlarsa çeresinin yanlış olarak tanımladıkları olacaktır. Okula başlama ve ergenlik dönemine kadar olan yaşamda; ilk temas ettiği öğretmenden aldığı eğitim ve öğretim en önemli yönlendirmelerden biridir. Çocuk için ilk öğretmeni her şeyin en doğrusunu bilir ve uygulatır konumdadır. Öğretilenler ve doğrular bireyin ömür boyu hafızasında muhafaza edilir. Ergenlik dönemiyle başlaştan ve üniversite hayatına kadar olan dönemde, birey farklı doğrular arayışı

⁹⁷ Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Sayı 24, Kış 2010 s.34-41.

içerisindedir ve bazen bir arkadaşı bazen yabancı bir kişilik tarafından yönlendirmelere maruz kalmaktadır. Üniversite yaşamı ve devamındaki süreçte, belli bir karakteristiğe erişmiş olan bireyin bu karakteristik üzerine nasıl bir bina inşa edeceğine ait edinimler vardır. Bebeklikten, çocukluktan, ilkokul ve ergenliğe kadar çevrenin kendisine verdiği yapı taşlarını birleştirecek ve bu birleşimin temsil ettiği yöne evrilecektir. Okul hayatı olmamış ya da çok az olmuş bireyler içinse buldukları ortam onlar için tam bir anne rahmidir. Çevresi neyle besleniyorsa bireyde aynı düşünceyle beslenmektedir, dış ortama kapalı, eğitimden, okumaktan ve kendini geliştirmekten yoksundur. Hiç okul yaşamı görmemiş kırsalda yaşamış, dış dünyadan tamamen tecrit bir kişiliğin her yöne kanalize olabileceği yüksek olasılıktır.

1.2.4. Toplumsal Nedenler

Askeri ve Sivil toplumun tüm kesimini hedef alan, çok yönlü bir sosyal problem olan, nedenleri ve gelişim süreci ortaya çıktığı yapının sosyo-kültürel, ekonomik ve politik özelliklerine göre farklılıklar gösteren terörizmin, sosyal yapıya etkileri incelenirken sosyal değişme sürecini açıklamak gerekir. Sosyal değişmeyi, devrimleri ve sosyal bozulmaları öteyelen hiçbir paradigma gerçekçi olmayacaktır. Kentleşme, düzensiz göç, hızlı nüfus artışı, ekonomik sorunlar ve teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği olumsuzluklar bireyi teröre itmekte, terör gruplarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır⁹⁸

Toplumsal nedenleri incelerken bazı tanımlamalar yapmamız gerekir. Yurt(Vatan), millet, devlet ve toplum gibi.

Toplum; Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet.

Millet; Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.

Yurt: Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan.

Devlet(Vatan): Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık.⁹⁹

⁹⁸ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.297,298.

⁹⁹ Türk Dil Kurumu, *Devlet Tanımı*, (Erişim) <http://www.sozluk.gov.tr>, 1 Haziran 2018,

Toplumun tanımında, aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümünden bahsedilmektedir. Milleti tanımını toplumdaki ayıran şeyse aynı topraklar üzerinde yaşayanların aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliğinin olmasıdır. Toplumsal nedenlerin kaynağında, toplum ile millet arasındaki fark olduğu düşünülmektedir. Devlet aygıtının toprak bütünlüğünde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için işbirliği yapan toplumu oluşturan farklı katmanlar bazı durumlarda ayrışabilmektedir. İrlanda, İskoçya ve İngiltere aynı toprakları paylaşan ve yalnızca İngiltere tarafından temsil edilen tek bir devlettir. Geniş çerçevede İskoçyalılar, İrlandalılar ve İngilizler temel çıkarlar için işbirliği yapan bir toplumdur.¹⁰⁰ Ancak millet seviyesine inildiğinde ayrışmalar başlamakta ve bunun oluşturduğu sinerji İRA¹⁰¹ adında bir terörist oluşumun çıkmasına neden olmuştur. ETA örgütü de aynı kategoridedir. İspanya’da Bask bölgesindeki Katalanlar İspanyollar ile temel çıkarlar için işbirliği yaparken, sorunların artmasıyla millet kavramı öne çıkmış ve etnik temelli ETA¹⁰² terör örgütü doğmuştur. Benzer yapıdaki tüm toplumlar aynı sorunlarla karşı karşıya kalmakta bazı devletler bu süreçleri daha az zararla atlattırken bazıları daha fazla zarar görmekte hatta parçalanabilmektedir. Toplumsal nedenler içerisinde ekonomik sebepleri de eklemek gerekir. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeylerindeki dengesizlikler, yoksulluğun insan üzerindeki baskısı, bireyleri istemedikleri yollara sürükleyebilmektedir. Her inanç veya her ideoloji arasından her zaman, iktidar ve hâkimiyet sorununun, haklı veya haksız, doğru veya yanlış, yalnızca terörizmle çözülebileceğine inananlar bulunabilmektedir.¹⁰³

¹⁰⁰ “İra örgütü nedir?” *Timeturk*, Aralık 10, 2017, (Erişim) www.timeturk.com/ira-orgutu-nedir/haber-800587, 7 Temmuz 2018.

¹⁰¹ İrlanda Cumhuriyet Ordusu ya da İngilizce orijinal adı olan Irish Republican Army'nin baş harflerin kısaltmasıyla IRA Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını savunan, 1969 yılında aynı adı taşıyan yapının parçalanmasıyla ortaya çıkan ayrılıkçı örgüttür.

¹⁰² “Euskadi Ta Askatasuna” Bask Vatanı ve Özgürlük, ETA'nın kökeni, ismini 1953’de çıkarılan Ekin dergisinden alan, bir grup öğrenci yapılanmasıdır. Bu grup, PNV'nin radikal gençlik kanadı ile ittifak kurarak 31 Temmuz 1959 tarihinde ETA Örgütü'nü kurmuştur.

¹⁰³ Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.74

1.2.5. Dış (Uluslararası) Nedenler

Uluslararası nedenleri açıklarken, ülkelerin neden hedef olarak seçildiğine bakmak gerekir. Bunun için bazı tanımlamalar yapılacaktır;

Jeopolitik; Bir devletin, devletler grubunun veya bölgedeki devletlerin mevcut coğrafi platform üzerinde güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve bu hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, ortaya koyan bir ilimdir.

Alman jeopolitik bilimcisi Houshofer'a göre Jeopolitik; "İçinde yaşanan coğrafi bölgenin ve tarihi gelişimin etkisi altında devletin, üzerinde bulunduğu yer ile ilgisidir."

Amerikalı Spykman; " Jeopolitiği, bir memleketin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara göre planlanması olarak tanımlamıştır."

Strateji uzmanı Napoleon Bonapart'a göre; "Ülkelerin politikaları coğrafyalarındadır."

Büyük Komutan ve Devlet Adamı Atatürk ise; "Ben, askeri meseleleri olduğu gibi siyasi meseleleri de haritadan mütalaa ederim" diyerek Jeopolitiğin önemine işaret etmiştir.(1920)

Bu tanımlara bakıldığında: Devlet, politika, ekonomik ve bütün dalları ile Coğrafyanın komple birlikte ele alındığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında jeopolitik;

"Coğrafi, ekonomik, sosyal, siyasal ve stratejik faktörlerin bir devletin dış politikasına etkisinin incelenmesidir" şeklinde tanımlanabilir.¹⁰⁴

Jeopolitik durum bir devletin diğer devletler tarafından hedef haline gelip gelmeyeceğinin de sebebidir. Kimi devletler jeopolitik yönden daha alt kategorilerde değerlendirilirken kimileri en üstlerdedir. Bu da o devlete karşı dış güçler denilen uluslararası güç odaklarının ve dış devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda kısa, orta ve uzun vadede yapacakları planlara yön vermektedir. Hedefte bulunan ülkenin istenilen politikalar yürütmesi için elde bulunan araçlardan biride terör dür. Terör devleti yıpratır güçsüz durumda bırakır, halk nazarında küçültür, devleti yönetenler terörle boğuştukları sürece dış sorunlarla ilgilenemezler ve çıkarlarını yeterince savunamazlar. Hedef devletin bulunduğu bölgede kendi iç işlerine boğulması, bu

¹⁰⁴ Yüksek Öğretim Kurumu (1985). YÖK Mrkz. Bin. Verilen Konferans, *Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebep ve Hedefleri*. Ankara, 1985 s 10-100.

bölgede uygulanacak politikaların diğer devletlerin yönlendirmesi ve tabii ki çıkarları doğrultusunda olmaktadır.

ABD, Rusya, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi büyük devletler, kendi milli siyasetlerini, jeopolitik teorilerden yararlanarak düzenlemektedirler. Terörizm modern dünya şartlarında, iyi bir planlama ile kullanıldığında, devasa yıkımlar oluşturabilecek bir bombaya dönüşmektedir. Devletler, ekonomik ve moral yönünden çökertilebilmekte, askeri sistem gelişen terör şartlarına göre yeniden dizayn edilmektedir.¹⁰⁵

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold Joseph Toynbee “Tarih Bilinci” yapıtında uygarlıkların doğuş nedeninin, “meydan okuma-ve-tepki” adı verilen karşılıklı etkileşme kalıbı içinde aranılması gerektiği sonucuna varmıştır. Meydan okuma ne kadar büyük olursa, teşvik edici etkisinin de o kadar fazla olacağı kanaatindedir.

Doğmayı başaran bir medeniyet en büyük aşamayı geçmiş sayılır, bu durum var olan medeniyetin duraksamadan önünde bulunan tüm engelleri aşacağı anlamına gelir mi? Var olduktan sonra gelişim süreçleri duraksayan toplumların varlığına devam etmesi, bunun her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. Bir toplumun gelişimini devam ettirebilmesi için, bir meydan okumaya karşı başarılı bir tepkinin yeni bir meydan okumaya yol açması, böylece tek bir hareketin bir hareket sürekliliğine dönüşmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Toynbee’ye göre büyüme sırrı, meydan okumalara karşı verilen tepki ve bu durumun döngüsel şekilde devam etmesine bağlıdır. Bir başarıdan yeni mücadelelere, bir sorunun çözümünden, yeni sorunların ortaya çıkmasına, geçici bir durağanlıktan, tekrarlanan harekete, (“Yin’den yeniden Yang’a”¹⁰⁷) geçilir.¹⁰⁸ Toynbee’nin bu kuramı üzerinde önemle durulmasının nedeni, dünya üzerindeki medeniyetlerin, gelişimlerini devam ettirebilmeleri için kendilerine yeni meydan okumalar bulmak zorunda olduklarını, bu meydan okumalardan birinin de terör olgusu ve yarattığı etki olduğundandır. ABD’nin Afganistan’da bulunma sebebinin 11 Eylül Terör saldırıları olduğunu, İngiltere’nin birçok Afrika ülkesindeki askeri varlığının terörle mücadele kapsamında olduğunu unutmamak gerekir. Sovyetler Birliği’nin dağılması, kominizmin çöküşü ile Batı medeniyeti varlığını

¹⁰⁵ Deniz Ü. Arıboğan, *Terör Korku Hali*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.29.

¹⁰⁶ Arnold J. Toynbee, *Tarih Bilinci*, Bateş Yayınları (e yayınları) İstanbul, 1975, s. 120,133,139.

¹⁰⁷ Bakınız; Arnold J. Toynbee, *Tarih Bilinci*, Bateş Yayınları (e yayınları) İstanbul, 1975, s.95.

¹⁰⁸ Arnold J. Toynbee, *Tarih Bilinci*, Bateş Yayınları (e yayınları) İstanbul, 1975, s.149.

sürdürebilmek amacıyla kendine yeni düşmanlar yaratma, yeni meydan okumalar bulma arayışında olabilir mi?

Bu sorunun cevabını bulmak için Huntington'un "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması" kitabına bakmak gerekir. Bu kitapta Huntington; medeniyetler arasındaki iktidar dengesinde yavaş yavaş, durdurulamayan temel değişiklikler olduğundan bahsetmektedir. Diğer medeniyetler karşısında Batının hâkimiyeti zayıflamaktadır. Batı'nın önceliği ve üstünlüğü yıprandıkça, hâkimiyetinin büyük bir bölümü yok olacak, geri kalanı da ana medeniyetler ve bunları temsil eden devletlerarasında bölgesel bir paylaşımaya uğrayacaktır. Hâkimiyet açısından en büyük yükselişi Asya medeniyeti yapacak ve bunu devam ettirecektir. Çin Batı karşısında en büyük tehdit olma yolundadır.¹⁰⁹ Huntington bütün çözümlerini çöken Sovyetler Birliği'nin yerine, Batı medeniyeti için yeni bir düşman yaratma çabası üzerine bina etmektedir. Huntington bu tezini yukarıda belirtildiği gibi, ünlü İngiliz tarihçisi ve bilim insanı Arnold J. Toynbee'nin "Meydan Okuma ve Karşı Koyma (*Challenge and Response*)" kuramı üzerine dayandırmaktadır. Huntington'a göre Sovyetler Birliği çöktükten sonra, Batı uygarlığı rakipsiz kalmış, yani meydan okumadan yoksun durumdadır ve bu sebeple de rehavetle çökme tehlikesiyle karşı karşıyadır.¹¹⁰ Burada akla gelen, batının kendisine bir düşman aradığıdır, eğer hali hazırda ve yakında bir düşman yoksa bunu kendisi ortaya çıkarmaktadır. Bu düşmanlardan biri de terördür. Batılı emperyalist ülkeler petrol sahalarını kontrol etmek, yeni teknoloji ürünü silahlarını denemek, ordularını dinç tutmak veya kendilerine pazar bulmak amacıyla işgal etmek istedikleri ülkelerde terörü körüklemekte ve bu ülkeleri istikrarsızlaştırmaktadırlar. Böylece ülkenin işgali için gerekli sebep bulunmaktadır.

1.3. TERÖRÜN SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Sosyal yapı, onu oluşturan aile, kültür, ekonomi, din ve siyaset kurumlarının karşılıklı ilişkilerinden oluşmaktadır. Sosyal yapıda bulunan farklı katmanlardaki grupların terörden etkilenme oranları da birbirine uymamaktadır. Bu farklılığı ve sonuçlarını bilimsel olarak ortaya koymak için deneye dayalı çalışmalar yapmak ve

¹⁰⁹ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okyanus Yayınları, Eylül 2010, s.111.

¹¹⁰ Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.46,47.

sonuçlarını karşılaştırmak gerekir. Ancak bu şekilde isabetli bir tahlil yapılmış ve buna dayalı çözüm önerileri getirilmiş olur. Bu nedenle terörün en fazla yıpratdığı ve toplum üzerinde hasara yol açtığı iktidara güvensizlik duygusunun oluşturduğu anomi üzerinde durulmalıdır.¹¹¹ Bulduğumuz çağ insanlığı ekolojik, teknolojik ve daha birçok tehlikeyle karşı karşıya getirdiği gibi terör tehlikesiyle de karşı karşıya bırakmaktadır. Terör tehlikesi “hayatın normal akışı” kavramını bütünüyle değiştirmiştir. Normallik ve bilinebilirlik ortadan kalkmış buda sıradan bir günde bile insanların her hangi bir mekânda panik psikolojik halde bulunmasına yol açmıştır. Bu nedenle günümüz toplumu risk toplumu olarak tanımlanmaktadır. Önceki dönemlerde suikast ve bombalama gibi eylemlerle daha sınırlı alanlarda ve sınırlı sayıda insanları etkileyen terör saldırıları daha büyük ölçeklere ulaşmış aynı anda bir ülkenin çok sayıda kentinde ya da aynı anda farklı ülkelerde eylem yapma kapasitesine erişmiştir. İster ulusal düzeyde isterse uluslararası düzeyde olsun terör eylemlerinin geride bıraktığı en önemli sorunlardan biri terör korkusu veya terör eylemlerinden mağdur olma korkusudur. Toplumda panik havası oluşturan terörizmin ana siyasi görevi, oluşan korku halinden yararlanarak iktidarda bulunan hükümeti teröristlerle uzlaşmaya zorlamak ve taleplerinin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktır.¹¹²

Terör, oluşturduğu korku hali ile toplumun psikolojisi üzerinde etki yaparak, bu psikolojiden ve korku ortamından kurtulmak isteyen kitlelerin değişik toplumsal hareketlerine de neden olmaktadır. Bu hareketlerin başında aynı ülke içerisinde köyden kente göç veya bir ülkeden başka bir ülkeye göç yer almaktadır. Terör eylemleri nedeniyle sosyal yaşamın kısıtlanması, ekonomik faaliyetlerin sınırlandırılması veya tamamen ortadan kalkmasıyla kırsal bölgelerde geçimini sağlayamayan köylü halk kentlere göç etmektedir. Bu durum teröristlere kırsalda daha fazla hareket alanı sağlarken kırsalda oluşturulan terör halinin kente de transferine yol açmaktadır. Göçle birlikte kent yaşamının dengesi bozulmakta, hızlı nüfus artışının getirmiş olduğu sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar suç oranının artmasına neden olmaktadır. Taşra toplumu ile şehir toplumunun uyumsuzluğu terörden kaçan kesimlerin bir kısmının şehir terörü ile tanışmasına ve buna dâhil olmasına fırsat vermektedir. Terörün hâkim olduğu bölgelerde asayiş ve güvenlik sorunları nedeniyle eğitim faaliyetleri sınırlandırılmaktadır. Eğitimsizlikle birlikte terörün potansiyel eleman havuzu dahada

¹¹¹ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.300.

¹¹² Türkan Yalçın Sancar, *Kriminoloji Yazıları*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s.361,362.

artmaktadır. Eğitim ve ekonomik faaliyetlerin daralması, yaşanan düzensiz göç ve beraberinde getirdiği sorunlar terörün varolduğu ülkenin tamamını etkilemektedir. Terörle mücadelenin maddi zararları yanında birde terörün yol açtığı ekonomik çöküntü otoriteyi yok etmektedir. Bireysel psikolojik bozukluktan, aile sorunlarına, eğitim ve öğretimden ekonomik ve kültürel yaşama kadar uzanan geniş bir yelpazede terörün oluşturduğu kaotik durum toplumun her alanında kendisini göstermektedir.

Dünya üzerindeki düzensiz göç profili incelendiğinde, Afganistan, Pakistan, İran ve Suriye gibi en fazla batı yönlü göçün yaşandığı ülkelerin ana problemlerinin terör olduğu gözükmektedir. Bu ve benzer ülkelerde yaşanan terör olayları oluşturduğu kargaşa ve korku ile bulunduğu ülkenin sosyal yapısını çöküntüye uğrattığı gibi, yabancı ülkelerin müdahalelerine zemin hazırlaması yönüyle de başka bir çöküntüye neden olmaktadır. Terörün etkili olduğu bölgelerde eğitim hizmetlerinde olduğu gibi sağlık hizmetlerinde yaşanan aksamalarda büyük sorunlara yol açmaktadır. Sağlık birimlerine ulaşmada yaşanan zorluk, aşılama hizmetlerinin yapılamaması salgın hastalıkların çıkmasına, çocuk ölümlerinin artmasına, sakat kalmalara ve sağlıksız bir neslin doğmasına sebep olmaktadır. Emniyet ve adalet sisteminin tam olarak işleyememesi nedeniyle, adaletin terör örgütlerinin oluşturduğu illegal bir sistemle ya da bizzat mağdur kesimin kendiliğinden hak alma yoluna gitmesi şeklinde sağlanması devlet otoritesinin ortadan kalkmasına, adaletin bizzat suçlular tarafından kontrol edilmesine neden olmaktadır.

Terör, dinleri, mezhepleri ve ırkları karşı karşıya getirmesiyle de ulusal ve uluslararası alanda toplumlar arasında derin uçurumların açılmasına neden olmaktadır. Batı'da terör tanımı büyük ölçüde İslam'la birlikte anılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Hıristiyanlık'la İslamiyet, Yahudilik'le İslamiyet doğal düşmanlar olarak gözükmektedir. Ortadoğu'da aynı dine mensup halkların farklı mezheplerinden olan kesimleri yine terör olayları nedeniyle birbirlerine düşman olmaktadır. Terörün olduğu coğrafyada sosyal yapı her zaman tehdit altında olacaktır. Terör aynı dine mensup bireyleri birbirleri ile düşman ettiği gibi farklı dinleri de birbirine düşman etmektedir. Aynı ülkede yaşayan farklı etnik kökenli halklar terörün oluşturduğu kargaşa ortamı içerisinde birbirlerinden uzaklaşmakta, manevi bir ayrılık meydana gelmektedir. Hıristiyan bir ülkede yaşayan birine yalnızca Müslüman olması nedeniyle terörist gözüyle bakılması ya da kılık kıyafetinden yola çıkılarak kişiye terör damgasının vurulması alışık bir hal almaktadır. Farklı dinlerin ve farklı ırkların birbirlerini terörist damgasıyla yargısız

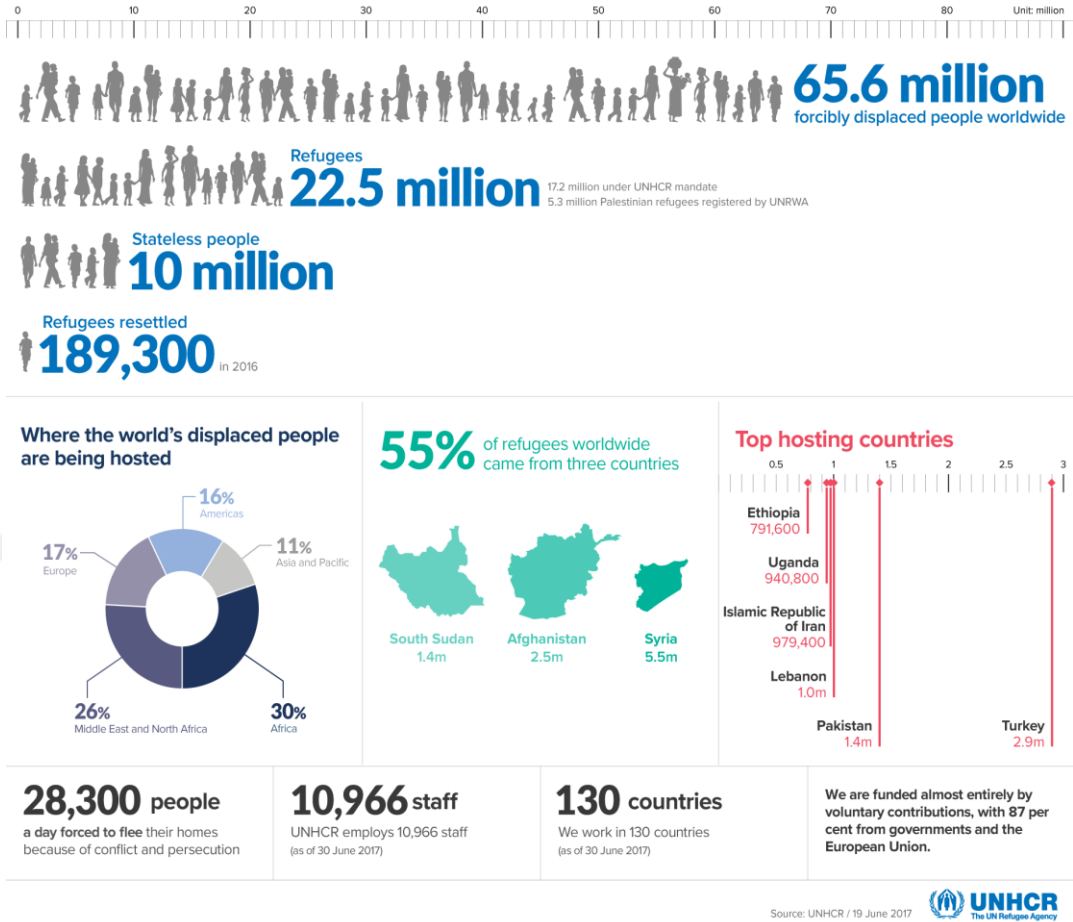
infazı toplumda derin yaralar açmakta, büyük ayrışmalara sebep olmaktadır. Terör bölgelerinde ekonomik ve tarım faaliyetlerinin yürütülememesi, devlet ve özel sektör yatırımlarının hayata geçirilememesi, beraberinde yoksulluğu ve işsizliği getirmektedir. Yoksullaşan kesim bir şekilde hayatını idame ettirmek istemekte ve bunun için kaçakçılık, uyuşturucu madde ticareti, silah kaçakçılığı gibi illegal yollara başvurmaktadır. Zaten illegal bir maddi boyutu olan terörist örgütler bu kesimin kazandığı paradan aldığı paylarla da kendine başka bir maddi kaynak sağlamaktadır. Artan işsizlik, düzensiz göçün getirdiği şehir yaşamındaki ekonomik bozukluk, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin minimize olması, ülkedeki güvensizlik nedeniyle uluslararası sermayenin ülkeyi terk etmesi ve yeni sermaye girişlerinin olmaması, devletin terörle mücadeleye ayırdığı maddi kaynağın büyüklüğü, ülkenin ekonomik yönden çökmesine neden olmaktadır.

1.3.1 Dünya da Göç Profili

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre dünya çapında 65,6 milyon insan zorla evlerinden edilmiş durumdadır. Bu sayı bir rekor olarak görülmektedir. Bu insanlardan 22,5 milyonu mülteci durumunda ve yarısından fazlası 18 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır. Hiçbir sığınacak yeri olmayan 10 Milyona yakın vatansız insanın olduğu, tüm bu insanların temel insani ihtiyaçlardan yoksun olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine aynı veriye göre dünya da, her bir dakikada 20 kişi çatışmalar ve iç savaş nedeniyle zorla yerlerinden edilmektedir.¹¹³

¹¹³ BM Mülteci Örgütü, *UNHCR*(Erişim) <https://www.unhcr.org/tr/>, 25 Aralık 2019.

Dünya da ki göç profili Tablo:2 de özetlenmiştir.

Tablo:2 Dünya da Göç Profili

Dünya da bulunan mültecilerin % 55 ni Güney Sudan (1.4 milyon), Afganistan (2,5 milyon) ve Suriye'den (5.5 milyon) gelen mülteciler oluşturmaktadır. Haziran 2017 UNHCR verilerine göre, en fazla mülteci barındıran ülkeler arasında Türkiye ilk sırada yer almaktadır.¹¹⁴

Türkiye ve Ürdün gibi Ortadoğu'ya daha yakın konumdaki ülkeler milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yaparken, refah düzeyi daha yüksek olan Avrupa ülkeleri sınırlarını kapatmakta hatta sığınmacılara karşı tel örgüler çekmektedirler. Bir insanlık suçu sayıldığı halde bazı Avrupa devletlerinin denizlerde bulunan ve Avrupa'ya gelmek isteyen binlerce sığınmacıyı taşıyan gemileri ve botları kasten batırdığı gözlemlenmektedir. Bu konuda yasalar çıkartılmakta ve zorla yerlerinden edilen göçmenler ölüme terk edilmektedir.

¹¹⁴ BM Mülteci Örgütü, (Erişim) <https://www.unhcr.org/tr/>, 25 Aralık 2019.

1.3.2 Ortadoğu’da Şiddet Hareketleri ve Zorla Göç

Ortadoğu coğrafyasında bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar bu topraklarda büyük göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Günümüzde olduğu gibi, 20.yüzyılda da Ortadoğu bölgesinden zorla göç ettirilen milletler olmuştur. Bunlara örnek olarak Filistinli Araplar verilebilir.

1948 yılında İsrail Devleti’nin kuruluşu aşamasında, Yahudiler dünyanın çeşitli yerlerinden Filistin topraklarına getirilirken, Filistin’de bulunan yerli halkın sosyal ve ekonomik baskılara tabi tutulması, başka yerlere gitmeye mecbur bırakılması ve sürülmesi Filistinlilere karşı uygulanan etnik bir hareket olarak görülmektedir. Yahudiler kurdukları İsrail Devleti sınırları içerisinde Yahudi harici başka Irklara hak tanımamakta ve bu grupların Filistin toprakları içerisinde barınmamalarını istemektedirler.

Temmuz 2018’de İsrail Parlamentosu’nda kabul edilen ‘Yahudi Devlet Yasası’yla bölgede sadece Yahudilerin yaşayacağı topluluklar oluşturulması¹¹⁵ amaçlanmakta ve Filistin toprakları ebedi Yahudi yurdu olarak tanımlanmaktadır.

Ortadoğu’da ki zorla göç yalnızca Araplarla sınırlı kalmamış Türkler’in de yakın dönemde katliamlara maruz kaldığı, zorla göç ettirilmek istenildiği olaylar yaşanmıştır. 14 Temmuz 1959’da yaşanan Kerkük Katliamı bu duruma örnek olarak verilebilir.

Irak Türkleri’nin merkezi sayılan Kerkük’te, 14 Temmuz 1959’da, bir yıl evvel meydana gelmiş Irak İhtilalinin yıldönümünü kutlamak amacıyla sokaklarda bulunan Türkler yürüyüşe hazırlanırken fanatik Kürtlerin ve komünistlerin saldırılarına uğramışlardır. Kanunlara tam bir itaat gösteren Türkler evlerine dönmeleri konusunda yapılan çağrıya uyarak evlerine çekilmişlerdir. Bu sırada, fanatik Kürtler ve Komünistler ordu birliklerinin desteği ile evlere gelerek Türkmenlere Ordu karargâhından istediklerini söyleyip dışarı çıkartmışlardır. Bu şekilde oyuna getirilen yüzlerce Türk, fanatik Kürt ve komünistler tarafından hunharca öldürülmüş, araçların arkasında sürüklenmiş ve direklere asılarak katledilmişlerdir.¹¹⁶

Bu baskı, şiddet ve katliamlarla Irak’ın asli unsuru, binlerce yıldır anavatanı Kerkük’te yaşayan Türkler yerlerinden sürülmek istenmiştir.

¹¹⁵ “Yahudi ulusunun devleti yasası İsrail Parlamentosundan geçti” *BBC*, Temmuz 19, 2018 (Erişim): <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44883873>, 25 Aralık 2018.

¹¹⁶ Şemsettin Küzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed Yayınları, Ankara, 2004, s.77.

Ortadoğuda yaşanan olaylar beraberinde yeni bir göç hareketi başlatmıştır. Afganistan'da, Irak'ta, Suriye'de, Yemen'de yaşanan iç savaşlar nedeniyle milyonlar başka yerlere göç etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Burada özellikle Irak ve Suriye'deki durum dikkat çekicidir. Suriye rejimi ile İran'ın ortak hareket etmesi ile Suriye'de demografik yapı değiştirilmektedir.

Washington merkezli Ortadoğu Medya Araştırmaları Enstitüsü'nün (MEMRI) raporuna göre, Tahran yönetimi bölge halkını sürerek yerine İranlıların yerleştirilmesi için Suriye savaşını kullanmaktadır. Buda İran'ın Suriye'nin demografik yapısını değiştirme niyetini doğrulamaktadır.

Acımasız savaş şartları nedeniyle Suriye halkının terk ettiği bölgelere sistematik olarak İran yanlısı Şii gruplar yerleştirilmektedir. MEMRI Enstitüsü'nün raporuna göre Suriye hükümeti, halkı ülkenin bazı bölgelerinden sürmek için tehdit, kuşatma, açlık, işkence ve mülklere el konulması gibi çeşitli yöntemler uygulamakta. Ayrıca milyonlarca Lübnanlıya ve İranlıya Suriye vatandaşlığı verilmektedir. Vatandaşlık verilenler arasında Hizbullah ve Devrim Muhafızları da bulunmaktadır.¹¹⁷ Yemen'de yaşanan savaşta da aynı senaryo uygulanmakta, İran yanlısı Husiler kendi kontrol ettikleri alanlarda bulunan halkı başka yerlere göçe mecbur etmektedirler. Yaşananlar tam olarak mezhepsel ve ırksal bir soykırım olarak görülmektedir. Zira çatışmanın yaşandığı ülkeler ve bu ülkelere müdahil olanlar bir şekilde kendi mezhebinden veya ırkından halkı koruyup bu topraklara yerleştirirken karşı durumda olanları öldürmekte, eziyet etmekte ve zorla göçe mecbur bırakılmaktadırlar.

Irak'ta ve Suriye'de yaşanan karışıklıklar radikal Kürt gruplar ve teröristlerce kendi lehlerine kullanılmaktadır. Irak'ın kuzeyinde yıllardır Türkler üzerinde uygulanan baskıcı politilara yenileri eklenerek, yalnızca Türk gruplar değil PKK/PYD Terör örgütü'ne muhalif olan tüm topluluklar bölgeyi terk etmeye zorlanmaktadır. Kuzey Irak bölgesinde ve Suriye'nin kuzeyinde, PKK/PYD Terör unsurlarının kontrol altında tuttuğu bölgelerde yaşayan Türkmenler, muhalif Araplar ve Kürtler baskı ve şiddete maruz bırakılarak göçe mecbur bırakılmaktadırlar. İran ve Esed rejiminin Suriye'de uygulamış olduğu demografik yapının değiştirilmesi politikası terör örgütlerince Irak'ın kuzeyinde ve Suriye'nin güneyinde Türkmenlere

¹¹⁷, "İran Suriye'de demografik yapıyı değiştirmeyi planlıyor", *Şarkul Avsat*, Kasım 28, 2018, (Erişim) <https://aawsat.com/turkish/home/article/1482351/iran-suriyede-demografik-yap%C4%B1y%C4%B1-de%C4%9Fi%C5%9Ffirmeyi-planl%C4%B1yor>, 28 Aralık 2018.

ve Araplara uygulanmaktadır. 2015 yılında Kamu7.com haber sitesine yansıyan olayların çok daha fazlası gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Habere göre Tel Abyad ilçesine bağlı Hamam köyünde yaşayan Türkmenler, bölgenin kontrolünü elinde bulunduran PKK/PYD terör örgütünün tehditleri sonucu köyü boşaltmışlardır. Türmenlerden yaklaşık 700'ü doğu tarafına giderken, 200 kadarı Akçakale ilçesine yakın yerlere göç etmişlerdir. Haberde Rakka tarafında ağaçlar arasında yaşayan yaklaşık 10 bin Türkmenin PKK/PYD'nin tehdidi altında olduğu belirtilmektedir.¹¹⁸ Bu durum bölgede yaşanan olayların çok az bir kısmını yansıtmaktadır. Ortadoğu savaş bölgelerinde, savaşın sonunda kontrolü eline geçirmek isteyen devletler ve terör örgütleri zorla göç politikalarına devam etmektedirler.

¹¹⁸ Müslüm Etgü, "PYD Türkmenleri Zorla Göç Ettiriyor", Haziran 24, 2015, (Erişim) <http://www.kamu7.com/pyd-turkmenleri-zorla-goc-ettiriyorlar->, 25 Aralık 2018.

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'NUN VE TÜRKİYE'NİN TARİHSEL VE TEOLOJİK BİR OKUMASI

2.1. ORTADOĞU COĞRAFYASI

Ortadoğu coğrafyası hakkında araştırma yapılmak istenirse tarihin başladığı yere kadar gitmek gerekir. İnsanoğlu'nun tarihin ilk dönemlerinde Ortadoğu'da başlayan serüveni halen devam etmektedir.

M.Ö. 40.000 yıllarında insan çeşitli heykelcikler yaparak, taşları oyarak varlığını resmetmeye başlamıştır. M.Ö. 31.000 yıllarında mağara resimlerinin yapıldığı belirtilmektedir. İlk ayinlerin ve ruhaniyetin yani din diye tabir edilen ruhani inanış biçiminin bu çağlarda belirdiği söylenmektedir. İnsanoğlu varlığını neye borçlu olduğunu düşündüğü andan itibaren kendini yaratıcı aramaya başlamıştır. İnsanın dünya da bastığı ilk toprakların neresi olduğu tarihçiler tarafından çelişkilidir. Ancak insanoğlunun yaşamındaki köklü değişikliklere, devrim niteliğindeki olaylara ev sahipliği yapan bölgenin Mezopotamya olduğu bilinmektedir.

M.Ö. 7000 yıllarına rastlayan gelişmeler bugün Ortadoğu denilen coğrafya da şekillenmiştir. Su insan yaşamı için vazgeçilmez olduğundan eski çağlardan beri insanlar su kıyılarına yerleşmişlerdir. Fırat, Dicle ve Nil kıyıları Mezopotamya bölgesinin ana yerleşim alanlarıdır. M.Ö.8000 yıllarında Suriye ve Filistin topraklarında insanlar tarım yapmaya başlamışlardır. Bu bölgeler “Verimli Hilal” (Mezopotamya, Suriye ve Ürdün toprakları) diye adlandırılan Ortadoğu bölgesindedir. İnsanlar tarımı öğrenmiş ve yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte, din alanında da önemli değişiklikler olmuştur. Kışın solan renkler ve her bahar yeniden doğan tomurcuklar insanoğlunu “ölümden sonra da yaşam” olabileceği düşüncesine itmiştir. Yunanca Mezopotamya terimi iki nehir arasındaki bölge anlamındadır. Söz konusu nehirler Fırat ve Dicle ‘dir. Tarım ve sulama ilk kez bu bölgede ortaya çıkmıştır. Devlet ve toplumsal örgütlenme de yine ilk kez bu bölgede olmuştur. Bu bölgedeki yöneticiler tarihin ilk yöneticileridir. Mezopotamya’da din ve hükümdarlık ayrılmaz iki parça halini almıştır. Her olaya dinsel bir mesaj yüklenmiştir. “Ziggurat”

adlı pramidi andıran çok katlı yapıların inşa edilmesi, aynı kültürden doğan insanların (Sümerler) yazıyı icat etmeleri, dünyanın yine Mezopotamya bölgesinden uygarlığa ulaşacağına göstergeleridir.¹¹⁹

Çin, Hindistan, Orta Amerika gibi birbirinden bağımsız olarak Dünya coğrafyasında uygarlıklar doğmuş ve olgunlaşmıştır. Ancak Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'daki uygarlıklar en eskileridir. Bu yönüyle Ortadoğu'ya uygarlıkların kademeli denilmektedir. Buğday ve arpanın yabancı olarak yetiştiği, koyun ve keçi gibi hayvanların ilk evcilleştirildiği yer olması sebebiyle Ortadoğu tarımında dünya üzerinde ilk yapıldığı yerdir.

Ortadoğu diye adlandırılan coğrafi bölgenin sınırları kesin hatlarla belirlenmemektedir. Ortak bir tanım yapılacak olursa; Anadolu'nun batı ucu olan İstanbul Boğazından, doğuda Hazar Denizi, İran ve Afganistan'a, Kuzeyde Karadeniz'in Anadolu kıyılarından Güneyde Basra körfezine, Arap Yarımadası ve Doğu Akdeniz kıyısında yer alan ülkelerin ve toprakların oluşturduğu bölge olarak tanımlanabilir.

Binlerce yıl önce Ortadoğu'nun, siyasi, politik, kültürel ve teolojik olarak zamanımızdan çok farklı bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Farklı dillerin ve farklı dinlerin olduğu bir bölgedir. İbrahimi dinlerin ortaya çıkışından sonra gelişen süreç teolojik yönden coğrafyanın kaderini belirlemiştir. Bölge, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasından evvelde inanış yönünden zengin bir dinî geçmişe ev sahipliği yapmıştır ancak günümüzdeki etkisi itibariyle İbrahimi dinler hala devletler ve coğrafyalar arası ilişkileri etkilemektedir.¹²⁰

2.1.1 Ortadoğu Jeopolitiği

18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren deniz aşırı yayılmacı ve sömürge politikalar yürüten Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa ülkeleri Avrupa'nın doğusunda kalan dünyayı üçe ayırmışlardır: Yakındoğu, Ortadoğu ve Uzakdoğu. Aslında bu Avrupa menşei tanımlama meşhur Şark Meselesi çerçevesinde değerlendirilmesi ve düşünülmesi gereken bir konudur. Bulgaristan, Yunanistan ve

¹¹⁹ İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı, *İlk Çağ Tarihi*, Maya Akademi Yayınları, Ankara,2007, s.16,17.

¹²⁰ Bernard Lewis, (*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, Gençlik Yayınları A.Ş. İstanbul, 1996, s.17.

Levant adı verilen Mısır, Suriye ve Lübnan'ın yer aldığı Doğu Akdeniz kıyıları Birinci Dünya Savaşı'na kadar Yakınoğu olarak tanımlanırken, savaştan sonra bu tanım değişmiş ve Arap Yarımadası, Mezopotamya, İnan ve Afganistan'ı da içine alan Ortadoğu kavramı Yakınoğu'nun yerini almıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Yunanistan ve Bulgaristan Ortadoğu kavramı içinde bulunan yerlerden çıkartılmıştır.

Kültürün ön planda tutulduğu en geniş tanımlamada Fas'tan Endenozya'ya kadar uzanan ve İslam kültürünün egemen olduğu bölge Ortadoğu kavramıyla tanımlanmaktadır. Anglo-Sakson dünyada rağbet gören bu tanımlamaya karşın, Ortadoğu daha çok Libya'nın doğusundan Pakistan'a kadar uzanan Asya'nın güneybatısı ile Afrika'nın kuzey doğusunu içine alan bir bölge olmuştur. Buna göre Ortadoğu, Mısır, Arap Yarımadası (Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Körfez ülkeleri), Verimli Hilal ülkeleri (Irak, Suriye, Lübnan, İsrail), Türkiye, İnan ve Afganistan'ı içerisine alan bir coğrafi bölge olmaktadır. Irk durumuna göre tanımlama yapanlar Türkiye, İnan ve Afganistan'ı Ortadoğu'nun kapsamından çıkartarak Arap ırkının hâkim unsur olduğu bölgeyi Arap Ortadoğu'su olarak ifade etmektedirler. Ancak genel kabul gören yaklaşım Afganistan, Türkiye ve İnan'ıda içerisine alan tanımlamadır. Suudi Arabistan, Mısır, Irak, Yemen, Suriye, Umman, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn, İsrail, Katar, İnan, Filistin, Afganistan ve Türkiye Ortadoğu kavramı içerisindedir.

Ortadoğu'da etnik olarak üç ana grup yaşamaktadır. Sami Gruplar (Araplar, İbraniler), Hint Avrupa grubundan olanlar (Farisiler, Ermeniler, Kürtler ve Afganiler) ve Turani grubu (Türkler). Araplar sayısal olarak çoğunlukta iken, Farisiler ve Türkler'de önemli bir orana sahiptir. Güneyde Araplar, güneydoğu'da Farisiler ve Afganiler, kuzeydoğu'da Türkler yaşamaktadırlar. Ermeniler, Çerkesler, Nesturiler, Asurlular, Keldaniler, Rumlar gibi küçük gruplarda bölgede yaşayanlardandır. Kürtler ise en büyük azınlık grup olup, İnan, Irak, Türkiye ve Suriye' de yaşamaktadırlar. Bölgede İslamiyet tartışılmaz en büyük kapsama haiz dindir.¹²¹

Ortadoğu, jeopolitik açıdan, tarihi açıdan veya kültürel açıdan olsun her yönüyle dünyanın başka bir bölgesiyle kıyaslanamayacak derecede önemli bir bölgedir. Yerkürenin en önemli bağlantı noktasıdır. Asya ile Avrupa, Asya ile Afrika

¹²¹ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.15, 17, 19.

bu bölgede birbirlerine bağlanırlar. Akdeniz ile Hint Okyanusu'nun bağlantısı bu bölgede sağlanır. Rusya'nın sıcak denizlere inmesinin en kolay yolu da yine bu bölge aracılığı ile dir. Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı ve İstanbul ile Çanakkale Boğazı gibi dünyanın en önemli su yolları bu bölge sınırları dâhilindedir. Dünyanın en önemli kara ve su yollarına sahip olmasının verdiği benzersiz jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden itibaren, dünyayı egemenliği altına almak isteyen devletlerin veya güçlerin ilk hedefi haline getirmiştir. Ortadoğu'da söz sahibi olamayan hiçbir güç dünya hâkimiyeti üzerinde iddia ileri süremez. Bu bölgede her hangi bir şekilde varlığı bulunmayan ülkeler peşinen yenilgiyi kabul etmiş sayılmaktadırlar.¹²²

Dünyanın iki bölümü, Doğu ile Batı, tarih boyunca Ortadoğu'da hesaplaşmışlardır. İnsanlığın sahip olduğu maneviyatın yani büyük dinlerin beşiğinin Ortadoğu olması rastlantı değildir. Tek tanrı inancında olan üç semavi din, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık Ortadoğu kökenlidir. Bölge bu özelliği ile dünyanın en önemli ve değerli ideoloji deposudur. Maddi bir enerji kaynağı olan petrol nasıl vazgeçilmez bir unursa, büyük dinlerde dünyanın vazgeçilmez manevi enerji kaynağıdır. Bu muazzam tarihi, dinî, ekonomik ve kültürel alt yapısı Ortadoğu'yu tarihin her döneminde vazgeçilmez bir unsur yapmıştır. Doğu ile Batı siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik alanlarda Ortadoğu'da çatışmaktadırlar.

2.1.2 Din Sosyolojisi Bağlamında Ortadoğu

Sosyoloji (*Sociologie*) kelimesi ilk olarak Auguste Comte tarafından kullanılmıştır ve en geniş anlamıyla, insan davranış ve ilişkilerini inceleyen bir bilim anlamına gelmektedir. Toplumun genel kurallarını, yasa benzeri düzenlilikleri, eğilimleri, toplumsal olgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışan bir bilimdir. Sosyolojide ana amaç, toplumun ve toplumsal ilişkilerin bilimsel olarak incelenmesidir. Bu yönüyle sosyoloji beşeri toplumun sistematik incelenmesiyle ilgilenen toplum bilimidir. Durkheim'in sosyolojinin birinci ilkesi "Toplumsal olguları şeyler olarak incele" prensibi idi. O, bu ifade ile toplum yaşamının doğadaki nesne ya da olaylar kadar net bir şekilde çözümlenebileceğini düşünmekteydi.¹²³

¹²² Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.10

¹²³ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayınları, Ankara, 2015, s.1.

Din veya dine özgü sosyal olgu ve olayların araştırılması ilk olarak sosyoloji veya din sosyolojisi sayesinde başlamıştır. 19.yüzyılın ortalarında Comte tarafından “sosyoloji” adının bulunmasından daha önceleri, birçok düşünür, din ve toplum arasındaki ilişkilerle ilgilenmekteydiler. Dinî inanç ve ritüeller, toplumun evrensel bir özelliği olduğundan, insanlar yalnızca dua etmek, kurban kesmek ve ibadet etmekle yetinmemişler, aynı zamanda kendi uygulamaları ve davranışları üzerinde derin bir şekilde düşünmüşlerdir.¹²⁴ Dinî, insan ve toplum yaşamındaki etkisi, davranışlara ve uygulamalara verdiği yön, diğer toplumsal etken ve kurumlar arasındaki ilişkilerin din bağlamında incelenmesi “Din Sosyolojisi” kavramı ile ifade edilmektedir. Başlangıçtan bu yana en önemli sosyologlar, dinî sosyal organizasyonun neredeyse ayrılmaz bir parçası, geçmişle günümüzü anlamada zorunlu bir araç olarak görmüşlerdir. Karl Marx, Freidrich Engels, Ludwig Feuerbach, Alexis de Tocquevell ve Frederic Le Play gibi sosyologlar, gerçekten de dinin toplumsal boyutları hakkında inceleme ve araştırmalar yapmışlardır. Bu ilk sosyologların dine vermiş oldukları önem ve toplumsal yapı ve din bağlamında yapmış oldukları incelemeler 19.yüzyıl sosyologlarına da ilham vermiştir. Max Weber, Emile Durkheim, Ferdinand Tönnies, George Simmel ve Ernst Troeltsch gibi önde gelen çağdaş sosyologlar, dîni incelemeyi toplum hakkındaki sistematik teorilerin ayrılmaz bir boyutu yapmışlardır.¹²⁵

Ünlü Alman Filozof Kant’ın düşünce gelişimi, dinden rasyonalizme ve rasyonalizmden kritik felsefeye uzanır. Aydınlanma filozofu olarak Kant, felsefenin ana özelliği olan formalizm ve eleştirel akılcılığı, dinî yorumlamanın ve anlamının yöntemi olarak kullanmıştır.¹²⁶ Din sosyolojisinin sunduğu bakış açısı ve bilgiler çok önemlidir, yol ve ufuk açıcıdır, insanlara güç vermektedir. Din sosyolojisi din-toplum etkileşimine dair oluşturduğu bilimsel bakış açısı ve kazandırdığu bilgilerle dinsel toplumsal dünyaya ilişkin sıradan sahip olunan bilgi ve düşüncelerin, daha farklı ve geniş şekilde, sağlam temellerde yorumlanmasını sağlamaktadır. İktidar-halk ve din ilişkisine dayalı siyaset, ister bir bütün olarak isterse ayrı ayrı ele alınmış olsun insanlık tarihi ile başlayan bir sürece sahiptir. Neredeyse bütün sosyo-kültürel yapı veya sistemlerde en basitten en karmaşığına, en eskisinden en modernine kadar din veya siyaset/devlet adını taşıyan kurum ve kavramlara rastlanmaktadır. Sosyal

¹²⁴ Bünyamin Solmaz, İhsan Çapcıoğlu, *Din Sosyolojisi*, Çizgi Kitapbevi, Konya, 2009, s.13.

¹²⁵ Ejder Okumuş, *Dinin Toplumsal İnşası*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.17.

¹²⁶ Cevat Özyurt, İbrahim Mazman, *Sosyal Teoride Din*, Hece Yayınları, 2015, s.15,16.

yapının, tabiatı gereği dinden, siyasetten, iktidar veya yönetim olgusundan bağımsız olarak ele alınması düşünülemez.

Ortadoğu'yu anlamak ve anlamlandırmak için din sosyolojisinden faydalanmak gerekir. Din ve Ortadoğu bütünleşmiş parçalardır. Yahudilerin binlerce yıl önce terk etmiş oldukları Kudüs'e neden dönmek ve buraya sahip olmak istediklerini, Hıristiyanların ve Müslümanların Kudüs'e ve diğer kutsal topraklara verdiği önemi anlamak ancak din faktörünün bilimsel olarak ele alınması ile mümkündür. Din bireyi psikolojik olarak etkisi altına alabildiği gibi bütün bir toplumu da etki altına alan ruhani bir fenomendir. Bütün dinî inanç ve gelenekler, özümstedikleri fikirlerin toplumsal hayatta karşılık bulmasını ister ve mensuplarının bu doğrultuda çaba göstermelerini isterler.¹²⁷ Yahudiler kendi dinlerinin bu isteğini yerine getirmek amacıyla, tarihin her döneminde Kudüs ve vaat edilmiş topraklar için mücadele etmişlerdir. Hıristiyanlar ve Müslümanlar kendi dinlerinin isteği için Ortadoğu'da kutsal topraklarda birbirleri ile savaşmışlardır. Bu savaşlar tarihin her döneminde ve günümüzde devam etmektedir. Medeniyetler ve toplumlar ne kadar gelişirlerse gelişsinler, din faktörü bireysel yaşamın ve toplum yaşamının her aşamasına sirayet etmektedir.

Dinin insan ve toplum yaşamına hayati derecede etkisi varken, Ortadoğu'da yaşananları anlamak ancak dinin tarihsel arka planını anlamakla mümkün olabilir. Yakın bir zamanda Amerika Sosyoloji Derneği'ne din sosyolojisi departmanı eklenmiştir. Önde gelen sosyoloji dergilerinde din sosyolojisi alanında yayımlanan güncel teorik ve ampirik makaleler, hem ilgi hem de tartışma konusu olmaktadır. Bu gelişmeler sosyal hayatta ya da devletlerarası ilişkilerde dinin rolünün azalacağı düşüncesini boşa çıkartmıştır. Din sosyal yaşamda olduğu gibi uluslararası alanda da önemini arttırmaktadır. Tüm dünyada meydana gelen olaylar 20. yüzyılın sonunda dinin inkâr edilemez muazzam bir güce sahip olduğunu göstermektedir. Din ve siyaset ilişkisi bağlamında yapılan araştırmalar, 1970'lerde siyasallaştırılmış Hıristiyanlığın ve Ortadoğu'daki devrimci İslami hareketlerin "yükselişi" ile birlikte yeniden ivme kazanmıştır. İrlanda, Hindistan, Sri Lanka, Filistin, Bosna ve diğer pek çok bölgede uzun zamandan beri süre gelen siyasi çatışmalar büyük oranda din kaynaklıdır. Dinî inançlar, bağlılıklar ve kaynaklar etnik kimliklerin gelişimi ve geleceğinde önemli birer araçtır. Bu fenomenler aynı zamanda Birleşik

¹²⁷ Ejder Okumuş, *Dinin Toplumsal İnşası*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.33, 35, 87, 209.

Devletlerde'ki sivil haklar mücadelesinden Latin Amerika'da ki adil gelir dağılımına ve Ortadoğu'da ki İslami ve Siyonist hareketlere kadar her bölgede yaşanan etnik çatışmaların önlenmesi için ideolojik ve güncel çözümler sunmaktadır.¹²⁸ Dinî gruplar arasında yaşanan çatışmalar yalnızca bir bölgeye ya da Ortadoğu'ya sıkışmamıştır ve yalnızca Ortadoğu'nun sorunu değildir. Çatışma her bölgede ve kıtada, farklı şekillerde yaşanmaktadır.

Günümüzde İslam, Avrupa'da bulunan birkaç devlette ikinci büyük dindir. Müslümanlar Amerika'da ve Britanya'da en büyük üçüncü dinî topluluktur. İslam'ın bu genişlemesinin temelinde Ortadoğu, Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya yapılan göçler vardır. Dinî gruplar arasında yaşanan çatışmalar veya dinler arasında yaşanan çatışmalar yalnızca belirli bir bölgede sınırlı kalmamakta tüm dünyayı etkilemektedir. Ortadoğu'da dine dair yaşanan bir olay Avrupa'da veya dünyanın başka bir ülkesinde farklı şekillerde kendisini göstermektedir.¹²⁹

2.1.3 Teolojik Yönüyle Ortadoğu

Ortadoğu'nun zengin ve bereketli topraklarında, zengin bir antik geçmişi ve medeniyeti olduğu açıktır. Ortadoğu'ya asıl önemi katan şey, İnsanoğlunun bu bölgede yaratıldığı ve belkide bu bölgede insanlığın son bulacağına düşünülmesidir. Yine aynı teoloji ile bağlantılı olarak Vaat edilmiş toprakları içinde barındırması da bölgeye özel bir önem atfetmektedir. Vaat edilmiş toprakların ve Kudüs'ün Ortadoğu'daki geçmişi halen yaşanan olayların nedenleri arasında gösterilmektedir. Kudüs günümüzde İsrail işgali altındadır.

Binlerce yıllık bitmek tükenmek bilmeyen mücadelenin ve savaşların nedeni olan Vaat edilmiş topraklar ne anlama gelmektedir ve neresidir? İşin özüne inmek ve tam anlamıyla teolojik açıdan meseleyi açıkça ortaya koymak amacıyla kutsal topraklar veya "Vaat Edilmiş Topraklar" nasıl ortaya çıkmıştır, kime ve kim tarafından Vaat edilmiştir, neresidir, günümüzde neyi ifade ediyor bilinmesi gerekir.

¹²⁸ Bünyamin Solmaz, İhsan Çapcıoğlu, *Din Sosyolojisi*, Çizgi Kitapbevi, Konya, 2009, s.211,219.

¹²⁹ Inger Furseth, Pal Repstad, *Din Sosyolojise Giriş*, Birleşik Yayınları, Ankara, 2011, s.272.

2.1.3.1.Yahudiler, Vaat Edilmiş Topraklar ve Kutsallık

Yahudilerin “Vaat Edilen Topraklar” terimiyle tanımladıkları alanların bir kısmı ve Tevrat’ta geçen birçok yer Türkiye topraklarında yer almaktadır. Bu nedenle vaat edilen toprakların nereler olduğu, Tevrat’ta geçen kutsal bölgelerin Türkiye’de ki ve Ortadoğu ülkelerindeki hangi yerleri gösterdiği bilinmelidir. Ancak bu şekilde Türkiye topraklarının veya üçüncü ülkelere ait toprakların Yahudiler için önemi ve neden hedef olduğu anlaşılabilir.

“Sonra Yehova Tanrı yerin toprağından adamı yarattı, onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan bir can oldu.” “Yehova Tanrı doğuda Aden’de bir bahçe yaptı ve yarattığı adamı oraya yerleştirdi.”¹³⁰

Yukarıda yazılı olduğu şekliyle Tevrat’ta bahsi geçen ve Âdem’in yeryüzünde indirildiği yer olarak belirtilen “Aden Bahçesi” Tevrat’la ilgili düzenlenen haritada,¹³¹ Türkiye’nin Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Van Gölü’nün Güney orta kıyısında bir yer olarak belirtilmiştir.

Harita 1. Vaat Edilen Topraklar ve Aden Bahçesi.

<https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/1102003102>.

¹³⁰ Başlangıç (2):7-8.

¹³¹ Mukaddes Kitap Toprakları, (Erişim) <https://www.jw.org/tr/yayinlar/kutsal-kitap/bi12/kitaplar>, 25 Haziran 2018.

Tevrat'a göre Yeryüzündeki milletler Nuh'un soyundan gelmişlerdir ve yeryüzünde dağılmışlardır.¹³² Nuh'un Gemisi'nin Tufan'dan sonra "Ararat" tepeleri üzerine oturduğu belirtilmektedir.¹³³ Ararat Dağı'nın diğer bir ismi Ağrı Dağıdır. Kutsal topraklar ve Kenan ülkesi sıklıkla karşılaşılan isimlerdendir ve kapsadığı alanlar Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için çok değerli hatta kutsal sayılan yerlerdir. Bu yerler aşağıda yazılı olan Tevrat'daki ayete göre Abram (İbrahim) diye hitap edilen kutsal kişiye verilecek olan kutsal topraklar olarak tarif edilmiştir.

Yıllar sonra Yehova Abram'a Memleketinden, akrabalarının yanından ve baba evinden çık, sana göstereceğim memlekete git Seni büyük bir millet yapacağım, sana bereket vereceğim ve adın büyük olacak; sen bir nimet ol diye seslenmiş, Bunun üzerine Abram Yehova'nın kendisine söylediği gibi Kenan diyarına yola çıkarak buraya varmıştır. Yehova Abram'a görünerek "Bu diyarı senin soyuna vereceğim" demiştir. Sonra Abram Beytel'in doğusundaki dağlık bölgeye göç etti ve çadırını oraya kurdu; batısında Beytel şehri, doğusunda Ay şehri vardı. Orada da Yehova'ya bir sunak yaptı. Bir müddet sonra Yehova Abram'a şunları söyledi: Lütfen başını kaldır ve bulunduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya ve batıya bak Çünkü gördüğün tüm toprakları devirler boyu sana ve soyuna vereceğim Şimdi kalk diyarı boydan boya dolaş, çünkü bu toprakları sana vereceğim.¹³⁴

Tanrının Vaadini Hebron yakınlarında yaptığından yola çıkarak, Abram'ın dört bir yana baktığında gördüğü yerlerin Falih Rıfki Atay'ın Zeytin Dağı tepesinden bakıp gördükleri ile aynı olduğu değerlendirilmektedir:

Zeytindağı'nın tepesindeyim. Lut denizine ve Gerek dağlarına bakıyordum. Daha ötede, Kızıl denizin bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var. Başımı çevirdiğim zaman Kamame'nin, kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir. Daha aşağıda Lübnan var: Suriye var; bir yanda Süveyş kanalına, öbür yandan Basra körfezine kadar çöller, şehirler.¹³⁵

Nil Nehrinden Fırat'a kadar olan yerler, "Bereketli Hilal" diye adlandırılan bölge vaat edilmiş toprak içinde yer almaktadır. Verimli Hilal bu günkü Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan (Mezopotamya) bölge ile Suriye ve Ürdün topraklarından oluşmaktadır. Levant diye adlandırılan bölge de yine kutsal topraklar içerisinde yer almaktadır. Bölgenin teolojik olarak sınırları şu şekildedir: Batı yakasını Akdeniz oluşturmaktadır. Kuzey bölge Lübnan ve anti Lübnan dağları'nın

¹³² Başlangıç (10): 32.

¹³³ Başlangıç (8): 4

¹³⁴ Başlangıç (12):1,2,5,7,8, Başlangıç:(13):14,15,17.

¹³⁵ Falih Rıfki Atay, *Zeytindağı*, anı, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004, s.41.

güneyinden başlayarak El-Kabir nehri boyunca Suriye'deki Humus Gölü bölgesine uzanır. Buradan güneye Lübnan'daki Beka Vadisi bölgesine ulaşır. Beka Vadisinden Anti-Lübnan Dağları doğrultusunda Doğu Çölü'ne, güneybatı Suriye'deki Havran Dağı bölgesine kadar uzanır. Doğu sınırında, ortasında Şeria Nehri'nin (Ürdün Nehri) aktığı ve aynı nehrin beslediği Celile Denizi (Taberia Gölü /Kinneret Gölü/Galile) ve Lut Gölü bulunmaktadır. Güney sınırında Mısır yönünde Kadeş Barnea bulunmaktadır. Teolojik sınırları bu şekilde olan bölgenin antik çağlarda aldığı isimlerden biri de "Kenan Ülkesi" dir.¹³⁶ Firavun'un zulmünden halkını kurtaran, Hz.Musa'dan halkıyla birlikte Vaat edilmiş topraklara gitmesi istenmiştir. Musa ve halkı uzun süren mücadele ve savaşlar sonucu Kenan diyarına ulaşmıştır.

Kalk, Mısır diyarından çıkardığın halkla birlikte, İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a, senin soyuna vereceğim diye yemin ettiğim topraklara git. İsrailoğullarıyla konuş, onlara de ki, Artık Ürdün Irmağını geçip Kenan diyarına giriyorsunuz. Diyarın tüm halklarını önünüzden kovacaksınız ve taş tasvirlerinin, dökme putlarının tümünü yok edeceksiniz; kutsal tuttıkları yüksek yerleri yıkacaksınız. Ve diyarı mülk edinip orada oturacaksınız, çünkü Ben diyarı mülk edinmeniz için size veriyorum¹³⁷

Siyonist Yahudilerin ve evanjelist Hıristiyanların yukarıda tarif edilen Kutsal Topraklara ebediyen sahip olmak için yürüttükleri politikalar Ortadoğu'nun kaderini etkilemektedir. İsrail ve sahip olduğu topraklar için tehdit görülen tüm devletler ve milletler kontrol altında tutularak etkisizleştirilmeye çalışılmaktadır. Suudi Arabistan ekonomi politikaları ve baskılarla etkisizleştirilirken, Irak ve Suriye terör, iç savaş ve doğrudan işgal yöntemiyle kontrol altında tutulmaktadır. İran için ekonomik yaptırımlar uygulanmakta, sürekli olarak askeri müdahale ile tehdit edilmektedir. Bu devletler haricinde diğer bir tehdit olarak Türkiye görülmektedir. Türkiye topraklarının bir bölümü kutsal topraklar içerisindedir (Doğu Akdeniz ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi) ve aynı zamanda son yıllarda yürüttüğü politikalar İsrail'in ve ABD'nin Ortadoğu politikaları ile çatışmaktadır.

¹³⁶ Şeyma Arçın Ay, *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi*, Ayışığıkitapları, İstanbul, 2016, s:3.

¹³⁷ Çıkış(33):1, Sayılar(33):51, 52,53.

2.1.3.2.Davut ve Golyat

Hız. Davut, Hız. Süleyman'ın babasıdır ve üç semavi din içinde kutsal bir kişiliktir. Hem Kuran'ı Kerim'de hem de Tevrat'ta bahsi benzer şekilde geçmesi nedeniyle Ortadoğu'unun kutsallığı adına oldukça önemlidir. Davut Yahudiler tarafından Kral olarak, Müslümanlar tarafından Peygamber olarak görülmektedir. İsrail inancının en vazgeçilmez ve kutsal eşyası olan Ahit Sandığı'nın Davut tarafından Kudüs'e getirildiğine ve Kudüs'ün Davut tarafından başkent yapıldığına inanılmaktadır. Siyonizmin Kurucularından Theodor Herzl Filistin topraklarının sınırlarını, Kuzeyde Kapadokya Dağları (bu dağlar Suriye'dedir), Güneyde Süveyş Kanalı'na kadar olan alan olarak kararlaştırmıştır ve sloganını "Davut ve Süleyman'ın Filistini" olarak belirlemiştir.¹³⁸ Birinci Dünya Savaşı sırasında gönüllü Yahudilerden oluşan ve Katır Alayı olarak bilinen birlik Gelibolu'da Osmanlı'ya karşı İngiliz saflarında savaşmıştır. 20 Subay, 500 asker ve 750 katırdan oluşan kuvvetin yakalarında sarı renkli Davut'un Yıldızı işlidir. Davut'un manevi kimliği Yahudiler'in vazgeçilmezidir.

Yahudiler kutsallık adına ne varsa hepsini ideolojilerini yaymak ve dinlerini yükseltmek için tüm unsurlarıyla kullanmaktadırlar. Bunlardan biriside Memlûklüler zamanından yapılan Davut Mescidi'nin imam odasının İsrail Hükümeti tarafından Başkanlık Ofisi olarak kullanılmasıdır.

Aşağıda Davut'la ilgili Tevrat'ta yazılı olan metinlere, daha sonra da Kur'an'da yazılı ayetlere yer verilmiştir.

İsrailoğuları ve Filistiler arasında savaş devam etmektedir. "Filisti ordugâhından Golyat isimli Gathlı bir savaşçı çıktı. Boyu altı arşın bir karıştı. (Yaklaşık 2,9 metre) Başına tunç bir miğfer takmış, pullu bir zırh kuşanmıştı. Tunç zırhın ağırlığı beş bin şekeldi. (Yaklaşık 57 Kilogram) Baldırlarında da tunç zırh vardı ve omuzları arasında tunç bir kargı asılıydı. Mızrağının tahta sapı dokumacı sırtığı gibiydi, demirden ucu da altı yüz şekel ağırlığındaydı (6, 84 Kilogram). Büyük kalkanını taşıyan adam önü sıra yürüyordu. "Golyat İsrail saflarının karşısına dikilip 'Neden çıkıp böyle savaş düzeni aldınız?' diye haykırdı. 'Ben bir Filisti, siz de Saul'un kulları değimlisiniz? Aranızdan birini seçin de karşıma çıksın. Eğer dövüşüp beni yere serebilirse, biz size kul oluruz. Ama eğer ben üstün gelir de onu yere serersem siz bize kul olup hizmet edersiniz. Filisti sözüne devam edip 'Bu gün İsrail ordusuna meydan okuyorum. Karşıma benimle dövüşecek bir adam çıkarın ' dedi." Saul'un yanında hizmetkâr olan "Davut Yahuda Beytlehemi'nden Efratalı Yesse'nin oğluydu. Yesse'nin sekiz oğlu vardı. Ve

¹³⁸ Süleyman Kocabaş, "Vaat Edilmiş Toprak" Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.152,153.

Saul'un zamanında oda yaşlanmıştı. Yesse'nin üç büyük oğlu Saul'un ardınca savaşa gitmişlerdi;...Davut babasının koyunlarını gütmek için Beytlehem'e gider gelirdi. Yesse oğlu Davut'tan savaştaki oğullarının yanına giderek onlardan bir haber getirmesini istedi.¹³⁹ "Davut sabah erkenden kalktı ve sürüyü bir çobana bıraktı. Yesse'nin söylediği gibi erzağı alıp yola koyuldu. O ordugâha vardığında, askerler naralar atarak savaş düzenine giriyordu. İsrail Filisti askerleri karşı karşıya gelip savaş düzeni aldılar. Davut getirdiği erzağı hemen levazım bekçisine bırakıp cepheye koştu. Oraya varınca ağabeylerinin durumunu sordu. Davut onlarla konuşurken Golyat adındaki Gatlı savaşçı Filisti cephesinden çıkıp onlara doğru gelmeye başladı. Daha önce söylediklerini tekrarladı, bunları Davut da duydu." "Davut Saul'a ' O Filisti yüzünden kimse yılmınlığa kapılmasın, bu kulun gidip onunla dövüşecek'dedi. Fakat Saul 'Bu Filisti'yle dövüşmeye sen gidemezsin, çünkü çok gençsin, oysa o küçükliğünden beri savaşçıdır' dedi." "Davut Saul'a 'Bu kulun babasının sürüsüne çobanlık ediyor, bir aslan ya da ayı sürüden bir koyun kaparsa, ben peşinden gidip onu yere serer, koyunu ağzından alırım. Bana saldırmaya kalkışırsa onu boğazından tutup yere çalar öldürürüm. Bu kulun aslanı da ayıyı da yere sermiştir...'dedi. Bunun üzerine Saul Davut'a 'O halde git, Yehova seninle olsun' dedi." "Davut eline değneğini alıp dereden beş düzgün taş seçti. Onları çobandağarcığına koydu, sapanını da eline alıp Filisti'ye doğru ilerledi. Filisti de ona doğru yürümeye başladı, Davut'a yaklaştıkça yaklaştı. Büyük kalkanını taşıyan adam önünden gidiyordu. Filisti (Golyat) bakıp Davut'u görünce onu küçümsedi. Çünkü o pembe tenli, güzel bir gençti. Filisti 'Ben köpek miyim ki, üzerine değnekle geliyorsun?' diyerek kendi ilahlarının adıyla Davut'a lanet okudu. "Filisti Davut'a saldırmak için ilerlerken, Davut da ona saldırmak üzere Filisti saflarına doğru koşmaya başladı. Davut elini dağarcığına sokup bir taş çıkardı ve sapanla fırlattı. Filisti'yi alnından vurdu ve taş alnına saplanınca Filisti (Golyat) yüzüstü yere düştü. Böylece Davut bir sapan ve taşla Filisti'yi yendi, onu yere serip öldürdü." Filistiler güçlü savaşçıların öldüğünü görünce dağılıp kaçışmaya başladılar.¹⁴⁰

Kur-an'da, yapılan savaş ve Golyat'ın (Calut) yenilmesi Bakara Suresinde geçmektedir. (Saul ismi Kur'anda Talut olarak belirtilmektedir.)¹⁴¹

Talut, ordu ile hareket ettikten sonra dedi ki: Muhakkak ki Allah, sizi bir ırmak ile imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değil, kim ondan tatmazsa işte o bendendir, ancak eliyle bir avuç alan hariç. Derken içlerinden çok azı hariç, varır varmaz ondan içtiler. Derken Talut ve beraberindeki iman edenler ırmağı geçince, Bugün bizim Calut ve ordusuna karşı koyacak gücümüz yok dediler. Allah'a kavuşacaklarına kani olanlar ise şu cevabı verdiler: Nice az bir topluluk, Allah'ın izniyle çok kalabalık bir topluluğa galip gelmişlerdir. Allah, sabırlılarla beraberdir." "Calut ve ordusuna karşı meydana çıktıkları zaman şöyle dediler; Ey bizleri yetiştiren Rabbimiz, üzerlerimize sabır dök, ayaklarımıza sebat ver ve bizi kâfirler topluluğuna karşı muzaffer kıl." Derken Allah'ın izniyle onları tamamen bozguna uğrattılar. Davut, Calut'u öldürdü ve Allah kendisine hükümdarlık ve hikmet verdi, ayrıca dilediğini kendisine öğretti. Allah'ın insanları birbirleriyle defetmesi olmasaydı, yeryüzü mutlaka yok olup gitmişti. Ama Allah'ın, akıl sahibi âlemlere bir lütfu vardır.¹⁴²

¹³⁹ 1.Samuel(17): 4,5,6,7,8,9,10,12,13,14,15

¹⁴⁰ 1.Samuel(17):20,21,22,23,32,33,34,35,36,37,40,41,42,43,48,49,50,51.

¹⁴¹ Goldhill, Simon, *Kudüs Tapınağı(The Temple of Jerusalem)*, Çeviren: İbrahim Şener, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.30.

¹⁴² Bakara (2) 249,250,251 *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

Müslümanlar Tevrat ve İncil'in günümüze gelinceye kadar büyük bir tahrifata uğradığını iddia etmektedirler. Bu inanişaya rağmen Tevrat'ta bahsi geçen Davut'a dair ayetlerin Kur'an-ı Kerim'de de büyük oranda berzer şekilde anlatılması her iki kitabında yani hem Tevrat'ın hem Kur'an-ı Kerim'in tek bir ilahi güç tarafından vahyedildiğinin kanıtı olarak görülmektedir. Davut'un ahit sandığını Kudüs'e getirmesi ve Kudüs'ün başkent olarak belirlenmesi konularında da benzer bir durum söz konusudur. Davut'un, hem Müslümanlar açısından hem de Museviler açısından Ortadoğu'nun kutsallığı adına oldukça önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3.3. Süleyman ve Tapınak

İçerisinde on emrin yazılı olduğu Ahit Sandığı'nın muhafazası için Süleyman tarafından inşa edilen yapıt, Süleyman tapınağı olarak bilinmektedir. Kudüs'te bulunan Süleyman Tapınağı'nın önemi binlerce yıldır devam etmektedir. Öyle ki, Amerikan'ın İsrail büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması sırasında, ABD'li yetkililere Süleyman Tapınağı'nın antik çağlardaki görünümünü resmeden tablo hediye edilmiştir. Bu tabloda Süleyman Tapınağı şimdiki Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yerdedir ve Mescid-i Aksa görülmemektedir.

Fotoğraf 1 : ABD'nin İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıması sırasında ABD'li yetkiliye hediye edilen ve Süleyman Tapınağı'nı gösteren tablo.

Kaynak: <https://www.artigercek.com/haberler/filistin-de-suleyman-tapinagi-infiali>

Bu şekilde, Müslümanların kutsal mekânı Mescid-i Aksa'nın bir gün yıkılacağı ve yerine Süleyman Tapınağı'nın yapılacağı mesajı verilmektedir.

İsrailoğulları'nın Mısır ülkesinden çıkışının dört yüz sekseninci yılında, Süleyman'ın İsrail kralı olmasının dördüncü yılında, ikinci ay olan Ziv ayında tapınak inşa edilmeye başlandı. Süleyman'ın Tapınağının inşası kısım kısım devam etti, tapınağın arka kısmında, yerden tavan merteklerine kadar sedir ağacı ile kaplı, yirmi arşınlık bir bölme ayırdı böylece evin iç odasını en kutsal yer yaptı. Kutsal Ahit Sandığı'nı koymak üzere evin arka kısmındaki iç oda hazırlandı. "Sonunda Kral Süleyman'ın Yehova'nın eviyle ilgili yapması gereken tüm işler tamamlandı; Süleyman babası Davut'un adayıp kutsadığı şeyleri oraya getirmeye başladı; gümüşü, altını ve eşyaları Yehova'nın evinin hazinesine koydu." Sandık Tapınağın en kutsal yerine evin iç odasına taşınıp Kerubilerin kanatları altındaki yerine konuldu. Sandıkta iki taş levhadan başka bir şey yoktu; Musa onları Horeb'de, Yehova Mısır diyarından çıkan İsrailoğulları'yla ahit yaptığında sandığa koymuştu.¹⁴³

Bakara Suresi'nin 248'inci ayetinde geçen Tabut'un, Ahit Sandığı olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle Yahudiler tarafından kutsal sayılan Ahit Sandığı başka isimle telaffuz edilmiş olsada Müslümanlar için de kutsaldır. Bakara Suresi'nin 248'inci ayeti şu şekildedir: "Peygamberleri onlara şunu da söylemişti: Haberiniz olsun ki onun hükümdarlığının alameti; size o tabutun gelmesidir. Onda Rabbinizden bir sakinet ve Musa ile Harun ailesinin bıraktıkları şeylerden bir bakiye vardır. Onu melekler getirecektir. Eğer mü'minlerseniz elbet bunda sizin için bir alamet vardır."¹⁴⁴

19. Yüzyılda Sandığın bulunması için İngiliz hükümeti tarafından arkeologlar görevlendirilmiştir. Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyetinde olduğu dönemde İngiliz arkeologlar çeşitli bahanelerle veya gizli yollardan Ahit Sandığı'nı bulmak için Mescid-i Aksa'nın altında kazılar yapmışlardır. Binlerce yıllık bir gömütün modern çağda bulunmak istenmesi sandığın ve aslında sandığa atfedilen kutsallığın önemini göstermektedir.

M.Ö. VII. yy'ın sonlarında, Babilonia'nın (Babil) en büyük ve ihtişamlı krallarından II. Nabukodonosor (MÖ.605-MÖ. 562), Yahudi krallığına saldırarak onları yenmiş ve Kudüs'ü fethetmiştir. MÖ. 585'te Kudüs Tapınağını (Süleyman'ın Tapınağı) yıkmıştır. Bu fetih ve yıkım sırasında kaçamayan Yahudi elit tabakasını ve pek çok diğer Yahudi'yi sürgün etmiştir. Tapınak Babil Kralı Nabukodonosor

¹⁴³ 1.Krallar(6): 1,14,15,16,19, (7):51,(8):6,9.

¹⁴⁴ Bakara (2):248. *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, "Elmalılı M.Hamdi Yazır", Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

tarafından tamamen yok edilmiştir. Krallar kitabının açıklamasına göre; Tapınak olması gerektiği şekilde dinî inanç için kullanılmamış ve ibadet edilmemiştir bu nedenle yıkılmış ve halk sürgün edilmiştir.¹⁴⁵ Yahudiler defalarca yaşadıkları sürgün olayından korunmak için Süleyman Tapınağı'nın inşa edilmesini ve korunmasını amaçlamaktadırlar bunun içinse Mescid-i Aksa'nın yıkılması gereklidir. İsrail Mescid-i Aksayı yıkmak için uygun ortamı ve zamanı gözetmekte, bu ortamın oluşması için politika üretmektedir. Bu da beraberinde şiddeti ve terörü getirmektedir.

2.1.4. Hıristiyanlık ve Kudüs

Kudüs Yahudiler ve Müslümanlar açısından kutsal olduğu kadar Hıristiyanlar içinde birinci derecede kutsal bir şehirdir. Hıristiyanlığın doğuşundan itibaren günümüze kadar önemini asla yitirmemiştir. Haçlı Seferleri'nin birinci manevi motive edici unsuru Kudüs'ü ele geçirmek olmuştur. Hıristiyanlar Hac vazifelerini Kudüs'ü ziyaret ederek yapmaktadırlar. Kudüs'e sahip olmak Hıristiyanlık için vazgeçilmez unsurlardan biridir. Evanjelist inanışa göre hayat Kudüs'te son bulacak ve Hıristiyanlar burada kurtuluşa erebileceklerdir. Bu nedenle Kudüs'ün Hıristiyanlık açısından neden kutsal olduğunu bilmek gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden Hz. İsa, İsrailoğulları'na gönderilmiştir. Kesin doğum yılı tarihçiler arasında tartışmalara neden olsa da milattan önce (MÖ) dört veya beş yıllarında doğduğu belirtilmektedir. Matta İncili'ne göre İsa, Kral Herodes'in döneminde, Yahudiye'nin Beytlehem şehrinde doğmuştur.¹⁴⁶ Hz. İsa'nın İsrailoğulları'na peygamber olarak gönderildiği ve Hz. Meryem'e müjdelenmesi Kur'an'da açıkça yazılıdır.

Allah onu İsrailoğullarına bir peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): Ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim. Ben size çamurdan kuş şeklinde bir yaratık yaparım ve içine üflerim; Allah'ın izniyle gözsüzü ve alacalıyı iyi eder, ölüleri diriltir ve evlerinizde ne yiyip, ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanacaksanız, elbette bunda sizin için bir delil vardır.” “Melekler bir vakit şöyle demişti: Ey Meryem, haberin olsun ki Allah seni tarafından bir kelime ile müjdeliyor;

¹⁴⁵ Goldhill, Simon, *Kudüs Tapınağı(The Temple of Jerusalem)*, Çeviren: İbrahim Şener, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.47.

¹⁴⁶ Matta(2):1.

ismi, Meryem oğlu İsa Mesih! Dünya ve ahrette itibarlı, hem de Allah'a yakın olanlardandır.¹⁴⁷

Hız. İsa tahmini otuz yaşlarında gezici vaiz vasfında tebliğ görevine başlamıştır. En bilinen tebliğ hitabetini Zeytin Dağı'nda yapmıştır.¹⁴⁸ Yahudiler, Hız. İsa'nın tebliğinin ortaya çıkaracağı neticeyi anladıkları için, O'nun bu davetini zenginlikleri ve diğer tüm çıkarları için çok büyük bir tehlike olarak görmüşlerdir. Hız. İsa'nın insanları doğruluğa ve dürüstlüğe davet etmesi, faiz, rüşvet ve zulmü kötülemesi, bundan çıkarları zarar görecektir olan tabakayı sinirlendirmiştir. Hız. İsa'yı Romalı yöneticilere şikâyet etmişlerdir. O'nun halkta kargaşa yaratan, insanların arasını açan ve fitneye sebep olan, mevcut yönetime karşı halkı kışkırtan biri olduğunu söylemişlerdir. En sonunda amaçlarına ulaşmışlar ve Hız. İsa için idam emri çıkartmışlardır.¹⁴⁹ Anlatıya göre İsa'nın on iki havarisinden biri olan Yahuda İşkariyot'un ele vermesi ile İsa yakalanmış, Yahudi Yüksek Mahkemesinde yargılanarak idam cezasına çarptırılmıştır. Kendisi gibi idam cezasına çarptırılan iki eşkiya ile birlikte çarpmıha gerilerek idam edilmiştir. Yeni Ahit'deki anlatıya göre İsa'nın gömüldüğü mezarı ziyarete gelen annesi ve şakirtleri mezarın açılmış olduğunu, İsa'nın mezarda olmadığını görmüşlerdir. Bu sırada İsa kendilerine görünmüş ve Allah'ın yanına çıkacağını söylemiştir. Daha sonraki zamanlarda, İsa yakınlarına ve şakirtlerine görünerek mesajlar vermeye devam etmiştir.¹⁵⁰ Kur-an'ı Kerim'de Hız. İsa'nın öldürülmediği Nisa Suresinde şu şekilde geçmektedir:

Yine, inkârları ve Meryem'e karşı büyük bir iftira söylemeleri – Ve Biz, Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük demeleri yüzünden. Oysa onu ne öldürdüler, ne de asabildiler, fakat kendilerine öyle benzetildi. Doğrusu o hususta anlayamayanlar, bundan dolayı bir şüphe içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur, ancak tahmin peşinde giderler. Hâlbuki onu, kesin olarak öldüremediler.” Bilakis Allah onu, kendine doğru yükseldi. Allah çok güçlüdür, hikmet sahibidir.¹⁵¹

İsa'nın ardından gelen takipçileri, sonunda Roma İmparatorluğu'nun resmi dinî olacak Hıristiyanlık dinini kurmuşlardır. Bu din metaforunun etkisi ile Kudüs'ün

¹⁴⁷ Al-i İmran Suresi (3):49,45 *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

¹⁴⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta,2004, s.289,290.

¹⁴⁹ Muharrem Yıldız, *Erken Dönem Hıristiyanlık*, Seda Özalit Yayınları, İstanbul, 2012, s.149.

¹⁵⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s.296.

¹⁵¹ Nisa (4) 156,157,158 *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

durumu her yönüyle çok daha fazla önem kazanmış ve günümüze kadar devam eden süreçte dünyanın din merkezi haline gelmiştir. Kudüs'ü merkez alan din savaşları geçmişte olduğu gibi günümüzde de halen devam etmektedir. İsa'nın Kudüs boyunca çarmıhı taşıdığı sanılan rotanın ziyaret edilmesi birçok Hıristiyan'ın Kudüs'e gelmelerindeki en önemli sebebi oluşturmaktadır. Yıllar sonra Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıhı, Hacılar Yolu (*The Via Dolorosa*) denilen güzergâhta taşıdığına karar vermişlerdir. Bu güzergâhta on dört efsanevi durak bulunmaktadır. İsa'nın öldüğü ve gömüldüğü yer tam olarak bilinmemektedir. Ancak Kutsal Gömüt'ün bulunduğu yerdeki Klise Hıristiyanlar için en önemli yerlerden biridir. Haçlı Seferleri'nin bir nedeni de Kudüs'ü ele geçirmek ve Hıristiyan inancına göre Hacı olunmak istenilmesidir. Kilise Hıristiyanlığın dünya üzerindeki görünüşlerinden biridir, bu nedenle Kudüs'te Mezar Kilisesi (İsa'nın gömüldüğü düşünülen mezar üzerine yapılan kilise), Roma'da Kurtarıcı Kilisesi ve Petrus'un öldüğü yere inşa edilen St. Petrus-Bazilikası Hıristiyanlık için büyük önem taşımaktadır.¹⁵²

2.1.5. Müslümanlık ve Kudüs

Kudüs şehri Musevilik ve Hıristiyanlık dinlerinde olduğu gibi İslamiyet için de büyük öneme sahiptir. Müslümanların ilk kıblegahları Kudüs'dür ve Hz. Muhammed burada Mi'rac'a yükselmiştir. Bununla ilgili İsrâ Suresi'nin birinci ayeti şu şekildedir: “Kulunu, bir gece Mescid-i Haram'dan, kendisine ayetlerimizin bir kısmını göstermek için çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir! Gerçekten O, her şeyi işitendir, görendir.”¹⁵³

Kur-an'ı Kerim'in 17. Suresi olan İsrâ Suresi'nin birinci ayetinin meali bu şekildedir. Hz. Peygamber Muhammed Mustafa'nın Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürülmesi hadisesi mi'rac kelimesiyle ifade edilmektedir. Kesin bir tarih belirlenememesine rağmen genel bir kabule göre mi'rac, peygamberliğin 12 veya 13. yılında meydana gelmiştir. Mi'rac hadisesi ile ilgili pek çok hadis bulunmaktadır. Bunlardan Buhari'nin el-Camiu's sahih'inde

¹⁵² Ekrem Sarıçioğlu, *Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s.320,321.

¹⁵³ İsrâ Suresi(17) :1. *Kur'an-ı Kerim ve Mealî*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

(“Salat”, 1;”Bed’ü’l-halk”, 6; “Tevhid”, 37) yer alan hadislerle göre; bir gece Hz. Peygamber Muhammed Mustafa Kâbe’nin avlusunda uyku ile uyanıklık arasında bir haldeyken, Cebrail yanına gelmiş, göğsünü zemzemle yıkamış, sonra Burak adı verilen bir binek üzerinde onu Kudüs’e götürmüştür. Hz. Peygamber’i burada daha önceden yeryüzüne indirilmiş bazı peygamberler karşılamışlar ve onu kendilerine imam yaparak arkasında topluca namaz kılmışlardır. Mi’rac sırasında İslam’ın temel ibadetlerinden olan beş vakit namaz emredilmiş ve nihayet Hz. Peygamber Mekke’den ayrıldığı noktaya getirilmiştir. Müslümanlar hicri 66-73 yılları arasında zamanımızdaki Mescid-i Aksa’yı inşa etmişlerdir.¹⁵⁴ Mescid-i Aksa, Müslümanların ilk kiblesidir. Hadislerde Mescid-i Aksa’nın, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi ile beraber ziyaret amacıyla seyahat edilebilecek üç mescitten biri olduğu belirtilmektedir. “Yolculuk ancak şu üç mescitten birine olur: Benim şu mescidime (Mescid-i Nebevi), Mescid-i Haram’a (Mekke) ve Mescid-i Aksa’ya (Kudüs).”(Müslim, Kitabu’l-Hacc, 15/415, 511,512).” Hz. Peygamber Muhammed Mustafa’nın (s.a.s.) Beytülmakdis’te namaz kılmayı tavsiye ettiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bir hadis-i şerife göre Resulullah (s.a.s.)’ın cariyesi Meymune (ranha):

Ey Resulullah! Bize Mescid-i Aksa hakkındaki hükmün ne olduğunu bildir dedi. Resulullah (s.a.s.) da şöyle buyurdu: “ Oraya (Mescid-i Aksa’ya) gidin ve içinde namaz kılın. Eğer oraya gidemez ve içinde namaz kılamazsanız kandillerinde yakılmak üzere oraya zeytinyağı gönderin (Ebu Davud, Kitabu’s Salât, 14). Hadis otoritesi Ebu Zer el-Gıfari’den rivayet edildiği üzere, o şöyle dedi: ‘Yeryüzünde inşa edilen ilk mescidin hangi mescid olduğunu peygambere sordum? Peygamber cevap verdi: Yeryüzünde inşa edilen ilk mescid, Mekke’deki Mescid-i Haramdır. Ondan sonra hangisi inşa edildi diye sordum? Peygamber Mescid’i Aksa diye cevap verdi. Sonra bu ikisi arasında kaç yıl vardır diye sordum? Peygamber 40 yıl diye cevap verdi.

Diğer bir hadis otoritesi Ebu ed-Derda’nın peygamberden naklettiği bir hadiste ise şu ifadeler mevcuttur: “Mekke’deki Mescid’i Haram’da kılınan her namaz, başka yerde kılınan yüz bin rekât namaza eşittir. Medine’deki benim mescidimde kılınan her namaz, başka yerde kılınan bin rekât namaza eşittir. Kudüs’teki Mescid’i Aksa’da kılınan her namaz, başka yerde kılınan beş yüz rekât namaza eşittir.”

¹⁵⁴ İsra Suresi (17):1.Ayet’in tefsiri, (Erişim) <http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1>. 25 Aralık 2018, s.281

Bir ibadet şehri olan Kudüs, kutsal ve temiz anlamını taşımaktadır. İslam dininin Yahudilik ve Hıristiyanlığa derin bir yakınlığı olması sebebiyle, bu iki din için kutsal sayılan birçok şey, İslam dinî içinde kutsaldır, ortak kutsalların pek çoğu Kudüs odaklıdır.¹⁵⁵ Kudüs, Mayıs 637’de Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Şehrin Hıristiyan halkı Hz. Ömer’in onurlu ve adil olma ününü bildiklerinden şehri yalnızca ona teslim etmek istediklerini bildirmişlerdir. Bizans şehrini yönetenler daha Yermük savaşında bölgeyi terk ettiklerinden kentin teslimi için yapılan müzakereler Hıristiyan Patriği Sophronius’la yapılmıştır ve şehir Hz. Ömer’e teslim edilmiştir.¹⁵⁶

Halife Hz. Ömer tarafından Kudüs’ün fethedilmesinden başlamak üzere, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde ve daha sonraki zamanlarda İslam tarihi boyunca Kudüs şehri en mukaddes yerlerden biri olarak görülmüş ve savunulmuştur. Muhteşem bir eser olan Kubbetü’s-Sahra’nın, Mescid’i Aksa’nın ve daha birçok dinî yapının burada inşa edilmesi şehre verilen önemin en büyük kanıtı olarak görülmektedir. Kubbetü’s-Sahra, tapınak dağı olarak da bilinen eski şehir içerisinde yani Haram-ı Şerif’deki büyük bir alana yatay bir kaya üzerine yapılmıştır. Moriah dağı’nın zirvesindeki tepe kutsal sayılır ve burası, Yahudiler için olduğu gibi Hıristiyanlar ve Müslümanlar için de kutsaldır.¹⁵⁷

2.2. ORTADOĞU’DA TÜRK VARLIĞI

Türkler Ortadoğu topraklarına yabancı değildirler. Çok önceden yani İslamiyet’in kabulü ve yayılmasından hemen sonra Ortadoğu’ya gelerek burada söz sahibi olmuşlar ve Araplarla birlikte tarihin her döneminde etkin rol almışlardır. Bu toprakların mirasçısı konumundadırlar. Günümüzde Irak, Suriye ve Yemen gibi Ortadoğu ülkelerinde yaşanan terör, ayaklanma, iç savaş ve işgallerle ilgili söz söyleyebilecek nadir ülkelerden birisi Türkiye’dir. Her ne kadar bazı Arap liderler ve Batılı ülkeler Türkiye’yi bu topraklardan uzaklaştırma ve siyasi platformda yok sayma politikası yürütmek isteselerde tarihin mirası Türkiye’yi bu topraklarda asli

¹⁵⁵ Abdullah el-Khatip, “Kur’an da Kudüs”, Çev. Ramazan Işık, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9:1, 2004 s.110-116.

¹⁵⁶ Mustafa Yiğitoğlu, “7. Yüzyılda Harem-i Şerif’te Sinagog: Tarihi Bir Gerçeklik mi Hayal mi?” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, 2017 s.702-711.

¹⁵⁷ Abdullah el-Khatip, Kur’an da Kudüs, Çev. Ramazan Işık, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9:1 2004, s.110-116.

unsur yapmaktadır. Bu nedenle Türklerin bu topraklara ne zaman ve nasıl geldiği, ne yaptığı önemlidir.

Türkler kuraklık, nüfus artışı siyasi çekişmeler sebebiyle veya yalnızca toprak ele geçirme isteği ile daha ilk devirlerden başlayarak “Ana Yurt” larını terk ederek, başka ülkeleri ele geçirmişler, oralara hâkim olmuşlar ve devletler kurmuşlardır.¹⁵⁸ Orta Asya’dan batı yönünde gerçekleşen Türk göçlerinin son büyük dalgası VIII.-XI. Yüzyıllar arasında olmuştur. Göktürk Devleti’nin 742 yılında yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan siyasi boşluk, iktidar mücadeleleri ve boylar arasındaki savaşlar Türklerin geniş kapsamlı göç hareketlerine sebep olmuştur.¹⁵⁹ Değişik yönlere göç hareketi olan Türkler Doğuda İran’la karşılaşmışlar ancak geçememişlerdir. Bu engeli yani Sasani İmparatorluğu’nu ortadan Araplar kaldırmıştır. Bu gelişme ile birlikte Türkler “orta yol” adı verilen ilerleme yolu da açılmıştır. Türkler açılan bu yoldan İslam dünyası içine doğru girmişlerdir. Bu aynı zamanda Ortadoğu’ya nüfuz etmenin de başlangıcı sayılmaktadır.¹⁶⁰

2.2.1. Türkler’in İslamiyet İle Tanışması ve İslam Halifeliklerinde Hizmetleri

Sasani Devleti’nin Hz. Ömer zamanında ortadan kaldırılmasından sonra bölgede İslam etkisi sırasında başlayan ve bir asra yakın süren Türk-Arap mücadelesi Talas Savaşı’nın ardından yerini dostluğa ve ittifaka bırakmış, tesis edilen sulh sürecinde İslamiyet Türkler arasında hızla yayılmıştır.¹⁶¹ Türklerin İslam Medeniyeti ile irtibat etmeleri Türklüğün hayrına olmuştur. Zira diğer göç yollarını takip eden Türkler bir müddet sonra tarih sahnesinden kayboldukları halde, İslam medeniyeti içine giren Türkler tarihte önemli roller aldıkları gibi, bugün de siyasi ve milli varlık olarak mevcudiyetlerini devam ettirmektedirler.¹⁶² Türklerin İslam dinini bir bütün olarak içselleştirmeleri, en başından beri Türk İslamiyeti’nin belirleyici bir özelliği olmuştur. Türkler, İranlılar’ın ve Araplar’ın asla yapmadıkları bir şeyi yaparak milli

¹⁵⁸ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998, s.4.

¹⁵⁹ Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.21.

¹⁶⁰ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998, s.4.

¹⁶¹ Ahmet Taşağıl, “Talas Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, Ekim 01, 2018, (Erişim) <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 25 Aralık 2018.

¹⁶² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998, s.5.

kimliklerini İslamiyet'le bütünleştirmişlerdir. Türk adı, hem Batılılar hem de Türkler için Müslüman ile eşdeğer olmuştur. Ünlü tarihçi Bernard Lewis “Türklerin İslamiyet'e bağlılıklarının ciddiliği ve gerçekliği başka hiçbir millette yoktur” diyerek bu duruma işaret etmiştir.¹⁶³ Bu safhada öneminden dolayı Talas Savaşına vurgu yapmak gerekir. 744 yılında II. Kök Türk Devleti'ni ortadan kaldıran Uygurlar, onların yerini dolduramamıştır. Bu nedenle Çinliler batıya doğru ilerleyişlerini devam ettirmişlerdir. Çinliler'in batıya doğru ilerlemeleri sırasında Türk'lere karşı sert ve yok edici tavırları üzerine Türkler Müslümanlar'dan yardım istemiştir. Karluk Türkleri'nin desteklediği Müslüman Araplar ile Çinliler bugünkü Kırgızistan sınırlarında kalan Talas Nehri bölgesinde karşı karşıya gelmişlerdir. 751 Yılında meydana gelen savaşta Çinliler ağır bir yenilgiye uğramışlardır.¹⁶⁴ Bu savaş Orta Asya'nın ve Türkler'in kaderi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Orta Asya'daki Çin hâkimiyetini kıran Araplar'la Türkler bu savaştan sonra birbirlerini daha iyi tanımış ve anlamışlardır.

Halife Mansur (754-75) ve Harun Reşit (786-809) döneminde Halife'nin ve devlet büyüklerinin hizmetlerine görevlendirilenler arasında Türkler de vardır. Özellikle Abbasiler döneminde itibar ve nüfuz kazanmağa başlayan Türkler devlete büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Halife Mutasım zamanında (833-44) ordu büyük oranda Türklerden teşekkül etmiştir.¹⁶⁵ Daha sonraki dönemde Türk asker ve komutanları daha çok iş başına getirilmiş ve zamanla bunlar Arap ve İranlılar'ı ordudan ve böylece de siyasi yaşamdan uzaklaştırmışlardır. Askeri sınıf ve yönetim Türkler'in eline geçtikçe ve İslam rejimleri de giderek askerleştikçe Türkler bin yıl sürecek bir hâkimiyet kurma imkânı bulmuşlardır. Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarını deniz ve kara yoluyla birbirine bağlayan kadim Mısır toprakları Türk-İslam tarihi bakımından fevkalade gelişmelerin yaşandığı bir alan olmuştur. Bu stratejik coğrafya Türk devletlerinin yönetimi altında iki asra yakın bir zaman Fatımi (909-969) ve Haçlı (1171-1291) tehditlerini karşılamış, tarihin en acımasız ve yok edici istilalarından olan Moğol istilası karşısında ise İslam toplumunun direnç noktasını

¹⁶³ Bernard Lewis, *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yay. Ankara, 2017, s.113.

¹⁶⁴ Ahmet Taşağıl, “Talas Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, Ekim 01, 2018, (Erişim) <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 25 Aralık 2018.

¹⁶⁵ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998, s.5.

oluşturmuştur.¹⁶⁶ Tulunoğulları (868-905) ve İhşitoğulları (935-969) Mısır'da kurulan ilk Türk devletlerindedir. Karahanlılar (932-1212) ve Gazneliler (962-1183) Orta Asya'da hüküm sürmüşlerdir. Bu Türk devletlerinin kuruluşu, Türk tarihi bakımından İslam'ın Türk egemenliğine geçmesinin de başlangıcı sayılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde onlar Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun öncüleridir.¹⁶⁷

2.2.2. Selçuklular Döneminde Ortadoğu

Oğuzlar yurtlarından kovulduktan sonra İslam topraklarına göç etmişlerdir. Selçuklular'ın öncüleri de bu göç dalgası ile İslam topraklarına gelmişlerdir.¹⁶⁸ Yakın ailesi ve emri altındakilerle birlikte Cend bölgesine yerleşen Selçuk, yerleşmek istediği topraklara hükmeden dine ve sahiplerine uyum göstermezse bu bölgede barınamayacağını farkındadır. Bu sebeple Selçuk ve yakın kurmayları aralarında istişarelerde bulunarak Müslüman olmuşlardır. Selçuk Bey'in ölümünden sonra ona bağlı Oğuzlar kendilerine yurt olarak Maverünnehir bölgesini seçmişlerdir. Bu sırada bölgedeki durum oldukça karışıktır.¹⁶⁹ Selçukluların Maverünnehir'de kalma çabaları oldukça zorlaşmıştır. Bu nedenle Selçuklular önemli bir kararla Gaznelilerin yönetimindeki Horasan bölgesine geçmişlerdir. Merv bölgesi yönetim altına alınmıştır. Merv gibi önemli bir şehrin elde edilmesiyle birlikte Selçuklular, bir bakıma göçebe olarak geldikleri Horasan'ın yaklaşık üçte birlik bölümünde hâkimiyet kurmuşlardır.¹⁷⁰

Selçukluların elde ettikleri büyük kazanımlar ve zaferlere rağmen, Gazneliler Horasan'dan vazgeçmek istememişlerdir. Neticede Selçukluların Horasandaki büyük mücadele ve varoluşun kilidi Dandanakan hisarı yakınlarında 6 Ramazan 431/21 Mayıs 1040 tarihinde başlayan ve üç gün süren savaşta açılmıştır. Selçuklular

¹⁶⁶ Yunus Akyürek, "Mısır'da İlk Dönem Türk İdari Uygulamaları, Ahmed B.Tulun Örneği", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 10, Güz 2017, s.25-47.

¹⁶⁷ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998, s.9.

¹⁶⁸ Bernard Lewis, *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınları, Ankara,2017, s.111,114.

¹⁶⁹ Nurullah Yazar, "Bir Şehrin Serüveni: Büyük Selçuklular Döneminde Merv'in Siyasi Tarihi", *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, 2017 s.151-173.

¹⁷⁰ Nurullah Yazar, "Bir Şehrin Serüveni: Büyük Selçuklular Döneminde Merv'in Siyasi Tarihi", *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, 2017 s.151-173.

savaştan kesin bir zaferle çıkmışlardır. Toplanan kurultay sonucu devletin tanınmasını sağlamak için Abbasi halifesine mektup yazılmasına karar verilmiştir. Devleti temsilen Tuğrul Bey tarafından yazdırılan ve Bağdat'a gönderilen bu mektup, devletin daha kuruluşundan itibaren Sünniliğe ve Abbasi hilafetine bağlılığın nişanesi olması yönünden oldukça önemlidir. Selçuklu Devleti Dandanakan Savaşından sonra on beş yıl süren bir zaman zarfında hızlı bir büyüme göstermiştir.¹⁷¹ Selçuklular ile Abbasi hilafet makamı arasındaki ilişkiler, Selçuklu devletinin batıya doğru genişlemesine paralel olarak, karşılıklı menfaatler doğrultusunda hızla gelişmiştir. Abbasi Halifesi Kaim-Biemrillah, Tuğrul Bey'e "Sultanül-Mağrib ve'l Meşrik" (Doğu ve Batı'nın Sultanı) unvanını vermiştir. Halife bu tasarrufuyla Tuğrul Bey'in siyasi ve askeri otoritesini tanıdığını, siyasi yetkilerini ona devrettiğini, kendisinin dinî lider olarak kaldığını ilan etmiştir.¹⁷² Tuğrul Bey Rebi'ü'l-evvel 449/Mayıs 1057 tarihinde Musul'u ele geçirmiştir. Hemen sonra Sincar ve Cizre'ye hâkim olmuştur.¹⁷³ İslam dünyasında hâkimiyeti tasdik edilmiş olan Tuğrul Bey, aynı zamanda dünya hükümdarı da ilan edilmiştir. Tuğrul Bey 8 Ramazan 455 (4 Eylül 1063)'te, 70 yaşında vefat etmiştir ve Rey'de türbesine defnedilmiştir.¹⁷⁴

Tuğrul Bey'den sonra tahta geçen Alp Arslan Mısır'ı fethetme çıkacağı sırada, Bizans İmparatoru'nun Doğu Anadolu'ya sefere çıktığını haber alınca doğu'ya geri dönmüştür, Fırat'ı geçerek Diyarbakır üzerinden Ahlat'a gelmiştir.¹⁷⁵ Malazgirt'i ele geçirmiş olan Bizans İmparatoru Romanos Diogenis ile Malazgirt Kalesi'nin 12 kilometre kadar güneydoğusunda bulunan sahada karşılaşmış (26 Ağustos 1071) ve¹⁷⁶ Bizans ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Sultan Alp Arslan İslam ve Batı dünyasında İslam ve Türklük adına müspet yönde büyük değişimlere neden olacak bu büyük zaferi ile Türk yurdu haline gelecek olan Anadolu'nun kaderini belirlemiştir.¹⁷⁷ Anadolu'da ardı ardına Türk devletleri kurulmuştur. Bu devletlerin en önemlisi Selçuklu Süleyman Şah tarafından kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'dir. Anadolu gibi dünya jeopolitiğinin en önemli merkezi el değiştirmiştir. Bu el

¹⁷¹ Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.54-60.

¹⁷² Nahide Bozkurt, *Abbasiler*, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, s.115

¹⁷³ Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.68.

¹⁷⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi*, Ötüken Yay. İstanbul, 2016, s.34, 35.

¹⁷⁵ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih K. Basımevi, Ankara, 1998, s.237.

¹⁷⁶ Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.123.

¹⁷⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.39.

değiştirme yalnızca bir toprak kazanımı değil aynı zamanda medeniyetler arası bir değişim olmuştur. Malazgirt, devrin taşlarını yerinden oynatmış, Ortadoğu’da dengeleri alt üst etmiştir. Sultan Melikşah tahta geçtiğinde, başkent İsfahan olmak üzere, Ceyhun kıyılarından Kafkaslara, Tiflis’in de yer aldığı Gürcistan’ a kadar olan bölge Büyük Selçuklu Devleti’nin hâkimiyetine girmişti. Umman, Kirman ve Fars ise dolaylı olarak Selçuklu egemenliği altındaydı. Bağdat imparatorluğun manevi merkezi idi. Musul’da Ukayliler, Hille’de Mezyediler, Diyarbakır’da Mervanoğulları, Halep’te Mirdasoğulları Selçuklu Sultanına biat etmişlerdi. Türkmen beylerinden Atsız Filistin sahasını ele geçirmiş, Kudüs’ü zaptetmiştir. Sultan Melikşah İsfahan’dan Suriye’ye sefere başlamıştır. Musul’a gelerek oradan Haran’a ve müteakiben Caber kalesine geçmiştir. Menbiç şehrini kontrol altına almıştır. 3 Aralık 1086’da Halep’e girerek şehre hâkim olmuştur. Antakya’ya doğru ilerleyen Sultan, en sonunda Akdeniz’e ulaşmıştır. Sultan Melikşah atının üzerinde denize varmış ve kılıcını çekerek “İşte Allah İran denizinden bu denize kadar olan yerleri benim elime verdi.” demiştir. Halife tarafından kendisine “Doğunun ve Batının Hükümdarı” unvanı verilmiştir.¹⁷⁸

Selçuklu Devleti’nin hususiyetle üzerinde durduğu amaçlarından biride Mekke ve Medine şehirlerini almaktır. Selçuklu ordusu, Hicaz kıt’asını tamamen imparatorluğa bağladıktan sonra, Yemen ve Aden civarı da Türk hâkimiyeti altına alınmıştır. Melikşah Selçuklu İmparatorluğu’nu, Kaşgar’dan Boğaziçi’ne, Akdeniz’e, Kafkaslar’dan ve Aral Gölü’nden Hind Denizi ve Yemen’e kadar genişletmek suretiyle dünyanın en büyük imparatorluklarından biri haline getirmiştir. Ölümü Türk ve İslam dünyası kadar, Ermeniler, Süryaniler, diğer Hıristiyanlar ve başka din mensupları arasında da büyük üzüntüye sebep olmuştur.¹⁷⁹

2.3. KUDÜS’TE HAÇLI HÂKİMİYETİ

Tüm dinler için kutsal sayılan Kudüs’e sahip olma amacı tarihin her döneminde güncelliğini korumuştur. Hıristiyanlar hem maddi çıkarlar hemde manevi inançları nedeniyle Kudüs’ü ellerinde bulundurmak istemişlerdir. Diğer tüm maddi nedenlerle birlikte Kudüs’ü de elde etmek tarihin en büyük seferlerinin ve

¹⁷⁸ Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.133-141.

¹⁷⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.44,45.

savaşlarının yapılmasına neden olmuştur. Kudüs'ün manevi değeri okadar büyüktür ki doğuya yapılacak seferler için halkın mobilize edilmesi ancak Kudüs'e sahip olmanın da bir hedef olarak gösterilmesiyle olmuştur. Kudüs'ün manevi çekiciliği ve kutsallığın merkezi olması geçerliliğini korumakta, Haçlı Seferleri'nde olduğu gibi Kudüs için Ortadoğu'da savaşlar yapılmaktadır. Yani Kudüs savaşın ve terörün nedeni olmaya devam etmektedir. Haçlı Seferleri, Kudüs'ün yalnızca Yahudiler için değil Hıristiyanlar içinde savaş nedeni olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ortaçağda Hıristiyanlar Kudüs için ne yapmışsa bugünde aynısını yapmaktadırlar. Ayrıca Antakya bölgesinde Hıristiyanlar için manevi değere sahip yerlerdendir. Burayı ele geçirmek Hıristiyanların Ortaçağ'daki hedeflerinden biridir. Ortaçağ'daki hedefler manevi değerini halen muhafaza etmektedir ve Antakya'nın da halen hedef konumunda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Suriye'deki karışıklıklar, Suriye'nin Kuzeyi'nde kurulmak istenilen terör devleti Antakya'dan bağımsız düşünülmemelidir.

Büyük Selçuklu Devletinin başı olan Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra devlet içerisinde otorite boşluğu oluşmuş ve iktidara sahip olmak isteyen varisler arasında mücadeleler başlamıştır. Bizans imparatoru Aleksios Türklerin düştüğü bu zayıf durumdan faydalanarak onlarla yapılacak güçlü bir savaşta Türkleri yenebileceğini ve hatta sınırlarından oldukça uzaklara sürebileceğine inanmıştır. Ancak bunu yapacak kadar askeri güce sahip değildir. Güçlü bir ordu kurmak amacıyla Avrupa'dan ücretli asker temin etmek istemiştir.¹⁸⁰ Aleksios bu isteğini ilk olarak, 1085 yılında Konstantinopolis'te küçük bir şövalye birliği bulunduran Flandre Kontu Robert'a yapmıştır. İlk teklifin yapıldığı tarihten on yıl sonra, Kilise Konsülü Kuzey İtalya'daki Piacenza'da, 1095 yılı baharında toplanmıştır. Bu toplantıda Bizanslı delegelerde vardır. Konsül babaları, Bizanslı elçilerden, Doğu'daki Hıristiyan kardeşlerinin çektikleri çileleri dokunaklı bir anlatımla dinlemişlerdir. Konsüldeki herkes Bizans sınırında bulunan Türklerin ne denli tehlikeli olduğunu muhakkak durdurulmaları gerektiği düşüncesine sahip olmuşlardır.¹⁸¹

¹⁸⁰ Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Makale*, Kasım 11, 20198, (Erişim) <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373181>, 15 Ocak 2019, s.1.

¹⁸¹ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.80,81.

2.3.1 İlk Haçlı Seferi

Bazı yirminci yüzyıl yazarları, Haçlı Seferlerinin ana sebeplerinden birinin, Bizans İmparatoru Aleksios'un Türklere karşı istediği yardım olmasına rağmen, Papa Urbanus'un bu sebebi gölgeleyerek kitlelerin daha hevesle koşacağı başka bir sebebi öne çıkarttığını söylemektedirler. Bu sebep ise Kudüs'ü ele geçirmektir. On birinci yüzyılın Hıristiyanları Kudüs ve Kutsal Topraklar konusunda oldukça hassastılar. Konsüle katılan Bizans elçileri Kudüs'ün nedenli zulüm içerisinde olduğunu abartılı bir şekilde anlatmışlardır. Ayrıca Papa'nın amacı; Hıristiyanların saldırıya uğradıkları her yerde savunulmalarıydı. Zira Hıristiyanları bir yerde Sarazenlerden¹⁸² kurtarıp bir başka yerde Sarazen zorbalığına ve zulmüne terk etmek yeterli görülmemiştir."¹⁸³

Tüm Hıristiyan hacıların en önemli hedefi, Tanrının insan suretinde yürüdüğü topraklar olarak inandıkları Kutsal topraklara gitmek, Tanrının yurdu olarak bildikleri Nasıra kasabası, doğduğu yer Beytlehem ve en önemlisi dirildiği yer olan Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'ni ziyaret etmektir. Ancak bu tehlikeli ve pahalı bir yolculuktur. Hac yolculuğu sırasında bin bir türlü zorluklar çekmek, tehlikeler atlatmak değişik bir açıdan bakıldığında hacıların arzuladığı bir durumdur çünkü bunu günahlarına kefarete olarak görmüşlerdir.

Bu dönemde, Batı Avrupa Hıristiyan dünyasında halk, Papalık kurumu ile yağmacı savaşçılar arasında sıkışıp kalmıştır. Zulüm ve yoksulluk hat safhadadır. Özellikle hiçbir kural tanımayan silahlı ve savaşçı Frank ve Norman şövalyeler saldırganlıklarını arttırmışlardır. Batı Avrupa halkı korku ve dehşet içerisinde yaşamaktadır. Üretim ve iktisadi yaşam tamamen çökmüştür. Açlık ve sefalet yaygın bir hal almıştır.¹⁸⁴

Ortaçağ Avrupa toplumunu Haçlı Seferlerine zorlayan unsurlar, siyasi, sosyal dinî ve ekonomik olarak başlıklandırılabilir. Bazı akademisyenler ve oryantalist tarihçiler dinî sebepleri diğer sebeplerden ayırarak sadece itici bir güç olarak görmüşlerdir. Ancak özellikle ruhaniyetin ve kilise kurumunun ön planda olduğu

¹⁸² Ortaçağda, Hıristiyanların, Araplara ve daha sonra Müslümanlara taktıkları ad.

¹⁸³ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.87.

¹⁸⁴ Salim Koca, "Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 20, Yaz 2017 s.16-34.

Ortaçağda dinî unsurları yalnızca tamamlayıcı bir motif olarak görmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Dininde en az, ekonomik, siyasi ve sosyal unsurlar kadar etkili bir yönü olduğu açıktır. Bu sebepleri irdelerken yalnızca Haçlı Seferlerini planlayanlar açısından değil Haçlı Seferlerine katılanlar açısından da değerlendirme yapmak gerekir.

Papa, İsa'nın bir nasihatı olan, eşlerini, evlerini kısacası sahip oldukları tüm varlıklarını onun uğruna terk ederek, çarmlarını yüklenme ve kendisini izleme söylemini defalarca zikretmiştir. Bu sembolü kalıcı hale getirmek amacıyla haçlı seferine katılmaya ant içenlere kumaş haçlar dağıtılmıştır. Cüppelerinin omuzlarına dikilen bu haçlar yalnızca kutsal bir yemini simgelememiş aynı zamanda taşıyan kişiye önemli haklar ithaf etmiştir. Bu kişilerin aileleri ve malları kilisenin koruması altına alınmıştır. Vergiden muaf tutulmuşlar ayrıca var olan borçları ertelenmiştir. Papa'nın düşündüğünün aksine çağrıya ilk tepki verenler, şövalyeler ve asil savaşılar değil yoksul halk ve köylüler olmuştur. Bu disiplinsiz ve yeteri kadar silaha sahip olmayan grup Sarazenleri yenip Kudüs'ü ele geçirmek üzere alelacele yola koyulmuşlardır.¹⁸⁵ Almanların çoğunlukta olduğu disiplinsiz gruplar özellikle Ren bölgesinde Yahudilere işkenceler uygulamışlar, mallarını talan edip kılıçtan geçirmişlerdir. Daha sonra Bizans sınırına dahi gelemeyen dağılmışlardır.

Fransızların çoğunluğunu oluşturduğu, Almanların ve İtalyanların da bulunduğu kalabalık bir ordu ise 1096 tarihinde, Pierre L'ermite komutasında harekete geçmiştir. Macar ve Bizans topraklarında yağma yapıp talan eden bu ordu zorla kontrol altına alınmıştır ve 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaşmıştır.¹⁸⁶ İmparator bu çapulcu ordusunu başından salmak amacıyla bütün Haçlıları Anadolu yakasında İzmit Körfezindeki Kibatos (Yalova) bölgesine yerleştirmiştir. Onlara daha sora gelecek olan düzenli Haçlı ordularını beklemelerini önermiştir. Ancak bu öncü Haçlılar Anadolu Selçukluların başkenti Nikaeia (İznik) üzerine yürümeye yeltenince Türkler tarafından 21 Ekim 1096'da imha edilmişlerdir.¹⁸⁷ Bu ilk Haçlı grubundan sonra hareket etmiş olan asillerin komutasındaki Haçlılar 1096 sonbaharından itibaren İstanbul'a gelmişlerdir. Nihayet tüm Haçlılar İstanbul

¹⁸⁵ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.87,88.

¹⁸⁶ Gülseri Okudan, "Haçlı Seferleri Tarihi", *Makale*, Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü, Antalya, 2015 s.6.

¹⁸⁷ Gülseri Okudan, "Haçlı Seferleri Tarihi", *Makale*, Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü, Antalya, 2015 s.6.

civarında toplandıktan sonra belirli zaman aralıklarıyla Anadolu'ya geçmişlerdir. İlk hedef olarak tayin edilen Türkiye Selçuklu Sultanı I.Kılıçarslan'ın başkenti İznik'tir. Yapılan savaş neticesinde İznik 19 Haziran 1097'de Bizans'ın eline geçmiştir.¹⁸⁸ 26 Haziran 1097'de Haçlılar Anadolu içlerine doğru harekete geçmişlerdir. Haçlı ordusu ile Kılıçarslan'ın ordusu Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu Ovasında 30 Haziran günü tekrar karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan savaşta önce Kılıçarslan avantajlı duruma geçerse, Haçlı ordusuna katılan ve geriden gelen diğer Haçlı kuvvetlerinin savaşa girmesiyle Kılıçarslan bir kez daha yenilmiş ve geri çekilmiştir.¹⁸⁹ Haçlılar ilk büyük hedefleri olan Antakya'ya ilerlemeye devam etmişlerdir. Ağustos 1097'de Konya'ya ulaşmışlardır. Ereğlide bulunan Ermeniler Haçlılara oldukça misafir perver davranmışlardır. Ereğli'den sonra Haçlılar Antakya güzergâhı hakkında itilafa düşmüşler ve iki grup şeklinde yollarına devam etmişlerdir. Bizans komutanlarının emrinde bulunan grup Kayseri Maraş istikametini tercih ederken, Bizanslılara muhalif olan grup Toros dağları üzerinden Belen geçidini takiben Çukurova'ya gitmek üzere harekete geçmiştir.¹⁹⁰ Büyük grup Haçlı ordusu Maraş ve Göksun üzerinden geçerek 20 Ekim 1097'de Antakya önlerine gelmiştir. Godefroi'nin kardeşi Baudouin ve yeğeni Tankred ise Kilikya bölgesine inerek Tarsus, Adana, Misis şehirlerini Türkler'den almıştır. Doğuda bağımsız bir devlet kurma arzusunda olan Baudouin, Ermenilerle ittifak yaparak buradan ayrılıp Urfa'ya gitmiştir. Şehrin Ermeni hükümdarı olan Thoros'u safdışı bırakarak Urfa'da 10 Mart 1098'de ilk Haçlı Devletini Kurmuştur.¹⁹¹

Antakya tüm Hıristiyanlar tarafından çok önemli bir şehirdir ve Haçlılar'da hiç şüphesiz burayı ele geçirmek istemişlerdir. Dinî ve manevi özelliği yanında, Kudüs'e giderken elde bulundurulması gereken stratejik bir hedef durumundadır. 20 Ekim 1097'de Antakya Haçlılar tarafından kuşatılmıştır. Buraya ulaşırken yaşanan güçlükler, açlık ve susuzluk Haçlı ordusunu oldukça yıpratmıştır. Ayrıca Mayıs 1098'de Büyük Selçuklu Sultanı Berkıaruk (1092-1104)'un Musul Valisi Kürboğa yönetiminde gönderdiği büyük bir ordu Antakya'ya doğru harekete geçmiştir. Kürboğa Antakya'ya varmadan önce arkasını sağlama almak amacıyla Urfa'daki

¹⁸⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014, s.47-49

¹⁸⁹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.34,35.

¹⁹⁰ İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014, s.52,53.

¹⁹¹ Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Makale*, Kasım 11, 20198, (Erişim) <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373181>, 15 Ocak 2019, s.1.

Haçlıları etkisiz hale getirmek istemiştir, burada Haçlılarla savaşmış ancak Urfa'yı ele geçirememiştir. Bu durum onun üç hafta zaman kaybetmesine neden olmuştur.

Kürboğa'nın Antakya'ya geç ulaşacak olması Bohemund'a vakit kazandırmıştır. Bohemund kalede bulunan Firuz adında bir ermeni ile iletişime geçmiş ve onun yardımını almayı başarmıştır. 2 Haziran 1098'de Firuz'un kontrolündeki "İki Kız Kardeş" kulesine merdiven dayıyan Haçlılar önce bu kuleyi sonra diğer kuleleri ele geçirmişler ve kapıları açmışlardır. Haçlıların şehre girmesiyle büyük bir katliam yaşanmıştır. Türkler ve burada bulunan Hıristiyan yerliler dahi Haçlılar tarafından katledilmişlerdir. 3 Haziran'da Haçlılar Antakya'yı tamamen ele geçirmişlerdir.¹⁹² Antakya ele geçirilmiş olmasına rağmen açlık, yoksulluk ve salgın hastalıklar hat safhaya ulaşmıştır. Kaleden kaçışlar bile başlamıştır. Kürboğa'nın ordusunda nihayet Antakya'ya gelmiş ve şehri kuşatmıştır. İyice zora giren Bohemund ve yanındekiler durumdan kurtulmak ve karamsarlığı durdurmak amacıyla kutsal mızrak hadisesini ortaya atmışlardır.¹⁹³ Buna göre İsa'nın böğrünü delen mızrak Antakya'daki Petrus kilisesine gömülmüştür. 14 Haziran'da Kilise'de yapılan kazıda mızrak bulunmuş ve bunun üzerine Haçlılar büyük bir manevi güce sahip olmuşlardır. Kuşatmada bulunan Kürboğa'nın ordusunda çeşitli iç çekişmelerle ve kötü koşullar altında iyice zayıflamıştır. Bu durumdan istifade ile 28 Haziran'da Kürboğa'nın ordusu ile savaşa girilmiş ve Haçlılar Kürboğa'yı yenmişlerdir.¹⁹⁴

2.3.2. Haçlılar Kudüs'te

1098 yazında Kudüs'e ilerlemenin doğru olmadığına karar veren Haçlılar Kudüs'e hareket için 01 Kasım yani Azizler yortusu günü seçmişlerdir. Ancak bu tarihte de yola çıkılmamıştır.¹⁹⁵ 27 Kasım günü stratejik öneme haiz Naarratünnuman şehrine saldırı gerçekleştirilmiş ve tamamı Müslüman olan şehir ele geçirilerek halkı katledilmiştir. Haçlılar bu kentte kendilerini doyurmak için insanları yemişlerdir. Tarihçi Radulfus Cadomensis, "Askerlerimiz yetişkin Müslümanları yemek

¹⁹² Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.38-41.

¹⁹³ Cecile Morrisson, *Haçlılar*, Çeviren: Nermin Acar, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.33.

¹⁹⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.38-41.

¹⁹⁵ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.94.

kazanlarında pişirdiler, çocukları şişe geçirip ızgara yaparak yediler” diye yapılanları tasvir etmiştir.¹⁹⁶ 13 Ocak 1099 tarihinde Antakya’dan Kudüs’e hareket eden Haçlı ordusu, dağların arasından ve Akdeniz kıyısından ilerlemiştir. Yerel emirler bu duruma seyirci kalmışlardır. Şam, Halep ve Musul’daki büyük ordularsa bekleyip izlemeyi tercih etmişlerdir. Bir yıl önce Kudüs’ü ele geçiren Fatimi hilafetine yardım etmek işlerine gelmemiştir.¹⁹⁷ Kudüs’e yalnızca 16 kilometre uzaklıkta bulunan Kubeyba’ya 6 Haziran’da ulaşmışlardır. Yörede bulunan Hıristiyanlar Haçlıları büyük bir memnuniyetle karşılamış onlara her türlü yardımı yapmışlardır. 07 Haziran 1099’da Haçlı orduları Kudüs surlarının altında ve şehri kuşatmış durumdadırlar.¹⁹⁸

Fatimilerin Kudüs Valisi İftiharüddeve Haçlıların kapısına kadar gelmesini endişeyle izlemiştir ancak şehri kaybedeceğini düşünmemiştir. Şehri bir müddet önce Türkler’den almıştır ve çok iyi korunma tahkim etmiştir. Güçlü bir ordusu, teçhizatı ve savaş makineleri vardır. Mısır’a haber göndererek yardım da istemiştir. Surların dışında bulunan yerlerdeki ağaçları kestirmiş, kuyuları kapatmıştır. Vali’ye göre hâlihazırdaki durum Haçlıların Kudüs’ü ele geçiremeyeceğini göstermektedir.¹⁹⁹

Kudüs’te bulunan Müslümanlara Mısır’dan gelecek olan yardımın ulaşması durumunda güç duruma düşeceklerini bilen Haçlılar biran önce Kudüs’e girmeyi planlamışlardır. Kule ve Mancınık gibi ağır donanımları yoktur ve oldukça zor durumdadırlar. İki yıl önce Batı Avrupa’dan yola çıkan kuvvetin ancak üçte biri hayatta kalmayı başarabilmiştir. Bu sırada Müslümanların terk etmiş olduğu Yafa limanına gelen İngiliz gemileri ve iki Ceneviz Kadırgası Haçlıların ihtiyaç duyduğu erzak, mancınık ve kula yapımında kullanılan malzemeleri getirmiştir.²⁰⁰ Kuşatma aletlerinin yapımının tamamlanmasıyla birlikte 13/14 Temmuz 1099’da Haçlılar Kudüs surlarına taarruza geçmişlerdir.²⁰¹ Hicri 492.senenin 23 Şa’ban, Cuma günü kuşluk vaktinde (14 Temmuz 1099) Haçlılar Kudüs’ü ele geçirmişlerdir. Sözde Kutsal Hac vazifesini yapacak olan Haçlılar Kudüs’ü kan gölüne çevirmişlerdir.²⁰²

¹⁹⁶ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.46,47.

¹⁹⁷ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.94,95.

¹⁹⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014, s.76,77.

¹⁹⁹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.50.

²⁰⁰ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, s.95.

²⁰¹ Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)*, Çeviri: İlcan Bihter Barlas, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.103,104.

²⁰² İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014, s.82,83.

Müslümanlar Kubbetüssahra ve Mescidülaksa'nın bulunduğu kutsal yerlere sığınıp korunmaya çalışmışlar, ancak onları takip eden Haçlılar kutsal yerleri yağmalamışlardır.²⁰³

Yağma ve katliamı kendi gördükleriyle anlatan Piskopos Raymond d'Agiles olayları şöyle aktarmıştır:

Nihayet, bizimkilerin surlarla kuleleri elde etmelerinden sonra, yenilenler arasında inanılmaz bazı hadiselere tanık olduk. Bazılarının (Müslümanların) cesetleri, kafaları kesilmiş halde yerlerde yatıyordu. Bu durum, gerçekten de, kendileri için, uğramış olabilecekleri en iyi son idi. Bazıları da, oklardan delik-deşik olmuş bir şekilde can vermiş, kale kulelerinden baş aşağı sarmakta idiler; bazıları da alevlerden kömürleşmişlerdi. Şehrin sokakları kesilmiş kol ve bacaklarla dolmuştu., yollarda öylesine ceset bolluğu vardı ki, insanın oralardan geçmesi mümkün olmuyordu. Solomon'un tarihi Mabet'inde (Süleyman Mabeti) bizimkiler öylesine kan akıtmışlardı ki, cesetler kızıl bir ummanda yüzüyor, akıntının etkisi ile bir buyana bir şu yana sürüklenip duruyorlardı. Sağda solda yüzen bacaklarla kafalar bazen başka bir cesede yapışlıyordu. İğrenç bir karmaşa her yere hâkim olmuştu. O bölgede halkı kılıçtan geçirme görevini üstlenmiş olan askerlerimizin kendileri de, bir süre sonra, parçalanmış cesetlerden etrafa yayılan pis kokuya dayanamaz olmuşlardı.²⁰⁴

Haçlıların Kudüs'de yaptıkları katliam, İslam Dünyası tarafından yüzyıllar boyunca unutulmayacaktı. Hâlbuki 638'de Kudüs Müslümanlar tarafından fethedildiğinde, Halife Ömer, patriğe Hıristiyanların can ve mal güvenliği hakkında teminat vermişti. Hıristiyanlar için kutsal yerler Halife Ömer tarafından gezilmiş, bizzat patrik tarafından Kutsal Mezar kilisesinde namaz kılması Ömer'e teklif edilmişti. Hz. Ömer büyük bir vakarla kendisinin burada namaz kılması durumunda Müslümanlar tarafından sürekli mabet haline getirileceğini bu durumda Hıristiyan dinine saygısızlık olacağını söyleyerek reddetmiştir. Halife Ömer, bir anlaşma imzalayarak, Hıristiyanların can ve mal güvenliğini garantiye almış, inanç ve ibadet konusunda kimseye baskı yapılmayacağını akit altına almıştır.²⁰⁵

Kudüs Haçlılar tarafından tamamen zaptedildikten sonra, şehrin yönetimi için çalışmalar yapılmış ve sonunda Godefroy de Bouillion Kudüs

²⁰³ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.55.

²⁰⁴ H.A.Nomiku, Çeviren: Kriton Dinçmen, *Haçlı Seferleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 33,34.

²⁰⁵ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004, s.50.

kralı seçilmiştir. Arnould'da Kudüs patriği olarak tayin edilmiştir. Böylece Kudüs'te Haçlı hâkimiyeti başlamıştır.²⁰⁶

2.4. OSMANLI İMPARATORLUĞU VE ORTADOĞU

Osmanlı İmparatorluğu ve Ortadoğu ilişkisi analiz edilirken Türklerin Orta Asya'dan yani anayurtlarından Ortadoğu'ya geldikten sonra bu topraklara nasıl egemen oldukları bilinmelidir. Zira bu ilişki Türk ve Dünya Tarihi açısından çok önemlidir. Türklerin Ortadoğu'ya ve Anadolu'ya gelişleri ve burada altıyüz yıllık bir imparatorluk kurmaları yalnızca bir coğrafi yer değiştirme ve göçten ibaret olmayıp Türk, Arap ve Hıristiyan devletlerin tarihleri ile de yakından alakalıdır. Ortadoğu topraklarında yaşayan halkların Türkler'le olan bağı tarihi olaylarla ilişkilidir. Bu topraklardaki insanların yaşamları bu derin tarihi bağlar nedeniyle Türkleri yakından ilgilendirmektedir.

Günümüzde Ortadoğu topraklarına binlerce kilometre uzaktan gelerek söz sahibi olmak isteyenler Türklerin bu topraklardaki tarihi geçmişini bilmemekte ya da görmezden gelmektedirler. Türkleri bu topraklara yabancı adletmektedirler. Daha yüz yıl öncesine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayeti konumundaki Mısır'ı, Irak'ı, Suriye'yi, Yemen'i ve Hicaz'ı sanki Türkler'le bağlantısı hiç olmamış yerler olarak tanımlamaya çalışmaktadırlar. Oysaki bu yerlerde binlerce yıllık Türk mührü bulunmaktadır. Bu nedenle Türklerin anayurtlarından gelip İslam Halifeliklerinden itibaren başlayarak kurulan ilk Türk devletlerine ve Selçuklular zamanına kadar Ortadoğu topraklarında ne yaptıkları, önemlidir ve önceki bölümlerde açıklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulması ile birlikte İmparatorluğa giden yolda, Anadolu ve Avrupa toprakları ile birlikte Ortadoğu toprakları da Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu yerler olmuştur.

²⁰⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014, s.82,83.

2.4.1 Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ortadoğu Hâkimiyeti

Büyük Selçuklu Sultanları, XI. yy'ın ikinci yarısında, halifeliğin Güneybatı Asya'daki topraklarının tamamına yakını ile Anadolu'dan oluşan birleşik bir imparatorluğu yönetmişlerdir. 1092 yılında Selçuklu'nun büyük sultanı Melikşah öldükten sonra oğulları arasında iç savaş yaşanmış ve siyasi bölünmeler meydana gelmiştir. Irak, Suriye, Anadolu ve Kirman'da Selçuklu devletleri kurulmuştur. Bu karışıklık ve zayıflama döneminde 1096 yılında Haçlılar Levant'a girmişlerdir. Müslüman coğrafyasındaki dağınıklık, ilk otuz yıl Haçlı istilacılarının işlerini kolaylaştırmıştır. Haçlılar süratle Suriye'den Filistin'e girerek, Trablus, Edessa (Urfa), Antakya ve Kudüs'te Latin feodal prenslikleri kurmuşlardır.

Türkler İslamiyeti kabul etmelerinden beri, İslam'ın verdiği manevi gücü ve inancı muhafaza edip daha da geliştirmeye çalıştıkları savaşçı özelliklerini hiç kaybetmemişlerdir. Doğu sınırlarında başlattıkları bu savaşçı kimliklerini, Batı sınırlarına da taşıyarak Hıristiyan dünya ya karşı da kullanmışlardır. Bu sırada İslamiyet'in o zamana kadar karşılaştığı en büyük tehdit Moğollar'dan gelmiştir. Moğol hükümdarı Cengiz Han (Timuçin) 1218 yılında Kuzeydoğu Asya'yı kontrol altına aldıktan sonra batıya yönelmiştir.

Moğol orduları, Karahitaylar devletini istila ederek Siri Derya'ya kadar olan tüm toprakları almışlardır. 1220 yılında Semerkand, Maverâünnehir ve Buhara Moğollar'ın eline geçmiştir. Sonunda Moğol orduları 1258'de Bağdat'a yürüyerek burayı ele geçirmişlerdir. Şehri yakıp yıkmışlardır, 20 Şubat 1258 tarihinde Halife ve ailesinden olan birçok kişiyi öldürmüşlerdir. Böylece beş yüzyıl Sünni İslam'ın başı olan Abbasi Hanedanlığı sona ermiştir.²⁰⁷ Selçuklu Devleti'nde Moğol istilasının büyük tahribatıyla tamir edilemez yaralar açılmıştır. Elli yıla yakın mücadelesine rağmen XIV. yy. başlarında yıkılmıştır. XIII. yy. sonları ve XIV. yy. da, Batı Anadolu'nun siyasi ve askeri düzenine sınır boyundaki savaşçılar, dine ise dervişler hâkim olmuştur.

Bu sırada Bizans'a karşı yeni bir genişleme hareketi başlamıştır. Bu hareket Batı Anadolu'ya Türk ve Müslüman hâkimiyetini yaymıştır. Yeni fetihleri yürüten beyliklerden yalnızca biri güçlü ve büyük bir imparatorluk haline gelmiştir, Osmanlı

²⁰⁷ Bernard Lewis, *Ortadoğu-iki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınları, Ankara,2017, s.115-124.

Beyliği Osman Bey ve sonraki varisleri Bizanslılarla sürekli sınır savaşları yapmışlardır. 1326 yılında fethedilen Bursa hızlı bir büyüme gösteren devlete başkent yapılmıştır. 1354 yılında Çanakkale Boğazı geçilmiş ve Gelibolu'ya hâkim olunmuştur. Daha sonra Avrupa'da çok uzun süre üs olarak kullanılan Edirne ele geçirilmiştir. Sırlar ve Bulgarlar ile yapılan Meriç (1371) ve Kosova (1389) savaşları başta olmak üzere birçok savaştan zaferle çıkılarak Balkan yarımadasının büyük bir bölümü fethedilmiş, ele geçirilemeyenlerde bağılıklarını arz etmişlerdir.

1451 yılında Sultan Murad'ın oğlu, II. Mehmed babasının yerine tahta geçmiştir. Eski başkent olan Bursa'nın bulunduğu Anadolu ile Edirne'nin bulunduğu Avrupa arasında yeni bir bağ kurmak amacıyla 29 Mayıs 1453 tarihinde Konstantinopolis'i fethetmiştir. Hilalli bayrak Ayasofya'nın kubbesinde dalgalanmış ve Sultan İmparatorluk şehrine yerleşmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Avrupa ve Asya sınırlarında fetihler yapmış Mora'daki son Rum despotlukları, Sırbistan ve Bosna ele geçirilmiştir, 1473 yılında yaptığı savaşla kendisine karşı gelen Doğu Anadolu ve Mezopotamya Türkmen Hükümdarı Uzun Hasan'ı yenmiştir.

II. Bayezid döneminde, Memlük Devleti ile 1485 ve 1490 yılları arasında savaşlar yapılmıştır. Bu savaşlarda Memlüklüler üstün olsada kesin bir zafer kazanılamamıştır.²⁰⁸ Memlükler Portekiz Donanması tehdidine karşı, Bayezid'den yardım talebinde bulunmuşlar, Bayezid'de güçle elde edemediği şeyi, yani Ortadoğu'daki çıkar mücadelesinde üstünlüğünü Memlüklere kabul ettirmeyi, dostlukla sağlamıştır. 1510'da Memlük donanmasına büyük yardımlarda bulunmuştur. Bayezid'in Memlük işlerine müdahalesi kendisinden sonra tahta geçecek olan oğlu Selim'e Suriye ve Mısır'ın fethi yolunu açmıştır.²⁰⁹

Yavuz Sultan Selim Trabzon'da vali olduğu dönemde, Şah İsmail'in Anadolu topraklarında Şiiliğe dayalı faaliyetler yürüttüğünü ve bu faaliyetler neticesinde çıkan ayaklanmanın tehlikeli boyutlara ulaştığını fark etmiştir. Sultan Selim bu duruma karşı hemen harekete geçememiş, ancak babasının yerine geçip iç güvenliği sağladıktan sonra yönünü doğuya yani Şah İsmail'e dönebilmiştir.²¹⁰ Erdebil Sufileri

²⁰⁸ Bernard Lewis, *Ortadoğu-iki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınları, Ankara-2017, s.137-144.

²⁰⁹ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, Çeviri; Zülâl Kılıç, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.85.

²¹⁰ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.183.

kökünden gelen Şeyh Haydaroğlu Şah İsmail'in nesil itibariyle Anadolu boy ve milletlerden Ustaçlı, Şamlu, Rumlu, Musullu, Tekeli, Bayburtlu, Çapanlı, Karamanlı, Dulkadirli, Varsaklı, Afşarlı, Kaçarlı ve Karacadağlı sufilerini yanına almak suretiyle 1500'de Azerbaycan'ı, 1507'de Diyarbakır' ı ve 1508'de Bağdat'ı ele geçirip Akkoyunlu Türmen Devleti'ni yıkması, Yakındoğu'da Anadolu'nun ve Osmanlı Devleti'nin aleyhine olacak bir krize sebep olmuştur.²¹¹ Sultan Selim, Macarlar, Lehler ve Venedikliler'le hali hazırda var olan anlaşmaları yenileyerek Batı sınırlarını güvenceye aldıktan sonra Şah İsmail üzerine sefere çıkmıştır. Yavuz Sultan Selim'in ordusu ile İran Safevi Devleti'nin başı olan Şah İsmail'in ordusu 23 Ağustos 1514'de Çaldıran'da karşılaşmıştır. Savaş Osmanlı Ordusu'nun büyük bir zaferi ile neticelenmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Safeviler bir müddet sonra Tebriz ve Azerbaycan'a tekrar hâkim olmuşlardır ancak Anadolu toprakları Osmanlı egemenliğinde kalmıştır.²¹² Yavuz Sultan Selim yaptığı Divan toplantısında Osmanlılar'ın Mekke ve Medine'ye yapacakları Hac farızasının Memluklar tarafından her zaman önlenebileceği gerekçesi ile Mısır Memlukları'na savaş ilan etmiştir. Mercidabık diye bilinen Dabık Çayırığı'nda 24 Ağustos 1516 tarihinde iki ordu savaşa tutuşmuştur. Memluk ordusu bozguna uğratılmış ve Halep ele geçirilmiştir. Sultan Selim bir müddet sonra her hangi bir direnişle karşılaşmadan Şam'a girmiştir.

Şam'ın Osmanlılar nezdinde önem kazanması yalnızca muhteşem ihtişamına ve güzelliğine değil, tarihine de bağlıdır. Arabistan'lı şairler Şam için "Dünyanın yüzünde güzellik simgesi, Cennet'teki tavus kuşlarının tüyü, kumruların gerdanlığı." demişlerdir.²¹³ Mercidabık zaferi, Osmanlı devletine dinî, askeri, siyasi ve iktisadi yararlar sağlamıştır. Hilafetin Osmanlı Hanedanı'na geçme yolu açılmıştır. Doğuda Osmanlı Devleti'nin son rakibi Mısır-Memluk Devleti yıkılma safhasına girmiştir. Suriye, Lübnan ve Filistin, Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Mısır ve Arabistan Yarımadası yolu açılmıştır. Güneydoğu Anadolu'nun kontrol altına alınmasıyla, Anadolu Türk birliği tamamlanmıştır.²¹⁴

Yavuz Sultan Selim 15 Aralık 1516'da Şam'dan ayrılarak Gazze'ye doğru yola çıkmıştır. Gazze bölgesinde çıkan bir kargaşanın önlemesi sürecinde Remle

²¹¹ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.183.

²¹² Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.76,77.

²¹³ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Toket Yayınları, İstanbul, 1991, s.383-385.

²¹⁴ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.200.

kasabasında kalan padişah, mukaddes yerleri ziyaret etme arzusunda olduğunu söyleyerek Kudüs'e hareket etmiştir. Hareketlerinin belirli bir plan dâhilinde olduğundan şüphe duyulmayan Yavuz Sultan Selim ikinci vaktinde Kudüs'e varmış ve akşam namazını Mescid-i Aksa'da kılacağını ilgililere bildirmiştir. Sultan'ın ilk ziyaret ettiği yerler arasında Rumman-ı Davud Nebi, Nahl-i Hamza ve Hacer-i Sahra (Kubbetü's sahra) vardır. Her iki yerde de ikişer rekât namaz kılan padişah daha sonra Mescid-i Aksa'ya giderek büyük bir törenle karşılanmış ve yatsı namazını burada kılmıştır.²¹⁵ Osmanlı ordusu Şam'dan hareketle bir hafta sonra 23 Ocak 1517'de, Kahire dışındaki Ridaniye'de Memluk ordusuyla karşılaşmıştır. Savaşı Osmanlı ordusu kazanmıştır. Osmanlılar'ın zaferiyle sonuçlanan Ridaniye Savaşı neticesinde Mısır ve Arabistan Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na inilip, Kuzey Afrika yolu açılarak, Osmanlı sınırları Atlas Okyanusu'na kadar uzanmıştır. Hicaz ve Ortadoğu'daki kutsal yerler Osmanlı hizmetine açılmıştır.²¹⁶ Memlukler'e tabi olan Mekke şerifleri Mısır'ın fethinin sonrasında Osmanlı egemenliğini tanımışlardır.²¹⁷ Osmanlı Padişahları saltanata ilaveten hilafet makamına da sahip olup İslam coğrafyasının ve İslam âleminin de lideri olmuşlardır.²¹⁸

Yavuz Sultan Selim'in Şevval'in Sekizinci (21 Eylül 1520) Cuma günü ölümünden sonra²¹⁹ Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında Kudüs, Haremeyn (Mekke ve Medine), Şam ve Kahire Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Türkler Afrika'nın büyük bir kısmında varlık göstermekteydi. Cezayir'in Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve Barbaros kardeşlerin mücadeleleri Osmanlı Devleti'ni Batı Akdeniz'in en güçlü kuvveti haline getirmiştir. Türk hâkimiyeti, güneyde Mozambik'e kadar uzanmıştır. Osmanlı Devleti üç kıta üzerinde hâkimiyet kuran bir "Cihan Devleti" olmuştur.²²⁰ Kanuni Sultan Süleyman batıda birçok fetih yapmış, Bulgarların Avrupa topraklarındaki son dayanak noktalarından olan Belgrad'ı ele geçirmiştir. Şimdi sıra Asya topraklarının denizlerine tehdit konumunda olan Rodos'a gelmiştir.²²¹ 1309'dan bu yana Saint Jean Hospitaliers veya Saint Jean de Jerusalem adıyla bilinen şövalye tarikatının hâkimiyetinde bulunan Rodos'la

²¹⁵ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan SELİM*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.196,197.

²¹⁶ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.202.

²¹⁷ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.79.

²¹⁸ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.202.

²¹⁹ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan SELİM*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,2016, s.307.

²²⁰ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.208.

²²¹ Alphonse de Lamartine ., *Osmanlı Tarihi*, Toker Yayınları, İstanbul, 1991, s.399.

etrafındaki adalar, eskiden beri Osmalılar'ın elde etmek istedikleri önemli merkezlerdi.²²² Rodos' u kuşatan Kanuni Sultan Süleyman uzun süren muhasaralar neticesinde Rodos'a girmiştir. 22 Aralık 1522' de İslamiyet'in zaferini müjdeleyen müezzinler, minare haline getirilmiş çan kulesinden ezan okumuşlardır. Rodos Osmanlı'nın olmuştur.²²³

Sultan Süleyman daha sonra yönünü doğuya dönerek İran, İrakeyn ve Nahçıvan seferleri düzenlemiştir. Şah Tahmasb yönetimindeki İran ile Mayıs 1555'de Amasya Antlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile Basra, Bağdat, Şehrizer, Van, Bitlis, Erzurum, Kars ve Atabeyler yurdu üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti Safevilerce tanınmıştır.²²⁴

Osmanlı Devleti'nin temel taşlarından biride cihat ve gazadır. Cihat ve gaza hem topluma, hem de bireylere bir ilham kaynağı olmuştur. Osmanlılar İslam'ı yayma ve koruma görevine aşk ile sıkı sıkıya sarılmışlardır. Hatta bu görevi yalnız başlarına ifa ettiklerini iddia ederek bütün İslam dünyasının yegâne hükümdarı olduklarının kabul edilmesini istemişlerdir.²²⁵ Kanuni Sultan Süleyman Boğdan seferine çıktığında, Barbaros da Ege'yi aşarak Girit Adası'na oradan da Epir kıyılarında ki Preveze'ye yönelmiştir. Haçlı donanmasını büyük bir yenilgiye uğratmıştır.²²⁶ Hadım Süleyman Paşa'nın, Yemen ve Hindistan üzerine yaptığı sefer Akdeniz'deki başarılar kadar büyük bir öneme sahiptir. 13 Haziran 1538 tarihinde Süleyman Paşa, Süveş limanından hareketle Arabistan sahillerine yönelmiştir. Donanma Zebid'i geçerek 27 Temmuz'da Aden'ne gelmiştir. Aden topraklarından bir sancak teşkil edilmiştir. Birkaç hafta sonra Gücerat sahillerine çıkılmıştır. Kuka ve Kad isminde iki kale ele geçirilmiştir. Yemen yönetimi Bıyıklı Mehmet Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'e verilmiştir. Süleyman Paşa on aylık bir aradan sonra 13 Mart 1539'da Cidde Limanı'na yanaşmıştır. Buradan hac ibadeti için Mekke'ye gitmiştir. Daha sonra Kahire üzerinden İstanbul'a gelmiştir.²²⁷ Portekizlilerle yapılan mücadele babında Yemen ve Habeşistan'da Osmanlı egemenliği sağlanmıştır. Basra Körfezi'ne kadar inilmiştir, Katif ve Bahreyn ele geçirilmiştir. Osmanlılar'ın Hint sularındaki

²²² Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.212.

²²³ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Toker Yayınları, İstanbul, 1991, s.405.

²²⁴ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.238.

²²⁵ İsmail Kılıçoğlu, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, Kitapevi, İstanbul, 1997.

²²⁶ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Toker Yayınları, İstanbul, 1991, s.441.

²²⁷ Von J. Hammer, *Osmanlı İmp.Tarihi*, Kum Saati Yay.Dağ. İstanbul, 2008, s. 113,114.

siyasi ve ticaretteki etkisi 17. yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Hollandalılar'ın bu bölgede hüküm sürmeye başlamalarına kadar devam etmiştir.²²⁸

Kanuni Sultan Süleyman hükümdarlığını yarım asra yakın bir süre zaferlerle taçlandırmış, ordusunun başında batıda ve doğuda seferlere çıkmış, son seferinde ordusunun başında savaş alanında hayatını kaybetmiştir. Yeni padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Selim olmuştur. II. Selim' e şehzadeliği döneminde Mısır'dan gönderilen hediyelerin yağmalanması, 1563 yılında Mısır Defterdarının bulunduğu geminin yağmalanması ve buna benzer vakaların sıklıkla yaşanması nedeniyle Kıbrıs'a bir sefer yapılması kararlaştırılmıştır.²²⁹ Sultan Selim Kıbrıs seferinin komutanlığını bu yönde görüş bildiren Lala Mustafa Paşa ve Piyale Paşa'ya vermiştir. 1 Ağustos 1570'de Limasol'a girilmiştir. Kısa bir süre sonra Lefkoşa alınmıştır,²³⁰ 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın alınmasıyla Kıbrıs fethedilmiştir.²³¹ Osmanlı Devleti, Fas'a kadar olan tüm Kuzey Afrika'yı ele geçirmiştir. III. Murat döneminde ise Fas Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

2.4.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Duraklama ve Gerileme

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'un fethiyle birlikte başlayan Yükselme Devri 1453'den 1579'a kadar sürmüştür. Durakla Devri 1579'da Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümüyle başlamış ve 1699'daki Karlofça Antlaşması'na kadar devam etmiştir. 16. yüzyıldaki sallanma 17. yüzyılda daha da hızlanmıştır.²³² Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyılın son çeyreğinde 100 milyona yaklaşan nüfusuyla 20 milyon kilometre kareye varan toprağa sahiptir. Okyanus ve çöllere kadar büyük bir coğrafyayı kontrolü altına alan Osmanlı İmparatorluğu bu parlak dönemde önemli devletlerle komşu olmuştur. Bu durum devletin daha da genişleme ve ilerleme imkânını sona erdirmiştir. Doğu'da İran Dağları, Azerbaycan ve Hazar Denizi'ne Umman Denizi'nden Habeşistan'a ve oradan da Büyük Sahra ve Fas'a kadar tüm topraklar imparatorluk dâhilindedir. Kuzeyde bütün Karadeniz kıyıları, Kırım

²²⁸ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.95.

²²⁹ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.259,266.

²³⁰ Von J. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Kum Saati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008, s. 266.

²³¹ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.101.

²³² Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.225,277.

Yarımadası, Ukrayna bozkırları ve Maceristan'ın büyük bir bölümü ele geçirilmiş, batı da ise Adriyatik ve Yunan Denizi'ne ulaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu güneyde Büyük Sahra ve Hint Okyanusu'nu geçememiş, doğuda İran Dağları set oluşturmuş ve Safevi Devleti Osmanlı'nın ilerlemesini durdurmuştur. Batı'da ise Avusturya, Lehistan, Venedik ve Roma Germen İmparatorluğu Osmanlı'nın karşısına çıkmıştır. Kuzeyde güçlenen Rusya'da büyük bir sorun oluşturmuştur.²³³

Osmanlı İmparatorluğu oldukça yorgundur. İstanbul haricinde İmparatorluk yalnızca bir isimden ibarettir. Yüksek rütbeli tımar sahipleri ve beylerbeyleri Devlet'ten toprak koparmakta devam etmektedirler. Kuban tatarlarının Beyi, II. Katerina tarafından kral ilan edilmekte, Venedik ile işbirliği yapan İşkodra Beylerbeyi bağımsız bir ordu kurmaktadır. Yanya Beylerbeyi Ali Paşa Arnavutluk ile Makedonya'nın bir bölümünü Devlet'ten ayırarak adeta bağımsız bir devlet kurmuştur. Bağdat Beylerbeyi Ahmet Paşa merkezi hükümetten bağımsız başına buyruk hareket etmektedir. Arap şeyhlerinden biri Lübnanlı Marunîleri, Baalbekli Dürzileri ve Filistin'li Bedevileri etrafında birleştirerek eşkıyalık yapmaktadır, Akka'yı kendisine başkent yapma cesaretini göstermiştir. 1746'dan bu yana Mısır'da başıbozukluk devam etmektedir.²³⁴ Osmanlılar'ın Ruslar karşısında aldığı ağır yenilgiler hem dış devletleri hem de İmparatorluk içerisinde bulunan ve Fransız İhtilali etkisi ile milliyetçilik akımından etkilenen unsurları İmparatorluğa başkaldırmakta cesaretlendirmiştir.

Batılı devletler "Sanayi Devrimi" nin doğal bir sonucu olarak enerjiye, doğal kaynaklara ulaşmak istemişlerdir. Bu nedenle Ortadoğu ve Asya'ya yönelmişlerdir. Avusturya'yı mağlup eden Fransız Bonapart'ın en büyük amaçlarından biri İngiltere'yi zora sokmaktır. Mısır'ı işgal ederek İngiltere'nin Akdeniz'deki egemenliğini zayıflatıp Hindistan'a giden ticaret yoluna hâkim olmayı planlamaktadır. 2 Temmuz 1798'de İskenderiye'ye çıkarma yapan Napolyon Bonapart 22 Temmuz 1798'de Kahire'yi işgal etmiştir. Fransa'nın Mısır'da bulunmasını istemeyen İngiltere ve Rusya'nın desteği ile Osmanlı Fransa'yı durdurmuştur.²³⁵ 2 Eylül 1798 günü Fransa'ya savaş ilan edilmiştir, 18 Mart 1799'da Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu'na yenilen Napolyon Bonapart hayatını zor kurtarmış ve Fransa'ya kaçmıştır. Fransa ile 25 Haziran 1802'de

²³³ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.282,283.

²³⁴ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Toker Yayınları, İstanbul, 1991, s.892,893.

²³⁵ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.224.

imzalanan El-Ariş antlaşmasıyla Mısır Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir. Üçüncü Selim Döneminde devletin karşılaştığı en büyük karışıklıklardan biride Vehhabi İsyanları olmuştur. Vehhabilik 1737 yılında Abdülvehhab oğlu Muhammed tarafından yayılmaya başlanmış ve Arabistan'daki huzuru bozmuştur. Muhammed İbni Abdilvehhab 1744'de Riyad yakınlarına yerleşerek burada bulunan bir kabilenin reisi olan Muhammed ibni Suud ile işbirliği yapmıştır.

Bu işbirliği neticesinde Vehhabi isyanları doğmuştur. Bedevilerinde desteğini alan hareket 1791'de Osmanlı Devleti'ne yönelik bir isyanı başlatmıştır. Yıllar süren isyan hareketleri ve isyanın Arabistan geneline yayılmasıyla isyancılar 1803'de Mekke'yi ele geçirmişlerdir. Osmanlı Devleti isyanı bastırarak, Tosun Paşa komutasındaki bir ordu 1812-1813'te Medine, Mekke ve Taif'i Vehhabilerden geri almıştır. Ancak Vehhabi hareketi faaliyetlerine devam etmiştir, 1821 yılında başkenti Riyad olan bir Vehhabi devleti ilan edilmiştir.²³⁶ Napolyon'un Mısır'a düzenlediği seferden sonra şehrin müdafaası için bölgeye gönderilen Osmanlı Ordusu askerlerinden Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Fransa'nın Kahire'yi terk edişinin ardından, kişisel liyakati ve cesareti ile Mısır'daki otorite boşluğunu da iyi kullanarak kısa sürede Mısır'a hâkim olmuştur.²³⁷

Osmanlı yönetimi, düzenli olarak vergi vermesi ve Hicaz'da özerk bir yönetim haline gelen Vahabileri etkisiz kılması şartıyla Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı 1805'de Mısır Valisi yapmıştır. Mehmet Ali Paşa Mısır'ı tam anlamıyla kontrol altına almış ve 1807 yılında Mısır'ı işgale yeltenen İngilizleri mağlup etmiştir. 1818'de Vahabiler'in Hicazdaki isyanını bastırarak ve bu sayede İslam dünyasında giderek artan bir saygınlık kazanmış, Hicaz ve Habeş valilikleri de kendisine verilmiştir. II. Mahmut ile çeşitli nedenlerle arası açık olan Kavalalı, münferit bir devlet kurmak arzusu içerisindeydi, Suriye'yi ele geçirmek için epeydir planlar yapmaktadır.²³⁸ 1830 yılında Osmanlı'nın bulunduğu kötü durumdan istifade ile Fransa Cezayir'i işgal etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu Afrika'da ilk toprağını kaybetmiştir.²³⁹ Osmanlı-Rus savaşı, Mora İsyanı ve Cezayir'in Fransa tarafından işgal edilmesi Osmanlı'yı yeterince yıpratmıştı. Suriye dâhil ülkenin her tarafında isyanlar çıkmaktaydı. Mehmet Ali Paşa bu uygun durumu değerlendirdi ve

²³⁶ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.376,381.

²³⁷ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.240.

²³⁸ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı", (1831-1841), *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (OTAM), Sayı 6, 1995 s.195-210.

²³⁹ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s.241.

kuvvetleri ile 1832 yılında Suriye'yi işgal etti. Mehmet Ali Paşa üzerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerini mağlup ederek Anadolu'ya kadar ilerledi.²⁴⁰

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda yaptıkları diplomatik çabalarla Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti ile 5 Mayıs 1833'de Kütahya Antlaşması'nı imzalamıştır. Antlaşma ile Mısır ve Girit Valiliklerinin yanında Suriye valiliği de Mehmet Ali Paşa'ya verilmiştir. Oğlu İbrahim Paşa Cidde valisi olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın ikinci bir isyanı neticesinde yine bölgede söz sahibi olmak isteyen Fransa, Rusya ve özellikle İngiltere'nin müdahaleleri ile Osmanlı Devleti tarafından "Mısır Valiliği İmtiyaz Fermanı" yayınlanmıştır. Bu fermana göre Mısır, Osmanlı Devleti'ne bağlı ancak özel statüsü olan bir eyalet haline gelmiştir.²⁴¹ 93 habri diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid zamanında meydana gelmiştir. Tuna cephesinde ve Kafkasya cephesinde yapılan savaşlarda Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğramıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecini başlatan en önemli olaylardan biridir. Ruslar batıdan Yeşilköy'e, doğudan Erzurum'a kadar gelmişlerdir. Savaş neticesinde, 3 Mart 1878'de İstanbul'un Yeşilköy semtinde çok ağır şartlar içeren neredeyse Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyetini silen antlaşma imzalanmıştır. Avrupalı devletlerin araya girmesiyle revize edilen antlaşmaya göre Osmanlı Devleti'ne bağlı ve üç kısımdan oluşan Bulgaristan prensliği kurulmuş, Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'ne ait kabul edilecek ancak Avusturya tarafından yönetilecek, Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlık kazanacak, Kars, Ardahan ve Batum Ruslar'a verilecek, Teselya Bölgesi Yunanistan'a ait olacaktır.²⁴²

Paris Barış Konferansında Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı Avrupalı devletlerin yanında bir politika izlemiştir. Paris Barış Konferansı (1856) sonrası Avrupa'da ilk olarak Alman ve İtalyan milli birlikleri kurulmuştur. 18 Ocak 1871'de Almanya İmparatorluğu ilan edilmiş, 1870 yılında Roma'nında dâhil edilmesi ile İtalyan Karıllığı'nda tamamıyla vücut bulmuştur. Fransa'nın Cezayir ve Tunus'u, İngiltere'nin de Mısır'ı işgal etmiş olması sonucunda İtalya paylaşılan Osmanlı topraklarından kendisine pay kalmayacağı endişesi ile Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'ı ele geçirmek için yoğun uğraşlar

²⁴⁰ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı", Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM), Sayı 6, 1995 s.195-210.

²⁴¹ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı", Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM), Sayı 6, 1995 s.195-210.

²⁴² Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.431,435,436.

vermiştir.²⁴³ Osmanlı Hükümeti Trablusgarp'ı işgale hazırlanan İtalyanlar'a karşı mücadele başlatılması amacıyla buraya Türk subayları göndermiştir. Binbaşı Enver Bey, Nuri Bey(Conker), Eşref Bey (Kuşcubaşı), Ali Fethi Bey (Okyar) ve Mustafa Kemal ATATÜRK gibi sonraki yıllarda ülke için önemli görevler üstlenecek subaylar görev için Trablusgarp'a gelmişlerdir. İtalyan'lara karşı mücadele her geçen gün Osmanlı Devleti lehine ilerlediyse de Balkan savaşının patlak vermesi ile İtalyan'larla yapılan antlaşma (Uşi-18 Ekim 1912) ile Trablusgarp ve Bingazi İtalyanlara bırakılmıştır.²⁴⁴ Rusya'nın destek ve tavsiyesi altındaki balkan devletleri 1912'de bir ittifak kurarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Bu savaşta Osmanlı balkanlarda ağır yenilgiler almıştır. 30 Mart 1913'de imzalanan Londra Anlaşması ile Edirne dâhil Rumeli kaybedilmiştir. Edirne 23 Temmuz 1913'de Enver Bey öncülüğündeki kuvvetler tarafından yeniden alınsa da Rumeli elden çıkmıştır.²⁴⁵

2.4.3. Birinci Dünya Savaşı ve Ortadoğu'da Kaybedilen Topraklar

Batı'da ve Doğu'da Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu topraklar her zaman emperyalist devletlerin iştahını kabartmıştır. Müslüman Türklerin Hıristiyanlığın merkezi olan Avrupa'da bulunması, Ortadoğu'da ve Asya'da büyük topraklara ve güce sahip olması Osmanlı İmparatorluğu'nun hedef tahtasına konulmasına neden olmuştur. Avrupalılar kendi medeniyetlerinin Doğu'dan üstün olduğuna inanmakta ve sözüm ona barbar toplumların Avrupa'da ve zengin petrol yataklarına sahip Ön Asya topraklarında söz sahibi olmasını hazmedememişlerdir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce İtilaf Devletleri tarafında yer alma isteği reddedilmiştir. İttifak Devletleri'de önceleri Osmanlı İmparatorluğu'nu yanlarına almak istememişlerdir. Zaten dağılmanın eşiğinde ve toprakları paylaşılacak olan bir devletle ittifak kurmak Avrupalıların işine gelmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda hedefte olan tüm topraklar Batılılar nezdinde halen hedefdir, bu yerlere İstanbul ve Anadolu toprakları da dâhildir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Türk topraklarının nasıl paramparça edilmek istenildiği, Türklere yaşam imkânı tanınmaması günümüz olayları açısından da önemlidir. Terör

²⁴³ Hasan Tevfik Güzel, "Hasta Adam" Osmanlı Devleti Karşısında Başarı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı", *Vakanüvis-İnternational Journal of Historical Researches*, Vol.2, No.1.March 2017 s.78-118.

²⁴⁴ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.459.

²⁴⁵ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2017, s.269.

dâhil tüm enstürümanları kullanan emperyalist devletler Türklerin sahip olduğu tüm varlıklara göz koymuşlardır. Bundan yüz yıl evvel Ruslar neden Türklerle savaşmışsa halen aynı nedenler devam etmektedir, Avrupalılar ve ABD neden Türk topraklarını işgal etmek istemişse halen aynı nedenler geçerliliğini korumaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Şerif Hüseyin ve İngilizlerin yaptıkları gizli anlaşmalar, İngilizlerin Araplara devlet kurma sözü vermeleri, danışman olarak gönderilen subayların ajanlık faaliyetleri günümüzle irtibatlandırıldığında benzer vakaların tekrarlandığı görülmektedir. Yıllardır PKK terör örgütü ile Türkiye yıpratılmıştır ve tüm enerjisini terör olaylarında harcamıştır. Suriye’de ve Irak’ta yaşanan istikrarsızlıklar sonucu bu iki ülkenin Kuzeyi’nde Kürt Devleti kurma projesi hayata geçirilmek istenmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ayaklanmaları karşılığında kendilerine toprak vaad edilen Araplar gibi bugün de Türklere karşı ayaklanmaları karşılığında Kürtlere devlet kurma sözü verilmektedir. Kürt bölgelerinde danışman olarak görev yapan yabancı subaylar tıpkı Lawrence gibi ajanlık faaliyeti yürütmektedirler. Ruslar, ABD’liler, İngilizler ve Fransızlar Suriye’nin Kuzeyi’nde oluşturulacak bölgede söz sahibi olmak istemektedirler. Bu şekilde Ortadoğu’nun zengin petrol yataklarına yakın olmak, İsrail Devleti’nin varlığını garanti altına almak istemektedirler.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Gazze muharebeleri neticesinde Kudüs’ün ele geçirilmesine özel bir önem atfedilmiştir. İngiliz idareciler cephedeki komutanlarına Kudüs’ün Noelden önce alınması talimatını vermişlerdir. Kudüs’e giren İngiliz askerler kendilerini Haçlı Seferleri sırasında Kudüs’ü ele geçiren Hıristiyanlarla bir tutmuşlardır. Kudüs, Haçlı Seferleri döneminde ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ne kadar önemliyse halen aynı önemini korumaktadır. Kudüs’ün elde bulundurulması ve muhafazası Yahudiler ve Hıristiyanlar için hayati derecede önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye toprakları içerisinde bulunan Ermeni azınlıklar ayaklanmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bir devlet kurmanın eşiğine gelmişlerdir. Ermenilere olduğu gibi Kürtlere’de devlet kurma sözü verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki durumda olduğu gibi “Hasta Adam” durumuna düşüldüğünde aynı olaylar tekrar yaşanacaktır. Türkiye’nin başına musallat edilen terör belası Türkiye’yi hasta etmek için uygulanan başlıca unsurlardan biridir. Bu nedendir ki Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ortadoğu’da yaşananları bilmek gerekir.

İttihatçıların Osmanlı Devleti idaresine geldiği dönemde dünya hızla savaşa doğru ilerlemekteydi.²⁴⁶ 19. yüzyılın ilk yarısında Ruslar Kafkaslar'ın büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Yunanistan ve Sırbistan bağımsızlıklarını kazanmıştır. Osmanlı Sultanı'nın yenilik hamleleri Kırım Savaşı (1853-56) nedeniyle istenilen seviyede olmamıştır. 1870'lere gelindiğine Osmanlı Devleti'ne İngiliz Basınıncı "Hasta Adam" diye hitap edilmektedir.

Osmanlı'nın hâkimiyeti altındayken Avrupa devletlerinin eline geçen kıymetli topraklar ve azınlıkların bağımsızlık kazanması Osmanlı'yı dağılmaya mahkûm etmiştir. Bu durum çok önemli uluslararası siyasi bir meselenin de açığa çıkmasına neden olmuştur; "Şark Meselesi". Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığında Ortadoğu'nun siyasi varlığının nasıl şekilleneceği büyük devletlerden Britanya, Fransa ve Rusya'nın Şark Meselesi'ne bakış açısını oluşturmuştur. Süveyş Kanalı'nın güvenliği yani ticaret yolları İngiltere'nin vazgeçilmezidir, Doğu Akdeniz ve Levant Fransa'nın hâkim olmak için mücadele ettiği bir bölgedir. Rusya öteden beri Kafkaslar ve Hazar çevresini egemenliği altına almak, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını kontrol ederek Akdeniz'e inmek istemektedir.²⁴⁷ 1914'e gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu etnik ve dinî çizgilerle çizilmiş sınırlarla çevrili durumdadır. Ülke sınırlarında tahammül edilemeyecek değişimler olmuştur. Yalnızca 1878'den bu yana kaybedilen topraklar şunlardır: Romanya ve Karadağ 1878'de bağımsızlığını kazanmıştır, Kıbrıs aynı yıl Osmanlı egemenliğinde olmasına karşın Britanya yönetimi altına girmiştir, Ardahan, Batum ve Kars 1878'de Rusya'ya verilmiştir, Bosna-Hersek 1878'de Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilerek, 1908'de ilhak edilmiştir. Yenipazar Sancağı Osmanlı egemenliğinde ancak Avusturya askeri yönetimine girmiştir, Tunus 1881'de de facto Fransız protektorası olmuştur, Mısır 1882'de Britanya tarafından işgal edilmiştir, Girit 1912'de Yunanistan'a katılmıştır, Kuveyt 1899'da Britanya protektorası olmuştur, Bulgaristan 1908'de bağımsızlığını kazanmıştır. Trablusgarb ve Oniki Ada İtalya tarafından işgal edilmiştir. Batı Trakya 1912'de Bulgaristan ve Yunanistan'a verilmiştir. Chios/Sakız ve Mytilene/Midilli de dâhil olmak üzere Kuzey Ege adaları 1912'de Yunanistan'a

²⁴⁶ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2017, s.270.

²⁴⁷ Edward J. Erickson. *Dünya Savaş Tarihi, I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı (1914-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.10,11.

verilmiş, Arnavutluk bağımsızlığını kazanmıştır, Makedonya 1912-13'te Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın egemenliğine girmiştir.²⁴⁸

19. yüzyılda yaşanan güçlü sanayileşme, sermaye, sanayi ve üretim yönüyle Avrupa'yı Dünyanın merkezine oturtmuştur. Fransız ihtilalinin tetiklediği milliyetçilik akımı güç merkezlerini önemli ölçüde değiştirmiş ve ortaya yeni "ulus-devletler" çıkmıştır. İtalya ve Almanya milli birliklerini tamamlayarak güç merkezlerinin iki önemli unsuru haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in büyük devletlerin kendi aralarındaki çekişmeden yararlanarak Osmanlı Devleti'ni ayakta tutma ve varlığını sürdürme şeklindeki denge politikası aslında Osmanlı devletini rekabetin ve çatışmanın bir alanı haline getirmiştir. Bu gelişmeler Avrupa'da devletlerin bloklaşmasına neden olmuştur. Bir yanda Almanya ve Avusturya/Macaristan İmparatorlukları'nın Pan Germen Bloku ve yanlarında yer alan İtalya'yla birlikte oluşturdukları "Üçlü İttifak" vardır. Diğer yanda, Avusturya ile düşman olan ve Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadası ve Doğu Anadolu'daki topraklarını kendi genişleme alanı olarak gören Rusya, sömürgelerini kaybetmek istemeyen İngiltere ve Almanyadan intikam almak isteyen Fransa'nın oluşturduğu "Üçlü İtilaf" devletleri bulunmaktadır.²⁴⁹ Avusturya veliahdı Arşidük Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te bir grup Sırp subayın desteklediği anarşist bir genç olan Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi savaşı başlatan kıvılcım olmuştur.²⁵⁰

Franz Ferdinand'ın öldürülmesiyle birlikte Avusturya Sırbistan'a savaş açmıştır. Almanya, 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya 3 Ağustos 1914'te Fransa'ya savaş ilan etmiştir.²⁵¹ 3 Ağustosta Alman ordularının Belçika'ya girmesinin akabinde İngiltere, Almanya'ya 24 saatlik bir ultimatoma vererek Belçika'nın tarafsızlığının ihlalinin durdurulması istediler. Almanya'nın bu ultimatoma cevap vermemesi üzerine İngiltere 4 Ağustos 1914'te savaşa taraf olmuştur.²⁵² Osmanlı yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tüm üyeleri, Türkiye'nin en acil gündeminin güçlü bir Avrupalı müttefik bulma olduğu konusunda hem fikirdir.

²⁴⁸ Mustafa Aksakal, *Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul Bili Üniversitesi Yayınları, Aralık, 2010, s.5-8.

²⁴⁹ "I.Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti", **Hacettepe.edu**, Aralık 3, 2018 (Erişim) <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I5.pdf>, 03 Ocak 2019 s.1.

²⁵⁰ Erdoğan Aydın, *Osmanlı'nın Son Savaşı, Turan Hayalinden Sevr'e*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s.37.

²⁵¹ Birinci Dünya Savaşı Üzerine Panoramik Bir İnceleme, Aralık 3, 2018, (Erişim): <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I5.pdf>, 02 Ocak 2019 s.6,7.

²⁵² Burak Samih Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı'nın Erken Döneminde İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi" *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:9, 2009 s.51-87.

İngiltere, Fransa ve Rusya'ya yapılan çeşitli ittifak teklifleri bu devletler tarafından reddedilmiştir. Enver Paşa'nın 22 Temmuz 1914'te Almanya'ya yapmış olduğu ittifak teklifi de Almanlar tarafından kabul edilmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya da yalnız bir devlet olduğu kesinleşmiştir. Hiçbir büyük güç onunla birlikte olmak istememektedir. 23 Temmuz 1914'te savaş bunalımının ortaya çıkması, Alman hükümetini Türkiye'nin müttefiklik teklifine yeniden bakmasına yöneltmiştir. Kayzer II. Wilhelm 24 Temmuz 1914'te Enver Paşa'nın ittifak teklifinin incelenmesini istemiştir. Gerçekte Türkler savaşa girmek istememekteydi ancak tarihin akışı neyi gösterir bilinmezdi. 2 Ağustos 1914'te Jön Türkler Almanlarla ittifak anlaşmasını yaptılar. Anlaşmanın gizli tutulması karara bağlanmıştı.²⁵³ Almanlarla yapılan gizli anlaşmaya rağmen Osmanlı Devleti hemen savaşa girmemiştir. Bir hükümet bildiriyle tarafsız olduğunu ilan etmiş ve aynı zamanda genel seferberlik çağrısı çıkarmıştır. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni bir an evvel savaşa sokması için yaptığı baskılar devam etmiştir.²⁵⁴ İttihat ve Terakki hükümetinin baş etmek zorunda olduğu, ardı ardına gelişen 1914 yazı olayları Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine yol açmıştır.²⁵⁵

Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın yer aldığı İttifak devletleri yanında I. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, kendi toprakları üzerinde Kafkas, Çanakkale, Filistin, Hicaz, Yemen ve Irak Cephelerinde, Avrupa topraklarında ise Galiçya, Romanya ve Makedonya Cephelerinde savaşmıştır.²⁵⁶ 3 Kasım 1914'de Çanakkale açıklarında bulunan Britanya donanması boğazda bulunan Türk kalelerini bombardıman altına almıştır. 6 Kasım'da Ruslar Kafkaslar'dan Erzurum Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunan Köprüköy bölgesinden şiddetli bir saldırı başlatmışlardır. Aynı gün Britanya, Hindistan ordusunun kuvvetlerini Şattül Arab'a yani Basra'ya çıkarmıştır. İngilizler 20 Kasım 1914'de Basra'yı ele geçirmiştir. Kasım ayı sonlarında İngilizler Aşağı Mezopotamya'da önemli kazanımlar elde etmişler ve burada mevzilenmişlerdir.²⁵⁷ Savaşın sonraki safhalarında Türk'ler Basra'yı, İngilizler'de Bağdat'ı almak için savaşmıştır.

²⁵³ David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.47, 56.

²⁵⁴ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.467,468.

²⁵⁵ Edward J. Erickson., *Dünya Savaş Tarihi, I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı (1914-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.23.

²⁵⁶ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.469.

²⁵⁷ Edward J. Erickson., *Dünya Savaş Tarihi, I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı (1914-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.28,29.

Bir yandan Ruslar'ın diğer taraftan İngilizlerin taarruzları neticesinde Ruslar durdurulmuş ancak İngilizler 11 Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirmişlerdir. Türk Kuvvetleri Bağdat'ı ele geçirmek için, İngilizler'de Musul'u almak amacıyla mücadele etmişler ancak her iki tarafta istediğini alamamıştır. Türk kuvvetleri Mondros Mütarekesi'ne (30 Ekim 1918) kadar Musul'u savunmuştur. İngilizler Mütareke hükümlerini gerekçe göstererek 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmişlerdir.²⁵⁸

27 Mayıs 1915'te²⁵⁹ "Tehcir Kanunu" çıkartılarak. Türk kuvvetlerinin geri bölgesi sağlama alınmaya çalışılmıştır. 1915 yılı sonunda doğudaki kuvvetlerini güçlendiren Ruslar Erzurum ve Muş'u ele geçirmişlerdir. 1916'da Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Ekim – 1917'de yaşanan Rus ihtilali neticesinde 16 Aralık 1917'de Ruslarla Erzincan Mütarekesi yapılmıştır. Anlaşma gereği Doğu Anadolu boşaltılmış ancak bu seferde Ermeniler bu bölgelerde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Ermenilerin bölgedeki hâkimiyetini kırmak isteyen Türk ordusu Şubat-1918'de karşı bir harekâtla bölgeyi kontrol altına almıştır. Sovyetlerle 3 Mart 1918'de yapılan Brest Litovsk Antlaşmasıyla Kars, Ardahan ve Batum vilayetleri Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. Türk ordusu Hazar denizi kıyılarına kadar ilerlediyse de Mondros Mütarekesi'nden sonra savaşın başladığı yere 1914 sınırlarına tekrar dönmüştür.²⁶⁰

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılmasından sonra, hayati önemdeki Süveyş Kanalı'nın güvenliğinden edişe etmekteydi. Süveyş Kanalı İngiliz sömürge imparatorluğunun vazgeçilmez bir hattıydı. İngiltere'nin Ana Vataniyle Hint Okyanusu'ndaki sömürge topraklarını birbirine bağlayan Mısır, bölgede İngiltere'nin ana direği konumundaydı. Süveyş Kanalı ve Mısır'ın Almanlarla birlikte olan Türklerin eline geçmesi İngilizlerin kâbusu olmuştu.²⁶¹ Enver Paşa Mısır'a bir harekât yapmak için Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşa'yı 18 Kasım 1914'te Filistin Cephesine görevlendirmiştir. Harekât yapılacak olan Mısır'daki İngiliz ordusu Osmanlı Kuvvetlerinden beş kat daha üstündür. 2-3 Şubat

²⁵⁸ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.476,477.

²⁵⁹ Ahmet Altıntaş, "Osmanlı İmparatorluğunun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Haziran 2005, s.80-86.

²⁶⁰ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.470.

²⁶¹ Yaşar Semiz, "18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14, 2003 s.221-247.

1915'te yapılan Birinci Kanal Harekâtı başarılı olamamıştır.²⁶² 26 Temmuz 1916'da dördüncü ordu emrindeki Alman subayı Von Kress, ikinci bir kanal seferine teşebbüs etmiş ancak sonuç değişmemiştir.

I.ve II. Kanal harekâtındaki başarısızlıkların ardından, İngilizler çözü geçerek Sina Yarımadası'nı tümüyle ele geçirmek istemişlerdir. 22 Aralık 1916'da Elaşir'i İngilizlerin eline geçmiştir. Buradaki Türk birlikleri Gazze-Şeria-Birüssebi hattına çekilerek savunma düzeni almışlardır.²⁶³ Ermeniler gibi birçok Arap milliyetçisi de Jön Türkler'in politikalarından hoşlanmamışlardır. Pan-Arap milliyetçilik fikri gittikçe popüler hale gelmiştir. Enver ve Cemal Paşalar bölgenin önde gelen aşiret liderleriyle görüşerek durumu kontrol altında tutmaya çalışmışlar ancak Hicaz Kralı Şerif Hüseyin bin Ali ile anlaşmak mümkün olmamıştır. Zaten Şerif Hüseyin Türklere karşı bir isyan hazırlığı başlatmıştır. Hüseyin'in kuvvetleri Mekke ve bazı Kızıldeniz limanlarını elde etmek amacıyla ilerlemektedir. Şerif Hüseyin İngilizlerden istediği yardımı fazlasıyla almıştır. İngilizler para ve silah yanında operasyonları koordine etmek amacıyla aralarında T.E.Lawrence'nin de bulunduğu danışmanlarda göndermiştir.²⁶⁴

Mısır'ın İngiliz Valisi Mc Mahon İngiltere adına hareket ederek Şerif Hüseyin'in toprak taleplerinin bir kısmını kabul etmiştir. Şerif'e göre Arap ülkelerinin sınırı; İskenderun'dan güneye doğru Refah'ta Mısır sınırı ve Tih Çölü, Kızıldeniz ve batıya doğru Babü'l Mendib, doğuda Maskat ve Umman, kuzeye doğru Bahreyn ve Kuveyt, daha yukarıda Basra Vilayeti ve İran sınırı, yine kuzeyde Arap bölgelerinin Kürt bölgeleriyle birleştiği yerler ve batıya doğru Cizre ve Musul'u içine alarak Halep'i güneyde bırakan ve İskenderun'a kadar olan bölgedir.²⁶⁵ İngilizlerle işbirliği yapan Mekke Emiri Şerif Hüseyin 5 Haziran 1916'da Arap isyanını başlatmıştır. Mekke'de Şerif Hüseyin, Medine'de Şerif'in oğulları Faysal ve Ali, Taif'te Abdullah ve Cidde'de aynı zamanda bir Türk olan annesi Zeyd saldırıya geçmişlerdir. Cidde, Taif ve Mekke kısa süre içerisinde Şerif Hüseyin'in eline

²⁶² Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşında Gazze'yi Nasıl Kaybettik" , s.128, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 55, Güz 2014 s.125-176.

²⁶³ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.475.

²⁶⁴ Edward J. Erickson., *Dünya Savaş Tarihi, I.Dünya Savaşında Osmanlı (1914-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.162,163.

²⁶⁵ Sümeyye Bektaş, Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Filistin Cephesi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tarih Ana Bilim Dalı, s.43.

geçmiştir.²⁶⁶ Osmanlı ordu yönetimi Medine'den geri çekilme kararı almıştır. Oluşan yeni durum karşısında Mustafa Kemal Paşa'ya Hicaz Kuvvei Seferiye Komutanlığı teklif edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Hicaz Kuvvetleri Komutanlığını kabul etmemiş ve Fahrettin Paşa'nın görevine devam etmesinin daha isabetli olduğunu bildirmiştir.

Fahrettin Paşa, İngilizlerin teslim olma isteğini reddederek son fişegine, kanının son damlasına kadar kutsal mekânı savunacağını bildirmiştir. İstanbul'dan gelen Medine'nin boşaltılması emrine inanmamış ama karargâhının ısrarı üzerine, teslim olmak üzere 8 Ocak 1919'da Medine'de bulunan Ravza-i Mutahhare'ye gitmiş, 12 Ocak 1919'a kadar Peygamber Efendimizin mezarının yanında yatmıştır. 12 Ocak 1919'da teslim olmuştur.²⁶⁷ İngilizler Sykes-Picot Antlaşmasını uygulamak, Filistin'i işgal ederek Yahudilere verdikleri Filistin'de yurt edinme sözünü uygulamaya koymak, Suriye'yi ele geçirmek amacıyla Gazze'yi elde etmek istemişlerdir.²⁶⁸

31 Ekim 1917'de İngilizler saldırıya geçmiş ve Gazze –Birüssebi Meydan Savaşı olmuştur. İngilizler bu savaşta başarılı olmuşlardır. Türk Kuvvetlerini Kudüs-Yafa hattına kadar geri çekilmek zorunda bırakmışlardır.²⁶⁹ İngilizler esas taarruzlarını Kudüs'ü ele geçirmek için yapmışlardır. 7 Aralık 1917'de İngilizler Kutsal Kentin çevresindedir. 11 Aralık 1917'de Kudüs düşmüş ve İngiliz komutan Allenby şehre Babü-l Halil'den (Yafa Kapısı'ndan) yürüyerek girmiştir.²⁷⁰ İngilizler tüm hızıyla ilerleyerek, 8 Ekim'de Beyrut'u, 16 Ekim 1918'de Humus'u ele geçirmişlerdir. 19 Ekim'de Hama, 25 Ekim 1918'de Halep İngilizlerin eline geçmiştir. Bu tarihlerde Lawrence ve Faysal Hüseyin Şam'a kadar gelmişlerdir, amaçları Suriye'de bağımsız bir Arap varlığı sağlamaktır. 31 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile savaş son bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın savunma yaptığı

²⁶⁶ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 55, Güz 2014, s.125-176.

²⁶⁷ Sümeyye Bektaş, "Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Filistin Cephesi", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tarih Ana Bilim Dalı, s.51,52.

²⁶⁸ Cemal Kemal, Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 55, Güz 2014, s.125-176.

²⁶⁹ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.475.

²⁷⁰ Edward J. Erickson, *Dünya Savaş Tarihi, I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı (1914-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011,s.179.

İskenderun-Cerablus hattı Türk Kurtuluş Savaşı'nda milli sınır olarak kabul edilmiştir.²⁷¹

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Boğazlar müttefikler tarafından işgal edilip, ordu terhis edilecektir. Savaş gemileri, limanlar ve silahlar itilaf devletlerine teslim edilecektir. Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek olayların meydana gelmesi durumunda ülkenin her hangi bir ilini veya sancağını işgal edebileceklerdir. Vilayet-i Sitte yani Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis'te bir karışıklık çıkması durumunda itilaf devletleri buraları da işgal edeceklerdir. Bu yerler İngiliz metninde Ermeni vilayeti olarak telaffuz edilmiştir. Kafkas cephesinde 1914 sınırlarına dönecek, Arap vilayetlerindeki Türk birlikleri itilaf devletleri ordularına teslim olacaklardır.²⁷²

İngilizler antlaşma hükümlerini gerekçe göstererek, 3 Kasım 1918'de Musul'u, 9 Kasım'da İskenderun'u, 10 Kasım'da Boğazları teslim almak üzere Çanakkale'yi işgal etmişlerdir. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemileri 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiş böylece İstanbul fiilen işgal edilmiştir. Adana, Mersin, Osmaniye ve Dörtüol Aralık 1918'de Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. İngilizler Antep, Batum ve Konya istasyonunu işgal ettikten sonra, Ocak ve Şubat 1919'da Bilecik ve Maraş'ı, Mart'ta Urfa, Merzifon ve Samsun'u, Nisan 1919'da Kars'ı işgal etmişlerdir. Antalya 28 Mart 1919'da, Kuşadası 4 Mayıs'ta, Bodrum, Fethiye ve Marmaris 11 Mayıs'ta İtalyanların işgaline uğraşmıştır. İzmir ise 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.²⁷³ Mondros Mütarekesi'nin uygulanış şekli, galip devletlerin Türkiye'yi tamamen ortadan kaldırma çabalarını açıkça göstermekteydi. İşgale uğrayan yerlerde durum hiç iç açıcı değildi, azınlıklar pervasızca Türklere saldırıyor ve işgalciler Türklere esir muamelesi yapmaktaydılar.²⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin tesliminden sonra parçalanma tehlikesinin ve halka yapılan zulümlerin artmasıyla, memleketin çeşitli yerlerinde birbirinden bağımsız yurtsever örgütleri doğmaya başlamıştır. Bu örgütler buldukları yörelerin dokunulmazlığını korumak için kurulmuşlardı. 1918 yılı Ekim ve Kasım aylarında,

²⁷¹ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.476.

²⁷² Nihat ERİM, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt:1, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Ankara, 1953, s.520-524.

²⁷³ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.485.

²⁷⁴ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014, s.66.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Heyeti Osmaniyesi, İzmir Müdafaai Hukuku Osmaniye Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Manisa'da Hür Vatan, Vilayeti Şarkıye Müdafaai Hukuk Cemiyeti, Trabzon ve Havalisi Âdemi Merkezîyet Cemiyeti, Milli Kongre vb. adlarındaki dernekler peşi sıra kurulmuşutr. 1919 yılı baharından itibaren Müdafaai Hukuk Dernekleri tüm illerde kurulmaya başlanmıştır.²⁷⁵ Mebusan Meclisinin feshedilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, kendisi gibi vatansever komutanlarla yaptığı görüşmeleri sıklaştırmıştır. İstanbul Şişli'deki bir toplantıda, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, İsmail Canbulat Bey, Ali Fethi Bey, İsmet Bey ve Kazım Karabekir Paşa bir araya gelerek İstanbul'da yapılacak bir şey kalmadığı, önemli görevlere atanarak Anadolu'ya geçilmesi gerektiği fikri hâkim olmuştur.²⁷⁶

2.4.4. Ortadoğu'da Osmanlı Topraklarının Batılı Ülkelerce Paylaşılması

Birinci Dünya Savaşı'nı bitirmek amacıyla yapılan anlaşmalar yenilen devletlere ve dünya düzenine o kadar aykırıydı ki bir savaşı bitirmekten çok yeni savaşlar hazırlama belgeleri haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılarak topraklarının Avrupa devletleri tarafından parçalanması ve himayeleri altına alınması sonrasında meydana gelecek birçok sorunun da kaynağı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Doğu Sorunu'nun merkezindedir, yani Ortadoğu'da yaşanacak olan güç mücadelesinin tam ortasındadır. Yapılan anlaşmalar ve planlar bunları yapanların düşünceleri doğrultusunda evrilmemiş ve Yirminci Yüzyılda ki çoğu sorunun kaynağı haline gelmiştir. Batıların ortaya attıkları ve çözmek için tabiata aykırı planlar yaptıkları Şark Meselesi halen çözülememiştir. Aslında Şark Meselesi'ni çıkaranlarda batıların ta kendisidir. Balkanlara, Kafkaslara, Fırat-Dicle Havzasına, İsrail, Lübnan ve Filistin'in durumuna, terör örgütlerinin İslam coğrafyasındaki seyirlerine baktığımızda Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli anlaşmaların ve sonuçta yapılan toprak paylaşımının ne denli menfi sonuçlar doğurduğu açık bir şekilde görülmektedir.²⁷⁷

²⁷⁵ Abdula Mardanoviç Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi, 1918-1923*, Çeviri: Ataoğul Behramoğlu, Epsilon yayıncılık, İstanbul, 2007, s.75

²⁷⁶ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s.95.

²⁷⁷ Edward J.Erickson, *Dünya Savaş Tarihi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.218.

2.4.5. Şark Sorunu

Tüm Avrupa'yı etkisi altına alan ve Rusya'yı ele geçirmek üzere olan, Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart, Moskova'yı ele geçirmek üzere çıktığı seferde şiddetli kışa yakalanmış ve ordusu büyük bir yenilgi almıştır. Bu yenilginin akabinde, Rusya ve müttefikleri Avusturya, Prusya ve İngiltere Fransa ordusu ile Dresdde, Laypsika, Ren boyunda ve Fransa'da birbuçuk yıl kadar savaşarak Napolyon'un ordusunu bozguna uğratmışlardır. Napolyon istifa etmek zorunda kalmış ve galip devletlerin isteği ile Elba adasına sürülmüştür. Ayrıca Fransa Krallığına 18. Lui getirilerek ağır şartlar içeren bir anlaşma imzalatılmıştır (30 Mayıs 1814). Fransa bu anlaşmayla birlikte yirmiüç yıldan beri fetettiği topraklardan çekilecektir. Bu yeni durumda Rusya, Prusya, Avusturya ve İngiltere Avrupa'nın haritasını istedikleri gibi yeniden tanzim için Viyana'da bir kongre toplamışlardır. Bu kongrede alınacak olan kararlar yalnızca galip devletlerin hukuku lehine olup, kazanılan savaşta faydaları olan ve mücadele eden diğer küçük devletlerin hakları göz önüne alınmamıştır.²⁷⁸

Yeni şekillenen Avrupa'nın bu durumu I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Viyana Kongresi'nde gelişen yeni durumlardan biride Şark Meselesi'dir. Şark Meselesi kavramı siyasi bir anlam kazandırılarak Rusya Çarlığını temsil eden temsilciler tarafından kongrenin diğer katılanlarının dikkatini Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Hıristiyan nüfusa çekmek amacıyla kullanılmıştır.²⁷⁹ Bu tarihten itibaren Şark Meselesi; Osmanlı İmparatorluğu bakiyesi olan Ortadoğu ve Anadolu topraklarının Batılılar tarafından nasıl paylaşılacağı ve kullanılacağı kavramı ile eş anlamda kullanılmıştır. Emperyalist devletlerin bir şekilde ele geçirmek istedikleri bu topraklarda yaşayan milletlerin çoğunluğu Müslümandır. Bu nedenle şark meselesi Hıristiyanlıkla İslamın, Hilalle Hac'm, Batı'yla Doğu'nun meselesi olarak tanımlanabilir. Ana ekseninde Müslüman Türk milleti ve devleti, sosyal, ekonomik, sanayi, kültür ve siyasi açıdan etki altına alınarak, Asya derinlerine sürülmek hatta yok edilmek istenilmektedir.²⁸⁰

²⁷⁸ Salih Münür Çorlu, "Viyana Kongresi (Eylül 1814-Haziran1815)" *Yeni Türk Mecmuası*, TT 583972 s.1.

²⁷⁹ Emre Kurt, "Şark Meselesi Çerçevesinde ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi", *Adnan Menderes Üniversitesi*, Aydın, 2014, s.12.

²⁸⁰ Emruhan Yalçın, "Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası", *Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4, 2015 s.75-104

2.4.6. İngilizlerin Ortadoğu Planları

Ortadoğu'da İngiliz politikası, Lord Kitchener'in Ortadoğu ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki planlarıyla şekillenmiştir. Lord Kitchener, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Mısır Valiliği yapmış, 28 Temmuz 1914'te Avrupa'da savaş başladıktan sonra 6 Ağustos 1914 - 6 Haziran 1916 tarihleri arasında Savaş Bakanlığı yapmıştır.²⁸¹ Kitchener ve arkadaşları Halife'nin Müslümanlar üzerindeki etkisini kullanmak istemişlerdir. Onlara göre Halife satın alınabilirdi. Ayrıca savaş sırasında Halife tüm Müslümanları İngilizlere karşı mücadeleye yönlendirebilirdi. Halife İngilizler haricinde başka bir devletin himayesine girerse İngiltere'nin Hindistan, Mısır ve Sudan'daki varlığı tehlikeye düşebilirdi. Kitchener tüm olasılıkları hesap etmek istemiştir. Kitchener, savaştan sonra İngiltere tahakkümünde olacak bir halife arayışına girmiştir. Muhammed Araptı, bu durumda yeni Halife'de Arap olmalıydı. Zaten ancak bu durumda Halife'ye söz geçirebileceğini ve yönetebileceğini düşünmekteydi. Bunun için en uygun adayın Mekke Emiri Hüseyin olduğu kanaatine varmıştır. Mekke Emiri ile irtibata geçilerek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve müstakil bir devlet kurmaları durumunda, İngiltere'nin onların kuracakları devleti dış tehditlere karşı savunabileceğini bildirmiştir. Aslında İngiltere'nin asıl amacı Arapların müstakil bir devlete sahip olması değil Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir ayaklanma çıkartmak ve bu durumdan istifade etmektir. Kitchener, savaşta olduğu gibi dahada önemli gördüğü savaştan sonraki durum içinde Arabistan'a rol biçmiştir. O'na göre savaş sırasında Almanlara karşı Arap bir Halifenin büyük bir faydasını görebilirdi, savaş sonunda ise, Rusya'nın Ortadoğu'da iddia edeceği haklara karşı yine kendi himayesindeki Halife'nin statüsünü kullanacaktır.²⁸²

İngilizlerle anlaşan, Mekke Emiri Haşimi soyundan gelen, Şerif Hüseyin kendisine biçilen rolü yerine getirmiş ve İngilizlerin desteği ile Osmanlı'ya karşı ayaklanmıştır. Operasyonların koordinesi amacıyla danışmanlarda Şerif Hüseyin'le çalışmaya başlamışlardı. Bu danışmanların en ünlüsü T.E. Lawrence'dır. Başka İngiliz ve Fransız danışmanlarda olduğu halde Lawrence, "Arabistanlı Lawrence"

²⁸¹ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik?", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:55, Güz 2014, s.125-176.

²⁸² David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.86,91,92.

olarak bilinir. Bir akademisyen ve arkeolog olan bu İngiliz ajan sayesinde İngilizler Şerif Hüseyin'in birliklerini kendi emelleri doğrultusunda kullanmayı bilmişlerdir.²⁸³

Kitchener'in tanzim ettiği savaş sonrası Ortadoğu planında, yeni ilhak edilmiş olan Kıbrıs adası sayesinde, Hindistan karayolu Fransa ve Rusya'nın müdahalesine karşı korumuş olacaktı. Kıbrıs'ın karşısında bulunan ve Asya kıtasının tabii limanı olarak gördüğü İskenderun'u alarak, ele geçireceği Mezopotamya'ya bir demir yolu inşa edecekti. Mezopotamya bölgesinde geniş petrol yatakları olduğuna inanılıyordu (bu durum kanıtlanma aşamasındaydı). Kitchener ve onun gibi düşünener Fırat ve Dicle'nin suladığı, Mezopotamya'nın işlenilebilecek, verimli tarım arazilerine sahip olduğunu bilmekteydi. Ancak dahada önemlisi bu bölgenin elde edilmesiyle, Akdeniz'den Basra Körfezi'ne kadar ulaşan demiryolu ile Hindistana asker gönderip getirmek kolaylaşacaktı. İngiltere'nin bu bölgeyi ele geçirememesi durumunda Rusya'nın bu fırsatı kaçırmayacağından korkulmaktaydı. Tüm bu durumlar yanında, Siyonizmin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma fikrinin değerlendirilmeye alındığı da anlaşılmaktadır.²⁸⁴

İngiltere'nin Ortadoğu'daki amaçlarının neler olduğu ve yapılması gerekenlerin belirlenmesi amacıyla de Bunsen komitesi kurulmuştur. De Bunsen komitesi 8 Nisan 1915'te başladığı çalışmalarını 30 Haziran 1915'de tamamlayacaktır. Sir Mark Sykes, komitede Savaş Bakanı Kitchener'in özel temsilcisidir. Sykes uzun yıllar Ortadoğu bölgesinde seyahatler yapmış, İstanbul'da dört yıl elçilik görevinde bulunmuştur. Savaş başladığı sıralarda Churchill'e bir mektup yazarak Türkiye aleyhine çalışmalar yapabileceğini, hatta yerliler diye tabir ettiği bir kısım halkı ayaklandırabileceğinden bahsetmiştir. Sykes'in etkin olduğu de Bunsen komitesi yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, Osmanlı İmparatorluğunu beş büyük özerk vilayete parçalıyordu. Suriye, Filistin, Ermenistan, Anadolu ve Cezire-Irak (Mezopotamya'nın Kuzeyi ve Güneyi). Bu taksimata göre, Akdeniz'den Basra Körfezi'ne kadar olan bölgeye İngilizler hâkim olacaktı. Sykes 1 Nisan günü arkadaşı ve Türk yanlısı olarak bilinen parlamento üyesi Aubrey Herbert'e yazdığı mektupta şunları dile getirmiştir;

²⁸³ Edward J. Erickson, Çeviri: Sare Levin Atalay, *Dünya Savaş Tarihi, I. Dünya Savaşında Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.163.

²⁸⁴ David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.122, 123.

Mektubundan hala Türk yanlısı olduğunu anladım...Politikan tümüyle yanlış. Türkiye diye bir şey artık var olmamalı. İzmir Yunanlıların olacaktır. Adana İtalyan, Güney Toroslar ve Kuzey Suriye Fransız, Filistin ve Mezopotamya İngiliz ve geri kalan, İstanbul'da dâhil Rus... Ayasofya'da Te Deum ve Ömer Camii'nde bir Nunc Dimittis okuyacağım. Bunu bütün kahraman küçük uluslar şerefine Galce, Lehçe, Keltçe ve Ermenice okuyacağız...

İngiltere'nin Ortadoğu'da yürüteceği planın uygulanmasında Fransa'nın siyasi ve askeri desteğine ihtiyacı vardır. Zira müttefiklerin Ortadoğu'ya yeteri kadar askeri güç kaydırmaları o kadar da kolay değildir. Batı cephesinde Almanlarla karşı büyük bir güç bulundurmaları zorundadırlar. İngiliz hükümeti Ortadoğu'ya güç kaydırılması ve Ortadoğu'daki planları ile ilgili Fransa ile görüşmeye başlamıştır. Fransızlardan geleceğin Suriye sınırlarını belirlemek üzere bir heyet görevlendirmesi istenmiştir. Bu çağrıyla birlikte Fransa, Rusya ve daha sonra İtalya'yla, Sykes-Picot-Sazanov Anlaşması'nın ve bunu takip eden diğer gizli anlaşmaların yolu açılmıştır. Fransa'yı temsilen görevlendirilen François Georges Picot, Londra'ya gelmiş ve görüşmelere 23 Kasım 1915'te başlamıştır.²⁸⁵ Picot Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Beyrut'ta konsolosluk görevi yürütmüştü. Bu görevi sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık arayışlarında olan ve Fransa'dan yardım isteyen Araplarla iletişim kurmuştu. Kapıda bir savaş belirlediğini gören Picot, Yunanlılardan temin ettiği silah ve cephaneyi Lübnan Hıristiyanlarına aktarmıştı. Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa girmesi sonucu Beyrut'tan ayrılan Picot'un bağımsızlık arayışlarında olan Arap aydınlarla yaptığı yazışmalar deşifre olmuş, bu aydınlardan bir kısmı idam edilmiştir.²⁸⁶

2.4.7. Sykes – Picot Antlaşması

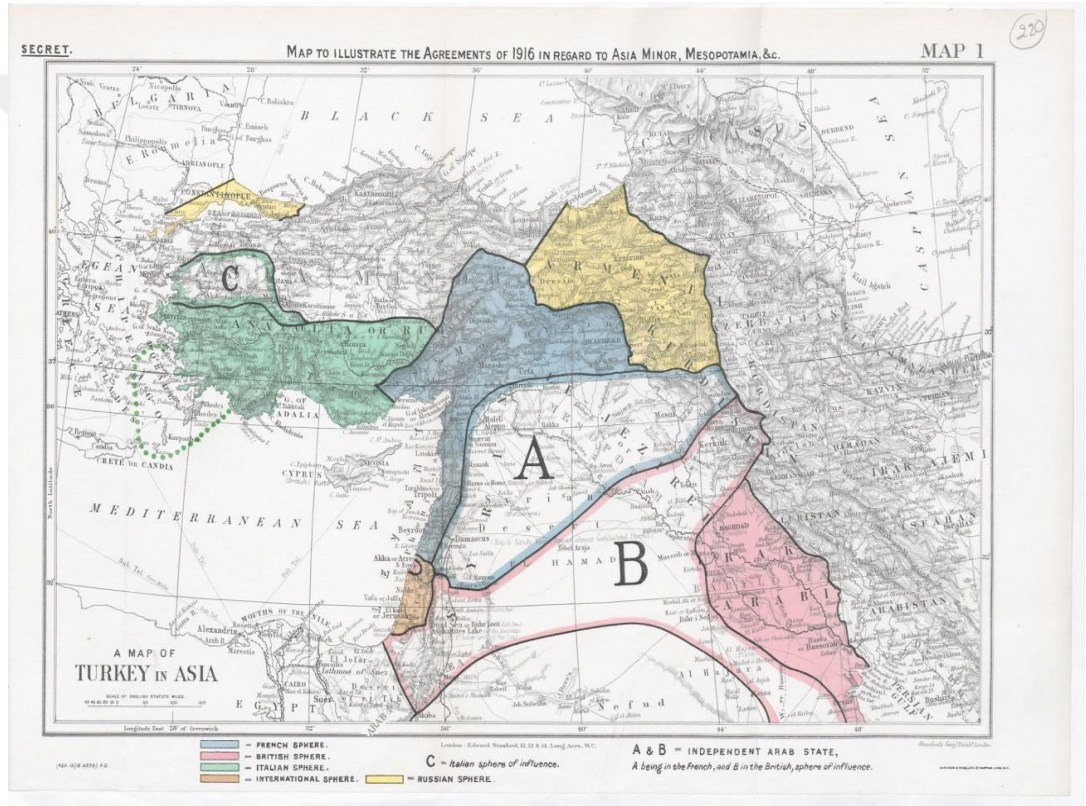
İngilizler, Picot'un düşündüğü üzere tüm Suriye üzerinde Fransa'nın tam bir hakimeyet kurma isteğinden taviz verilmeyeceği konusunda endişeliydiler. Fransızlar ise Suriye ve hatta Lübnan'ın kıyılarında bile kendilerine hak verilmeyeceğinden korkmuşlardır. Sonunda her iki tarafta karşılıklı olarak taleplerini elde ettiler. Lübnan Fransa'nın yönetimine bırakılacaktı ayrıca Suriye'nin diğer bölgelerinde de imtiyazlara sahip olacaktı. Mezopotamya'nın iki gözde vilayeti Basra ve Bağdat,

²⁸⁵ David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.126,128,159,160.

²⁸⁶ François Georges Picot Kimdir? *Analiz Ortadoğu*, Kasım 11, 2018. (Erişim) <https://www.akademikparadigma.com/sykes-ve-picot-kimdir/>, 10 Ocak 2019.

İngilizlerin yönetiminde olacaktı. Akka ve Hayfa limanları İngilizlerin olacak, bölgenin geri kalan kısmı uluslararası bir yönetime bırakılacaktır. Filistin'in uluslararası bir yönetimle idare edilmesi kararlaştırılmıştır. İngiliz ve Fransızların doğrudan yönetimleri altında olan bölgeler ve Filistin haricindeki Ortadoğu'da bir Arap devleti ya da konfederasyonu oluşturulacak, bunlar sözde bağımsız ancak İngiliz ve Fransızların mandası konumunda olacaklardır. Paylaşımı gösteren bir harita da tanzim edilmiştir.

Harita 2: İngiliz Arşivinde Yer Alan Sykes-Picot Antlaşması'nı Gösterir Harita.

Kaynak: CAB 24/45/17, 14 Mart 1918.

Anlaşma 03 Ocak 1916'da tamamlanmıştır ve Arap isyanının başlaması ile yürürlüğe girecektir.²⁸⁷ Genel bir çerçeve ile özetlenecek olursa Lord Kitchener'in Ortadoğu politikası; Araplarla işbirliği yapılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun kolay yönetilebilecek parçalara ayrılması, Fransa ve Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığının sınırlandırılması, Almanya'nın Ortadoğu'dan uzaklaştırılması, bölgede yerel

²⁸⁷ David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.162

prenslikler veya krallıklarla yönetilen İngiltere mandasında (sömürge) devletler kurulması olarak izah edilebilir.²⁸⁸ Anlaşmanın diğer önemli maddeleri şunlardır; 1. Basra Körfezi'nde İngiltere'nin egemenliğinin arttırılması, 2. Türkiye'ye ait bölgelerde İngiliz ticaretine yönelik menfi durumların önlenmesi ve İngiliz ticaretinin mevcut pazar alanının güçlendirilmesi, 3. İngiliz çıkarlarına muhalif düşmeyecek şekilde, Mekke Şerifi Hüseyin'e ve diğer Arap Şeyhleri ile yapılan anlaşmaların gereğinin yapılması, 4. Sulama alt yapısının oluşturulması ve petrol başta olmak üzere iktisadi teşekküllerin güvenliğinin sağlanması, 5. Mezopotamyada tahıl üretiminin arttırılması ve geliştirilmesi, 6. Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz' de İngilterenin her türlü çıkarının korunması ve iletişim güvenliğinin sağlanması, 7. Kutsal yerleride içine alan Arabistan'ın bağımsız Müslüman yönetime bırakılması, (İngiliz etkisinde bir yönetim olarak düşünüldüğü açıktır), 8. Ermenistan'ın lehine bir anlaşmaya gidilmesi ve Hıristiyan âleminin kutsal yerleri Filistin ve Kudüs konusunda uzlaşılması.²⁸⁹

Sykes-Picot Antlaşmasının Ortadoğu'daki sonuçları oldukça vahimdir, yüzyıllarca aynı siyasi, sosyal ve kültürel iklimde yaşamayı bilmiş Türkler ve Araplar birbirlerinden ayrılmışlardır. Araplar kendi aralarında İngiliz ve Fransız mandası altında parçalanmışlardır. Dinleri, dilleri ve ulusları hatta yaşadıkları toprak parçaları bir bütün olsa da Avrupalıların yapmış oldukları gizli anlaşmalarla ve konferanslarla sömürge devletlere ayrılmışlardır. Filistin, Transüdü, Irak, Suriye ve Lübnan bu parçalanmadan doğan yapay birimler olmuştur. Aslında sömürgeci paylaşım, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki Kuzey Afrika topraklarında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlamıştır, Mısır, Sudan, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas emperyalist yayılcı Avrupa devletlerinin denitimi ve sömürgesi altına girmiştir. Ondokuzuncu yüyyılda Kuzey Afrika'da uygulanan sömürgeci politica, Sykes – Picot Antlaşmasıyla Ortadoğu'da da uygulanabilir hale gelmiştir.²⁹⁰

Paris'te 1919 yılında yapılan toprak paylaşımının temeli Sykes-Picot Antlaşmasına dayanmaktadır. Aralık 1917 yılında yayımlanan Balfour Deklarasyonu ise Sykes-Picot Antlaşmasını daha da vahim hale getirmiştir. Bu bildirge Araplara, Osmanlı Devletine karşı ayaklanma çıkarmalarının diyeti olarak buldukları

²⁸⁸ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik?" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.55, Güz 2014, s.125-176.

²⁸⁹ İsmail Şahin, vd. , "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu:Sykes-Picot Antlaşması", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3017, Number:38,Autum II 2015, s.241-262.

²⁹⁰ Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.17.

topraklardan çıkarılmama ve haklarını koruma güvencesi vaat ederken Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde çeşitli ülkelerde dağınık şekilde yaşamlarını sürdüren Yahudilere de Siyonist bir devlet sözü vermiştir. Ermenilerde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yaptıkları faaliyetlerin semeresini görmüşler, Fransızlardan Doğu illerinde kurulmak üzere bir devlet sözü almışlardır. 1919 yılında imzalanan Versailles Barış Antlaşması'nda vücuda getirilen manda sisteminden, Osmanlı İmparatorluğu'da etkilenmiş, müttefik orduların işgal ettiği Osmanlı Devleti'ne ait toprak parçaları da manda sistemine dâhil edilmiştir. İngiliz ve Fransızlar Sykes-Picot Antlaşmasını Nisan 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda onaylayarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu antlaşma dâhilinde parçalamışlardır. 10 Ağustos 1920'de Osmanlı İmparatorluğu'nun imzaladığı ve savaşı bitiren Sevr Antlaşmasıyla Arabistan, Mezopotamya, Filistin ve Suriye'nin de içinde bulunduğu Türk nüfusu barındırmayan toprakların tamamına yakını Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Bu antlaşmayla Anadolu toprakları üzerinde, Ermenistan ve Kürdistan devletlerinin kurulması da kararlaştırılmıştır.²⁹¹

Türk milliyetçiliğinin 1921-22 tarihleri arasında büyük bir yükselişe geçmesinde Sevr Antlaşması'nın rolü büyüktür. Mustafa Kemal ve diğer yurtseverler Sevr Antlaşması'nın ağır şartlarına büyük bir öfke duymuşlar ve bu hırsıyla kurdukları hükümet ve ordu Kurtuluş Savaşı'nı kazanmıştır.

2.4.8. Misak-ı Milli ve Kurtuluş

İşgalci devletlerin Anadolu'daki Milli direniş hareketlerini bastırmak ve asayişi sağlamak için Osmanlı Hükümeti'ne yapmış olduğu baskılar neticesinde, Harbiye Nazırı Şakir Paşa Mustafa Kemal Paşa'yı 29 Nisan 1919'da Harbiye Nezaretine davet etmiş ve Anadolu'daki durumu yerinde görmek üzere Karadeniz bölgesine müfettiş olarak gönderilmesinin kararlaştırıldığını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa Osmanlı tarihinde bir paşaya verilmiş en geniş yetkilerle donatılmıştır.²⁹² Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gelmesi ile birlikte başlayan süreçte öncelikle Amasya Genelgesi yayımlanmıştır. Milli Mücadele'nin

²⁹¹ Edward J.Erickson, *Dünya Savaş Tarihi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.218,219.

²⁹² Osman Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.116.

Amasya Genelgesi ile ortaya konan ilkeleri, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde de açık bir şekilde onanmıştır. 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli kabul edilmiştir. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi ve ilanı, Maraş'ın Fransızların elinden çıkması, ülke çapındaki direnişin gittikçe artması, İtilaf devletlerini harekete geçirmiş ve İstanbul'un işgali ile Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı yönetiminden istenmesi kararlaştırılmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edilmiştir. İtilaf Devletleri tarafından basılan ve bazı mebusları tutuklanan Mebusan Meclisi Vahdettin tarafından 11 Nisan'da feshedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa gelişen olaylar neticesinde, 19 Mart 1920'de yayınlamış olduğu genelgeyle Ankara'da yeni bir meclisin toplanacağını, bunun seçimlerinin yapılması gerektiğini bildirmiştir.²⁹³

Meclis 23 Nisan 1920'de, Hacı Bayram'da kılınan namazın ardından, Kur-an okunarak, tekbir sesleri ile²⁹⁴ saat:14.45'te açılmıştır. Misak-ı Milli'nin ilanı ve TBMM'nin açılmasıyla ilgili çalışmalar, Batılı devletler tarafından, 26 Nisan 1920'de San Remo'da bir toplantı yapılmasına sebep olmuştur. İngiltere, Fransa ve İtalya Başbakanları'nın bulunduğu konferansta Osmanlı topraklarının galip devletlerce nasıl paylaşılacağı karara bağlanmıştır.²⁹⁵ Osmanlı delegasyonu 10 Ağustos 1920'de Sevr'de, San Remo'da taslağı oluşturulan ve Osmanlı Devleti'nin tümüyle yok edilmesi anlamına gelen antlaşmayı imzalamıştır.

Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti yeryüzünden silindiği gibi, Türk topraklarının paylaşılmasıyla ilgili plan da son aşamasına gelmiştir. Sevr Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmaların en ağırı olmuştur.²⁹⁶ TBMM, 19 Ağustos 1920'de aldığı bir kararla Sevr Antlaşması'nın kabulü yönünde rey veren Saltanat Şurası üyelerini vatan haini ilan etmiştir. Sevr Antlaşması hukuken ve fiilen yok hükmünde bir antlaşma sayılmıştır. Fiilen ölü bir antlaşmadır çünkü Türk milletinin direnişi karşısında uygulanamamıştır. Her hangi bir parlamento tarafından onaylanmamış olması nedeniyle de hukuki bir geçerliliği yoktur.²⁹⁷ Yürütülen

²⁹³ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s.111,112.

²⁹⁴ Osman Özsoy, *Sultanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul-2007, s.251.

²⁹⁵ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s.120.

²⁹⁶ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s.121,122.

²⁹⁷ Osman Özsoy, *Sultanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.122,282.

Kurtuluş Savaşı ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türk Milleti malı, canı ne varsa tüm varlığı ile vatanı düşman işgalinden kurtarmıştır.

Lozan Barış Antlaşmasıyla yeni Türk Devleti'nin varlığı ve bağımsızlığı tüm dünya ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Bu antlaşmayla 28 Temmuz 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı resmen ve fiilen sona ermiştir. Misak-ı Milli büyük oranda hedefine ulaşmış ve tam bağımsızlık kazanılmıştır. Musul'un Türkiye'nin sınırları dışında kalması ise antlaşmanın aleyhimizdeki en önemli konusudur. Dış politika açısından Doğu Sorunu (Şark Meselesi) yeni bir boyut kazanmıştır.

2.4.9. Musul Sorunu ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılması

Musul sorunu 1924 yılının Eylül ayında, Milletler Cemiyetince gündeme alınmıştır, Türkiye bölgenin geleceğinin bu bölgede bulunan halkın reyleriyle (plebisit ile) belirlenmesini talep etmiştir. Ancak olumlu bir yanıt alamamıştır. Milletler Cemiyeti sınır hattının mevcut haliyle kabulü yönünde geçici bir karar vermiştir. Ayrıca konunun tekrar incelenmesi için bir komisyon teşkil edilmiştir.²⁹⁸ Türkiye bir taraftan Musul meselesinin çözümü ile uğraşırken, bir taraftan da çok önemli devrimleri gerçekleştirmek üzeredir. Halifeliğin Kaldırılmasını içeren yasanın kabul edildiği gün, Tevhid-i Tedrisat yasası ile birlikte Osmanlı Hanedanı üyelerinin yurt dışına çıkarılmasını içeren kanunu da kabul etmiştir. Bu yasaların ülke çapında oluşturduğu menfi durum, Musul'u ele geçirmek isteyen İngilizler tarafından çok iyi kullanılmıştır.²⁹⁹ Milletler Cemiyetinin oluşturduğu komisyon tarafından incelemenin yapıldığı tarihlerde 1925 yılının Şubat ayında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Şeyh Sait isyanı başlamıştır. Bu durum Türkiye'nin öne sürdüğü delilleri zayıflatmıştır. İsyanın bastırılması için alınan önlemler nedeniyle askeri ve ekonomik yönden ülke yıpranmıştır. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 16 Aralık 1925 tarihinde sorunun çözümü ve sınırın belirlenmesi ile ilgili oluşturulan kurulun kararını aynen kabul etmiştir. Karar göre Türk-Irak sınırı *Brüksel Hattı* diye bilinen sınır olacaktır (Küçük Zap suyu sınır olarak kabul edilmiştir). İlaveten Irak ve İngiltere'nin 25 yıllık

²⁹⁸ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 201, s.158,221.

²⁹⁹ Emine Kısıklı, "Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 24, Kasım 1999-2003 s.487-526

mandaterlik antlaşması yapmaları da onaylanmıştır. 5 Haziran 1926'da İngiltere ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması'yla Milletler Cemiyeti'nin kararı kabul edilmiştir. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası Musul'u fiilen işgal etme durumu arzu edilmemesine rağmen kabullenilmiştir.³⁰⁰

Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan gizli anlaşmalardan biri olan Sykes-Picot Antlaşması (3 Ocak 1916) ile Antakya Bölgesi ile Suriye kıyıları ve Lübnan toprakları Fransa'ya verilmişti. Nitekim bu anlaşmanın bir uzantısı olarak, Fransa'nın Mondros Mütarekesi ile Güneydoğu Anadolu'da işgal ettiği bölgelerde büyük bir milli direniş ile karşılaşması işgali başarısız kılmış ve 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmıştır.³⁰¹ Bu antlaşma ile Misak-ı Milli sınırları dâhilinde olan İskenderun Sancağı Suriye sınırları içerisinde bırakılmıştı. Ancak Ankara hükümeti İskenderun'un ve halkının geleceğini düşünerek bu yönde kararlarda aldırılmıştır. İskenderun Sancağı'nın özel bir yönetime haiz olması, resmi dil olarak Türkçe'nin kullanılması hükme bağlanmıştır. Lozan Barış Konferansı'nda da İskenderun'un özerk yapısının devamı yönünde karar alınmıştır. 1936 yılına kadar bu durum devam etmiştir. 9 Eylül 1936'da Fransa'nın Suriye'nin mandaterliğinden çekilmesi ile Hatay sorunu yeniden alevlenmiştir, zira Fransa'nın bölgeden çekilmesi ile Hatay Suriye'nin egemenliğine bırakılmaktaydı. Milletler Cemiyeti nezdinde yapılan çalışmalar ve yürütülen etkin dış politika neticesinde 2 Eylül 1938 tarihinde İskenderun bağımsız bir devlet hakkı elde ederek Hatay Devleti adını almıştır. 29 Haziran 1939'da Hatay meclisinde yapılan oylama ile de Hatay Devleti Türkiye'ye katılmıştır.³⁰²

2.5. KUDÜS'E YAHUDİ GÖÇÜ VE İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Siyonistler en başta gelen emelleri olan Kudüs'e sahip olma ve burada bir Yahudi Devleti kurma amaçlarını yüzyıllar boyunca gerçekleştirmek için çalışmışlardır. Hayatlarındaki yegâne gaye bu olmuştur. Yahudiler için Dünya Kudüs'ten ibarettir ve Kudüs olmadan Yahudiler bir hiçtir. Amaçlarını gerçekleştirmek için maddi ve manevi ne lazımsa yapmışlardır.

³⁰⁰ Faik Ertan Temuçin, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s.222,223.

³⁰¹ İsrail Kurtcephe, Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp yayınevi, Ankara, 2007, s.278, 285

³⁰² İsrail Kurtcephe, Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Dinamik Akademi yayınları, Ankara,2012, s.473-477

Geniza belgelerinden³⁰³ edinilen bilgilere göre Filistin bölgesi Müslümanlar tarafından fethedildiğinde bu bölgede Musevilere ait hiçbir dinî tapınak ya da sinagog bulunmamaktaydı ve Yahudilerin Kudüs'e girmeleri yasaktı. Ancak daha sonraları, Müslümanların ılımlı tutumları ve Emevilerin hoşgörülü yaklaşımlarıyla Filistin bölgesine küçük Musevi grupların yerleştiği görülmektedir. Bu babta 8. Yüzyılın sonlarına yaklaşıldığında Musevilerin çoğunlukla Kudüs olmak üzere Filistin'in değişik yerlerine göç ettikleri anlaşılmaktadır. Filistin'in Haçlılar tarafından işgali sırasında Kudüs'te bulunan Yahudiler'de Müslümanlar ile birlikte katledilmiş ve zulme uğramışlardır. Hayatta kalanlarsa bölgeyi terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir. Kudüs'ün 1187'de Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilmesiyle, bölgeden kaçan Musevilerin dönmelerine izin verilmiştir. Bu sayede Mısır, Suriye, Mezopotamya, Güney Avrupa, Fransa ve İngiltere'den Museviler Kudüs'e dönmüşlerdir. Ancak bu dönüşler çoğunlukla dinî kaygılarla ve sınırlı sayıda olmuştur. Bu tarihten itibaren Osmanlı dönemine kadar olan zamanda Filistin bölgesinde az da olsa Musevi nüfuzun varlığı söz konusudur.³⁰⁴

2.5.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yahudi Göçü

Filistin Osmanlı yönetimine geçmeden önce Memlûklüler tarafından yönetilmekteydi. 1516'da Suriye'de Mercidabık Muharebesi'nin Osmanlılar tarafından kazanılmasıyla birlikte Yavuz Sultan Selim Suriye ve Filistin'i fethetmiştir. Bu dönemde Filistin'de beş bin Yahudi'nin yaşadığı belirtilmektedir. Diğer fethedilen memleketlerin yerleşik halkları gibi Filistin'de bulunan Yahudiler'de Osmanlı yönetimini memnuniyetle karşılamışlardır. Osmanlı yönetiminin hoşgörülü ve adil yönetiminden istifade ile Yahudiler Filistin'e serbestçe girebilmiş ve yerleşebilmişlerdir. Tanınan bu yerleşme izni neticesinde özellikle İspanya'dan gelen Yahudiler'in Safed bölgesinde toplandığı görülmektedir.³⁰⁵

³⁰³ Genizah, İbranice "gizli yer" anlamına gelmektedir. Eski Kahire'de (Fustat) M.S. 882 yılında inşa edilmiş olan Ezra Sinagogu'nda gizli bölemelere saklanmış olan dokümanların 1864 yılında Solomon Schechter tarafından yapılan çalışmalarla ilim dünyasına duyurulmasıyla ortaçağ Yahudiliği hakkında bilinmeyen birçok olay açıklığa kavuşturulmuştur. (Ömer Telliöğlü, Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.6)

³⁰⁴ Ömer Telliöğlü, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.6.

³⁰⁵ Süleyman Kocabaş, *"Vaat Edilmiş Toprak" Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.59,60.

15. ve 16. yüzyılda Avrupa’da kendilerine uygulanan baskı ve şiddetten kaçmak isteyen Yahudiler için Osmanlı Devleti güvenli bir liman olmuştur. İspanya’dan sürgün edilen Musevilerden küçük bir grup Filistin’deki Galile bölgesinde bulunan Taberiye kasabasına, bazı gruplarda Kudüs’e yerleşmişlerdir Bu dönemde Filistin’e yapılan planlı ilk göç hareketinin mimarı Josef Nasi isimli bir yahudidir. Josef Nasi, Portekiz’deki Yahudiler’e uygulanan baskılar nedeniyle önce İtalya’ya oradanda yine aynı sebeple İstanbul’a gelmiş, finans ve politik zekâsı ile Kanuni Sultan Süleyman’ın beğenisini kazanmıştır. Bu zat 1563 yıllarında, Taberiye kasabasında Yahudi yerleşkesi kurmak için çalışmalar yürütmüştür. Siyonizmin öncülerinden sayılan Josef Nasi, Musevilere yapmış olduğu harcamalar ve Filistin’e göç için vermiş olduğu uğraşlar nedeniyle Museviler nezdinde ün kazanmıştır.³⁰⁶ Josef Nasi Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde bulunan bir kara parçasını satın alarak veya kendisine bir şekilde bağışlanmasını sağlayarak ele geçirip sırf Yahudiler’e tahsis etmek amacındadır.

Josef Nası daha Türkiye’ye göç etmeden evvel bu planları yapmaktaydı. Bu nedenle ilk “Siyasi Siyonist”lerden olduğu mütaala edilmiştir. Nasi tüm uğraşları sonucunda Kanuni Sultan Süleyma’ı ikna ederek Filistin’deki Tiberias şehrine ve çevresine imtiyazlı bir şekilde sahip olmuştur. Josef Nasi sürgün edilen ve kötü muameleye tabi tutulan milletini Tiberias’a göçe çağırmıştır. Josef Nasi’nin bu politikası ondan yüzyıllar sonra yine Osmanlı’dan toprak çalma politikası güden Theodor Herzl’e tıpa tıp uymaktadır. Her ikiside dünyanın çeşitli yerlerinde ve Avrupa’da zulme uğrayan Yahudileri Filistin’de toplayarak bağımsız bir Yahudi Devleti kurma amacı gütmüşlerdir.³⁰⁷ Nasi’nin çabaları neticesinde Taberiye’de ufak çaplı bir Musevi yerleşkesi oluşmuştur. Bu yerleşim sembolik bir düzeyde de olsa Museviler için önemi büyük olmuştur. Zira uzun yıllar boyunca elde etmek istedikleri amaca sembolikte olsa ulaşabilmişlerdir.³⁰⁸ Yahudilerin Filistin topraklarına göç istekleri Yedinci yüzyıldan beri çeşitli engellerle karşılaşmış ve başarı kazanamamıştır. Uzun yıllar Filistin bölgesindeki Yahudi nüfusu önemszenmeyecek derecede azdır. 1948 yılında İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar Filistin bölgesindeki Musevilerin nüfusu düşük kalmıştır. 1523’de Filistin’de 4000’e yakın Yahudi nüfus

³⁰⁶ Ömer Tellioğlu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.9,10.

³⁰⁷ Süleyman Kocabaş, “*Vaat Edilmiş Toprak*” *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.54-57

³⁰⁸ Ömer Tellioğlu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.11.

varken, 1570’de bu rakam 5000’e çıkmıştır. Bu nüfusta belki bir tek köy haricinde dağınık bir vaziyettedir.

Filistin’de bulunan Yahudiler zaman zaman başka yerlere göç etmekteydiler. Filistin’de bulunan araplar ise buranın yerli halkıdır. Hiçbir yerden gelmemişlerdir. Çok eski zamanlardan beri aynı toprağın sakinidirler.³⁰⁹ Filistin’e Yahudi göçünün büyük ölçekte ve organize bir şekilde yapılmasını planlayan ilk isim Oliger Paulli olmuştur. Paulli 1695 yılında Musevilerin Filistin’e göçüne dair kapsamlı bir plan hazırlamış ve uygulama teklifi olarak İngiltere Kralı III. William, Fransa Kralı XIV. Louis ve diğer Avrupa krallarına sunmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile yükselen milliyetçi akımların etkisi ile, Musevilerin hazırladığı söylenen bir bildiri yayımlanarak dünya daki tüm Yahudiler, Kudüs’te bir devlet kurmaya çağırılmıştır. Ayrıca Mısır’a göz diken, Napolyon Bonopart, Musevilere Filistin’de bir Yahudi devleti kurma çağrısında bulunan ilk devlet adamı olmuştur. Napolyon’un bu düşüncesinin altında yatan gerçek, Hindistan ve uzak doğuda bulunan diğer sömürgelere giden yolun güvence altına alınmak istenmesidir.³¹⁰

Suriye ve Lübnan, Yahudiler için Filistin’den sonra ilgi duyulan diğer bölgeler olmuştur. İspanya’dan 16. Yüzyılda göç eden Yahudiler Suriye’de Halep ve Şam’a yerleşmişlerdir. Bu iki şehir zamanla Yahudi tacirlerin, Avrupa ve Asya arasındaki ticaretinin bağlantı noktası haline gelmiştir.³¹¹

Filistin’e yapılan geniş kapsamlı göçler 1880’li yıllarda Rusya’da meydana gelen Pogromlar³¹² sonucu başlamıştır. Zamanın Siyonistlerinden Nahum Solokow’a göre, Rusya’dan Yahudi göçlerinin başladığı 1882 yılı, Yahudilerin Filistin’de koloni kurmaları açısından bir dönüm noktasıdır. Pogromların başlamasıyla beraber, Siyonist Yahudiler tarafından Siyon Âşıkları Teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilatın icra organı sayılan Bilu³¹³ temsilcileri İstanbul’a gelerek, Filistin’e Yahudi yerleşimi için Sultan’dan imtiyaz almaya çalışmışlardır. Bilu temsilcileri, Osmanlı Devleti’nden izin alamamışlar ve geri dönmüşlerdir. Rusya’dan 1881-1914 yılları arasında 3

³⁰⁹ Türkaya Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

³¹⁰ Ömer Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.12,13.

³¹¹ Süleyman Kocabaş, *“Vaat Edilmiş Toprak” Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.62,63.

³¹² Pogrom; çok zarar vermek, şiddet kullanarak yok etmek anlamına gelen Rusça bir kelimedir. Terim, tarihsel olarak, Rus İmparatorluğu’nda yerleşik Yahudi olmayan toplulukların Yahudilere karşı yaptıkları şiddet eylemlerini ifade eder.

³¹³ Tevrat’ın İşaya Kitabından alınmıştır. Yakup’un Evi anlamına gelmektedir.

milyona yakın Yahudi göç etmiştir. Bunların çoğunluğunu oluşturan iki buçuk milyonluk bir nüfus ABD'ye giderken geri kalanlar Avrupa ve Filistin'e göç etmiştir. 1881 ve 1882 yıllarında Rusya'dan Filistin'e yönelik olan bu göç karşısında Osmanlı Devleti harekete geçerek, ülke sınırları dâhilinde Yahudi göçü yasaklamıştır. Ancak bu yasak kararına rağmen Filistin'e yönelik göç durmamıştır. Yahudiler dolaylı yollar bularak göç etmeye devam etmişlerdir.³¹⁴

2.5.2. Filistin Topraklarının Siyonistler Tarafından Ele Geçirilme Çabaları

Siyonizm; Yahudi milletinin, tarihteki Yahudi devletinin sınırları içinde, bir devlet kurarak geliştirme ülküsünün ideolojisidir.³¹⁵ Basit bir anlam ile Siyon'a yani Kudüs'e geri dönüş olarak bilinen tarihi ideolojinin yeni isimlendirmesidir. Yahudiler Filistin topraklarını kaybetmiş ve uzun yıllar buradan uzak yaşamış olmalarına rağmen, tekrar Kudüs'e dönerek burada bir devlet kurma fikrini asla kaybetmemişlerdir.

Yahudi Devleti kurma fikrini bir kitap haline getiren ve kendisinde bir Yahudi olan Theodor Herzl'in gazetecilik yapmaya başladığı yıllarda Avrupa'da Yahudi düşmanlığı hat safhadadır. Yahudiler hor görülmekte her yerde aşağılanmaktaydılar. Baskı ve şiddetten kaçan Yahudiler başka yerlere göç ederek kurtulmayı istemişlerdir. Yahudi göçü niteliği itibariyle uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Yahudi zenginlerde paralarıyla göçmenleri buldukları her müsait yere yerleştirmeye çalışmışlardır. Theodor Herzl kendisi de diğer Yahudilerin maruz kaldığı şekilde aşağılanınca bu soruna çözümler aramaya başlamıştır. Filistin'e göç etmek ve buraya yerleşerek bir Yahudi Devleti kurma düşüncesini hayata geçirmeye karar vermiştir. İlk zamanlarda bu düşüncesini bir hayal olarak nitelendirmiştir ancak sonra gerçekleşmesi mümkün bir hayal olduğuna karar vermiştir.³¹⁶

Filistin topraklarının sahibi Osmanlı İmparatorluğu ondokuzuncu yüzyılın sonlarında dünya devletleri nezdinde heran yıkılması beklenen hasta adamdır. Sultan Abdulhamid ise bu devletin başında yalnız bir adamdır. İçerden hainlerce, dışardan

³¹⁴ Süleyman Kocabaş, *“Vaat Edilmiş Toprak” Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.135-141

³¹⁵ “Siyonizm nedir?” *Salom*, Mart 7, 2013, (Erişim) http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-86142-siyonizm_nedir_.html, 24 Kasım 2018

³¹⁶ Ergun Göze, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s.6.

düşman unsurlarla çevrilmiştir. Herzl'e göre trajik bir asaletle İmparatorluğu'nu muhafaza etmek istemektedir.

Herzl fikirlerini 1895 yılında çıkardığı *Der Judentaat* adlı kitabında geniş bir şekilde anlatmıştır. Kitapta anlattığı plana göre iki cemiyet kurulacaktır. Yahudi Cemiyeti adıyla kurulacak olan birinci örgüt Avrupa devletleri nezdinde propaganlar yaparak Siyonistlerin Filistin'de bir devlet kurma fikrini onlara empoze edecek ve desteklerini alacaktır. Planlanan ikinci örgüt ise Musevilerin Filistin'e göç masraflarını karşılayacak ticari bir yapılandır.³¹⁷ Herzl 14 Haziran 1895 tarihli günlüğüne şunları yazmıştır:

Mev'ud Arz! (Vaat Edilmiş Topraklar) Orada bizim bütün haklarımız olacak, hür insanlar olarak yaşayacak, kendi vatanımızda huzur içinde öleceğiz. "Yahudi" hitabı bugünkü hakaret anlamını kaybedecek, "Alman" veya "İngiliz" yahut "Fransız" denildiği, kullanıldığı gibi kullanılacak. Bayrağımız olacak. Belki şöyle bir bayrak, beyaz zemin üstünde yedi altın yıldız... Beyaz zemin bizim yeni, temiz hayatımızı, yedi yıldız da, günde yedi saat çalışma prensibini temsil edecek. Çalışma, içtihad etme sancağının altında Mev'ud Arz'a gireceğiz.³¹⁸

Osmanlı toprakları dâhilinde bulunan Filistin'i elde etmek adına, Herzl'in Sultan Abdulhamid'e yapacağı teklif hazırды. Buna göre, Ermeni meselesinde Osmanlı Devleti Avrupa'da her yönüyle desteklenecek, yirmi milyon sterlin para yardımı yapılarak Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçlardan kurtulması sağlanacaktır. Sultan II. Abdulhamid'in bu teklife karşı şu cevabı vermiştir:

Benim bir karış toprak vermem söz konusu olamaz. Zira istenen toprak bana ait değildir O, milletime aittir. Bu devleti kuran ve kanıyla besleyen milletime... Herhangi birisine vermek veya bizden koparılmasına razı olmaktansa, yeniden kanımızla yıkamayı tercih ederiz. Benim, Suriye ve Filistin'den gelen iki alayım Plevne'de son neferlerine kadar şehit oldular. Türk İmparatorluk toprakları bana değil, Türk Milleti'ne aittir. Bu İmparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem. Yahudiler şimdilik milyarlarını biriktirsinler. Kimbilir, bir gün bu İmparatorluk paylaşılırsa, onlar da istediklerini belki de bir şey ödmeden elde edebilirler. Fakat ancak kadavramız paylaşılır, canlı vücuttan parça koparılmasına müsaade edemem.³¹⁹

Devam eden süreçte T.Herzl'in ve onu desteleyenlerin çalışmaları ile I. Dünya Siyonist Kongresi İsviçre'nin Basel şehrinde, 29-31 Ağustos 1897 yılında yapılmıştır. Kongreye, Yahudi nüfusun bulunduğu 17 ülkeden 240 yahudi

³¹⁷ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.54.

³¹⁸ Ergun Göze, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s.53

³¹⁹ Ergun Göze, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s.77,79,86,97.

katılmıştır.³²⁰ Kongrede alınan tüm kararlar Filistin’de bir Yahudi Devleti kurmayı amaçlamaktadır.

Siyonistlerin hedefi haline gelen Osmanlı iktidarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yürütmüş olduğu çalışmalar ve Siyonistlerin yardımlarıyla II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Siyonistler II. Abdulhamid’ten Filistin’e göç izni alamamışlardır ancak Jöntürkler’le anlaşabileceklerini görmüşlerdir. Bu nedendir ki Jöntürkler’in Abdulhamid’i tahttan indirmesine yardımda bulunmuşlardır. Karşılığında Filistin’de yurt edinmek için ayrıcalıklar istemişlerdir. 1908’de yapılan Jöntürk ihtilalinden sonra, dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan Siyonistler İstanbul’a akın etmişlerdir. İhtilalin yapıldığı tarihten birkaç ay sonra Siyonistler Jöntürkler’le Filistin’e göç ve satınalma konusunda görüşmelere başlamışlardır. Nitekim Filistin’e serbest göç için izin almayı bilmişlerdir.³²¹ Filistin’e göç yasağının kaldırılmasıyla da önemli miktarda göçmen Filistin’e yerleşmiştir.³²² Bir siyonistin sözüyle “Artık Filistin’in kapıları Siyonistlere açılmakta ve her yönden oradaki Yahudi iskânı iyiye gitmektedir.”³²³ Bölgeden gelen şikâyetlerin artması ve İttihat ve Terakki’nin durumun hassasiyetinin farkına varması ile birlikte eski sisteme dönmüş ancak artık önü alınamayan bir yerleşim sürecine girilmiştir.³²⁴

Yahudilerin tüm çabalarına rağmen Birinci Dünya Savaşı başladığı sıralarda Filistin’deki toplam Yahudi nüfusu 85.000 civarındadır. Bu sayı tüm Filistin nüfusunun %12 sini teşkil etmektedir. Savaş sırasında Osmanlı Devleti’nin zayıf düştüğünü gören Yahudiler İngilizlerin yanında yer almaya başlamışlar ve kısa zaman içerisinde de tamamıyla İngiliz saflarına geçmişlerdir. Hatta gönüllü birlikler oluşturarak İngiliz ordu saflarında Osmanlılara karşı savaşmışlardır. Zira Alman İmparatorluğu yanında yer alma çalışmalarında sonradan terk edilecektir.

Osmanlı İmparatorluğunun birinci dünya savaşına girmesi, Yahudiler için bir fırsat olmuştur, Siyonist idealin gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engelin ortadan kaldırılması için gerekli ortam oluşmuştur. İngiliz hükümetine giren ilk Yahudi olan Ulaştırma Bakanı Sir Herbert Samuel Ocak 1915’te Başbakan Asquith’e

³²⁰ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.55.

³²¹ Süleyman Kocabaş, “*Vaat Edilmiş Toprak*” *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.191-193

³²² Ömer Tellioğlu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.230.

³²³ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.70.

³²⁴ Ömer Tellioğlu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015, s.230.

verdiği bir önergede Filistin'in Britanya İmparatorluğu için stratejik bir önemi olduğunu, buranın İngiliz himayesine alınmasını ve Yahudi iskânının önünün açılmasını teklif etmiştir.

İttihat ve Terakki'nin Araplarla Siyonistleri anlaştırmak istemeleri ve bunu kendi lehlerine çevirme politikaları işe yaramamıştır. Savaş boyunca Araplar ve Siyonistler hep birlikte Osmanlı'ya karşı faaliyette bulunmuşlar hatta savaşmışlardır. Yahudiler her bölgede özellikle Filistin bölgesinde İngilizler'e hayati derecede muhaberat desteği sağlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşıldığı Sykes-Picot anlaşması, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 1916 yılında imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu İtilaf Devletlerince parçalanmıştı ve Filistin bölgesinin Avrupa Devletlerince Uluslararası bir yönetimle idare edilmesi öngörülüyordu. Ancak Siyonistler uluslararası bir yönetim yerine İngiliz himayesinde bir yönetim arzulamışlardır.³²⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın karşı tarafları olan Almanya ve İngiltere bir şekilde Siyonistleri kendi taraflarında görmek istemişlerdir. Bunun içinde rekabet etmişlerdir. İngiliz Kabinesi 2 Kasım 1917'de yapmış olduğu toplantıda "Balfour Deklarasyonu" olarak anılacak mektubu, zamanın en önde gelen Yahudilerden Lord Rothschild'e göndermiştir. Balfour'un imzasını taşıyan mektupta şunlar yazılıdır:³²⁶

Sevgili Lord Rothschild, size Majesteleri Hükümeti adına kabineye verilmiş ve tasvip edilmiş olan Yahudi-Siyonist isteklerine sempati bildiren aşağıdaki açıklamaları bildirmekle çok mutluyum.

Majestelerinin Hükümeti, Filistin'de bir Yahudi Milli Yurdu'nun kuruluşunu dostane duygularla kabul etmekte ve Filistin'deki Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dinî haklarını veya diğer ülkelerdeki Yahudilerin haklarını ve politik durumunu zarara uğratabilecek hiçbir şeyin meydana gelmemesi şartıyla, bu amaca erişilmesini teşvik etmekte hiçbir gayretten kaçınmayacaktır. Eğer bu açıklamadan Siyonist Federasyonu'nu haberdar ederseniz size müteşekkir kalırım. Dostunuz A. W. James Balfour, 2 Kasım 1917.

Musevi kökenli bir yazar olan Artur Koestler Balfour Deklarasyonu için, "Bu belgeyle, bir milletin (İngiliz), başka bir millete (Yahudi), üçüncünün (Arap) ülkesini vaat ettiğini" yazmıştır.³²⁷

³²⁵ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.71,72,75.

³²⁶ Süleyman Kocabaş, *Vaat Edilmiş Toprak" Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.216

³²⁷ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.76.

Theodor Herzl hayatta değildi ancak uğrunda büyük çaba gösterdiği davasının ilk aşaması gerçekleşmiştir. Filistin’de Yahudi Devleti için “geçiş dönemi stratejik hedefleri” Balfour Deklarasyonu ile hayat bulmuştur. Yahudiler, İngiliz himayesinde Filistin’e yerleşecek ve bağımsız bir Yahudi Devleti’nin temellerini atacaklardır. İngilizler ise, Avrupa topraklarında yaşayan tüm Yahudiler’in maddi ve manevi desteğini arkalarına alacaklar, Arapların çoğunlukta olduğu bir bölgede kendi çıkarlarını savunacak dost bir toplum kazanmış olacaklardır.³²⁸

2.5.3. Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yaşanan Gelişmeler

Politik anlaşmazlıklara rağmen Siyonist örgütlerin üzerinde uzlaştıkları en önemli konu Filistin topraklarına Yahudi göçünün zorunlu görüldüğüdür. İbranice yükselme anlamına gelen *aliya* kelimesi ile adlandırılan Filistin’e yapılan Yahudi göçü Siyonist yapılanmanın birincil amaçlarından biridir.³²⁹ İngilizler, 1917-1918’de Filistin’i işgal etmeleriyle birlikte burayı askeri yönetimle idare etmekteydiler. Askeri yönetim büyük oranda Balfour Deklarasyonu’nun amaçları doğrultusunda bir politika izlemekteydi. Her ne kadar Filistin’deki yerel halk yani Araplar bu politikadan rahatsızlıklarsa da, Yahudi yerleşkeleri gittikçe artıyor, Yahudiler’in Filistin topraklarına göç etmesi ve burada daimi ikametlerini kolaylaştırmak için gerekenler yapılmıştır.³³⁰

Birinci Dünya Savaşı sonunda İngiltere haricindeki devletlerin, Filistin’de İngiliz Manda Yönetimi kurulması projesini onaylama konusunda çekinceleri vardır. Bu konuda tam mutabakat Araplarla yapılmıştır, Araplar kendilerine vaat edilen maddi yardımlar, Yahudiler’in ve İngilizler’in siyasi desteklerini alma karşılığında, Filistin’deki İngiliz Manda İdaresine evet demişlerdir. Siyonist Komitesi başkanı C.Weizmann İtilaf Devletleri’nin yapacağı Paris Sulh Konferansı’na giderek, 27 Şubat 1919’da, Siyonist Teşkilatı adına şu bildiriye vermiştir: Yahudilerin Filistin’e olan tarihi bağlarının ve Yahudiler’in Filistin’de öz vatanlarını kurma hakkının kabul edilmesi, Filistin’in İngiltere tarafından Milletler Cemiyeti adına manda yönetimi altına alınması, Manda antlaşmasına, Filistin’de bulunan ve Yahudi olmayan gruplar

³²⁸ Süleyman Kocabaş, “*Vaat Edilmiş Toprak*” *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.217.

³²⁹ Ufuk Ulutaş, vd., Rapor, *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA, Aralık, 2012, s.18.

³³⁰ David Fromkin, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.385.

ile başka memleketlerde bulunan Yahudi halkların medeni ve dini haklarına dokunulmamak kaydıyla Yahudi Milli Yurdu'nun kurulması için siyasi, idari ve iktisadi alt yapının oluşturulması mecburiyetine ait maddeler konması, Mandaterin Yahudi muhaceret ve yerleşimi hususunda Filistin'deki ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan Yahudileri temsil eden bir heyetle işbirliği içerisinde hareket etmesi, Mandaterin Filistin'de her dinin, mezhebin ve ırkın özgürlük alanını güvence altına alması.³³¹

25 Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Suriye ve Lübnan Fransız, Irak, Ürdün ve Filistin İngiliz mandasına verilmiştir.³³²

2.5.4. İsrail Devleti'nin Kuruluşu

Filistin'in İngiliz mandasına bırakılmasının müttefikler tarafından 25 Nisan 1920'de onaylanması ile birlikte, İngiltere manda yönetimini kurmak üzere çalışmalara başlamıştır. Hem Siyonist hemde bir Yahudi olan Herbert Samuel İngiltere Yüksek Komiseri olarak Filistin'e atanmış ve Temmuz 1920'de göreve başlamıştır. Herbert Samuel'in başlıca vazifesi İngiliz himayesi altında Filistin'i bir Yahudi yurdu haline getirmektir.³³³ Siyonist hareket İngiliz mandasının himayesi altında her türlü örgütlenmeyi gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Kudüs'te bulunan 1918'de yapımına başlanılan İbrani Üniversitesi tamamlanarak faaliyete geçmiştir. 1924 yılında İbranice teşkilat kuruluş manasına gelen Histatrut adlı meslek örgütü kurulmuştur. Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri anlamda gelişimler ve örgütlenmeler büyük bir hızla gerçekleşmiştir. Sir Herbert Samuel dönemindeki ilk dört yılda Filistin'deki Yahudi nüfusu iki katına çıkmıştır.³³⁴ Polonya'dan 1924 ve 1932 yılları arasında gelen 60.000 kişinin Filistin'e göç etmesi şehir hayatının gelişimine büyük katkı sunmuştur. Bu göçmenler çoğunluka, Tel Aviv, Hayfa ve Kudüs'e yerleşmişlerdir.

³³¹ Süleyman Kocabaş, "*Vaat Edilmiş Toprak*" *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.227, 228.

³³² Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.82.

³³³ Süleyman Kocabaş, "*Vaat Edilmiş Toprak*" *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.228,229.

³³⁴ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.82,83.

Almanya’da Hitler’in iktidarının başlaması ile birlikte 1930’larda İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki son büyük göç dalgası yaşanmıştır. 165.000’e yakın insan Filistin’e göç etmiştir. Bu göçmenlerin büyük bir bölümü akademisyen ve profesyonellerden oluşmaktaydı. Bu kaliteli insan tipi Filistin’in her anlamda kalkınmasına katkı sunmuştur. Bu yıllarda kurulan ve faaliyet gösteren Yahudi Ajansı uluslararası platformlarda Yahudi Devleti kurulması yönündeki lobi faaliyetlerini ustalıkla yerine getirmiştir.³³⁵ Bu gelişmeler neticesinde Araplar İngilizler tarafından kandırıldıklarını anlamışlardır. 1921 yılından itibaren Arap-Yahudi kavgası başlamıştır.³³⁶ Filistin’e Yahudi göçünün gittikçe artması yerli Arap halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. 1920, 1921, 1929, 1936 ve 1939 yıllarında Filistin’deki yerli halk ile göçmen Yahudiler arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır. Arap halkın bu isyanları her defasında İngiliz manda yönetiminin bulunduğu basit çözümlerle bertaraf edilmiştir.³³⁷

Savaş sırasında Şerif Hüseyin’le İngilizler arasında yapılan ve Osmanlı’ya karşı Arap isyanını teşvik eden anlaşma ile İngilizler yerine getiremeyecekleri bir söz vererek Filistin topraklarını Araplara vereceklerini vaat etmişlerdi. Manda yönetimindeki durum ise bunun tam tersi olmuştur, Araplar topraklarından sürgün edilmiş, Filistin her geçen gün Yahudi yurdu haline gelmiştir.³³⁸ 1936 yılında yapılan gösteriler ve manda yönetimine karşı yapılan iteatsızlıklar, manda yönetimi tarafından büyük bir sertlikle bastırılmıştır.³³⁹ 1936-1939 döneminde Filistin topraklarının tümünde Araplar tarafından grev, direnme ve yürüyüş eylemleri yapılmıştır. Araplar, Filistin’e Yahudi göçünün durmasını, Yahudilere yapılan avantajlı toprak satışlarının durdurulmasını, nüfus üstünlüğüne dayalı olarak Araplar’ın çoğunlukta olduğu yerli bir hükümet talebinde bulunmuşlardır. Ancak İngiliz hükümeti ve manda yönetimi bu başkaldırıları her defasında savuşturmuştur. Mandanın kurulması ile birlikte Siyonistler on yıl içerisinde Filistin’in tüm ekonomik

³³⁵ Ruth Ben-Haim (esas yayın 2003), *İsrail Hakkında Gerçekler*, İsrail Enformasyon Merkezi, İsrail’in 60’ıncı Yıl Dönümü Basımı, Keter Press, Kudüs, İsrail, 2008, s.28,29.

³³⁶ Süleyman Kocabaş, *“Vaat Edilmiş Toprak” Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.231.

³³⁷ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.52

³³⁸ Sedat Kızıloğlu, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, s.19, *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Ocak 2012 s.35-64.

³³⁹ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.85.

mevkiilerini ele geçirmişler, Arapları tasfiye etmek amacıyla her türlü çalışmayı yapmışlardır.³⁴⁰

Meydana gelen ayaklanmalar, sürekli büyüyerek devam eden sorunlar yumağı manda idaresinin gücünü zayıflatmış, artık Filistin manda yönetimi tarafından idare edilemez hale gelmiştir. Avrupa'daki Alman tehdidinin giderek artması İngiltere'nin daha çok başka yerlere yoğunlaşmasına neden olmuştur. 17 Mayıs 1939'da yayımlanan bir kitapla Filistin ile ilgili yeni bir politika açıklanmıştır. Mac Donald Beyaz Kitabı denilen bu belgeye göre İngiltere on yıl içinde Filistin'e bağımsızlık verecek, gerek Yahudiler'in gerekse Arapların içerisinde olduğu bir yönetime sahip olan Filistin devleti kurulacaktır.³⁴¹ Bu durum üzerine Siyonistler karşı atağa geçmişlerdir, Dünya Siyonist Teşkilatı New York'ta 9-11 Mayıs 1942'de olağanüstü toplantı yapmış ve Baltimor Programı denilen bir program kabul edilmiştir. Bu programa göre Filistin'de Yahudiler'in egemen olduğu bir devlet kurulması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde Siyonizm'in en önemli destekçilerinden biri Churchill'dir. Churchill 12 Temmuz 1944'te Savunma Bakanı ile yaptığı bir konuşmada “ ... Yeryüzünün dört bir yanına dağılmış ve başka hiçbir ırkın çekmediği kadar acı ve işkenceye katlanmış olan bu ırkın bir bayraktan mahrum edilmek istenmesinin sebebini anlayamıyorum” demiştir.³⁴²

Siyonistler İngiliz desteğinin azaldığı dönemde kendilerine başka bir yerden Amerika Birleşik Devletlerinden destek bulmuşlardır. Amerikan Başkanı F.D.Roosevelt'in Ortadoğu'daki özel temsilcisi General Patrick J.Hurley 3 Mayıs 1943'de Başkan Roosevelt'e sunduğu raporda, Siyonistlerin “ gelecekte herhalde Ürdün'ü de içine alacak bağımsız bir devlet kurma arzusunda olduklarını, Arapları Irak bölgesine sürmeyi planladıklarını ve Ortadoğu'da iktisadi planda Yahudi önderliğini düşündüklerini belirtmiştir.”³⁴³

Filistin'deki gelişmeler İkinci Dünya Savaşı yıllarında kısmende olsa sakin geçmiştir. Ancak savaş sonrasında kurulan yeni uluslararası sistemle beraber olaylar

³⁴⁰ Türkkaya Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

³⁴¹ Kadir Kasalak, “İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, Sayı 25, 2016/3 s.65-78.

³⁴² Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.102

³⁴³ Türkkaya Ataöv, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

farklı bir boyut kazanmıştır.³⁴⁴ Savaştan sonra İngilizler hayli yıpranmıştır. Siyonistlerle olan çıkar ilişkileri eskisi kadar önemli değildir. Ortadoğu'da ekonomik ve stratejik çıkarları olan en büyük Batı devleti ise Amerika olarak görülmekteydi. Siyonistlerin aradığı yeni destek ve müttefik Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Amerikanın güdümünde olan Milletler Cemiyeti Siyonistlerin çıkarları doğrultusunda kullanılabilecek bir yapıdaydı.³⁴⁵

İkinci Dünya Savaşının oluşturduğu ortam, Siyonistlerin devlet kurma ideallerine uygun şartları hazırlamıştır.³⁴⁶ Yahudi Ajansı yürütme konseyi başkanı Ben Gurion savaş sonrasında asıl mücadelenin Araplarla olacağını tahmin ettiğinden New York'ta yaptığı çalışmalarla 17 Yahudi zengini bir araya getirerek bir savunma fonu kurulmasını sağlamıştır. Asıl amacı silah ticareti yapmak olan bir şirket tarımsal ve tıbbi teçhizat alanında faaliyet görüntüsüyle kurulmuştur. Bu şirket savaştan sonra kapanmak durumunda kalan şirketlerden askeri araç, uçak, silah ve teçhizatı alarak Filistin'de bulunan Yahudilere göndermiştir.³⁴⁷

İngiltere mandater devlet olarak, 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne başvurarak, Filistin meselesini BM'ye havale etmiştir.³⁴⁸ Birleşmiş Milletler Filistin sorunu ile ilgili olarak United Nations Special Committee on Palestine: UNSCOP isminde bir komisyon teşkil etmiştir. Bu komisyon yaptığı çalışmalar sonucunda hazırladığı raporda: Filistin'in Araplar ile Yahudiler arasında taksim edilmesini ve böylece bölgede iki ayrı bağımsız devlet kurulmasını öngören bir plan belirtmiştir. Bu plan 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylanmış ve Amerikanın büyük gayretleri sonucunda kabul edilmiştir. Bu kararla Yahudi Devleti'ne 14.100 km², Arap Devleti'ne de 11.500 km² toprak ayrılmıştır. Kudüs şehri ise Birleşmiş Milletler'in vesayetine bırakılmıştır.³⁴⁹ Bu zamana kadar Yahudiler'in satın almış oldukları ya da ikamet ettikleri bütün topraklar Yahudi Devleti içinde kalmıştır. Aynı zamanda bu topraklar üzerinde Arap yerleşimlerinde vardır. O kadar ki, bu Yahudi Devleti'nin kapsadığı topraklar üzerinde yaşayan

³⁴⁴ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.52

³⁴⁵ Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

³⁴⁶ Süleyman Kocabaş, "*Vaat Edilmiş Toprak*" *Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987, s.232.

³⁴⁷ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.102,103.

³⁴⁸ Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

³⁴⁹ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.53.

toplam nüfusun 498.000'i Yahudi, yalnızca bin eksiği yani, 497.000'i Arap nüfustan oluşmaktaydı. Diğer bölgelerdeki nüfusun 725.000'i Arap, 10.000'i Yahudiydi. Toplam nüfusun ancak yarısı ve %10'luk bir toprağa sahip olmalarına rağmen, kurulan bu devlette Yahudiler egemen zümre olmuştur.³⁵⁰

Birleşmiş Milletler kararından sonra İngiltere 14 Mayıs 1948'de Manda yönetiminin sonlanacağını ilan etmiştir. Aynı tarihte yani 14 Mayıs 1948'de Filistin'de bulunan Siyonist liderlerden 37 tanesi bir bildiri hazırlayarak Tel Aviv'de Yahudi Devleti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir.³⁵¹ ABD ve SSCB İsrail Devleti'nin ilk tanıyan ülkeler olmuşlardır.³⁵²

³⁵⁰ Türkkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.

³⁵¹ Ertuğrul Bayramoğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2006, s.110,111.

³⁵² Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA ŞİDDETİN ARKA PLANI

3.1. DİNİN ETKİSİ VE KUDÜS'Ü BAŞKENT YAPMA ÇABASI

Kudüs'ün Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için neden kutsal sayıldığı daha önceki bölümlerde ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Üç semavi dine yani, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'e İbrahimi dinler denilmektedir ve Hz. İbrahim karısı Sara ile birlikte Kudüs yakınlarında bulunan El Halil'de yaşamıştır. Yahudiler ve Hıristiyanlar için kutsal sayılan Eski ve Yeni Ahit'te bahsi geçen "Vaat Edilmiş Topraklar" Kudüs merkezli topraklardır.

Hıristiyanlar için Hac Kudüs'e yapılan yolculuktur. Ortaçağ'da uzun yıllar boyunca, Haçlı denildiğinde, Kudüs'e yolculuk yapan kişi akla gelmekteydi. Kutsal topraklara yapılan hac ziyareti Haçlı Seferleri'nin temel nedenlerinden biri olmuştur. "Ulusların ortasına yerleştirilmiş"(Ezekiyel 2,2), "Halkların anası" (Mezmunlar 87,5), "Tanrı'nın kenti", "kutsal dağ", dünyevi Kudüs, Hıristiyanlar ve Yahudiler için hala manevi dünyanın merkezini teşkil etmektedir.³⁵³

Kur'an-ı Kerim'de "Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."³⁵⁴ Ayeti bulunmaktadır ve hadis otoriteleri Mescid-i Aksa'nın Kudüs'de olduğunda hem fikirdir. Teolojik yönüyle Kudüs'ün her üç din içinde vazgeçilmez olduğu açıktır.

İçerisinde on emir yazılı tabletlerin bulunduğu Ahit Sandığı'nın muhafazası için Davut'un oğlu Süleyman tarafından yapılan ve Süleyman Tapınağı diye ifade edilen tapınak çeşitli dönemlerde yıkılmış ve başka adlarda yeniden inşa edilmiştir. Süleyman Tapınağı'nın bulunduğu yere veya çok yakınına Hıristiyanlar tarafından Kutsal Ölüm Kilisesi (İsa'nın öldüğü yer olarak düşünülür), Müslümanlar tarafından

³⁵³ Cecile Morrisson, *Haçlılar*, Çeviren: Nermin Acar, Dost Kitabevi, Ankara,2005, s.11.

³⁵⁴ İsra Suresi (17) :1, (Erişim) <http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1>. 25 Aralık 2018.

ise Mescid-i Aksa inşa edilmiştir. O halde Kudüs'ü elinde bulunduran milletlerin Kudüs'ü kutsallığın başkenti saydıkları ve bir nevi merkezi şehir olarak düşündükleri kesindir. Haçlı ordularının 1099 yılında Kudüs'ü işgal etmesi en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Kudüs Salahaddin Eyyubi'nin (1138-1193), 1187 tarihindeki fethine kadar yaklaşık 90 sene Haçlıların elinde kalmıştır.

Kudüs Osmanlı İmparatorluğu orduları tarafından fethedildikten sonra, Yavuz Sultan Selim tarafından ziyaret edilmiştir. Yavuz Sultan Selim Kudüs'e vardığı gün akşam namazını Mescid-i Aksa'da kılacağını yetkililere bildirmiştir. Rumman-ı Davud Nebi, Nahl-i Hamza ve Hacer-i Sahra (Kubbetü's sahra) Sultan'ın ilk ziyaret ettiği yerler olmuştur. Bu kutsal mekânlarda ikişer rekât namaz kılan Patışah daha sonra Mescid-i Aksa'ya giderek büyük bir törenle karşılanmış ve yatsı namazını burada kılmıştır.³⁵⁵

Aradan asırlar geçmiş ve İngilizler Ortadoğu'da zemin bulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler isyancı Arapların desteği ile Kudüs'ü ele geçirmişlerdir. Kudüs'ün ele geçirilmesi Türklere karşı bir zafer elde edilmesinden daha fazlasını ifade etmektedir. İngiliz Başbakanı (1916-1922) Lloyd George, Filistin'de bulunan İngiliz kuvvetleri komutanı General Edmund Allenby'den Noel gelmeden Kutsal şehir Kudüs'ün ele geçirilmesini istemiştir. Noel Hıristiyanlar için kutsal bir gündür ve Kudüs'ün bu günlerde ele geçirilmesi Hıristiyanlar ve İngilizler açısından daha da önemli hale gelmiştir. Kudüs'e saldıran İngiliz Birliği içerisindeki Londra Havan Topu Bataryası'ndan er Douglas Thorburn Kudüs'e yapılacak saldırı öncesindeki ifadesinde, "İçimizi kutsal bir göreve gelmişiz gibi bir duygu kaplamıştı Firavunlar'ın savaş arabalarıyla dolaştığı topraklar üzerindeydik." demiştir. Yazar David Woodward³⁵⁶ Kudüs'ün ele geçirilmesi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Buna bir anlamda Haçlı seferi diyebilirsiniz, ancak General Allenby bu konuda çok hassastı ve düzenlediği saldırılara Haçlı seferi denmesini istemiyordu, emrinde çok sayıda Müslüman asker vardı, yerli Müslüman Araplar ve Hintli birliklerde komuta ediyordu. Müslümanlara karşı Hıristiyanları koyan bir anlayışa izin vermek istemiyor ve Haçlı seferleri terimini anmak bile istemiyordu. Yinede bunun önüne geçemiyordu, İngiliz askeri buraya kadar gelmişken ve Kudüs'e bu kadar yaklaşmışken bunu (Haçlı ruhunu) düşünmeden edemiyordu. Allenby bunun bir Haçlı seferi olarak anılmasını istemiyordu ama yüksek rütbeli subayların bir kısmı bile durumu böyle değerlendiriyordu. İngiliz askerinin bir kısmını bunun motive ettiğini söylemek bile mümkün.

³⁵⁵ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan SELİM*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.196,197.

³⁵⁶ Kutsal Topraklardaki Cehennem kitabının yazarı.

Ekonomik ve stratejik diğer tüm nedenlerle birlikte Kudüs'ün elde bulundurulması devletler için dinî açıdan büyük bir öneme sahiptir. Resmi olarak olmasa bile manevi olarak Hıristiyanlar'ın ve Yahudiler'in başkent olarak gördükleri yer Kudüs olmuştur. Müslümanlar için ise Mekke ve Medine'den sonra en kutsal olan yerin Kudüs olduğu söylenebilir.

14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti kurulduktan sonra, Kudüs'ün başkent yapılması Yahudiler için elde edilmesi gereken bir hak olarak görülmüştür. İsrail Yüksek Mahkemesi Eylül 1948'de Kudüs'te açılmış, Aralık 1948'de ise tüm bakanlıklar Kudüs'e taşınmıştır. 13 Aralık 1949'da İsrail Paramentosunda konuşma yapan Başbakan David Ben Gurion, Kudüs'ün İsrail Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve şehrin her zaman İsrail'in başkenti olarak kalacağını söylemiştir. İsrail Paramentosu Knesset şehri İsrail'in başkenti olarak ilan ederek ilk toplantısını 26 Aralık 1949'da Kudüs'te yapmıştır. Kudüs Belediye Başkanlığı yapmış Teddy Kolek verdiği bir mülakatta, Kudüs'ün Yahudilerin üç bin yıllık başkenti olduğunu belirtelerk, Araplar veya Müslümanlar'ca hiç başkent yapılmadığını söylemiştir.³⁵⁷

BM Genel Kurulu çeşitli defalar Kudüs'ün statüsünün değiştirilemeyeceği şeklinde kararlar almış olsa da bu kararlar kağıt üzerinde kalmış ve İsrail'in fiili durumu devam ettirmesine engel teşkil etmemiştir.

Filistin ve bir kısım Arap devletlerince başkenti Doğu Kudüs olan ve Batı Şeria ile Gazze Şeridi'ni kapsayan bir Filistin devletinin kurulması amaçlanmaktadır. Kudüs Filistinlilerce de ebedi başkent olarak görülmektedir. Yahudiler ve Filistinliler şehrin bölünmesini veya tamamen karşı tarafın olmasını asla kabullenmemektedirler. Filistinliler, Kudüs Şehri'ni 1988'de ilan edilen Filistin Devleti'nin başkenti olarak görmektedirler.³⁵⁸

BM Güvenlik Konseyi'nin 23 Aralık 2016 tarihli ve 2334 sayılı Kararı ile; İsrail – Filistin tarafları arasında görüşmeler yoluyla kabul edilenler hariç olmak üzere 4 Haziran 1967 tarihli sınır çizgisindeki değişikliklerin tanınmayacağı belirtilmiştir. Bu Karar çerçevesinde, ABD'ninde içinde olduğu uluslararası toplum Filistin'in ve Doğu Kudüs'ün işgal altında olduğunu kabul etmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararı gereğince, İsrail yönetimini tanıyan ülkelerin

³⁵⁷ Umut Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler açısından siyasi önemi" *Filistin Araştırmaları Dergisi, Kudüs Özel Sayısı*, Sayı 2, Kış, 2017 s.134-157.

³⁵⁸ Umut Uzer, "Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler açısından siyasi önemi" *Filistin Araştırmaları Dergisi, Kudüs Özel Sayısı*, Sayı 2, Kış, 2017 s.134-157.

büyükkelçilikleri Tel Aviv’de bulunmakta ve hiçbir ülke Kudüs’ü başkent kabul etmemekteydi. ABD Kongresi tarafından 1995 yılında alınan bir kararla, ABD Büyükelçiliği’nin Tel Aviv’den Kudüs’e taşınması yasalaştırılmıştı. Ancak Trump dönemine kadar bu karar ertelenmiştir.³⁵⁹

06 Aralık 2017’de ABD Başkanı Donald Trump, Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıdığını açıklayarak, ABD Büyükelçiliği’nin Kudüs’e taşınması talimatını vermiştir.³⁶⁰ Bu talimatın uygulanışı İsrail Devleti’nin Kuruluş tarihi de olan 14 Mayıs gününe denk getirilmiş ve 2018 yılı 14 Mayıs’ında ABD’ nin büyükelçiliği Kudüs’e taşınmıştır.

Fotoğraf: 2 ABD Büyükelçiliği’nin Kudüs’de olduğunu gösterir yön tabelası, kısa zaman önce takılmış.³⁶¹

ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıma kararından sonra 14 Aralık 2018 tarihinde Avustralya Başbakanı Scott Morrison Batı Kudüs’ü resmen İsrail’in başkenti olarak tanıdığını ilan etmiştir.

BM Genel Kurulu’nun alınan bu kararları onaylamaması ve ülkelerden büyükelçiliklerini Kudüs’e taşımamalarını istemesine rağmen çoğu Hıristiyan

³⁵⁹ Fuat Canan, “ABD’nin Kudüs Kararı ve Yansımaları”, *Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, Durum Değerlendirmesi*, 2017 s.2-12.

³⁶⁰ Mehmet Can Kömürcü, “ABD Büyükelçiliği Kudüs’e Taşınıyor”, *Milliyet*, Mayıs 14, 2018, (Erişim) 17 Aralık 2018, <http://www.milliyet.com.tr/ABD-Buyukelciligi-Kudus-e-tasiniyor-molatik-7955/>, 25 Aralık 2018.

³⁶¹ Süreç Resmen Başladı, *Sözcü*, Mayıs 7, 2018, (Erişim) <https://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/surec-resmen-basladi-abd-kuduse-tabelalari-asmaya-basladi-2392790/>, 17 Aralık 2018

devletin zamanla Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve büyükelçiliklerini buraya taşıması kaçınılmaz bir gerçek olarak görülmektedir.

Arap devletlerinin pek çoğunun kukla yöneticiler tarafından idare ediliyor olması bu durumu dahada kolaylaştırmaktadır. Mısır'ın diktatör ve darbeci lideri Sisi tamamıyla İsrail yanlısı politikalar izlemektedir. Suudi Arabistan ve BAE gibi başat Arap devletlerinin yöneticileri de ABD veya Avrupa devletlerinin güdümü altındadırlar ve olup bitene ses çıkarmaları olanaksızdır. Bu idareciler kendi siyasi geleceklerini düşünmekten ya da kişisel menfaatlerinden başka bir politika izlememektedirler.

Hıristiyan evanjelistler manevi başkentlerini, Siyonist Yahudiler ise resmileştirdikleri başkentlerini Müslümanların kanı ve gözyaşları üzerine bina etmektedirler. İslam dünyasının ölümcül sessizliği ise buna çanak tutmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Gazze şeridine sıkışmış bir avuç Müslümanın gelişmiş silahlar karşısında sapanla taş fırlatmaktan başka yapabileceği bir şey gözükmemektedir.

3.1.1. Ortadoğu İçin Siyonist Plan

Dünya Siyonist Örgütü'ne bağlı Enfarmasyon dairesinin 1982 yılında İbranice olarak yayımladığı "Ortadoğu İçin Siyonist Plan" (*The Zionist Plan for Middle East*) başlıklı rapor Ortadoğu'da ki kavgaların kimler tarafından planlandığını açığa çıkarır niteliktedir. Raporda şu ifadeler yer almaktadır:

Lübnan'ın tam anlamıyla parçalanıp beş ayrı bölgeye ayrılması; içerisinde Mısır, Suriye, Irak ve Arap Yarımadası'nın da bulunduğu bütün bir Arap dünyası için bir örnek teşkil edecektir. Tıpkı Lübnan gibi, Suriye ve Irak'ın da etnik veya dinî bölelere ayrılması şeklinde ortaya çıkacak parçalanma, İsrail'in bölge için uzun vadeli amacıdır. Suriye, bünyesinde barındırdığı etnik ve dinî yapılara uygun bir şekilde birkaç bölgeye ayrılacaktır. Kıyı bölgelerinde Şii-Alevi devleti, Halep civarında Sünni bir devlet, kuzey komşusu ile husumet içerisinde olan bir başka Sünni devlet ise Şam'da kurulacaktır. Dürziler ise başta Huran ve Kuzey Ürdün olmak üzere muhtemelen Golan'ı da içine alabilecek şekilde bir devlet oluşturabilirler.

Araplar arasında her türlü iç çatışma kısa vadede bizim lehimize sonuçlar doğuracaktır ve Irak'ın da mezhepler çerçevesinde bölünmesi gibi çok daha önemli hedeflere ulaşılması sürecini hızlandıracaktır. Tıpkı Osmanlı yönetiminde Suriye'de olduğu gibi, Irak'ta da etnik ve dinî bölgeler şeklindeki parçalanmışlık mümkün gözükmektedir. Bu çerçevede, üç (veya daha fazla) devlet, Basra, Bağdat ve Musul gibi üç önemli şehir merkezli olmak üzere bir oluşum sergileyecektir. Güneydeki Şii bölgeler, Kuzeydeki Sünni ve Kürt bölgelerden ayrılacaktır.

Ortadoğu'da yapılan hiçbir plan yoktur ki mezhep ve ırk yaklaşımı dışarıda bırakılmış olsun. Çıkar çatışması içerisinde olan devletler kendi emelleri doğrultusunda Ortadoğu'yu yönetebilmek amacıyla bölge halkı içine mezhep ve ırk fitnesi sokmaya devam edeceklerdir. Amerika'nın Yeni Yüzyılı Planı'nda ya da Ortadoğu İçin Siyonist Plan'da bu açık olarak görülmektedir.

3.2. ORTADOĞU'DA MEZHEPÇİ YAKLAŞIMLAR

Mezhep ayrılıkları yüzyıllardır Ortadoğu'daki politikaların belirlenmesinde belirleyici sebeplerden biri olmuştur. Mezhepler, toplumları birleştirmede önemli bir rol oynarken kolay bir şekilde ayrıştırmada da etmen olabilmektedir. Mezhebi yerleşim birbirinden uzak ülkelerde olabileceği gibi yan yana yaşayan toplumlar nezdinde de olabilir.³⁶²

Ortadoğu'da bulunan halkların mensubu oldukları mezhepler kendi aralarındaki iç çekişmelerden devletlerarası savaşa varıncaya değin mühim sonuçlar doğurmaktadır. Haliyle Ortadoğu bölgesi üzerinde emelleri olanlar mezhep olgusunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Bölge haricindeki devletlerin Ortadoğu'yu kontrol etmek amacıyla yaptıkları tüm planların içerisinde şüphesiz mezhep kavgaları ile bölge ülkelerini birbirine düşürme stratejileride vardır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) ölümünden sonra yaşanan ve iktidar savaşlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan mezhep tartışmaları ve savaşları aradan binyıllar geçmesine rağmen en hararetli biçimde varlığını devam ettirmektedir.

3.2.1. Ortadoğu'da Devletlerin Mezhep Savaşları

Mezhep savaşları yalnızca Ortadoğu'da bulunan Müslüman ülkelerin birbirleri ile arasında olan çekişmeleri değil aynı zamanda Ortadoğu'ya bir şekilde müdahil olmak isteyen Batılı ya da diğer devletlerin Ortadoğu politikalarında izledikleri mezhepci yaklaşımlarda kapsamaktadır.

Bu durumu daha iyi açıklamak için 15 Aralık 2004'te duyurulan 'US Strategy in the Muslim World After 9/11' (11 Eylül Sonrası ABD'nin

³⁶² Abdullah Kıran, "Mezhebi Rabet mi, Mezhep Savaşları mı?" *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Haziran,2015 s.171-191.

İslam Dünyası'ndaki Stratejisi) başlıklı çalışmaya bakmak gerekir. Müslüman entelektüeller, akademisyenler, kanaat önderleri ve sivil toplum örgütleri üzerine temellendirilen plan, Atlantik'ten Pasifik'e uzanan geniş bir coğrafya da, kanlı iç çatışmalara, etnik ve mezhebi savaflara, iktidar çatışmalarına zemin hazırlayıcı niteliktedir.³⁶³

Mezhepleri açısından Ortadoğu'daki dağılımlarına bakıldığında, nüfusun yarısı veya daha fazlasının Şii olduğu belli başlı beş ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler İran, Azerbaycan, Bahreyn, Irak ve Lübnan'dır. İran'da nüfusun %90-95'i, Bahreyn ve Azerbaycan'da %65-75'i, Irak ve Lübnan'da ise nüfusun % 45-55'i Şii Müslüman'dır. Şii'lerin nüfus bakımından azınlıkta olduğu ülkeler ise Suriye, Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'dir. Suriye'de nüfusun %15-20'i Şii iken, Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'de nüfusun yaklaşık 10-15'inin Şii-Alevi olduğu tahmin edilmektedir. Mısır ise %1'lik bir oranla, Ortadoğu'da en az Şii nüfusa sahip ülkedir.³⁶⁴

Batılı ülkeler açısından, ABD'de yayımlanan rapor belirleyici niteliktedir. Müslüman dünyasında Sünnilerin büyük bir çoğunluğunun olduğu ve çoğunluğa karşı Şii'lerin desteklenmesi gerektiği belirtildikten sonra, ABD'ye Şii'ler ile işbirliği yapılması tavsiye edilmektedir. Şiiilerin bir şekilde yönetim kadrolarında bulunmasının sağlanarak sözde demokratikleşme yönünde gelişme sağlanması istenmektedir. Rapora göre ABD'nin Şiiilerle yaklaşması Ortadoğu'da radikalleşmenin önünde bir engel teşkil edecektir. Sünni bloğa karşı bir Şii hilali oluşturulması, Irak'ta Şiiilerin iktidara taşınarak demokrasi konusunda Şii dünyasına model oluşturmak ve Şii dünyasını bu model üzerinde birleştirme tasarlanmaktadır.³⁶⁵

ABD'nin ve emperyal güçlerin her türlü fitne aracını Ortadoğu'da kullanma kapasitesinin olduğu açıktır. Mezhepsel bir bölünme ile de yine bir böl ve yönet taktiği uygulanmaktadır. İran'nın çeşitli ambargolarla hedef alınarak yönetimin bir şekilde değiştirilmesi ve Batı yanlısı bir yönetim modeline dönüştürülmek istenmesinin de temelinde mezhepçi bir plan vardır. Zira İran Şii nüfusun en fazla olduğu ülkelerden biridir. Diğer Sünni blokta bulunan ve ABD tarafından kontrol

³⁶³ İbrahim Karagül, *Hesaplaşma Yüzyılı, Mezhepler Çatışması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.53,54.

³⁶⁴ Abdullah Kıran, "Mezhebi Rabet mi, Mezhep Savaşları mı?" *Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Haziran,2015 s.171-191.

³⁶⁵ İbrahim Karagül, *Hesaplaşma Yüzyılı, Mezhepler Çatışması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.54.

altında tutulması ya da etkisizleştirilmesi gereken ülkeleri dengeleyecek yegâne unsur İran'dır. O halde İran'da tamamına yakını Şii olan nüfuzu idare edecek yönetimin Batı yanlısı olması hayati önem taşımaktadır. İran'ın kontrol edilmesi ile birlikte Şii Hilal denilen blok, Irak, Bahreyn, Azerbaycan ve Lübnan'nın da dâhil edilmesi ile birlikte tamamlanacaktır. Bu büyük bloklaşma karşısında Sünni devletler kendilerini tehdit altında hissedecek ve tüm enerjilerini mezhebi güç üzerine yoğunlaştıracaklardır. Buda tam olarak Batı'nın istediği durumdur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu toprakları emperyal devletler tarafından yağmalanırken, bu topraklar, Batılılar tarafından kolay yönetilebilecek küçük devletler haline getirilmiştir. Sınırlar çizilirken bölgenin etnik, dinî ve mezhebi yapısı gözetilmemiş, asla birbiri ile dost olamayacak yapılar inşa edilmiştir.

3.2.1.1. Irak

Emeviler'le Hz. Ali arasında yaşanan siyasi çekişmelerde, Irak halkı Hz. Ali'ye en büyük desteği veren kesim olmuştur. Hz. Ali, kendisinin başkent yaptığı Kufe'de öldürülmüş ve Necef'e defnedilmiştir. Hz. Ali'den sonra, Hz. Hüseyin'ind de Kербela'da şehit edilmesi Irak'ı Şia'nın merkezi haline getirmiştir.³⁶⁶

Yarıdan fazla nüfusu Sünniler'den oluşan ülke, ABD tarafından Mart 2003'te işgal edildikten sonra, mezhebi bir yaklaşım sergilenerek üç ayrı bölgeye ayrılmıştır. Kuzey'de ve Güney'de oluşturulan koridorlar ve uçuşa yasak bölgeler etnik ve mezhebi tabanda bir ayrımla yapılmıştır. Güney'de oluşturulan uçuşa yasak bölge Şii'lerin yoğunlukta olduğu bölgeleri kapsarken, Kuzey'deki koridor tamamen Kürt grupların yaşadığı bölgeleri içermektedir. Ortada ise Sünni'ler kalmıştır.

İşgalden önce ülkenin üçe ayrılacağı ve büyük mezhep savaşları yaşanacağı senaryo edilmiş ve bu senaryo işgalle birlikte hayata geçirilmiştir. 22 Şubat 2006'da Şii'lerin 12 imamından ikisinin mezarının bulunduğu türbeye yapılan saldırı ülkede büyük çatışmaların yaşanmasına ve Sünniler'le Şiiler'in gönül bağlarının iyice ayrışmasına neden olmuştur. Amerikan askerleri ve onların kontrolündeki Irak askerleri tarafından korunan mezarların rahat bir şekilde bombalanarak havaya uçurulması oldukça manidar bulunmuştur. Kim yaparsa yapsın ülde bir mezhep

³⁶⁶ Mehmet Ali Büyükkara, "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini Nüfusları", *Mezhep Araştırmaları (e-makalat)*, Sayı: 6/2, Güz 2013 s.322-354.

çatışması çıkartmayı başarmıştır. Mezhep çatışmaları sırasında yüz altmış sekiz camiye saldırı düzenlenmiştir. On imam öldürülmüş, on beş imam kaçırılmış, yüzlerce insan birbirini boğazlamıştır. Tüm eğitim kurumlarında mezhepsel çatışmalar yaşanmıştır, öyleki öğretmen ve öğrenci dahi birbirine mezhebi saiklerle bakmaya başlamıştır.³⁶⁷

Irak'ta Şiiilerin yönetime getirilmesi ve koordineli bir şekilde, Kürt lider Celal Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi tamda Batılı güçlerin istedikleri doğrultuda gerçekleşen siyasi olaylar olmuştur. Irak'ın işgali ile hedeflenen amaç elde edilmiştir. Ülke filien üçe bölünmüş, yönetime ise Batı yanlısı kuklalar atanmıştır. Ortadoğu petrol rezervlerinin büyük bir çoğunluğuna sahip ülkelerden biri olan Irak'ı yönetmek ve bölgede oluşturulmak istenilen düzeni inşa etmek artık daha kolay hale gelmiştir.

3.2.1.2. İran

Safevi devletine kadar büyük bir çoğunluğu Sünni olan İran, sonradan uygulanan politikalarla Şii bir devlet haline getirilmiştir. Safevi devleti zamanında (151-1736) bölge nüfusunun büyük bir kısmı Şii'leşmiştir. Sonraki dönemlerde de Şii'leşme akımı devam etmiştir. Şah İsmail zamanında ülkeye göç eden Şii âlimlerin ve ulemanın İran'ın Şii bir kimlik kazanmasında önemli rolü bulunmaktadır.³⁶⁸

Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde, Şah İsmail'in ve varislerinin yönettiği İran ile Osmanlı arasında yaşanan çekişmelerde ve savaşlarda mezhepsel kavgalarında büyük rolü olmuştur.

İran, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'nın istediği modelde bir yönetimle idare edilse de İslam Devrimi ile birlikte Batı karşıtı politikalar izlemiştir. Zengin petrol ve gaz kaynakları ile birlikte, Rusya ve Çin gibi ülkeler tarafından müttefik sayılacak bir konumda bulunan ülke ABD ve Batı'nın baskısı altındadır. Diğer Şii nüfusun yoğun olduğu ülkelerle birlikte ele alındığında batı tarafından kontrol altında tutulamayan tek ülke İran denilebilir.

Tüm diğer ülkelerin yaptığı gibi İran'da bölgede izlediği politikalarda mezhepsel yaklaşımlar sergilemektedir. Kısa zaman öncesine kadar can düşmanı

³⁶⁷ İbrahim Karagül, *Hesaplaşma Yüzyılı, Mezhepler Çatışması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.55,56.

³⁶⁸ Mehmet Ali Büyükkara, "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini Nüfusları", *Mezhep Araştırmaları (e-makalat)*, Sayı: 6/2, Güz 2013 s.322-354.

saydığı Saddam yönetimindeki Irak'ta, işgal sonrası değişen rejim ve yönetime Şii ağırlıklı idarecilerin gelmesiyle birlikte iki ülke arasında yakınlaşma meydana gelmiştir. Ticarete, sosyal ve kültürel yaşamda Şii yönetimindeki Irak ve İran sıcak ilişkiler sergilemektedirler.

IŞİD'in 2014 yılında Musul'u ele geçirmesinin ardından, Irak'ın Şii dinî lideri Ayetullah Sistani tüm Irak halkına hitap ederek tarihi bir fetfa yayımlamıştır. Bu fetfa ile Irak'ta eli silah tutan herkes ülkeyi ve kutsal mekânları savunmaya çağırılmıştır. Haşdi Şabi (Halk Seferberlik Güçleri) adıyla oluşturulan milis güçler Irak'ın çeşitli yerlerinde ve özellikle Musul'da IŞİD'e karşı savaşmışlardır. Haşdi Şabi'nin en önemli özelliklerinden biri ise Şii ağırlıklı ve İran destekli milislerden oluşmasıdır.

Haşdi Şabi yapısını oluşturan örgütlerin neredeyse tamamının İran'la yakın işbirliği içerisinde olduğu ve organik bağlarının bulunduğu iddia edilmektedir. BBC Farsça Servisi'nden Kasra Naji, Haşdi Şabi örgütünün İran Devrim Muhafızları tarafından teşkilatlandırıldığını ve yönlendirildiğini, örgüt bünyesindeki liderlerinin genelde Tahran'la ve de İran'daki kutsal Kum şehriyle yakın bağları olan din adamları olduğunu söylemiştir. Naji ayrıca, Haşdi Şabi komutanlarının, İran'ı düzenli olarak ziyaret ettiklerini, paranın ve silahın İran'dan temin edildiğini söylemiştir.³⁶⁹

İran'ın Suriye'deki varlığında yine mezhepsel bir yaklaşımın ürünüdür. Zira Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ve ülke yönetiminin neredeyse tamamını elinde bulunduran kesim Şiiğin kollarından olan Nusayri mezhebindedir. Bu nedenle İran'ın düzenli ordu birlikleri ve milisleriyle Suriye'ye vermiş olduğu tam destek tesadüf olarak görülmemektedir.

Haşdi Şabi birlikleri Musul'un IŞİD'den kurtarılmasının ardından ağırlıklı güçlerini Suriye sınırına kaydırmışlardır. İran askeri güç olarak Suriye'de fiilen bulunmakta ve Beşşar Esad güçlerine Rusya ile birlikte destek vermektedir. İran'ın Suriye'deki varlığı bölge ülkelerinin yanı sıra ABD'yide kaygılandırarak seviyeye gelmiştir. Kaygılar İran yönetiminin uzun vadede bölgedeki varlığını ve etkisini arttırabilmek için Suriye'ye yerleşmesi yönündedir.³⁷⁰

³⁶⁹ Kasra Naji, "Profil:Haşdi Şabi", *BBC News Türkçe*, Ekim 29, 2016, (Erişim) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936>. 24 Aralık 2018.

³⁷⁰ Nisan Ahmado, "Suriye'de Artan İran Etkisi Endişe Yaratıyor", *Amerikaninsesi*, Ekim 16, 2018, (Erişim) <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyede-artan-iran-etkisi-endise-yaratiyor/4615379.html>. 24 Aralık 2018.

Bu endişelerle birlikte ABD ve İsrail tarafından İran'ın Suriye'den çekilmesi amacıyla Rusya ve hatta Esed rejimine yönelik diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. 24 Ağustos 2018 tarihinde ABD Ulusal Güvenlik yetkilisi John Bolton ile Rus yetkili Nikolai Patrushev arasında Cenevre'de İran'ın Suriye'deki varlığı ve etkisine dair bir görüşme yapılmış ve bahse konu görüşmede Washington'un önceliğinin İran'ın bütün güçlerinin Suriye'den çekilmesi olduğu belirtilmiştir.³⁷¹

İran, Irak'ta Haşdi Şabi, Lübnan ve Suriye'de Hizbullah, Yemen'de ise Husi militanları ile bölgedeki varlığını pekiştirmeye ve çıkarlarını gütmeye çalışmaktadır.³⁷²

3.2.1.3. Suudi Arabistan

Diğer birçok Ortadoğu ülkesi gibi Suudi Arabistan'da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı toprakları üzerine kurulmuş bir devlettir. İbn Suud olarak da bilinen Abdülaziz, Osmanlı Sultanı'nın egemenliğinde Paşa ünvanını almıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler ile ittifak kurmuş ve 1915 tarihli Darin Anlaşması ile 1915-1927 yılları arasında İngiltere'nin mandası olmayı kabul etmiştir. Sonraki süreçte her ne kadar bağımsızlığını kazanmış olsa da Batılı devletlerin özellikle ABD'nin etkisi altından kurtulamamıştır. 1937 yılında keşfedilen zengin petrol yatakları ülkenin zenginleşmesine neden olurken, batılı devletlerin etkisinde giderek artmıştır.³⁷³

Ortadoğu bölgesinde yaşanan mezhep çekişmelerinin en şiddetlisi perde arkasında veya bazen apaçık Suudi Arabistan ve İran arasında yaşanmaktadır. 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi Suudi Arabistan'da da devrimci siyasal söylemi yayması düşüncesi ile endişeye sebep olmuştur. Suudlar İran İslam Devrimi'ni Müslüman dünyanın tamamı için bir tehdit olarak belirtmişler ve bölgede Sünni yönetimlerin bekasına büyük önem vermeye başlamışlardır. Irak – İran savaşında Irak'a destek verilerek, İran'a karşı tutumda olan diğer Körfez ülkeleri ile birlikte 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyi

³⁷¹ Hossein Aghaei, “İran'ın Suriye'deki Askeri Varlığı Sürececek mi?”, **İRAM**, Eylül 16, 2018, (Erişim) <https://www.iramcenter.org/iranin-suriyedeki-askeri-varligi-surecek-mi/>, 24 Aralık 2018.

³⁷² “Husiler Kimlerdir”, **Sabah**, Haziran 14, 2018, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-yemende-husiler-kimlerdir/4>, 24 Aralık 2018.

³⁷³ “Suudi Arabistan”, **SASAM**, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ocak 25, 2019, (Erişim) <http://sahipkiran.org/wp-content/uploads/2017/04/SuudiArabistan.pdf>, 20 Şubat 2019.

kurulmuştur. Bu konseyle İran önderliğinde oluşabilecek Şii bloğa karşı Sünni bir blok kurulmak amaçlanmıştır.³⁷⁴

2014 yılında, Yemen’de İran’ın desteklediği Husi gruplar ayaklanarak darbe girişiminde bulunmuş ve Başkent Sana’yı işgal etmişlerdir. Husiler 1992 yılında kurulan, İran destekli, Şii’liğe yakın bir grup olarak tanımlanmaktadır. Suudi Arabistan Yemen yönetiminde bulunan İhvan eğilimli siyasi partiye olan uzaklığı nedeniyle bu duruma kayıtsız kalmasına karşın Kral Selman’ın 2015’te iktidara gelmesi ile birlikte Yemen’deki politikasında değişikliğe gitmiştir. Yemen’in İran tarafından kontrol edilen ve desteklenen Husi milislere bırakılmasına karşı çıkarak bu örgüte karşı Yemen’de askeri harekâta girişmiştir.³⁷⁵

Suudi Arabistan bölgede mezhepçi politikalarını aktif bir şekilde Körfez İşbirliği Konseyi çatısı altında yürütmektedir. Nüfusun çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu ancak Sünniler tarafından idare edilen Bahreyn yönetimine, ülkesindeki Şiileri kontrol altında tutması için maddi ve askeri her türlü desteği sağlamaktadır. Bu yolla aynı zamanda Şiilere Bahreyn yönetimi tarafından verilebilecek geniş kapsamlı tavizlerin önüne geçmektedir.³⁷⁶

3.2.1.4. Suriye

Suriye Filistin ve Ortadoğu için tarihin her döneminde kilit bir rol üstlenmiştir. Suriye coğrafyası ifadesi Asya, Avrupa ve Mısır kökenli eski imparatorlukların Doğu-Batı, Kuzey-Güney ekseninde genişleme hareketlerinde geçiş güzergâhında bulunan stratejik bir bölgeyi ifade etmektedir ve Akdeniz’in tüm doğu kıyılarını içine almaktadır. Suriye ismi ilk defa Yunanlılar tarafından “üç kıtanın bulunduğu yer” olarak kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı dönemine kadar Suriye adı, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail’i içine alacak bir tanımlama ile kullanılmaktaydı.³⁷⁷

³⁷⁴ Muhittin Ataman, Yurdanur Kuşçu, “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”, *Alternatif Politika*, Sayı.1, Şubat, 2012 s.1-26.

³⁷⁵ “Husiler Kimlerdir”, *Sabah*, Haziran 14, 2018, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-yemende-husiler-kimlerdir/4>. 24 Aralık 2018.

³⁷⁶ Muhittin Ataman, Yurdanur Kuşçu, “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”, *Alternatif Politika*, Sayı.1, Şubat, 2012 s.1-26.

³⁷⁷ Ahmet Emin Dağ, *Suriye Bilad-i Şam’ın Hazin Öyküsü*, İHH İnsani Yardım Vakfı Araştırma ve Yayınlar Birimi, İstanbul, 2013, s.13.

Kadim toprakları içerisinde barındıran Suriye, antik çağlardan günümüze kadar önemini asla yitirmemiştir. Asurlular, Persler, Yunanlılar ve Romalılar Suriye topraklarını ele geçirmek için savaşmışlar, Akdeniz ile tüm Asya'nın birleştiği kilit konumuyla vazgeçilmez bir yer olarak görmüşlerdir. Kudüs'ün ele geçirilmesi için yapılan savaşlarda önce Suriye topraklarının elde edilmesi gerekmiştir. Haçlılar Antakya ve Şam topraklarından geçerek Kudüs'e varmışlar, Yavuz Sultan Selim Filistin topraklarını fethederken önce Halep ve Şam'ı ele geçirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz birlikleri Filistin'i içerisinde barındıran Suriye topraklarını elde etmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile var güçleri ile savaşmışlar, Arap isyanları çıkartmak dâhil her türlü plan ile bu topraklara sahip olmayı başarmışlardır.

Büyük Suriye topraklarından Lübnan'ın ayrılmasından sonra Şiiilerin çoğunluğu Lübnan topraklarında kalmıştır.³⁷⁸ Suriye nüfusunun % 15-20'si Şii mezhebinin bir kolu olan Nusayri mezhebindedir. Bu mezhep çoğu yönüyle Şii'likle örtüşmekte olduğundan bu kısım ifade edilirken Nusayri yerine Şii mezhebi de denilmektedir.³⁷⁹ Suriye nüfusunun %20'sini oluşturan Nusayri mezhebinden olan Esed yönetiminin diğer kesime karşı sert tutumu ve çeşitli adaletsizlikler nedeniyle patlak veren iç savaşta yine mezhep kavgalarının görüldüğü bir durum meydana getirmiştir. İran Suriye dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve Lübnan üzerindeki varlığını arttırmak amacıyla mezhebi anlayışın doğurduğu güç ile hareket etmektedir.³⁸⁰ Suriye'de yaşanan iç çatışmaların başlamasıyla birlikte bu ülkeye direk askeri yardımlarda bulunup düzenli ordu birliklerini Suriye'de Rusya ile birlikte koordineli olarak yerleştirirken, diğer yandan yerel işbirlikçileri ile birlikte düzensiz askeri birliklerde oluşturmuştur. Hizbullah Suriye ve Lübnan'da İran'ın desteklediği bir gruptur. Ayrıca Irak'ta, İran tarafından teşkil edilen Haşdi Şabi birlikleri de Irak – Suriye sınırında Esed'in rejim birliklerine destek vermektedir.

İran'ın oluşturmak istediği Şii blok içerisinde Suriye çok önemli bir yer tutmaktadır. Zira İsrail'i ve diğer önemli bir Şii nüfusun bulunduğu Lübnan ve Filistin'i kontrol altında tutmak, İsrail'i baskılamak için Suriye kilit bir önemdedir. Bunu yerine getirebilmek amacıyla en önemli araçlardan biri olarak mezhebi yaklaşımı görmektedir.

³⁷⁸ Mehmet Ali Büyükkara, "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini Nüfusları", *Mezhep Araştırmaları (e-makalat)*, Sayı: 6/2, Güz 2013 s.322-354.

³⁷⁹ Abdullah Kıran, "Mezhebi Rabet mi, Mezhep Savaşları mı?" *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Haziran,2015 s.171-191.

³⁸⁰ Talla, Maan, "İran'ın Suriye'deki Askeri Politikası", *(İram) İran Araştırmaları Merkezi*, Ekim 2017, s.6-11.

Bölge üzerinde çalışan uzmanlar İran'ı, göçün yaşandığı bölgelerde değişen demografik yapıyı Şii nüfusun arttırılmasına yönelik kullanarak, Suriye'de Sünnilerin azınlık durumuna düşmesine ve daha da marjinalleşmesine sebep olmakla suçlamaktadırlar. Washington Enstitüsü Yakın Doğu Siyaseti uzmanlarından Hanin Ghaddar, Amerika'nın Sesi'ne yapmış olduğu açıklamada İran'ın, Afganistan, Pakistan ve Irak'tan Şii aileleri getirerek daha önce Sünnilerin yaşadığı Suriye'deki bölgelere yerleştirdiğini söylemiştir.³⁸¹ Londra merkezli, Şark'ul Avsat adlı yayın organında 28 Kasım 2018'de yayımlanan makaleye göre; İran, Suriye savaşına müdahale etmesinden bu yana savaş sonrasında da kontrolü elinde tutmak ve bu bölgede varlığını devam ettirmek amacındadır. Savaş nedeniyle terk edilen bölgelerin demografik yapısını değiştirmek için Beşşar Esed rejimi ile çalışan İran, Devrim Muhafızları ve Hizbullah üyelerinin de aralarında bulunduğu İran ve Lübnan vatandaşlarına Suriye vatandaşlığı vermeye başlamıştır.³⁸² Mezhep politikalarının özellikle Ortadoğu düzleminde vazgeçilmez bir araç olduğu görülmektedir. Daha önce olduğu gibi bundan sonrada bölgede kurulacak dengede mezhepçi yaklaşımların çok büyük bir etkisi olacaktır.

3.3. EKONOMİ VE ENERJİ

Ortadoğu'nun eski çağlardan bu yana, bulunduğu coğrafi konum itibariyle devletlerin elde etmek istedikleri stratejik bir konumunun olduğu bilinmektedir. Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarını kontrol eder bir durumunun olması ve geniş verimli topraklara sahip olması tarihin her aşamasında Ortadoğu'nun bir çekim merkezi olmasını sağlamıştır.

3.3.1. Ekonomi Sosyolojisi Açısından Ortadoğu

Ekonomi Sosyolojisi genel olarak, teknolojik çözümler, ekonomik sistemler, rejim ve yapıların toplumsal içerikleri, üretim, tüketim, bölüşüm

³⁸¹ Nisan Ahmado, "Suriye'de Artan İran Etkisi Endişe Yaratıyor", *Amerikaninsesi*, Ekim 16, 2018, (Erişim) <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyede-artan-iran-etkisi-endise-yaratiyor/4615379.html>, 24 Aralık 2018.

³⁸² "İran, Suriye'de demografik yapıyı değiştirmeyi planlıyor", *Şarkul Avsat*, Kasım 28, 2018, (Erişim) <https://aawsat.com/turkish/home/article/1482351/iran-suriyede-demografik-yap%C4%B1y%C4%B1-de%C4%9Fi%C5%9Firmeyi-planl%C4%B1yor>, 25 Aralık 2018

süreçlerinin toplumsal yönleri, karar mekanizmaları ve karar organları, kalkınma sorunları ile ilgilidir.³⁸³ Ekonomi bilim dalına egemen olan görüş iktisadi davranışın toplumun içindeki güçler olan içsel güçler yerine toplum haricinde bulunan dışsal güçler tarafından belirlendiğidir. Bu güç kişinin bencilliğidir ve bencillik insanın doğuşundan gelen tabii bir yanı olduğundan toplumun dışındadır. Sosyologlar bu yaklaşımı ilgi çekici bulmuşlardır, zira bu yaklaşım, evrenin bilim yoluyla anlaşılabilir çözümlenebileceğine ilişkin Aydınlanmacı görüşü desteklemektedir. Sosyologlar yapmış oldukları araştırmalarda iktisadi davranışa esas olan unsurun toplumun kendi bağlamında bulunan davranış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Toplumun iktisadi davranış biçimlendirmedeki rolü ancak tarihsel ve sosyolojik çalışmalar yapılarak bulunabilir.³⁸⁴ Ekonomik olarak az gelişmiş toplumlar, gelenekçi toplumlardır. Ogburn ve Nimkoff'un dedikleri gibi bu toplumlarda "iktisatla, zümre standartları arasında sıkı bağ" kurulmuştur. Ekonomik hayatla, gelenek ve görenekler, örf-adet, aile ve din içiçe geçmiş durumdadır ve birbirlerinden ayırt edilmeleri oldukça zordur. Bu yakın ilişki, ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde çok etkili olmaktadır. Primitif kabilelerde, iktisadi faaliyetlerin; sihir, ayin, hediye gibi kültür unsurlarıyla ve kan bağları, akrabalık münasebetleri, kabile reisliği müessesesi gibi içtimai bünye hususiyetleri ile şekillendiği bilinmektedir.³⁸⁵

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulus devlet kimliğine bürünen Ortadoğu ülkelerinden bazıları nispeten hızlı bir iktisadi kalkınma sağlarken bazıları bunu başaramamıştır. Bunun ülkenin sahip olduğu petrol kaynakları ile direkt bağlantısı vardır. Zengin petrol rezervlerine sahip olmalarına karşın bunu milli ekonomilerine yansıtamayan Ortadoğu ülkeleri de bulunmaktadır. MENA (*Middle East and North Africa*) olarak adlandırılan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, İran, Mısır Arap Cumhuriyeti, Fas, Ürdün, Yemen, Lübnan, Suriye, Tunus, Suudi Arabistan, Cezayir, BAE, Irak, Cibuti, Katar, Libya, Umman, Bahreyn, Kuveyt, Filistin ve İsrail'den oluşmaktadır. MENA ülkeleri sahip oldukları nüfus ve doğal kaynaklar açısından üç kısma ayrılmaktadır: Doğal kaynaklar bakımından fakir ve yüksek nüfuslu, Doğal kaynaklar bakımından zengin ve yüksek nüfuslu, Doğal kaynaklar açısından zengin, nüfusu yetersiz.

³⁸³ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayınları, Ankara, 2015, s.20.

³⁸⁴ Neil J. Smelser, Richard Swedberg, *İktisat Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, Ankara, 2013, s.9.

³⁸⁵ Mehmet Eroz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.348.

Fas, Cibuti, Tunus, Mısır, Filistin, Ürdün ve Lübnan birinci grup, Suriye, Irak, İran, Cezayir ve Yemen ikinci grup, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Libya, Kuveyt ve Umman üçüncü grup ülke tanımına girmektedir.³⁸⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır ve Arap sosyalizmi düşüncesi, MENA bölgesindeki ülkelerde uygulamaya konulan ekonomi politikalarına yön veren en önemli unsur olmuştur. Mısır ve Arap sosyalizmi, Irak, Suriye, Cezayir ve Yemen'i etki altına alırken, Ürdün, Fas, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Umman, Suudi Arabistan ve BAE etkilenmemiştir. Bu politika kısaca ülke ekonomisindeki yabancı etkisinin en aza indirilmesi ve ekonominin devletleştirilmesi olarak özetlenebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası MENA bölgesinde uygulanan ekonomi politikalarına yön veren diğer unsurlar ise askeri kaygılar, devletçilik anlayışı ve anayasaların etkisi olmuştur.³⁸⁷ Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde, iktisadi faaliyetler bakımından büyük bir dengesizlik mevcuttur. Bu durum gelir farklılıklarını da beraberinde getirmektedir. Komşu iki ülkeden birinin kişi başı yıllık geliri 1.000 ABD Doları iken diğer komşuda bu 10.000 ABD Dolarına ulaşabilmektedir. Bölgedeki en fakir ülke Yemen olurken, Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar ve Bahreyn bölgenin yüksek gelirli ülkelerindedir.³⁸⁸ Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi petrol ve doğalgaz kaynakları, jeopolitik önemi ve genç nüfusu ile dikkat çekmektedir. Bu bölge 2010 yılı verilerine göre 330 milyondan fazla nüfusu, 2,2 trilyon doları aşan gayrisafi yurtiçi hâsılası, gayrisafi yurtiçi hâsılasının % 27'sini aşan yatırım düzeyi ve yüksek tasarruf oranıyla potansiyel olarak büyük bir pazar ve yatırım alanıdır.³⁸⁹ Bu yüksek potansiyele sahip bölgenin ABD ve Batılı ülkelerce nasıl sömürü alanına çevrildiğinin tarihsel olarak arka planına bakmak gerekirse petrolün önem kazandığı döneme gitmek gerekecektir.

Sanayi Devrimi sonrasında enerji kaynaklarının iktisadi kalkınma için hayati derecede öneme sahip olduğunun anlaşılması üzerine, enerji üretiminde yoğun olarak kullanılan fosil kaynakların bolca bulunduğu bir bölge olan Ortadoğu, çeşitli güç mücadelelerinin odağı haline gelmiştir.

³⁸⁶ Mehmet Adak, *MENA Bölgesinde Ekonomik Büyüme, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, Editörler, Hamdi Genç, Ferhat Sayım, MKM Yayınları, Bursa, 2011, s.15.

³⁸⁷ Hamdi Genç, "Mena Bölgesinde Uygulanan İktisat Politikalarını Belirleyen Faktörler", *Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, MKM Yayınları, Bursa, 2011, s.22-26.

³⁸⁸ Mehmet Adak, *"MENA Bölgesinde Ekonomik Büyüme, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı"*, MKM Yayınları, Bursa, 2011, s.29.

³⁸⁹ Yaşar Vural, Sinan Sarısoy, "MENA Ülkelerinde Düzenleyici Reformlar", *Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, MKM Yayınları, Bursa, 2011, s.287.

3.3.2. Sanayi Devrimi ve Enerji

Sanayi ve sanayi toplumu 18.yüzyılla başlamıştır ancak büyük etkileri 1800'lü yıllarda yani 19.yy. devam etmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte tarım yoğunluklu üretimden endüstriyel yoğunluklu üretime geçiş başlamıştır. Köy yaşamından şehir hayatına geçiş ve bunun sonrasında yaşanan nüfus hareketleri siyasal ve toplumsal hayatı büyük oranda değiştirmiştir. Avrupa'da büyük bir nüfus patlaması yaşanmış, 1800'lü yıllarda 187 milyon olan Avrupa nüfusu 1900'lere gelindiğinde 400 milyona kadar çıkmıştır. 1800'lü yıllarda Avrupa nüfusunun %90'ı tarımla uğraşırken, 1900'lerde bu oran %50'nin altına düşmüştür.³⁹⁰ Milli hasıla 19.yüzyıl içinde 145 katlık bir artış göstermiştir. İstatistiklere göre bu artış yıllık %2-2,5 oranındadır. Üretimde dünya ortalaması baz alındığında, 1860 ve 1913 yılları arasında 7 katlık bir artış yaşanmıştır. Bu aşamadan sonra ortaya çıkan teknoloji büyük güçlerin denizaşırı vurucu güçlerinin artmasına yol açmıştır.³⁹¹ Tren yani demir yolu ulaşımı bu döneme kadar mevcuttur ancak çeliğin geliştirilmesiyle beraber demiryolu sektöründe girdiler azalmış ve çeliğin dayanıklı yapısı sayesinde daha uzun yollar üretilmeye başlanmıştır. Buna paralel olarak ulaşım sektöründe alternatifler ortaya çıkmıştır. Petrolün çıkartılıp işlenmesiyle beraber benzinle çalışan otomobiller üretilmeye başlanmıştır. Yine teknolojinin ilerlemesi ve petrol sayesinde ilk içten yanmalı motor sanayi devrimi ile üretilmiştir.³⁹²

Dünya da ilk defa Ağustos 1859'da bilinçli olarak açılmış bir kuyudan petrol çıkartılmıştır. Titusville'nin Güneydoğusu'nda *Oil Greek Valley*'de, *Rock Oil Company* adına çalışan *Edwin Lawrentine Drake* 32 metre derinlikte petrol yatağını bulmuştur. Bu kuyudan günlük 1.700 litre petrol çıkartılmıştır. İki yıl sonra, John Davison Rockefeller bölgeye gelerek küçük bir rafineri kurmuştur. Bu yatırım uzun yıllar boyunca dünya petrol piyasasına hâkim olacak "Yedi Kızkardeşler" in atası olan *Standart Oil of Ohio Company*'nin temeli olmuştur. Petrolün önemi dört dönüm noktası ile açığa çıkmıştır. 1875 yılında benzinle çalışan patlamalı motor denemeleri Siegfried Marcus tarafından başarıyla sonlandırılmıştır. 1899 yılında dizel motor ilk

³⁹⁰ Deniz Ülke Arıboğan, "1914'ten 2014'de 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, Kasım-2014.Bildiri Kitabı, s.25.

³⁹¹ A.Mesut Küçükcalay, "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçların Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Güz 1997 s.51-68.

³⁹² Ümit Çağlayan Arslan, Yelda Hatice Demirağ, Sanayi Devrimi:Sonuçları ve Uluslararası Sisteme Yansımaları, *Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Siyasi Tarih*, Aralık, 2017, (SİBU555) s.6-10

çıkışını yapmış, ilk dizel uçak motoru 1902’de ilk dizel motorlu gemi 1907’de hizmete sokulmuştur. Böylece bu zamana kadar her hangi bir özelliği olmayan petrol enerjisi, değerli bir emtia ve nüfuz arayışında olan ülkelerin kesin olarak sahip olmak istedikleri bir enerji haline gelmiştir.³⁹³

3.3.3. Petrol İçin Verilen Savaş

Avrupa’nın büyük güçleri, Almanya’nda sahneye çıktığı 1871’den sonra büyük bir sömürge yarışına girmişlerdir. 30 yıl içerisinde 25 milyon kilometre karelik toprak sömürgeleştirilmiştir. 1870 yılında Afrika topraklarının yalnızca %10’u sömürge halindeyken, 1899’da %90’dan fazlası sömürgeleştirilmiştir. Almanya, İngiltere ve Fransa endüstrileşme ile birlikte sanayi üretimine geçiş yapmışlar ve hammaddeye olan ihtiyaçları her geçen gün artmıştır.³⁹⁴

Artan petrol ihtiyacının karşılanmasında, Amerika ve Rusya’nın kendi kuyuları olmasına rağmen Fransa, Almanya ve İngiltere’nin petrolü bulunmamaktaydı. Tamda bu dönemde uzmanlar, İran ve Mezopotamya topraklarında büyük petrol yatakları olduğunu bildirmişler ve petrole olan yarış başlatmışlardır.

Ünlü İngiliz Siyasetçi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nın baş aktörlerinden *Winston Churchill* (1874-1965)’in söylediği şekliyle sömürgeci devletler için “bir damla petrol bir damla kandan daha değerli” hale gelmiştir. Avrupalılar petrolü elde edebilmek amacıyla en kanlı savaşları bile göze almışlardır. Sömürge yarışını Birinci Dünya Savaşı ile sonuçlanmıştır. İngilizler’in Ortadoğu’daki petrol yataklarına sahip olma ve uzak doğudaki sömürgelerine sorunsuz ulaşma ve ticaret yapma isteği, Almanya’nın İngiltere ve Fransa’nın yakalamış olduğu ivmeyi yakalama amacıyla Ortadoğu’yu ve Afrika’yı kontrol altına alma ve sömürgeleştirme arzusu, Fransa’nın yine diğer batılı devletler gibi Ortadoğu’ya dolayısıyla petrole sahip olma isteği büyük bir savaşın çıkmasına neden olmuştur.

Avrupalı devletler paylaşılacak petrol pastasının Ortadoğu’da olduğunu bilmekteydiler bu nedenle Birinci Dünya Savaşı bu ülkelerin iştahını daha da

³⁹³ Alain Gresh, Dominique Vidal, *Ortadoğu, Mezopotamya’dan Körfez Savaşı’na*, Çeviri: Hamdi Türe, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.44.

³⁹⁴ Deniz Ülke Arıboğan, “1914’ten 2014’de 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak”, *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, Kasım-2014.Bildiri Kitabı,s.25.

arttırmıştır. Fransızlar İngilizler ile Ortadoğu petrolü için yaptıkları pazarlıkta istediklerini elde etmişler ve bu anlaşma Sykes-Picot antlaşması ile neticelenmiştir. İngilizler Musul'u alırken, Fransızlar Türkiye Petrolleri Şirketi'nin %25'ine sahip olmuşlardır. ABD'nde plana dâhil olmasıyla Irak Petrol Şirketi adını alan eski Türk Petrolleri Şirketi'nin tamamına yakını ABD, İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştır. Yapılan "Kırmızı Hat" anlaşması gereği ortadan kaldırılan Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki tüm petrol yatakları bu şirket tarafından işletilecektir.³⁹⁵ *Jersey Standard* ve *Socony* adlı iki Amerikan petrol şirketi ABD hükümetinin desteği ile Irak Petrol Şirketi'nin % 23, 75'lik hissesine sahip olmuştur. Sonradan isimleri *Exxon* ve *Mobil* olan daha sonra ise *Exxon-Mobil* olarak birleşen şirket ve diğer büyük Avrupalı şirketlerin çoğu Ortadoğu petrolünün sahibi olmuştur.³⁹⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletler ve ABD Ortadoğu'ya bir daha çıkmamak üzere yerleşmişlerdir. Buradaki varlıklarını devam ettirebilmek amacıyla ihtiyaçları olan durumları kendileri icat etmeyi bilmişlerdir. İsrail Devleti'nin Ortadoğu'ya Batı'nın ileri karakolu olarak kurulması, Birinci ve İkinci Körfez Savaşları, Afganistan'ın ve Irak'ın işgali, Ortadoğu'da ve Türkiye'de yaşanan terör olayları batı tarafından Ortadoğu'ya ve petrole sahip olmak amacıyla yürütülen politikaların ürünü olarak görülmektedir.

3.3.4. Ortadoğu'da Petrol Rezervleri

İlaç ve aydınlanma amaçlı olarak üretilen birkaç yüzbin varilden başlayan dünya daki petrol tüketiminin³⁹⁷ 2018 yılı itibariyle 100 milyon varil seviyesine çıkması beklenmektedir. Dünya da tüketilen birincil enerji kaynakları arasında petrol % 32,6 ile birinci sırada yer almaktadır. Petrolü % 30 ile kömür ve % 23,7 ile doğalgaz takip etmektedir. Diğer enerji kaynaklarından olan Nükleer Enerji, Yenilenebilir Enerji ve Hidroelektrik oranlarının ise çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Tüketilen enerji kaynaklarının içinde en büyük orana sahip olan

³⁹⁵ Alain Gresh, Dominique Vidal, *Ortadoğu, Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na*, Çeviri: Hamdi Türe, alan yayıncılık, İstanbul, 1991, s.44,45.

³⁹⁶ Rupe, *Irak İşgali'nin Perde Arkası*, Çeviri: Buket Dabancalı, Alaz Pesen, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.30,31.

³⁹⁷ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.86.

petrolün, dünya daki ispatlanmış rezervlerinin %51,8'i Ortadoğu'dadır. Ortadoğu'yu %19,4'le Güney&Orta Amerika, % 13,7 ile Kuzey Amerika, % 9,1 ile Avrupa&Avrasya, % 3,5 ile Afrika ve % 2,5'le Asya Pasifik izlemektedir.³⁹⁸

Petrol tüketiminin büyük bir kısmını gelişmiş endüstri ülkeleri yapmaktadır. ABD bir günde tüm dünya da üretilen petrolün yaklaşık % 25'ini tüketmektedir. Bu ülkeyi Çin ve Japonya izlemektedir. ABD Enerji Bakanlığı'nın tahminlerine göre petrol tüketimindeki artışın aynı hızla devam etmesi durumunda (yılda % 2), mevcut petrol rezervleri en fazla otuz yıl içinde bitebilir. Buda petrol üzerinde yapılan rekabetin hızlı ve kanlı bir şekilde artacağına göstergesidir.³⁹⁹

2016 yılı verilerine göre dünya da ispatlanmış petrol rezervi 1.706 milyar varildir. En büyük rezerv artışı 10,5 milyon varil ile Irak'tan gelmiştir. Dünya da en fazla petrol üreten ülkeler Suudi Arabistan, ABD ve Rusya olmuştur.⁴⁰⁰

Dünya da toplam kanıtlanmış ham petrol rezervi yaklaşık 1.140 milyar varildir. OPEC üyesi olan 11 ülke toplam ham petrol rezervinin % 78'ini elinde tutmaktadır. Buda yaklaşık 896 milyar varile tekâmül etmektedir. Bunun yanı sıra yalnızca Ortadoğu'daki ham petrol rezervi 740 milyar varildir. Bu rezervlerden 264 milyar varili S.Arabistan, 133 milyar varili İran, 115 milyar varili Irak, 98 milyar varili BAE, 101 milyar varili Kuveyt ve 15 milyar varili Katar'ın elindedir. Libya ve Cezayir' de Arap dünyası içinde sayılacak olunursa, İran'dan başlayıp Cezayir'e kadar uzanan bölgede toplam ham petrol rezervi yaklaşık 790 milyar varil civarındadır.⁴⁰¹ Dünya da petrol rezervlerinin yoğun olduğu bölgeler ile tüketimin yoğun olduğu bölgeler farklıdır. Petrole yoğunlukla ihtiyaç olan bölgelerde petrolün olmadığı görülmektedir. Buda Ortadoğu'nun önemini daha da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra Ortadoğu dünyanın en kaliteli petrolünü üretmektedir. Petrolü arama ve çıkarma maliyetleri açısından da Ortadoğu bölgesi oldukça avantajlı bir konumdadır. Bir varil petrolün maliyeti, Rusya'da 7 dolar,

³⁹⁸ Halil İbrahim Yılmaz, "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri", *Tesam Akademi Dergisi*, Sayı 3 (1), Ocak 2016 s. 99-128.

³⁹⁹ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.86,87.

⁴⁰⁰ Cüneyt Çağala, "Türkiye'de ve Dünya'da Petrol Rezervleri, Üretimi, Tüketimi", Kasım 1, 2017, (Erişim) <https://www.tech-worm.com/turkiyede-dunyada-petrol-rezervi-uretimi-tuketimi/>, 23 Aralık 2018.

⁴⁰¹ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.86,86.

ABD’de 10 dolar, Meksika Körfezi’nde 13 dolar iken, bu maliyet Suudi Arabistan’da 1,5 dolar, Irak’ta ise 1 dolardır.⁴⁰²

Petrol kaynakları yanında doğalgaz kaynaklarının da dünya enerji tüketiminde önemli bir yere sahip olduğunu unutmamak gerekir. Son yıllarda ısınmada, elektrik ve sanayi mallarının üretiminde önemli bir enerji kaynağı olarak doğalgaz ön plana çıkmaktadır.⁴⁰³ Ortadoğu petrol açısından olduğu kadar doğalgaz açısından da oldukça zengin rezervlere sahiptir. Petrolde olduğu gibi doğalgazda da dünya Ortadoğu’ya bağımlı durumdadır. Dünya doğalgaz rezervlerinin % 46,9’u Ortadoğu’dadır. Ortadoğu’yu %31 ile Rusya’nında içinde olduğu Avrupa&Asya, %8,2 ile Asya Pasifik, % 6,5 ile Kuzey Amerika izlemektedir.⁴⁰⁴ Yalnızca bu tablo bile Ortadoğu’nun tüm yönleriyle olduğu gibi enerji açısından da vazgeçilmez olduğunun göstergesidir.

3.4. ORTADOĞU’DA ÇIKAR ÇATIŞMALARI VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİSİ

Batılı devletler Ortadoğu’ ya egemen olmak amacıyla tarihin her döneminde çok çeşitli politikalar izlemişlerdir. Bu bölümde yine somut olarak Ortadoğu’da hangi devlet ne amaç güdüyor bu açıklanacaktır.

3.4.1. İsrail

Ortadoğu’nun bir parçası olan Verimli Hilal’in (Mezopotamya, Suriye ve Ürdün), Kutsal Topraklar’ın ve tabii ki Kudüs’ün tüm İbrahimi dinlerde olduğu gibi Yahudilik açısından da ne kadar önemli olduğu önceki bölümlerde açıklanmıştır. Yahudiler Vaat Edilen topraklardan çıkarılmaları ile birlikte dünyanın dört bir yanına dağılmışlar, ancak aradan binlerce yıl geçmesine rağmen bir gün aynı topraklara dönecekleri hayalinden asla vazgeçmemişlerdir. Bu hayal Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu’nun ve Filistin’in Osmanlı İmparatorluğu’nun elinden çıkması

⁴⁰² Halil İbrahim Yılmaz, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politisakının Ekonomik Nedenleri.” *Tesam Akademi Dergisi*, Sayı 3 (1), Ocak 2016, s. 99-128.

⁴⁰³ Veyssel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.89.

⁴⁰⁴ Halil İbrahim Yılmaz, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politisakının Ekonomik Nedenleri” *Tesam Akademi Dergisi*, Sayı 3 (1), Ocak 2016 s. 99-128.

ile hayata geçmeye başlamış ve 1948 yılında kurulan İsrail Devleti ile nihayete ermiştir. İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra Siyonistler için en önemli husus kurdukları devleti sonsuza kadar yaşatma sorunudur. Zira İsrail Devleti Filistinli Müslümanlar'ın kan ve gözyaları üzerine haksız bir şekilde bina edilmiştir. Siyonistler'e göre İsrail Devleti dünya daki tüm Müslümanlar tarafından düşman olarak görülmektedir ve hedef konumundadır. İsrail' in 1988 yılında yapılan 40. Yıl hakkında bir Knesset (parlamento) oturumunda, üyelerden birinin konuşması şu şekildedir: “Eğer bir yerde geleceğe yönelik bir güven yoksa insanlar geçmişe sıkı sıkıya sarılırlar. Bugün de biz devletimizin kırkıncı yıl dönümünü hararetle kutluyoruz, çünkü yetmişinciyi, altmışıncı hatta ellinciyi de kutlayabileceğimizi garantileyecek hiç kimse yok aslında.”

Yahudiler Hıristiyan Avrupa'da yüzyıllar boyunca aşağılanmışlar ve ikinci sınıf insan yerine konulmuşlardır. Tefecilik ve bankacılıktaki başarıları onları zenginleştirmiştir ancak hiçbir Avrupa ülkesi tarafından siyasi yaşama dâhil edilmemişler ve toplumsal yaşamda daima aşağılanmışlardır. Hıristiyan Avrupalılar Yahudileri “İsa'nın Katilleri” olarak tanımlamışlardır ve mesafeli davranmışlardır. Ancak modernizmle birlikte Avrupa'nın Hıristiyanlıkla ilgili görüşleri değişmiştir ve hızlı bir erozyona uğramıştır. Kilise'nin etkisi azalıp yerine seküler düşünce ve ideolojilerin gelmesiyle Yahudiler'in konumu da değişmiştir. Artık siyasi ve toplumsal hayatta kendilerine yer bulmuşlardır.⁴⁰⁵ Bu süreç 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşu ile sonuçlanmıştır. Ancak Yahudilerin geçmişe dönme ve yeniden yurtsuz kalma korkuları hiç bitmemiştir. Bu nedenle Ortadoğu coğrafyasında ve dünya da kendilerine tehdit olarak algıladıkları tüm kesimler ya da devletler bir şekilde etkisiz hale getirilmesi gereken güç odakları olarak görülmektedir.

İsrail Devleti ve Siyonistler ezeli ve ebedi stratejik ortakları ABD ile birlikte geliştirdikleri politikalar ile varlıklarını sürdürme ve devletlerini sonsuza kadar var etmenin siyasetini gütmektedirler. Ortadoğu'da yaşanan birçok olayın temelinde de bu yatmaktadır. Tehdit nereden gelecekse bir şekilde alt edilmelidir. Bernard Lewis'e göre İkinci Körfez Savaşı'yla Irak'ın işgal edilmesi Ortadoğu ve İslam dünyasındaki dengeleri değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Arap-İsrail sorununun da çözülmesine fayda sağlamıştır. Irak'ın işgal edilmesiyle birlikte İsrail karşıtı bir İslam ülkesi ortadan kaldırılırken, İsrail'e karşı olan, İran ve Suriye gibi devletler ile

⁴⁰⁵ Tolga Savaş, *İsrail, Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, s.7,10.

Hizbullah örgütüne gözdağı verilmiş olacaktır. ABD’li Henry Kissinger ve onun gibi düşünen siyasetçilere göre “Kudüs’e giden yol Bağdat” tan geçmektedir. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi üyelerince Başkan Bush’a yazılan mektupta, ABD’ nin 11 Eylül sonrası politikasında, Filistinliler terörist olarak görülürken, İsrail terörden mağdur olan ve teröre karşı mücadele eden ABD’nin en yakın müttefiki olarak tanımlanmıştır.⁴⁰⁶

Eğer İsrail sonsuza dek yaşayacaksa, Ortadoğu’da terör ve kargaşa asla bitmemelidir. Büyük İsrail olarak hayal edilen topraklar üzerinde halen kurulu devletler asla istikara kavuşmamalıdır. İsrail’in ve ABD dâhil pek çok batılı ya da doğulu ülkede yaşayan Siyonistlerin yegâne amaçları budur.

3.4.1.1. 1980’lerde İsrail İçin Strateji Raporu

İsrail’in eski dışişleri bakanlarından ve Ariel Sharon’un danışmanlarından Oded Yinon’un “1980’lerde İsrail için Strateji” başlıklı raporunda şu ifadeler yer almaktadır: “Haçlılar bu ülkeyi ellerinden kaçırdılar, çünkü zaten onların değildi; en baştan yabancıydılar buraların. Bugün ise bizim en yüce ve en temel amacımız, bölgeyi demografik, stratejik ve ekonomik bakımdan yeni bir dengeye oturtmaktır.”⁴⁰⁷

ABD’nin ve İsrail’in Ortadoğu ve dünya ile ilgili gelecek planları birbiriyle tam olarak örtüşmektedir. O halde bu iki devletin Ortadoğu’daki ana stratejisi Ortadoğu’ya, Filistin’e ve Kudüs’e sahip olmak için yapılabilecek ne varsa yapmaktır.

Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn gibi ülkelerde bulunan yöneticiler İsrail ve ABD’nin kontrolü altındaki kukla yöneticilerdir. Bu ülkeler yapılan silah satışı anlaşmaları ve büyük petrol satışı anlaşmaları ile ekonomik ve askeri olarak kontrol altına alınarak zararsızlaştırılmışlardır. Yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve tek amaçları iktidarda kalmaktır. ABD ve İsrail bu ülkelerin yöneticilerini kendilerine muhalif hareket edilmesi durumunda iktidardan uzaklaştırma tehdidi ile korkutmaktadır.

Mısır’da demokratik yollarla seçilmiş olan Mursi batı destekli bir darbe ile hapse atılmış yerine İsrail ve ABD’ nin kuklası Sisi getirilmiştir. IMF’nin mali

⁴⁰⁶ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s 62,63.

⁴⁰⁷ Tolga Savaş, *İsrail, Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, s.53.

desteği, Batı'nın siyasi desteği ile ayakta duran Sisi İsrail ile sıkı ilişkilere girmiş hatta Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz yataklarının kullanımı ile ilgili İsrail ve Kuzey Kıbrıs Rum yönetimi ile anlaşma yapmıştır.

İran ve Suriye'de kontrol altına alınamayan yöneticiler bulunduğundan bu ülkelere büyük ekonomik ambargolar uygulanmaktadır. İran'da ve Suriye'de karışıklık çıkartarak yönetime kendi istekleri doğrultusunda hareket edecek yöneticiler getirilmek istenmektedir. Suriye'de çıkartılan karışıklık Rusya'nın ve İran'ın devreye girmesi ve Suriye'yi desteklemesi ile ABD'nin ve diğer Batılı ülkelerin kontrolünden çıkmış ve tam olarak istenilen durum elde edilememiştir. İran'da ise ayaklanma provaları yapılmasına rağmen başarılammıştır.

Yemen'de ki iç karışıklıkla İran ve Suudi Arabistan karşı karşıya getirilmiş ve zaten hasım olan bu iki ülkenin birbirleriyle yaklaşması ya da birlikte hareket etme olasılığı ortadan kaldırılmıştır. Katar, Kuveyt ve Lübnan gibi ülkeler çok daha kolay kontrol edilebilecek ülkelerdir. Arap baharı ile birlikte Kuzey Afrika'da ve çoğu Ortadoğu'da bulunan ülkeler istikrarsızlaştırılmış, iktidardan giden yöneticilerin yerine Batı yanlısı idareciler getirilmiştir.

Yinon'un "1980'lerde İsrail için Strateji" raporu, Ortadoğu ülkelerinin demografik yapısını kendisine temel almıştır. Bu demografik yapı özetle şöyledir: Ortadoğu'daki ülkeler homojen birer ulus-devlet değildirler, tersine yapay olarak birbirine zorla tutturulmuş mozaiktirler. Bu durum, Ortadoğu'nun Batılı güçler tarafından 19. Yüzyılın sonunda ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde sömürgeleştirilmesi ve bölge üzerinde yapmış olduğu düzenlemelerin bir sonucudur. Sömürgeci devletler, Lübnan, Ürdün, Suriye ve Irak gibi Ortadoğu ülkelerini nüfusa veya mezhepsel farklılıklara göre değil, kendi idari bölünüşlerine göre oluşturmuşlar, sınırları da cetvelle masa üzerinde çizmişlerdir. Dolayısıyla bu ülkelerin hiçbirisi, sosyolojik temelli bir ulusa sahip olmayan, yapay ve dolayısıyla da kolaylıkla çözümlenip dağılabilecek devletlerdir. Bu nedenle Oded Yinon, bu devletleri kâğıttan yapılmış evlere benzeterek şöyle demiştir:

Müslüman Arap âlemi, buralarda yaşayan insanların dilek ve arzuları hiç dikkate alınmadan yabancılar tarafından bir araya getirilmiş, iskambil kâğıtlarından yapılmış geçici bir ev gibidir. Keyfi olarak 19 devlete bölünmüştür. Her biri birbirine düşman azınlıklardan ve etnik gruplardan oluşturulmuştur. Dolayısıyla bugün her Müslüman Arap devleti, içten etnik toplumsal çöküntü tehdidi altındadır, bazılarında iç savaş başlamıştır bile.

Raporda ayrıca Arap ülkeleri ayrı ayrı ele alınarak nasıl parçalanabilecekleri konusuna yer verilmiştir. Bölgede İsrail'in ve Batılı güçlerin istediği şekilde yönetilmeyen tek ülke ise Türkiye'dir. Birinci Dünya Savaşı'nda parçalanmak hatta yok edilmek istenmiş ancak başarısız olmuştur. Önce ideolojik karmaşalar ile sonra ise terörle kontrol altına alınmak istenmiştir. PKK'lı teröristler İsrail'in kontrolü altındaki topraklarda eğitildikten sonra yine İsrail ile yakın ilişkisi olan Barzani kontrolündeki Irak'ın kuzeyinde yuvalanmıştır.

1983 yılında İsrail Dışişleri Bakanı Yitzhak Şamir Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'ne, PKK terör örgütüne yönelik yaptığı sınır ötesi askeri harekât ile ilgili olarak Brüksel'de basın mensuplarına vermiş olduğu bir mülakatta; Türkiye'yi Kürdistan'ı işgal altında tutan devletlerden biri olarak tanımlamıştır. İsraili Bakan, Kürt halkının özgürlük mücadelesinin sonuca ulaşamamasının nedenini işgalci devletlerin hiçbirşey dinlememeleri ve baskılara boyun eğmemeleri olarak açıklamıştır.⁴⁰⁸

Dışişleri eski bakanının sözlerinde kullandığı işgal altındaki Kürdistan ve devletlerden biri ifadesi İsrail'in Kürdistan diye bir yerin olduğuna ve birden fazla ülke tarafından işgal edildiğine işaret etmektedir. Aslında Kürdistan diye tanımladığı yerler Büyük İsrail toprakları dâhilindedir. Amaç tahmin edilemeyecek kadar gizli değildir, Türkiye, İran, Irak ve Suriye toprakları içerisinde bulunan, İsrail ve Batılı devletlerce Kürdistan diye tabir edilen yerleri önce bu devletlerden koparmak, ileriki aşamada ise Büyük İsrail topraklarına dâhil etmektir.

Irak'ın işgali ile Irak toprakları parçalanmış ve kuzeyde defakto bir Kürt yönetimi oluşturulmuştur. Suriye'de yaşanan iç savaşla birlikte Suriye'nin Kuzeyi'de PKK/YPG terör örgütü ile ele geçirilerek ikinci parçada ele geçirilmek istenmektedir. İran topraklarındaki parça için İran'ın istikrarsızlaştırılması ve bölünmesi ya da Batı yanlısı bir yönetim getirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir. Esas önemli parça yani Türkiye'deki parça son aşamada ele geçirilmek istenmektedir. PKK/YPG terör örgütünün desteklenmesi, YPG'ye verilen tırlar dolusu silah ve mühimmat her ne kadar IŞID'e savaş için verilmiş gibi gösterilmek istense de asıl amaç Türkiye'ye karşı terör örgütünü olabildiğince güçlü hale getirmektir.

⁴⁰⁸ Tolga Savaş, *İsrail, Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul,2017, s.67,68,153,154.

3.4.1.2. Yahudi Ulus Devlet Yasası

İsrail'in 19 Temmuz 2018 tarihinde kabul etmiş olduğu Yahudi Ulus Devlet Yasası eşine az rastlanan Ortaçağ belkide eski çağdan kalma bir yasa özelliğine sahiptir. Üstelik bu yasaya karşı Batılı ülkeler tarafından hiçbir ciddi eleştiri getirilmemiştir. Arap dünyası ise ölümcül bir sessizlik içinde olan biteni izlemektedir. Arap devletleri tamamen İsrail ve ABD kontrolündeki yöneticiler tarafından idare edilmektedir.

İsrail meclisinde kabul edilen Yahudi ulus devlet yasası, iki farklı vatandaş modeli öngörmektedir. Buna göre ülke nüfusunun yüzde yirmiden fazlasını oluşturan Araplar ikinci sınıf vatandaş konumuna düşecektir. Arapça resmi dil olmaktan çıkartılarak, İbranice resmi dil olmuştur. Diğer maddelere göre; ülkede kendi kaderini tayin etme hakkı sadece Yahudilere ait olacaktır. İsrail dünya daki tüm Yahudilerin tarihi ana vatanı olarak tanımlanmış ve dünyadaki tüm Yahudilerin İsrail'e dönme hakkının olduğu vurgulanmıştır. Yahudilerin dinî günleri resmi tatil sayılmış ve İsrail'in başkenti Kudüs'tür denilmiştir.⁴⁰⁹

İsrail meclisinin kabul ettiği Yahudi devlet yasası tüm olan biteni özetler niteliktedir. İsrail ve Siyonistler sonraki aşamalarda Büyük İsrail projesini hayata geçirmek için var güçleri ile çalışacaklardır.

3.4.2. ABD ve Ortadoğu

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bağımsızlığını kazanması ile birlikte ekonomisini iyileştirmek ve büyütme amacıyla derhal uluslararası faaliyetlere ve ilişkilere ağırlık vermiştir. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, ABD'nin ilişki kurmak istediği devletlerden biride Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. I. Dünya Savaşına kadar geçen dönemde politikasını siyasi konulardan uzak daha çok ekonomik tabanda geliştirmiştir.⁴¹⁰ Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ABD Avrupalı devletler tarafından paylaşılmak istenilen Osmanlı bakiyesi topraklarda söz sahibi olabilmek amacıyla ekonomi ağırlıklı politikasını revize

⁴⁰⁹ Wassim Samih Seifeddine, Ali Semerci, "Yahudi ulus devlet yasası İsrail'in mutlak ırkçılığının delilidir" **Anadolu Ajansı**, Temmuz 24, 2018, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yahudi-ulus-devlet-yasasi-israilin-mutlak-irkciliginin-delilidir/1212950>, 22 Aralık 2018.

⁴¹⁰ A.Yavuz Akengin, Selcan Koçaslan, "100. Yılında I.Dünya Savaşı Sempozyumu", **Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara, 2015, s.79.

ederek, iktisadi politikanın yanı sıra siyasi ve askeri politikalar da geliştirmeye başlamıştır.

1912 yılında ABD’de “*Standard Oil Şirketi (Standard Oil Company-SOC)*” tekeli kırılmış ve şirket, otuzun üzerinde müstakil şirkete bölünmüştür. Bunlardan bazıları dünya petrol piyasasında her zaman için söz sahibi olup önemli rol oynayacaktır.⁴¹¹ 1912 yılında İstanbul’da, *Turkish Petroleum Company* adını alan şirket kurulmuştur. Şirketin ortakları arasında Deutsche Bank (Alman hissesi), *Turkish National Bank*, İngiliz Banker *Sir Ernest Cassel* (İngiliz hissesi) ve Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşı olan Gülbenkyan vardır. Daha sonraki dönemde Gülbenkyan kendi hisselerinin bir bölümünü Henry Deterring’in Royal Dutch Shell şirketine devrederek, onları da İngiliz -Alman anlaşmasının içine çekmiştir.⁴¹² Hisselerinin tamamına yakını yabancılara ait olan Türk Petrol Şirketi (Turkish Petroleum Company-TPC) kısa zaman içerisinde Mezopotamya petrolü üzerinde tek hâkim şirket konumuna gelmiştir.⁴¹³

I.Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte İngiltere, Turkish Petroleum Company içinde bulunan Alman hisselerinin tamamına el koymuştur. Böylece bu şirkete ait hisselerin neredeyse tamamı İngilizlerin eline geçmiştir. Savaşın sonunda ise, Irak petrol bölgeleri bütünüyle İngiltere tarafından kontrol edilmektedir. Yapılan bu paylaşımlarda Amerika Birleşik Devletleri, önce Almanya ve İngiltere daha sonra ise İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşmalarda Ortadoğu’daki petrol paylaşımının dışında bırakılmaya çalışılmıştır.⁴¹⁴ Mezopotamya petrolünden pay alamayacağından kaygılanan ABD “açık kapı” tezini savunmuştur. Bu teze göre, manda yönetimindeki ülkelerde, tüm ülkelerin vatandaşları eşit ekonomik haklara sahip olacak ve bu ülkelerde elde edilen ekonomik ayrıcalıkların tekelci bir nitelik kazanmaması sağlanacaktır.⁴¹⁵ Bu ilkede direnen ABD nihayetinde istediğini almıştır ve Amerikan petrol şirketleri Türkiye Petrol Şirketi’nde %23,75 pay sahibi olmuştur. Böylece Ortadoğu’daki paylaşım, petrol ve güç savaşında artık ABD’de vardır.

⁴¹¹ Atasay Özdemir, “Açış konuşması”, *1914’den 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*, 20-21 Kasım 2014, İstanbul,2014, s.63.

⁴¹² Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.128.

⁴¹³ Atasay Özdemir, “Açış konuşması”, *1914’den 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*, 20-21 Kasım 2014, İstanbul, 2014, s.63.

⁴¹⁴ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.146.

⁴¹⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.146.

Çoktan misyonerlik faaliyetleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Ortadoğu'da zemin bulma arayışlarında olan ABD birdaha çıkmamak üzere Ortadoğu'ya yerleşmiştir. Modern dünya da topraklar uydu devletler, kiralık örgütler ya da kukla yöneticiler tarafından kontrol edilecektir. ABD tüm bu aygıtları Ortadoğu'da fazlasıyla bulacaktır.

Yahudi Devleti'nin kurulmasında büyük pay sahibi olan Theodor Herzl Filistin'de kurulacak bir Yahudi Devleti'nin Avrupa'ya sağlayacağı faydaları sayarken şu ifadeleri kullanmıştır: “Şarkın fesat ocağını (Osmanlı idaresindeki topraklar) ıslah edebiliriz, Asya'ya doğru karayolu ve demiryollarından oluşan ulaşım hatları inşa edebiliriz. Bu yollar hiçbir büyük kuvvetin kontrolünde olmaz. Bu durum Mısır'ı sorun olmaktan çıkarır. İngiltere'nin Mısır üzerinde durmasının sebebi Hind yolu üzerinde olmasındandır. Bu sebeple de Mısır, ettiğinden daha pahalıya gelmektedir.”⁴¹⁶

Theodor Herzl ve ondan sonraki Siyonistler Filistin'de kurulmasını istedikleri Yahudi Devleti'nin Avrupa'nın ileri karakolu olacağını peşinen kabul ve teyit etmişlerdir. Bilinği üzere ABD İsrail Devleti'nin kuruluşu aşamasında büyük gayret sarfetmiş, BM nezdinde yürütmüş olduğu legal ve illegal çalışmalarla İsrail Devletinin kurulmasında çok büyük rol sahibi olmuştur. ABD'deki Yahudilerin milliyetçi yaklaşımları yanında diğer ABD'li politikacılar Ortadoğu'daki Yahudi Devleti'nin Avrupa için olacağından daha fazla ABD'nin ileri karakolu olacağı konusunda hemfikirdiler.

Sykes-Picot antlaşmasıyla İngiltere ve Fransa arasında paylaşılan Osmanlı bakiyesi Ortadoğu toprakları ikinci Dünya Savaşı arefesinde kukla yöneticilerle idare edilen küçük devletlere bölünmüş ve sözde bağımsız hale gelmişlerdir. Gerçekte olan bu prenslik ya da krallıkların İngiltere ve Fransa tarafından yönetilmeye devam ettiği. İngiltere ve Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'na yönelmeleri ile birlikte ABD Ortadoğu'daki etkisini arttırmış ve siyasi anlamda bu devletlerin yokluğunu aratmayacak şekilde bu bölgede söz sahibi olmaya başlamıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası ve Soğuk savaş döneminde de ABD Ortadoğu'kaki siyasi ve ekonomik varlığını arttırarak devam ettirmiştir.

⁴¹⁶ Ergun Göze, *Siyonizmin Kurucusu, Theodor Herzl 'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995, s.76.

3.4.2.1. Birinci Körfez Savaşı

Irak-İran savaşı 8 yıl devam ettikten sonra sona ermiştir. Savaşın sonunda Irak ordusunun tecrübe kazanması ve güçlü bir ordu niteliği sergilemesi İsrail'i endişelendirmiştir. Bu sırada Irak yöneticileri savaşın büyük ekonomik kaybını düzeltmek amacıyla komşu ülkelerle mali yardım diyaloglarına girmişlerdir. Irak'ın tezi basittir, İran'la yalnız kendi devletleri yararına değil aynı zamanda Suudi Arabistan ve Kuveyt Devletleri yararına savaşmışlardır. Bu nedenle savaşın mali kayıpları paylaşılmalıdır. Suudi Arabistan bu talebe olumlu yanıt vermesine rağmen Kuveyt yöneticileri mali yardımda bulunma isteğini geri çevirmişlerdir. Bunun üzerine Irak Kuveyt'i işgal ve ilhak etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'da yayılma amacı için bulunmaz bir fırsat doğmuştur. Kuveyt'in işgalini bahane ederek Körfez'e ve Suudi Arabistan'a büyük bir askeri yığınak yapmıştır. Irak ve Ürdün'ü kuşatmış ve bu ablukanın hilafına hareket eden devletlere karşı silah kullanmak amacıyla Birleşmiş Milletler nezdinde karar çıkartmıştır.⁴¹⁷

Irak 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ve bir hafta sonra da ilhak etmesiyle birlikte dünya petrol rezervlerinin %20'sini elde etmiştir. Bu durum ABD'nin istediği ve beklediği bir fırsattır ve derhal harekete geçmiştir. ABD ve müttefikleri 24-28 Şubat 1991'de yaptıkları yüz saatlik bir kara harekâtı ile Kuveyt'te bulunan Irak askerlerinin büyük bir bölümünü imha etmiştir, kalanlar ise esir alınmıştır. Savaş sonunda Kuveyt'te hiçbir Irak askeri kalmamıştır. Körfez Savaşında büyük bir yenilgiye uğrayan Saddam Hüseyin yenilginin acısını ülkenin kuzeyindeki Kürtler ve Türkmenler'den çıkarmak istemiştir ve buradaki halka saldırmıştır. Saldırı sonucu binlerce kişi hayatını kaybederken, 500.000 kişilik bir göçmende Türkiye sınırına dayanmıştır.⁴¹⁸

Birinci Körfez Savaşı'ndaki ABD' nin tavrı ile 1980'lerde izlediği politikalar birbirbirine zıt politikalardır. 1980'lerde ABD Irak'ı her alanda destekler politikalar yürütmüştür. Bir yönüyle Irak ABD' den aldığı desteğin bir ürünü olarak Kuveyt'i işgal etmeye cüret etmiştir.⁴¹⁹ ABD Senatosundaki müzakereler ışığında yayınlanan

⁴¹⁷ Necmettin Erbakan, *Körfez Krizi Emperyalizm ve Petrol*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991, s.13.14.

⁴¹⁸ Çağdaş Duman, "1. Körfez Savaşı", Ocak 15, 2018, (Erişim) http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/1__K%C3%B6rfez_Sava%C5%9F%C4%B1_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf, 19 Aralık 2018.

⁴¹⁹ Nasuh Uslu, "Körfez Kavaşı ve Amerika'nın Politikaları", *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Sayı 3, 1999 s.165-199.

belgelere göre İran-Irak savaşından sonra Amerika'nın Bağdat'ta bulunan bayan büyükelçisi Iraklı yetkilileri "Kuveyt'i niçin almıyorsunuz" diye cesaretlendirmiş, diğer yandan Kuveyt yönetimine "Sakın Irak'ın tekliflerini kabul etmeyin, arkanızda biz varız" diye telkinlerde bulunmuştur.⁴²⁰

Birinci Körfez Savaşı sonrasında ABD Ortadoğu'da büyük bir askeri varlığa kavuşmuş ve bölgede yeni bir düzen kurma konusunda çok iyi bir konuma gelmiştir. Savaştan yalnızca bir ay sonra gerçekleştirilen askeri yapılanma, Bahreyn'deki Amerikan Komuta Merkezi tarafından yönetilmekteydi, bu merkezin polisliğini Mısır ve İsrail askerleri yaparken, mali giderlerin tamamı fazlasıyla zengin körfez ülkelerinden karşılanmıştır. Büyük bir hava gücü Suudi Arabistan'a konuşlanmış, 30.000 kara aracına sahip kara ordusu Kuveyt'te üstlenmiş, 5. Filo karargâhı Bahreyn'de, deniz piyadeleri Ürdün'de, Kızıl Deniz ve Arap Denizi'nde savaş gemileri varlığına sahip olmuştur.⁴²¹

3.4.2.2. ABD'nin Kürt Gruplar ve PKK İle Bağı

Körfez savaşı sonrasında Saddam'ın etkisizleştirilmesi, ülkenin güneyinde bulunan Şii grupları ümitlendirdiği gibi kuzeyinde bulunan Kürt devleti hayalinde olan grupları da ümitlendirmiştir. ABD eski dönemlerde tecrübe ettiği gibi yeniden Kürt isyancılarla işbirliği yapmaya karar vermiştir. Bu işbirliğine Mossad katkı sağlayacaktır, 1970'lerden bu yana Mosad'ın Kürtler'le olan ilişkisi kesintiye uğramamıştır.⁴²²

BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 687 sayılı kararla ABD Irak bölgesinin denetlenmesinde başlıca unsur olmuştur. Bu kararın hemen ardından alınan 688 sayılı kararla Çekiç Güç kurulmuş ve Irak'ın kuzeyinde 36. paralelin Kuzeyi ile Güney'de 32. Paralelin Güneyi Irak hava kuvvetlerine bağlı uçaklar için uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Sonuçta ABD'nin enerji kaynaklarının yatağı olan Körfez Bölgesi'nde 2003 yılına kadar sürecek olan kontrollü gerilim politikası başlamıştır.⁴²³

⁴²⁰ Necmettin Erbakan, *Körfez Krizi Emperyalizm ve Petrol*. Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991, s.63.

⁴²¹ Nasuh Uslu, "Körfez Kavaşı ve Amerika'nın Politikaları", *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Sayı 3, 1999 s.165-199.

⁴²² Tolga Savaş, *İsrail Ortadoğu ve Kürtler*, Kemer Yayınları, İstanbul, 2017, s.153.

⁴²³ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.349,350.

Körfez Savaşı'nın akabinde stratejik bir şekilde Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti projesinin hayata geçirilmesi İsrail'in de katkılarıyla ABD tarafından hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Çekiç Güç'ün şemsiyesi altında Kürt Devleti embriyosu gelişmiş, devlet kurmak için gerekli olan altyapıyı tamamlamaya başlamıştır. Desteklenen ana yapılardan biri ise Barzani'nin KDP'sidir. Barzani ise geçmiş dönemde PKK terör örgütüne ilk kucak açan kişidir. PKK'nın 1982 yılında Kuzey Irak'a girmesi ve burada yuvalanması Barzani'nin izniyle olmuştur. KDP ve PKK uyum içerisinde çalışmaya başlamıştır. Suriye ve Lübnan'da eğitilen PKK militanları Kuzey Irak bölgesine sevk edilmekte burada yeni PKK kampları oluşturulmaktadır.⁴²⁴ Barzani'nin liderliğini yaptığı KDP ile PKK'nın ittifak içerisinde hareket ettiği ve organik bağlarının olduğu kesindir. ABD Irak'ın kuzeyindeki gruplara yardım ederken PKK' da bundan nasibini almış, KDP'nin illegal ordusu peşmergelerin ABD'nin silah tüccarlarından aldığı silah ve mühimmata PKK' da kolayca ulaşma imkânı bulmuştur.

Irak'ın kuzeyinde zaten yuvalanmış olan PKK terör örgütü, bu bölgenin iyice denetimsiz hale gelmesini fırsat bilerek varlığını arttırmıştır. Teröristleri eğittiği kampların yanı sıra eleman temini içinde ayrıca kamplar kurmuştur. Kuzey Irak bölgesinde, mültecilerin yaşadığı kamplar olarak tanıtılan kampların tamamına yakını PKK terör örgütünün kontrolüne geçmiş ve eleman temin ettikleri yerleşim alanları haline getirilmiştir. Bu kamplarda doğan çocuklar 13-14 yaşlarında terör eğitim kamplarına götürülerek burada azıllı teröristler haline getirilmiştir.

PKK Irak'ın kuzeyinde KDP ve KYB' den sonra üçüncü güç konumuna gelmiştir. Bölgede Hayat vadisi Shirvan'ın kuzeyi, Barzan bölgesi, Metina Dağı, Zagros Bölgesi, Aşağı Bervari bölgesi, Al Amediyah Atruş Agra üçgeni ve Hakurk vadisi bölgesinde PKK'nın 12 büyük 28 küçük kampı kurulmuştur. Bu kampların özelliği ise tamamının Barzani'nin kontrolünde olan yerlerde olmasıdır. Bunun dışında Dohuk'un 45 km doğusunda bulunan ve Türkiye'den Kuzey Irak'a göç eden, 13 bin kişinin yaşadığı Artuş kampı PKK terör örgütü için elaman kaynağı açısından çok önemli bir kamp haline gelmiştir. Kamp BM'nin koruması altına alınmıştır.⁴²⁵ ABD li ünlü siyaset bilimci yazar Chomsky ve Lübnan'lı Gilbert Achcar'ın yapmış

⁴²⁴ Tolga Savaş, *İsrail Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, s.163-204.

⁴²⁵ Tolga Savaş, *İsrail Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, s.206.

oldukları söyleşide her ikisinde sarf ettikleri sözler ABD de yaşayan çoğu Yahudi ve evanjelist grubun düşüncelerini yansıtmaktadır. Achcar:

...Ancak gerçek şudur ki, (Kürtler) ulusal özelemlerini gerçekleştirmek ve meşru kendi kaderini tayin hakları için ABD' den her hangi bir destek sağlamış olsalar, halklarının özlemini (Kürt devleti) yerine getirebilirler. Kürt ulusunun, her hangi bir başka ulus gibi, ayrılma ve kendi devletini kurma; Irak'ın yanı sıra Türkiye, İran ve Suriye'den ayrılma ve Kürt halkının en büyük özlemi olan birleşik bir Kürt ulusal devleti kurma hakkını da kapsayan kendi kaderini tayin hakkını kullanmasına izin verilmelidir...⁴²⁶

Bill Clinton döneminden itibaren, ABD yönetiminin Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt gruplara stratejik yardımları devam etmiştir. Mesut Barzani'nin partisi KDP ile Celal Talabani'nin partisi KYP çıkar çatışmalarına girmişken, ABD yönetimi arabuluculuk rolüne soyunmuş ve her iki tarafıda ikna ederek uzlaştırmıştır. Clinton varılan uzlaşıdan sonra şu ifadelerde bulunmuştur: “Barzani’de Talabani’de çok pozitif mesajlar verdiler ve uzlaşma sağlandı. Bizler de bu uzlaşımın devam etmesi ve Kuzey Irak’taki Kürtlerin hak ettikleri daimi yerleşime kavuşmaları için yardım etmeye devam edeceğiz.”⁴²⁷

Körfez Savaşı sırasında, CIA tarafından kurulan ve VOFT Hür Irak'ın Sesi adı verilen Radyo'dan bölge Kürtlerine yapılan yayınlarda, “Ayaklanın, zaman geldi, bu sefer müttefikler sizi yalnız bırakmayacaktır... Her kalp atışınızda bizler yanınızdayız. Ne yaparsanız, neye karar verirsiniz, sizi desteklemeye devam edeceğiz”⁴²⁸ ifadeleriyle Kürtlere ayaklanma çağrılarını yapmışlardır.

3.4.2.3. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan'ın İşgali

11 Eylül 2001 günü ABD'nin iktisadi ve mali gücünü simgeleyen İkiz Kuleler'e ve askeri gücünü simgeleyen Pentagon'a yapılan saldırıların, ABD halkı ve yöneticilerinde yaptığı etki, ABD'nin ülkesel ve küresel güvenlik ve savunma stratejisini önemli şekilde etkilemiştir. Başkan Bush saldırıların Afganistan merkezli El-Kaide örgütü tarafından yapıldığını açıklamıştır. El Kaide'nin bulunduğu Afganistan yönetimi bu durumdan sorumlu tutularak birincil hedef olarak

⁴²⁶ Noam Chomsky, Gilbert Achcar, *Tehlikeli Güç*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s.209,210.

⁴²⁷ Benan Kepsutlu, *Amerika'nın Ortadoğu Politikası*, İnkılap yayınları, İstanbul, 2016, 153,154.

⁴²⁸ Tolga Savaş, *İsrail Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, s.159,160.

belirlenirken, daha sonra Başkan Bush “Şer Ekseni” diye tabir ettiği İran, Irak ve K. Kore’yi de Amerika’nın güvenliğini tehdit eden ülkeler olarak belirtmiştir.⁴²⁹ Peki ABD’nin suçladığı Afganistan’da konuşlu olan El Kaide örgütü nasıl doğmuş ve gelişmiştir. Bu sorunun cevabı da yine ABD’nin kendi istihbaratında fazlasıyla mevcuttur.

El Kaide ve Taliban örgütünün tohumları Afganistan mücahitlerine dayanmaktadır. Sovyetler birliği 1979 yılında, sözde Afganistan ekonomisini düzeltmek ve ülkeyi yeniden inşa etmek amacıyla Afganistan’ı işgal etmiştir. Soğuk savaş devam etmektedir ve ABD bu duruma sessiz kalmayacaktır. Sovyetlere karşı bir güç oluşturmak amacıyla harekete geçmiştir. Zira Sovyet’lerin Merkezi Asya’yı kontrol etmesini istememektedir. Ruslar’a karşı oluşturulan kuvvet ise mücahitlerdir. Afganistan mücahitleri aralarında ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan’ında olduğu devletler tarafından desteklenmiştir. Oluşturulan yapı başarılı olmuştur ve mücahitler Sovyet birliklerini Afganistan’dan çıkarmayı başarmıştır (1989). Sovyetler Birliği savaş sonrasında ekonomik anlamda tam bir yıkıntıya uğramış ve çökmüştür. 11 Eylül saldırılarında ABD’nin sorumlu tuttuğu Taliban, Sovyet’lere karşı geliştirilen güç Mücahitler’den yapılan ve Pakistan gizli servisi (ISI) tarafından oluşturulmuştur. ABD’nin milyarlarca dolarlık silah ve mühimmat yardımıyla bulunduğu mücahitlerden dönüşen Taliban şimdi ABD’nin bir numaralı düşmanı olmuştur.⁴³⁰

Bu sırada Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (YAYP) üyeleri de 11 Eylül saldırıları sonrasında Başkan Bush’a Irak’a savaş açma yönünde tavsiyelerde bulunmuşlardır. YAYP üyeleri, terörün etkisiz hale getirilmesi amacıyla Bush’un askeri ve siyasi atacağı tüm adımları desteklemiş, dünyanın terörden arındırılması amacıyla Amerika’nın dünyaya liderlik edebileceğini söylemişlerdir. Bush’a yazdıkları mektupta çeşitli adımlardan oluşan bir stratejiden bahsetmişlerdir, buna göre; Usame Bin Ladin yakalanmalı veya öldürülmeli ve örgütü yok edilmeli. Bu amaçla Afganistan’a askeri bir müdahale yapılmalı. Saddam Hüseyin, “dünya üzerindeki belli başlı teröristlerden biridir” ve Irak Hükümeti’nin ABD’ye karşı yapılmış terör saldırılarına bir şekilde destek vermiş olması muhtemeldir. Bu

⁴²⁹ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.375

⁴³⁰ “Orijin of the Taliban”, *The Editors of Encyclopaedia Britannica*, Temmuz 11, 2019, (Erişim), <https://www.britannica.com/topic/Taliban>. 12 Temmuz 2019.

delillendirilmese bile Saddam Hüseyin potansiyel suçludur ve iktidardan uzaklaştırılmalıdır. Bu nedenle Saddam'ın muhalifleri askeri ve siyasi yönden desteklenmelidir. Mektupta ayrıca, Hizbullah ve ona destek veren Suriye ve İran'a karşı da savaşılmaması, İsrail'in Amerikan'ın Ortadoğu'daki yegâne müttefiki olması nedeniyle bu kardeş ülkenin tam olarak desteklenmesi de yazmaktadır.⁴³¹

ABD 07 Ekim 2001'de başlattığı harekât ile Afganistan' a girmiş ve halen NATO şemsiyesi altında bulunan ülkelerle birlikte Afganistan'da bulunmaktadır. Afganistan halkı büyük bir yoksullukla mücadelenin yanı sıra yanlışlıkla atıldığı söylenen bombaların altında ölmektedir. Bir yandan Taliban'ın kontrol altında tuttuğu yerlerdeki zorluklar bir yanda ABD ve NATO kuvvetlerinin kontrol altında tuttuğu yerlerdeki ikilem Afganistan halkını maddi ve manevi yönde harap etmektedir.

3.4.2.4. 2.Körfez Savaşı ve Irak'ın İşgali

Soğuk savaş dönemi sonrası, Clinton ve sonrasında ABD başkanı olan Bush Amerika'nın gücünün küresel olarak büyümesi stratejisi ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur. Bu dönemde ekonomik rekabet ideolojik rekabetle eş konuma gelmiş belkide geçmiştir. Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra gelişen politikalarında terörle mücadeleyi öncelikli gündem maddesi haline getirmiş ve hedef olarak petrol zengini ülkelere yönelmiştir. Bush Arap devletlerini terörle mücadele kapsamında ABD ile tam bir işbirliği içerisinde hareket etmeye zorlarken, özellikle Suudi Arabistan ve petrol zengini diğer ülkeler üzerindeki baskını arttırmıştır.⁴³²

ABD'nin, Irak'a müdahalesinde sebep olarak gösterdiği bir unsurda Irak'ın KİS diye tabir edilen kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiasıdır. ABD, Birinci Körfez Savaşı'ndan itibaren Irak'ın kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarına sahip olduğunu bunun yanı sıra nükleer silah elde etmek için çalıştığını iddia etmiştir. Başkan Bush ve dışişleri bakanı Powel bu iddiayı Irak'ın işgali öncesi BM gündemine getirmişlerdir. BM'de 5 Şubat 2003'te Irak konulu meşhur oturumda,

⁴³¹ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s 47,48.

⁴³² Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.376,377.

Powel, Irak'ın KİS'e sahip olduğunu bu durumu BM gözlemcilerinden sakladığını ispat etmek amacıyla, yanında getirdiği ve "istihbarat servislerinin ürünü" olduğu sonradan kabul edilen fotoğraf, belge ve videoları BM güvenlik konseyi temsilcilerine ve tabii ki CNN aracılığı ile tüm dünyaya servis etmiştir.⁴³³

20 Mart 2003 günü uluslararası muhalefete rağmen ABD ve İngiliz askerleri Irak'a girmişlerdir. Zayıf bir direnişle karşılaşan ABD kuvvetleri 09 Nisan 2003'te Bağdat'ı işgal etmişlerdir. Saddam'ın devrilmesi ve Irak'ın ele geçirilmesi ile birlikte ülkede yeni bir idari ve siyasi yapı oluşturulmuştur.⁴³⁴ Kuzey'deki muhalif Kürtler ve Güney'deki Şiiler artık Irak'ın yeni sahibiydiler. Daha önce iktidarda olan Sünniler ise etkisiz bir konuma getirilmişti. Aslında bu durum savaştan sonra Irak'ta bitmek tükenmek bilmeyen kaosu da ana nedenlerindendir. Bölgenin kimlik yapısını derinlemesine incelemeyen hareket eden işgalci kuvvetler kendi amaçlarına hizmet edecek bir siyasi yapı istemiş ve kurmuşlardır. Ancak bu durum bölgenin ve Irak'ın geçmişten gelen yönetim esaslarına ve bölgenin dinamiklerine taban tabana zıttır. Kendini dışlanmış hissedilen Sünni gruplar yer altına çekilmiş çeşitli şekillerde mücadele etmişlerdir.

Irak'ın 2003 yılı itibariyle kitle imha silahlarına sahip olması mümkün gözükmemektedir. 1990'lar boyunca UNSCOM denetçileri ülkenin her yerini aramışlar, tüm belgeleri incelemişler ve Irak'taki tüm KİS'leri ve üretim teknolojilerini ya imha etmişler ya da ülke dışına çıkarmışlardır.⁴³⁵

ABD merkezli Vice News' in haberine göre, Bush iktidarının, Irak'ın işgaline gerekçe olarak gösterilen ve Irak'ın kitle imha silahı ürettiğine dair iddiaların yer aldığı istihbarat raporunda Saddam'ın bu yönde bir niyetinin olduğu ancak elinde bulunan teknoloji ve bilginin bunları yapabilecek kapasitede olmadığı yönünde bilgiler vardır.⁴³⁶ Her halükarda Irak'ın işgaline sebep gösterilen unsurlar aslında İşgal'e zemin hazırlamada kullanılan göstermelik delillerdir ve gerçeklikle alakası bulunmamaktadır.

⁴³³ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez Savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s. 57.

⁴³⁴ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.395.

⁴³⁵ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez Savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s. 57.

⁴³⁶ "İşte ABD'nin Irak işgaline gerekçe gösterdiği istihbarat raporu", *Hürriyet*, Mart 21, 2015, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-abdnin-irak-iskaline-gerekce-gosterdigi-istihbarat-raporu-28511783>, 21 Aralık 2018.

Sonuçta, ABD'nin Irak'ı işgalinin esas nedenlerinden biri, ABD'nin değişen küresel konsept ve enerji stratejisi kapsamında dünya politikasını uygulamaya koymasındır. Önce Irak daha sonra tüm bölge Büyük Ortadoğu projesi kapsamında kontrol altına alınacaktır. Tüm Ortadoğu'da ve Asya'da ABD, küresel rakipleri olan, Avrupa, Çin, Rusya ve hatta Japonya'ya karşı üstün bir konuma gelecektir.⁴³⁷

3.4.2.5. ABD'nin Son Dönem PKK/YPG Politikası

ABD'nin PKK ve YPG ile olan son dönem ilişkisini İkinci Körfez Savaşı sonrasında itibaren iki aşamada incelemek gerekir. Zira Suriye Demokratik Birlik Partisi diye adlandırılan terör örgütünün yani PYD'nin kuruluş yılı İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra yani Irak'ın ABD tarafından işgalinden hemen sonraya denk gelmektedir.

PYD terör örgütü, 2003 yılında PKK'nın uzantısı olarak kurulmuştur. Parti tüzüğünde PYD'nin hedefi, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın "demokratik uygarlık ve demokratik toplum teorisi" doğrultusunda "Kürdistan'ın bütün bölgelerinde demokratik yerel konfederalizm ilkesi çerçevesinde, siyasi sınırları sorgulamadan, Kürt milli birliğini sağlamak için demokratik özgürleşme mücadelesini desteklemek" olarak açıklanmıştır.⁴³⁸ ABD'nin Irak'a ve tüm Ortadoğu'ya yerleşmesi ile birlikte ABD ile Batılı devletlerin Kürt Devleti Kurma projesini bilen PYD yöneticileri Ortadoğu pastasından kendilerine düşecek payı almak amacıyla hareket etmeye başlamışlardır. PYD'nin sözde askeri kolu olan Halk Savunma Birlikleri (YPG), kendisini Rojova-Kuzey Suriye Federasyonu'nun resmi ordusu olarak tanıtmıştır. 2004 yılında Suriye'deki Baas rejiminin operasyonlarına karşı örgütlenmiştir. 2003-2011 arası dönemde Suriye'nin kuzeyinde oluşan otorite boşluğunu değerlendiren PYD, burada bulunan yerli halk üzerinde baskılar uygulayarak demoğrafik yapıyı kendi lehlerinde değiştirmeye başlamıştır. Suriye'de başlayan iç savaş ve sonrasında IŞİD terör örgütünün Ortadoğu'daki varlığı PYD/PKK terör örgütüne adeta can suyu olmuştur. PYD/PKK'nın dünya kamuoyu önünde kahramanlaştırılması ve Kürt Devlet'i için zemin oluşturmadaki ikinci aşamaya geçilmiştir. YPG terör örgütü 2004

⁴³⁷ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez Savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s 63.

⁴³⁸ Beklan Kulaksızoğlu, "YPG PKK ile ne kadar bağlantılı?" *Deutsche Welle Türkçe*, Ocak 22, 2018, (Erişim) <https://www.dw.com/tr/ypg-pkk-ile-ne-kadar-ba%C4%9Flant%C4%B1%C4%B1/a-42261886>, 25 Aralık 2018.

yılında Suriye’de Baas rejiminin uygulamalarına karşı örgütlenmeye başlamış ve 2011 yılında kuruluşunu resmileştirmiştir.⁴³⁹

IŞİD’ in Musul’ u ele geçirip Erbil yakınlarına kadar gelerek Barzani’ yi tehdit etmesi ile birlikte PKK terör örgütü durumdan vazife çıkartarak Erbil etrafındaki kuşatmanın kırılması için Peşmerge güçlerine yardım etmiştir. Ayrıca Sincar dağlarında sürgün edilmiş Ezidilerin kurtarılması içinde PKK terör örgütü militanlarından faydalanılmıştır. Bu yolla Barzani ile PKK nın yakınlaşması ve Barzani’ nin bir şekilde PKK ya muhtaç olduğu izlenimi oluşturulmuştur. Daha sora IŞİD’ in Ayn el Arab (Kobani) deki PYD güçleri ile çatışmalarına Peşmergeler’de dâhil edilerek Kobani ortamında Peşmerge, PKK ve PYD nin Batı destekli birbirleşimi gerçekleştirilmiştir. Amerika ve Avrupa küçük bir Kürt kasabası olan Kobani’de PKK ve PYD terör örgütlerini bir şekilde meşrulaştırma eğilimine girmiş, PKK ve PYD saflarında çatışan kadın teröristleri tüm basın yayın organlarında kahramanlaştırarak kendi kamuoyları gözünde legalleştirmiş, Barzani’nin Peşmergeleri ile sekronize ederek doğal bir Kürt gücü oluşturmanın ilk adımını atmıştır. Atılan bu ilk adım içerisinde 6-7 Ekim olayları da önemli bir yer tutmaktadır. Tüm Batılı devletlerin ve tabii ki İsrail’ in kurmak istediği Kürt Devleti’nin, Türkiye’nin yanibaşında defakto olarak kurulmasına Türkiye’ nin çok kolay müsaade etmeyeceğine kanaat getirildiğinden 6-7 Ekim olayları ile Türkiye’ ye bir gözdağı verilmeye çalışılmıştır. Asıl amaç, Türkiye’ yi sadece dış devletlerin baskısı ile frenlemeye çalışmak değil içerdeki dinamikleri de devreye sokarak hem dış hem iç baskılar ile kısıpca almak, kurulacak bir Kürt Devleti konusunda Türkiye’yi hareket edemeyecek hale getirmektir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Arap halklarını isyana teşvik eden ve ayaklandıran bu yolla Ortadoğu’yu Osmanlı İmparatorluğu’ndan koparan, Musul sorununun Türkiye lehine gelişmesini engellemek amacıyla Şeyh Sait ayaklanmasını çıkartan güçler aradan bir asır geçtikten sonra aynı senaryoyu uygulamaya çalışmışlardır. Sonradan Büyük İsrail Devleti’ne dâhil edilmesi istenilen Kürt Devleti’nin, bu zaman gelene kadar İsrail’e destek olması ve Ortadoğu’da uydu bir devlet olarak kullanılması planlanmaktadır.

⁴³⁹ Beklan Kulaksızoğlu, “YPG PKK ile ne kadar bağlantılı?” *Deutsche Welle Türkçe*, Ocak 22, 2018, (Erişim) <https://www.dw.com/tr/ypg-pkk-ile-ne-kadar-ba%C4%9Flant%C4%B1%C4%B1/a-42261886>, 25 Aralık 2018.

Ortadoğu'nun evrilen ortamında, Türkiye'yi bir şekilde ikna ederek PYD güçlerini legal bir unsur olarak ortaya çıkartmak isteyen ABD, PKK terör örgütü elebaşlarından Murat Karayılan, Cemil Bayık ve Duran Kalkan'ın yakalanması için başlarına ödül koymuştur. ABD'nin ve Avrupa Devletleri'nin birçoğunun terör listesinde olan PKK'nın bir şekilde PYD saflarına dâhil edilmesi ve aslında içi boşaltılan PKK terör örgütünün takibinin yapıldığı izlenimi uyandırılmak istenmektedir. Türk kamuoyunda teröristleri bulmak için para ödülü koyan ABD imajı yaratılmak istenirken diğer taraftan PKK tüm unsurları ile PYD saflarına geçirilmektedir. Bu şekilde legalleştirilen PKK/PYD terör örgütünün ana unsur olduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG) Kuzey Irak ve Kuzey Suriye bölgesinde Kürt devleti cenini sayılabilecek yeni bir yapılanmaya gitmektedir.

Ağır silahtan yoksun olan PKK/PYD terör örgütünün Türk ordusu karşısında varlık gösteremeyeceğini bilen ABD, terör örgütüne binlerce tır silah ve teçhizat yardımı yapmıştır. Halen yapmaya devam etmektedir. Verilen silahlar arasında ağır silahlarda mevcuttur. Bu silahlar her ne kadar IŞİD terör örgütüne yönelik veriliyormuş gibi gösterilsede Türkiye'ye karşı kullanmak için verildiği açıktır. Türk güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen terör operasyonlarında etkisiz hale getirilen PKK terör örgütü elemanlarının kullandığı silahların birçoğunun ABD'nin son dönemde YPG'ye vermiş olduğu silahlar olduğu görülmüştür.

ABD'nin Ortadoğu'da kurmak istediği Kürt Devleti, Barzani'nin yönettiği bir yapı değildir, istenilen Kürt Devleti; ABD'nin tüm isteklerini sorgulamadan yerine getirecek, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'ye düşman, İsrail'e dost PKK/PYD oluşumundaki bir Kürt Devleti'dir.

3.4.3. Rusya ve Ortadoğu

Rusya "Büyük Rusya" ideali kapsamında, Boğazlar ve Ortadoğu üzerinde büyük amaçlar hedefleyen bir devlet konumundadır. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasındaki politikaları Akdeniz'e ve bu yolla Afrika ve Ortadoğu'ya ulaşma amacıyla Boğazları ele geçirmek üzerine kurulmuştur. Bu nedenle Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik, siyasal ve stratejik çıkarlarının gerçek siklet noktası Boğazlar'dır. Boğazlar ve Anadolu toprakları Rusya'nın kapıları ve

anahtarları olarak tabir edilmektedir. Avrupa ile Asya arasındaki kara iletişimi, Karadeniz çevresindeki Rus topraklarının kıyılarına giden kara ve deniz yolları, ticaret için Akdeniz'e inme ikanı ve Balkanlar'da oluşturulmak istenilen siyasi nüfuz için Anadolu toprakları ve Boğazlar Rusya'nın vazgeçilmezidir.⁴⁴⁰ Çoğu tarihçi ve Rus politikacıların Anadolu topraklarını ve Ortadoğu'yu bir bütün olarak değerlendirdikleri göz önüne alındığında, Rusya'nın Boğazlar politikasının Ortadoğu politikası ile örtüştüğü görülmektedir. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi hedeflerine bakıldığında bu durum daha da netlik kazanacaktır. Buna göre Rusya Doğu Anadolu'yu istila ederek, İskenderun'dan Akdeniz'e ulaşmak; Karadeniz'de Trabzon'u aldıktan sonra kıyı yoluyla İstanbul'a kadar gitmek ve doğuda Dicle-Fırat havzasından Basra Körfezi'ne çıkmak istemektedir.⁴⁴¹ Savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu Süleymaniye'nin doğusuna kadar sarkmış olan Rus ordusuna karşı bu cephede de savaşmıştır. Rusya İran sınırı boyunca ilerleyerek Süleymaniye güzergâhından Ortadoğu'ya inmek çabasındadır.⁴⁴² Ancak Rusya'da meydana gelen 1917 devrimi ve Rusya'nın savaştan çekilmesi ile bu cephede Ruslarla yapılan savaş sona ermiştir. Tüm emperyalist güçlerin hedefi olan Ortadoğu bölgesi Rusya'nında asla vazgeçmediği hedefler arasındadır. Ortadoğu'nun stratejik konumu, enerji varlığı ve bunlardan ayrı tutulamayacak dinî yapısı Rusya'nın bu bölgeye ilgisini arttırmaktadır. Rusya karşıtı konumda olan ABD ve müttefiklerinin Ortadoğu'ya yerleşmek ve burayı kontrol altında tutmak istemeleri, Rusya'nın bu bölgeyi batılı güçlere terk etmemek için mücadele etmesi sonucunu doğurmuştur.

Rusya'nın, Afganistan'ı işgali aslında Ortadoğu'da ve Asya'da nüfuzunu arttırma girişimidir. İşgale karşı Afganistan'da Mücahit birlikleri oluşturulmuş bu gerillalar sonradan Taliban örgütü olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Taliban'ın 11 Eylül Saldırıları ve Amerikan'ın Afganistan'ı işgali, Ortadoğu'da ki güç mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzde de Rusya'nın Ortadoğu'daki güç mücadelesi sürmektedir. Irak, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Katar gibi birçok Ortadoğu ülkesinde üsleri ve askeri varlığı bulunan ABD ve müttefiklerine karşı Rusya'da kendisine İran ve Suriye'de zemin bulmuştur. Suriye rejiminin yaşanan iç savaşta ayakta kalması kesin olarak

⁴⁴⁰ Kent Marian, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.90.

⁴⁴¹ Tuncer Hüner, *Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin Sonu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2016, s.69

⁴⁴² Mehmet Ragıp Serezli, *Rus ve İngilizlere Karşı Bir Osmanlı Zabiti*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.(Önsöz) 2.

Rusya'nın desteği ile olmuştur. Kuzey Afrika'dan Basra Körfezi'ne kadar uzanan bir bölgede ABD nin ve Batılı güçlerin etkisinin yayıldığı bir süreçte, Akdeniz'le bağlantısını güçlendirmek, Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak isteyen Rusya, Suriye'nin de ABD'nin kontrolü altına girmesini engellemek amacıyla Esed rejimine tam destek vermiştir. Rusya ve İran Suriye'de güttükleri politikada başarılı olmuşlardır. Esed rejimi varlığını devam ettirmiş ve Rusya, İran ve Türkiye'nin kurduğu üçlü mekanizmalarla ülkede meşru bir yönetim arayışına gidilmiştir.

Suriye'nin Akdeniz'de bulunan limanları Rusya için ayrı bir öneme sahiptir. Rusya bu limanlarda bulunan donanması ile Akdeniz'deki varlığını da pekiştirmektedir. Rusya'nın bölgede bulunan PKK/YPG terör örgütleri ile de ilişkisi bir gereçektir. Türkiye üzerinde emelleri olan tüm devletler gibi Rusya'da PKK/YPG terör örgütünü bir koz olarak elinde bulundurmaya devam etmektedir. Türkiye'nin Rusya'nın çıkarlarına karşı geliştirebileceği politikalarda hiç şüphesiz bu koz her zaman Rusya tarafından kullanılma potansiyelinde olacaktır.

Ortadoğu'nun zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olması, Rusya ile enerji bağlamında rakip bir konumda olmasına neden olmaktadır. Rusya petrolden ve doğalgazdan sağladığı gelirleri kaybetmemek ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın önüne geçmek adına da Ortadoğu'da nüfuzunu arttırmak ve söz sahibi olmak istemektedir.

3.4.4. İngiltere, Fransa ve Ortadoğu

19. yüzyılın son çeyreğinde hemen hemen tüm Avrupalı devletler bir Fransız siyasetçinin “Büyük bir devlet olarak kalmak ya da onlardan biri olmak için sömürgeleştirmelisiniz” görüşüne farklı şekillerle de olsa sıkı sıkıya sarılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı çıktığı sırada İngiltere başbakanı olan Herbert Asquith sömürgeci gelişmeyi “uluslar için, tıpkı insan bedeninin gelişim süreci kadar normal, gerekli, kaçınılmaz ve gözle görülür bir hayat belirtisi” olarak tanımlamıştır.⁴⁴³

İngiltere ve Fransa Afrika ve Asya'da bulunan sömürgelerine daha kolay ulaşarak bu ülkelerle olan ticaret yollarını güven altına almak amacıyla ayrıca zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olmak için Ortadoğu'ya hâkim olmak istemişlerdir. Ortadoğu'da bulunan Osmanlı İmparatorluğu'na ait topraklar gizli

⁴⁴³ James Joll, Gordon Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviri: Orhan Dinç Tayanç, İstanbul, 2016, s.245.

antlaşmalarla İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştır. Sykes – Picot Antlaşması bu gizli antlaşmalardan en başta gelenidir. Antlaşmanın ayrıntıları ilgili bölümde ayrıntısıyla açıklanmıştır.⁴⁴⁴

İngiltere, Hindistan ve Uzak Doğu’da bulunan sömürgeleri ile daha kolay irtibat kurmak, ticaret yollarını güven ve kontrol altında tutmak amacıyla önce Mısır’a, Birinci Dünya Savaşı sonrasında da Irak ve Basra Körfezi’ne yerleşmiştir. Fransa ise Afrika ve Asya’da bulunan sömürgelerine yakın olmak, bu bölgeleri kontrol etmek amacıyla Kuzey Afrika ve sonrasında da Suriye bölgesine yerleşmiştir. Ortadoğu’da bulunan zengin petrol yatakları ABD, İngiltere ve Fransa’ya ait petrol şirketleri tarafından ipotek altına alınmıştır.

Günümüz siyasetinde her iki devlette ABD’nin Ortadoğu politikasına genel anlamda destek olmaktadır. ABD’nin Irak’a yaptığı müdahalelerde en yakın ortakları İngiltere ve Fransa olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında oluşan, Ortadoğu’u topraklarının ve petrolün paylaşımı ortaklığı değişik yol ve perspektiflerle de olsa sürmektedir.

Günümüz siyasetinde İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu politikalarının çeşitli yönleriyle ayrıştığıda söylenebilir. İngiliz Kraliyet ailesi İsrail Devleti’ne olan resmi ziyaretlerde “çekinik” bir politika izlemektedir. İsrail Devleti’ne yapılan nadir ziyaretler hep “şahsi ziyaretler” olarak adlandırılmaktadır. Birleşik Krallık Doğu Kudüs’ü hiçbir zaman İsrail’in bir parçası olarak nitelendirmemektedir.⁴⁴⁵

İngiltere’nin günümüz Ortadoğu siyaseti daha çok dengeli olarak nitelendirilebilir. Suriye düzleminde yaşanan Rusya, İran ve Batı çekişmesi daha çok ABD üzerinden yürümektedir. İngiltere’nin Brexit süreci ile AB’den ayrılmak istemesi, Dünya’nın gittikçe radikalleştiği ve milliyetçilik akımının yaygınlaştığı döneme denk gelmektedir. İngiltere ABD üzerinden yürüyen dış politikasını ayrıştırmak istemektedir. Kendi çıkarları doğrultusunda dünyada özgün ve bağımsız bir dış siyaset planlamakta, 19 yüzyılda ABD’ye terk ettiği Dünya üzerindeki pozisyonunu yeniden elde etmek istemektedir.

Fransa, İngiltere’ye oranla Suriye’de yaşanan iç savaşa daha çok müdahil olmak istemiştir. Kuzey Afrika’da ve Ortadoğu’da ki çıkarlarını korumak ve teminat altına almak için Askeri varlığını Afrika ve Ortadoğu’da arttırma eğilimindedir.

⁴⁴⁴ Bölüm (2):4-7

⁴⁴⁵ “Prens Charles Büyükannesinin Kudüs’teki Mezarını Ziyaret Etti” *Mepanews*, Ekim 5, 2016, (Erişim) <https://www.mepanews.com/prens-charles-buyukannesinin-kudusteki-mezarini-ziyaret-etti-2105h.htm>, 29 Aralık 2018.

PKK/PYD Terör örgütü unsurları ile sıkı bir ilişkisi bulunan Fransa, bu örgüt üzerinden bölgede siyasi ve askeri zemin bulmak istemektedir. ABD'nin Suriye'de bulunan askerlerini çekeceğini ilan etmesinin ardından Fransa büyük bir telaşa kapılmıştır. Fransa, PKK/PYD terör örgütü unsurları ile beraber IŞİD'e karşı oluşturulduğu söylenen terör unsurları ile birlikte hareket etmektedir. ABD'nin bölgeden ayrılacak olması ayrıca Türkiye'nin PYD' nin kontrolünde bulunan Münbiç'e askeri harekât gerçekleştirme ihtimali, Fransa'nın bölgeye yerleşme ve kurulacak muhtemel bir Kürt Devleti nezdinde Ortadoğu'da kalıcı olma hayallerini zora sokmuştur. Çoğu emperyalist devletin olduğu gibi, Fransa'da Ortadoğu'da bir Kürt Devleti kurma amacındadır. Türkiye'nin etkisizleştirilerek geri plana itilmesi, Ortadoğu ile olan bağlarının koparılması, Türkiye ile Ortadoğu arasına bir set olarak kurulacak Kürt Devleti ile mümkün görülmektedir. Bu nedenle Fransa Kürt Devleti kurma ideailinde olan en eski devletlerden biridir.

3.5. ARAP BAHARI

Arap Baharı, Batılıların ve Siyonistlerin “Yeni Bir Dünya Düzeni” kurma amacıyla, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Ortadoğu' u üzerindeki planlarının bir parçasıdır.⁴⁴⁶

Tunus'ta başlayıp, Mısır ve Libya'ya sıçrayan, kısa zaman içinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki ülkeleri etkileyen ayaklanma, Tunus ve Mısır'da burjuva hükümetlerinin iktidardan gitmesini sağlamıştır. Ayaklanma emperyalist devletlerin tam desteğini alan yeni dikdatör hükümetlerin isyanı bastırması ve yönetime gelmeleri ile sonuçlanmıştır.

Tüm siyasi ve sosyal olayları lehlerine çevirmek isteyen büyük güçler Arap Baharı'nı da boş değerlendirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında emperyal güçler tarafından sınırları cetvelle çizilen ve başına kukla yöneticiler atanan devletler, Batı tahakkümünde 21. yüzyıla kadar çeşitli değişim ve kaoslarla varlıklarını devam ettirmişlerdir. Fakir Kuzey Afrika devletlerinin başında bulunan dikta yönetimleri ülkelerini kontrol altında tutmak ve yönetimlerini devam ettirmek amacıyla baskı politikaları uygulamışlar, ülke gelirlerini daha çok kendileri ve çevreleri için harcamışlardır. Fakirleşen halk gittikçe daha kötü bir duruma düşmüş ülke yöneticileri ise kendi refahlarından ödün vermemişlerdir. Petrol ve doğalgaz zengini Ortadoğu ülkelerini yönetenler, ABD ve Avrupa devletleri ile yapmış

⁴⁴⁶ Talat Turhan, *Küresel İhanetin İçi Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012, s.259.

oldukları milyar dolarlık petrol ve silah antlaşmaları ile kendi kişisel zenginliklerini daha da arttırmışlardır. Bu bölgelerde yaşanan ve Arap Baharı adı verilen olaylarla halk, ülke zenginliğinden kendi refahına düşecek payı kazanma arayışına girmiştir. Ancak sonuçta yine ezilen ve fakirleşen halk olmuştur.

Askeri vesayete sırtını dayayan yeni burjuva iktidarların ilk icraatı; bitmek üzere olan ayaklanmayı yeniden canlandırma çabalarını bastırmak olmuştur. Libya’da emperyalist devletler hiç istemedikleri halde zorunlu olarak, İslamcı cepheye iktidarı ele geçirmesi için askeri destek vermişlerdir. Libya lideri Kaddafi kendi halkı tarafından öldürülmüş ancak bu durum Libya’ya istikrar ve refah getirmemiştir.⁴⁴⁷

Arap baharından neredeyse hiç etkilenmeyen ya da çok az etkilenen ülkelere baktığımızda batının sadık dostları olduğu görülmektedir. Sömürgeci devletleri asıl rahatsız eden durum, Arap coğrafyasının dikdatörlüklerle yönetilmesi değil dikdatörlerin ne kadar batı yanlısı olup olmadığıdır. Arabistan, Fas ve Ürdün kralları, batı yanlısı politikalar izleyerek Arap isyanından kurtulmayı başarmışlardır.⁴⁴⁸

Arap Baharı’nın bölgenin en önemli devletlerinden olan Mısır’da kendini göstermesi yerel ve ulusal alanda protestolar adına bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Arap dünyasının önde gelen ülkelerinden olan Mısır’da yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal ve dinî konular olmak üzere, meydana gelen her türlü gelişme Ortadoğu Arap halklarını ve Kuzey Afrika’yı derinden etkilemektedir. Bu nedenle Mısır Arap Baharı açısından Ortadoğu’da ve Batı’da diğer devletlere nazaran farklı değerlendirilmiştir.⁴⁴⁹

25 Ocak 2011’de Tahrir Meydanı’nda başlayan Arap baharı isyanı, Hüsnü Mübarek’ in 1981’de başlayan yönetiminin 11 Şubat 2011’de istifasıyla son bulmuştur. ABD’nin isyanının başlamasına zemin hazırladığı ve sonrasında yaşanan gelişmelere müdahil olduğu çeşitli belgelerle açığa çıkmıştır. ABD’nin Uluslararası Kalkınma Kurumu’nun, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek yönetimini zayıflatmak amacıyla, Mısır’da bulunan demokrasi yanlısı kuruluşlara milyonlarca dolar kaynak aktardığı ortaya çıkmıştır. 6 Ekim 2007 tarihli belgeye göre 2008-2009

⁴⁴⁷ Pınar Babür, Ulutaş Recai, *Ortadoğu’da Yalancı Bahar*, Nitelik Kitap, Ankara, 2012, s.7,8.

⁴⁴⁸ Pınar Babür, Ulutaş Recai, *Ortadoğu’da Yalancı Bahar*, Nitelik Kitap, Ankara, 2012, s.9.

⁴⁴⁹ Emine Güvenilirçelik, “Mısır’da Arap Baharı: Müslüman Kardeşler’in İktidara Yükselişi ve Askeri Darbe Sonrası Tasfiyesi”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası ilişkiler Kongresi, Küresel ve Bölgesel Sistemde, Devlet ve Devlet Dışı Aktörler, Bildiri Kitapçığı*, Kasım 2016 s.174-200

yılları arasında yapılan bu bağışların 141,5 milyon dolar olduğu belirtilmektedir.⁴⁵⁰ ABD yönetimi, Mısır'ın Filistin'den geriye kalan topraklarını sömürgeleştirme planlarını devam ettirmek için, İsrail tarafından da zorunlu sayılan biçimde kendisine tümünden tabi olmaktan uzaklaşacak bir siyasete girmesini makul karşılamamıştır. Bunun için yumuşak geçiş stratejisini geliştirmiştir.⁴⁵¹

Bu stratejide önce halk istediğini almış ve yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Muhammed Mursi kazanmıştır. Mısır'da seçimle iş başına gelen ilk Cumhurbaşkanı Mursi olmuştur. Haziran 2012'de gerçekleştirilecek olan seçimin ikinci turu için iş halka bırakılmayacaktır zira halk Mursi'yi desteklemektedir. Mısır Yüksek Askeri Konseyi devreye sokularak Mursi'nin yetkileri kısıtlanmıştır. Mursi karşıtı eylemlerin artması ve yaşanan kaos askeri darbe ile sonuçlanmıştır. Mursi ve siyasi uzantısı olan Müslüman Kardeşler üyeleri hapse atılarak idam ceasına çarptırılmışlardır. Mursi lehine yapılan gösteriler darbeciler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve ülkede yaşanan bahar tekrar kışa dönmüştür. Mısır için olmasada ABD için yumuşak bir geçiş olmuş ve Batı ve ABD yanlısı Mısır Genel Kurmay Başkanı ve darbenin mimarı General Abdulfettah el Sisi Mısır Devlet Başkanı olmuştur. Bu değişimin ardından ABD Mısır'ın 1 milyar dolarlık borcunu silerken, aynı zamanda 1 milyar dolar borç vereceğini açıklamıştır. Sisi yönetimindeki darbeci ordunun binlerce kişiye işkence etmesi, binlercesini ise öldürmesi demokrasi yanlısı Batılı devletleri rahatsız etmemiştir. Ulusal İnsan Hakları Konseyi'nin 2015'te hazırladığı rapora göre, seçimle iş başına gelmiş Muhammed Mursi'ye yapılan darbe sırasında 2.600 kişi yaşamını yitirmiştir. Binlerce kişiye eziyet edilmiş ve hapse atılmıştır. Mısır dâhil diğer ülkelerde yaşanan isyan hareketlerini internet medyası üzerinden provake eden grupların ABD tarafından eğitildiği sonradan yayınlanan haberlere yansımıştır. “internet özgürlüğü” adı verilen program sayesinde 5.000 muhalif kişiye dersler verilmiştir.⁴⁵²

Darbe sonrası Mısır'da yönetime gelen Sisi'nin İsrail ve ABD yanlısı politikaları, Arap Baharı ile tasarlanan plana tam olarak uyuşmaktadır. İsrail ile yakın ticari ve siyasi ilişkiler başlatan Sisi, Akdeniz'de yaşanan doğalgaz gerilimi üzerinden de Türkiye'yi tehdit etmekten geri durmamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Mısır Büyükelçisi Mai Taha Mohamed, Güney Kıbrıs'tan Mısır'a gaz

⁴⁵⁰ Talat Turhan, *Küresel İhanetin İçi Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012, s.288.

⁴⁵¹ Pınar Babür, Ulutaş Recai, *Ortadoğu Yalancı Bahar*, Nitelik Kitap, Ankara, 2012, s.7,8.

⁴⁵² Talat Turhan, *Küresel İhanetin İçi Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012, s.288.

taşınmasının yolunu açacak İsrail’inde içerisinde olduğu devletlerarası işbirliği anlaşmasına yakın olduklarını söyleyerek, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki doğalgaz girişimlerini kınadıklarını söylemiş, ayrıca Türkiye’yi askeri güç kullanmakla tehdit etmiştir.⁴⁵³

Mısır örneğinde de görüldüğü gibi Ortadoğu’da yaşanan tüm olaylar Batı’nın bir şekilde müdahalesini içermektedir. Arap Baharı diye tanımlanan isyan hareketleri de Ortadoğu’da bulunan ve bir şekilde Batı’ya muhalif durumda olan yöneticilerin yerlerine Batı yanlısı yöneticilerin gelmesiyle sonuçlanmıştır. Mısır’da yaşanan olaylar başka ülkelerde de planlanmaktadır, bu ülkelerden birisi de Türkiye’dir.

⁴⁵³ “Mısır ve İsrail’ den Türkiye’ye, Umarız Askeri Güç Kullanmadan Çözeriz”, **Habertürk**, Temmuz 31, 2018, (Erişim) <https://www.haberturk.com/misir-ve-israil-den-turkiye-ye-kustah-tehdit-umariz-askeri-guc-kullanmadan-cozeriz-2081377>, 29 Aralık 2018.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜTÜNÜN PARÇALARI TÜRKİYE VE ORTADOĞU

4.1. TÜRKİYE VE ORTADOĞU

Yüzyıllar önce Ortadoğu'ya gelerek Anadolu'yu yurt edinen, Ortadoğu'da yaşayan halklarla bütünleşip emel ve fikir birliği yapan ve yüzyıllarca kardeşçe yaşayan Türk milleti ve devleti, tarih boyunca Batılı devletlerin hedefi olmuştur. İslamiyet'i kabulünden sonra İslam bayrağının yegâne taşıyıcılığını yapan Türkler Ortaasya'da, Kafkasya'da, Ortadoğu'da, Anadolu'da, Afrika'da Güneyasya'da ve Avrupa'da halkların İslam'la tanışmasını sağlamış ve büyük halk kitlelerinin Müslüman olmasında katkı sağlamıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'da güçlü ve bağımsız bir devlet olması ABD ve emperyal devletler tarafından istenilmeyen bir durumdur. Türkiye'nin güçsüzleştirilmesi ve etkisiz hale getirilmesi için terör dâhil her türlü yöntem uygulanmaktadır.

4.1.1. Coğrafya Açısından Ortadoğu ve Türkiye

Ülkelerin Coğrafyasından söz edildiğinde İbn-i Haldun'un "Coğrafya kaderdir" yaklaşımını hatırlamak gerekir.⁴⁵⁴ Türkiye coğrafi olarak Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği noktada bulunmaktadır. Doğu-Batı güzergâhı açısından Avrupa ve Asya arasında bir köprü durumunda iken, Kuzey-Güney güzergâhı açısından, Türkiye'nin kuzeyinde bulunan ülkelerle, Afrika kıtası ve Ortadoğu arasında bağlantıyı sağlayan bir noktadır.

Bulunduğu konum itibarıyla, Suriye, Irak, İran gibi Ortadoğu'nun en önemli ülkeleri ile sınır komşusu iken, İsrail, Suudi Arabistan, Lübnan, Ürdün, Mısır gibi Ortadoğu'nun diğer önemli ülkelere ulaşım yönüyle en avantajlı yerde bulunmaktadır. Mackinder'e göre Avrasya-Afrika kıtalarından oluşan "Dünya Adası" her yönüyle en zengin kıta bileşimi olup Türkiye bu bölgenin tam ortasında yer

⁴⁵⁴ Yaşar Hacısalıhoğlu, "Coğrafi potansiyelleri zemininde Ortadoğu ve Türkiye'nin Konumu", **Aljazeera**, Mart 10, 2014, (Erişim) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/cograf-potansiyelleri-zemininde-orta-dogu-ve-turkiyenin-konumu>, 30 Aralık 2018.

almaktadır.⁴⁵⁵Deniz ve Karayolu ile Ortadoğu'yu dünyaya bağlayan Türkiye aynı zamanda havayolu trafiğinde de Ortadoğu için kilit bir konumdadır.

İngiltere'nin Süveyş kanalını kontrol etmek, Asya ve Afrika'da bulunan sömürgelerine kolay ulaşabilmek amacıyla Ortadoğu'da üs edinme çabaları için savaşlar çıkarması, ABD'nin Ortadoğu ülkelerinde ve Türkiye'de hava üssü bulundurma gayretleri, Rusya'nın Akdeniz sahillerinde liman arayışları göz önüne alındığında Türkiye'nin bulunduğu konumun değeri bir kez daha anlaşılmaktadır. Türkiye, Anadolu yarımadası ve bu yarımadayı çevreleyen denizleri ile, ABD'nin, Avrupa devletlerinin ya da Rusya'nın büyük gayretlerle yer edinmek istediği, bunun için savaşı göze aldığı bölgenin doğal sahibi konumundadır.

Rusya, İran, Azerbeycan, Hazar Denizi enerji havzası ve Irak'ın da içerisinde yer aldığı dünyanın önemli enerji tedarikçileri, çıkardıkları petrol ve doğalgazın önemli bir kısmını Türkiye topraklarından diğer ülkelere pazarlamaktadırlar.

Asya ve Ortadoğu'nun petrol ve doğalgazını, mevcut ve planlama aşamasında olan boru hatları ile Avrupa'ya aktaran Anadolu toprakları Avrupa'nın enerji talebi, Asya ve Ortadoğu'nun enerji arzı arasında kilit bir konumda yer almaktadır. Türkiye, enerji aktarımındaki kilit rolü yanında, İran, Irak ve Suriye gibi birçok Ortadoğu devletinin Batı'ya açılan ticaret kapısı konumundadır. Avrupa, Asya ve Ortadoğu ile yapılan karşılıklı karayolu ticari taşımacılığının büyük bir bölümü Türkiye'nin bu bölgelerle olan sınır kapılarının kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Tüm bu çerçevede Türkiye coğrafyası Ortadoğu ile bir bütünlük arz etmektedir. Ortadoğu için Türkiye tüm yöleriyle olduğu gibi coğrafyasıyla da vazgeçilmez önemdedir.

ABD Avrupa ve Asya kıtalarına olan coğrafi uzaklığı nedeniyle bu kıtalarda varlığını devam ettirmek ve kendisine yönelecek olan tehditleri bertaraf etmek amacıyla siyasi, askeri ve ekonomik yönden Avrupa, Asya ve Ortadoğu'da güçlü üsler oluşturmak istemektedir. Oluşturduğu bu üsler yoluyla ülkeleri kontrol altında tutmak, kendisine tehdit olarak gördüğü devletlerin gelişimini sınırlandırmak ve potansiyel düşman olarak gördüğü Rusya ve Çin gibi ülkeleri daha yakından takip ederek karşı pozisyon almak istemektedir. Ayrıca Asya ve Ortadoğu'nun yeraltı ve yerüstü kaynakları ile ekonomik pazar özelliğini kendi çıkarları doğrultusunda yönetmek istemektedir. Bunu yapabilmek için diğer Ortadoğu devletleri gibi Türkiye'yi de kullanmayı arzulamaktadır. Yani Türkiye üzerinde askeri üsler

⁴⁵⁵ Kaya, Faruk, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri", *İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 2, Ocak 2017 s.1-14.

kurmak, hava ve kara gücü bulundurmak bu yolla tüm Asya'ya daha yakın olmak düşüncesindedir. Türkiye coğrafi konumu itibariyle ABD'nin tam istediği bir konumdur. Ortadoğu'ya, Rusya'ya İran'a ve Afganistan'a olduğu gibi diğer Kafkas ülkelerine ve Avrupa'ya askeri ve siyasi yönden kolayca müdahale edebilecek bir yerde bulunmaktadır.

Türkiye'nin Rusya ve İran ile yakınlaşması veya birlikte hareket edebilecek bir oluşum içerisine girmesi ABD'nin çıkarlarına taban tabana zıttır. Böyle bir durumda ABD'nin Ortadoğu planları tamamıyla zarar görecektir. Hem Türkiye'de bulunan üsleri tehlikeye girecek hem de Ortadoğu'da ki varlığı daha büyük bir tehdit altına girecektir. Bu nedenle ABD Ortadoğu'da tam anlamıyla kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir yapılanma istemektedir. Bu yapılanmayı PKK/PYD terör örgütü ile hayata geçirmek istemektedir. ABD Suriye Demokratik Güçleri adı altında PYD'yi meşrulaştırarak Ortadoğu'daki kendi kara gücünü kurmayı planlamaktadır. Bunun önündeki en büyük engelse Türkiye'dir. Türkiye'nin bir şekilde bertaraf edilmesi gerekmektedir. Bunun için iki yol vardır; birincisi Türkiye'yi yönetenlerin ABD'nin her istediğini yapabilecek düşünce yapısında kişilerden oluşmasını sağlamak, ikinci ise Türk yöneticilerin ABD'nin isteklerini yapmak istemese dahi buna mecbur etmektir. ABD yakın tarihte ve günümüzde her iki yöntemi de denemiş ve halen denemeye devam etmektedir.

PKK terör örgütü kuruluşundan itibaren ABD, Avrupa Devletleri ve İsrail tarafından sürekli desteklenmiştir. Terörle mücadeleyi birinci derecede gündem maddesi yapan Türkiye Ortadoğu'da ki siyasi olayların gelişimi ile ilgilenecek enerjisi kendisinde bulamazken aynı zamanda silah ve mühimmat yönünden, ayrıca siyasi destek yönünden ABD'ye muhtaç bırakıldığından ABD'nin siyasi ve askeri isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'deki terörün ana nedeni ABD, emperyalist devletler ve Türkiye üzerinde bir şekilde emelleri bulunan komşu devletlerin çıkarlarıdır.

İsrail Devleti Osmanlı Devleti'ne ait topraklar üzerinde kurulmuştur ve bunu ABD ve diğer Batılı emperyalist devletlerin yardımı ile yapmıştır. Henüz Büyük İsrail Projesi sonuca ulaşmış değildir. Kenan ülkesinin, Büyük İsrail Topraklarının tam anlamıyla hayat bulması için Türkiye'ye ait toprakların İsrail Devleti'ne katılması gerekmektedir. İsrail Ortadoğu'da ki birçok ülke gibi Türkiye'yi de kendi geleceği için tehdit olarak görmektedir. Bunun için Türkiye asla istikrara kavuşmamalıdır. Bunu sağlamanın en kolay yolu terördür. İsrail Devleti'de diğer

emperyalist devletler gibi PKK terör örgütüne en fazla destek veren ülkelerden olmuştur. Ermeni terör örgütü ASALA ve PKK terör örgütü İsrail Devleti'nin kontrolü altında bulunan Lübnan topraklarında birlikte eğitim almışlardır. İsrail ve Barzani yönetimi PKK ile işbirliği yapmıştır. ABD'nin PKK ile olan ilişkileri bazı dönemlerde İsrail Devleti aracılığı ile yürümüştür. Arap devletlerini her zaman bir şekilde kontrol altında tutabileceğini bilen İsrail kontrol altında tutması çok zor olan Türkiye'yi terörle meşgul ederek kontrol altına almak istemektedir. Siyasi, askeri ve ekonomik yönden kalkınmış olan bir Türkiye'nin Osmanlı bakiyesi topraklara yani Ortadoğu topraklarına tekrar döneceğinden korkulmaktadır. ABD ve İsrail, Ortadoğu'da ki devletlerin Türkiye ile tam bir işbirliği içerisinde hareket etmesini kendileri için tehdit olarak görmektedirler. Bunun için yalnızca terörle Türkiye'yi meşgul etmeyi yeterli görmemekte aynı zamanda Ortadoğu devletleri ile Türkiye'yi düşman edecek siyaset geliştirmektedirler. Arap Devletleri'ne Türkiye'nin genişlemeci ve yayılmacı bir siyaset güttüğü izlenimi verilmektedir. Türkiye'nin Suriye politikası bunun için delil olarak gösterilmektedir. Her ne kadar Türkiye tüm ülkelerin toprak bütünlüklerine saygılı olduğunu her defasında açıklasa da, Suudi Arabistan ve bu ülkeye yakın siyaset güden diğer Arap ülkelerinin liderleri Türkiye'yi düşman olarak görmektedirler.

Yalnızca Batılı ülkeler değil Rusya içinde aynı durum söz konusudur. Rusya ABD ve Avrupa'nın dostu olan bir Türkiye istememektedir. Türkiye'nin NATO üyesi olması Rusya için istenilmeyen bir durumdur ve bunun sona erdirilmesi Rusya'nın en büyük kazanımlarından biri olacaktır. PKK/PYD terör örgütü yalnızca Batılı emperyalist ülkelere değil Rusya tarafından da Türkiye aleyhine kullanılan bir örgüt olmuştur. PKK/PYD'nin Rusya'da büroları bulunmaktadır. PKK/PYD terör örgütü ABD'nin silahlarını kullandığı gibi Rusya menşeli silahları da kullanmaktadır. Türkiye'nin Rusya karşıtı görülen siyasi hamleleri söz konusu olduğunda Rusya açık PYD ile yan yana gelerek onlara askeri ve siyasi destek vermektedir. Türkiye'ye karşı bir koz kullanılmak istenildiğinde PKK/PYD terör örgütü hazır bir oluşum olarak görülmektedir. Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak isteyen tüm devletler ilk olarak PKK kozunu oynamaktadırlar. Yalnızca PKK/PYD terör örgütü değil Türkiye'de faaliyet gösteren diğer tüm terör örgütleri içinde aynı durum söz konusudur. Ermeni terör örgütü ASALA, daha sonrasında DHKP-C, Hizbullah, T-HKPC, TİKKO ve diğer tüm terör örgütlerinin Avrupa Devletleri, Suriye, İran, Rusya ve ABD'den biri veya birkaçı ile bağlantıları tespit edilmiştir. DHKP-C terör örgütünün ve buna

benzer diğerk aşırı sol terör örgütlerinin Yunanistan'da kampları bulunmaktadır. Teröre destek veren diğerk ülkeler gibi Yunanistan'da Türkiye'yi kendisi için bir tehdit olarak gördüğünden terör örgütlerine barınma ve eğitim alanı sağlayan ülkelerden olmuştur. DHKP-C ve benzer yapıdaki diğerk aşırı sol terör örgütlerinin hücre evleri yoğunlukla Suriye ve Yunanistan'da bulunmaktadır. Onlarca Türk vatandaşının hayatını kaybettiği Reyhanlı saldırısının failleri bu planlarını Suriye'de bulunan terör evlerinde yapmışlardır. Türkiye'de aşırı sol terör örgütlerinin yapmış olduğu eylemlerin pek çoğu Yunanistan'da ki terör yuvalarında planlanmıştır.

PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan uzun yıllar Suriye topraklarında barınmıştır, PKK'nın lider kadroları halen Irak veya Suriye topraklarında saklanmaktadır. Buralarda bulunan lider kadrolar İsrail, Ermenistan, ABD, İran, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Rusya istihbarat örgütleri ile irtibatlıdır. Türkiye'nin bölgesine hâkim, bağımsız, büyük bir ülke olmasını istemeyen tüm devletler PKK ve diğerk terör örgütleri ile ilişki içerisine girmişlerdir. Suriye'nin Kuzey'in de bulunan Münbiç kırsalından ABD askerlerinin çekilecek olması en başta Fransa'yı harekete geçirmiştir. Fransa bölgeye askeri heyetler ve birlikler göndererek ABD'nin bölgeden çekilmemesi için propaganda başlatmışlar, ABD'nin çekilmesi durumunda ise asla Türkiye'nin bu bölgeye girmemesi, gerekirse Avrupa devletlerince veya NATO tarafından oluşturulacak bir gücün bölgede bulunmasını istemişlerdir. Fransa bölgede bulunan PKK/PYD terör örgütü unsurlarına açık bir şekilde destek vermiştir. Fransa'da diğerk emperyal devletler gibi Türkiye'nin Ortadoğu'da söz sahibi olmasını ve güçlenmesini istememektedir. Ortadoğu'da sömürgeci olarak bulunan bu devletler, Türkiye'nin bölgede söz sahibi olmasını çıkarlarına tehdit olarak görmektedirler. Türkiye coğrafyasından ve tarihinden kaynaklanan eşsiz varlığı ile diğerk devletlerin hedefi olmaya devam edecektir.

4.1.2. Din Bağları Açısından Ortadoğu ve Türkiye

Bernard Lewis'inde söylediği gibi Türk adı, Batılılar için olduğu kadar Türkler içinde Müslüman ile eşdeğer olmuştur. Türkler'in İslamiyet'e bağlılıklarının ciddiliği ve gerçekliği düzeyine başka hiçbir halk ulaşamamıştır.⁴⁵⁶ Hz. Peygamber Muhammed Mustafa o dönemde Bizans İmparatorluğu'nun başkenti konumunda olan

⁴⁵⁶ Bernard Lewis, *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınları, Çeviri: Seven Y.Kölay, Ankara, 2017, s.113.

İstanbul için “İstanbul elbet feth olunacaktır, onu fetheden komutan ne güzel komutandır O’nu fetheden ordu ne güzel ordudur” diye buyurmuştur (İbn Hanbel, Müsned:40335,no.18977, Buhari, Tarih:2081, Bişr-el-Ganevi biyografisi, no.1768). Abbasiler ve Emeviler döneminde İstanbul’un ele geçirilmesi için çeşitli seferler düzenlenmişse de başarılı elde edilememiştir.⁴⁵⁷

Türkler İslamiyet’i kendi arzuları ile kabul etmişler İslam dinine girdikten sonrada tüm devlet işlerinde İslam’a büyük imtina göstermişlerdir. Selçuklular döneminde emirler ve komutanlar İslam Halifeleri’ne büyük bir saygı göstermiş, otoritelerini tanıyarak onların manevi desteğini almışlardır. Halifelik müessesesi 1517 yılında Suriye ve Mısır’ı fetheden Yavuz Sultan Selim tarafından Kahire’den devralınarak İstanbul’da temsil edilmiştir. Osmanlı Sultanları, Yavuz Sultan Selim ile başlayan “Halifelik” ünvanını yüzyıllarca şeref ve şan ile taşımışlardır.⁴⁵⁸ Hilafet’in İslam şeriatı hükümlerinin hâkim kılınıp İslam davetinin tüm insanlığa taşınması için yeryüzündeki tüm Müslümanlar’ın önderliği olduğu tanımından yola çıkarak Türkler’in yüzyıllarca İslam dünyasına önderlik ettiği, İslamın ve Müslümanlar’ın savunuculuğunu yaptığı söylenilebilir. Dünya da ki diğer tüm Müslümanlar gibi Ortadoğu’da yaşayan Araplar’da Osmanlı İmparatorluğu zamanında Osmanlı Sultanları’nı Halife olarak tanımış ve ona tabi olmuşlardır. Dünya üzerinde yaşayan tüm Müslümanlar gibi Ortadoğu’nun Müslüman halkı da Türkiye’yi İslamla bütünleşmiş, bölgenin en hâkim gücü olarak görmektedir. Afganistan’dan Yemen’e, Pakistan’dan Filistin’e değin milyonlarca Müslüman Türkiye’yi dost ve kardeş ülke olarak tanımlamaktadır. Dünya da başka hiçbir ülkeye gösterilmeyen, sevgi ve dostluk, Ortadoğu’nun Müslüman halkı tarafından Türklere karşı sergilenmektedir.

Dinî manevi etkisi ülkelerin siyasetlerine yansımaktadır ve din ve siyaset hem ulusal alanda hem de uluslararası alanda yakından ilgilidir. Uluslararası ilişkilerin siyasi yapısı ile birlikte bu yapıdan asla ayrı düşünülmeyecek ekonomik ve dinî bir boyutuda bulunmaktadır. Türk tarihinde dinî konular geçmiş dönemde olduğu gibi yakın tarihte de ulusal ve uluslararası alanda belirleyici unsurlardan olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti’nin, Hilafet makamını aleyhlerinde kullanmaması için propaganda ve çalışmalar

⁴⁵⁷ İbrahim Sarıçam, *Arapların İstanbul Kuşatmaları*, Ankara Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s.188 s.

⁴⁵⁸ Numan Durak Aksoy, “Tarihsel Bakımdan Halifelik”, *Hikmet Yurdu, Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı 3, 2009 s.223-224.

yapmışlardır. İttifak Devletlerince ise Hilafet makamının kullanılarak Müslüman Arap devletleri üzerinde baskı oluşturulması ve İtilaf Devletleri'ne karşı Cihat etmelerinin sağlanması istenilmiştir. Savaş sırasında, İngiltere Ortadoğu'da bulunan Arap Müslümanları yanına çekebilmek amacıyla Şerif Hüseyin'i Halife ilan etmek istemiştir. İngiltere tarafından Arap halklara yapılan propaganda da, İslam Peygamberi'nin bir Arap olduğu, Türkler'in ise Arap ırkından olmadığı bu nedenle Halifelik makamının Türkler'de olmasının yanlış olduğu, Halifeliğin Arap ırkından birinde olması gerektiği söylenmiştir. Savaş sırasında çıkan İngiliz destekli Arap isyanları başarılı olmuş, Osmanlı birlikleri cephede isyancı Araplara karşı da savaşmak zorunda kalmıştır.

Din unsuru günümüzde de çeşitli yönleriyle Türkiye'nin sorunu haline getirilmek istenmektedir. Bunun için bazı terör örgütleri kullanılırken diğer yandan mezhepçi politikalar da terör örgütleri ile bağlantılı şekilde uygulanmaktadır. Mezhepçi yaklaşımlarla Türk halkını manevi olarak bölmek bu yolla toprak bölünmesine kadar gidecek olan bir yol açılmak istenmektedir. DHKP-C, THKP-C ve bu terör örgütlerinin türevleri olabilecek diğer aşırı sol terör örgütleri, Türkiye'de bulunan Alevi vatandaşların inançları üzerinden politika geliştirmekte ve kendilerine Alevi vatandaşların temsilcisi rolü biçmektedirler. Bu terör örgütlerinin yurt dışında bulunan ana barınma yerleri Suriye ve Yunanistan'dadır. Ayrıca Avrupa'nın birçok ülkesinde de temsilcilikleri bulunmakta buralarda illegal faaliyetlerine devam etmektedirler. Suriye'de bulunan hücre evlerinde Türkiye'de yapacakları eylemleri planlamakta örgüt temini için çalışmalar yapmaktadırlar. Örgüt liderleri çoğunlukla Suriye ve Yunanistan'da barınmaktadır. Örgütün en son lideri olan Mihraç Ural Suriye'de saklanmakta ve örgütü buradan yönetmektedir. Yunanistan'da bulunan DHKP-C terör örgütü kamplarında ise siyasi ve askeri eğitim verilmektedir. Burada eğitilen teröristler Türkiye'de eylem gerçekleştirmekte ve tekrar Yunanistan' a ya da Suriye'ye kaçmaktadırlar. Suriye ve Yunanistan hükümetleri terör kamplarına sessiz kalmakta hatta desteklemektedirler. Avrupa Devletleri'nde bulunan aşırı sol terör örgütlerine ait bürolar bu devletlerce kollanmakta ve faaliyetlerine izin verilmektedir. Suriye'nin, Yunanistan'ın ve diğer Avrupa Devletleri'nin güttükleri siyaset gayet açıktır, güçlü bir Türkiye istememektedirler ve bunun için terör örgütlerini barındırmakta ve desteklemektedirler. Alevi vatandaşların inançları da kullanılmakta ve en son aşamada Alevi vatandaşlarca mezhebi bir ayaklanma çıkartılması amaçlanmaktadır. PKK terör örgütü gibi DHKP-C terör örgütü de Ermeni terör

örgütü ASALA ile birlikte hareket eden terör örgütlerinden olmuştur. ASALA, PKK ve DHKP-C'nin örgüt mensupları Yunanistan'da ve Suriye'de birlikte toplantılar yapmışlardır. Batılı devletler, İsrail, Ermenistan, Yunanistan ve Suriye, bu terör örgütleri ile Türkiye'yi etnik ve dinî yönden parçalama düşüncesindedirler. Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail döneminde yaşanan mezhep ağırlıklı çatışmaların değişik versiyonları aradan yüzyıllar geçmesine rağmen tekrar gündeme getirilmek istenmektedir. Türkiye'de bulunan Alevi vatandaşlar çeşitli terör örgütleri ile mobilize edilmek istenmektedir.

Dinî motifli terör örgütlerinden IŞİD terör örgütü de Türkiye aleyhine kullanılan terör örgütlerindedir. IŞİD Terör örgütünün Türkiye tarafından desteklediği propagandası yapılarak Ortadoğu'da ve IŞİD'in etkin olduğu diğer yerlerde Türkiye aleyhine düşmanca bir algı oluşturulmak istenmiştir. Suriye'de ve Irak'ta faaliyet gösteren IŞİD'in Ayn el Arap (Kobani)'ye girecek konuma geldiği sırada, Türkiye'nin burada bulunan Kürt'lere yardım etmediği, yardım edecek olan ülkelere de gerekli yardımı yapmadığı propagandası yapılmıştır. Bu şekilde hem Türkiye'nin IŞİD'i desteklediği algısı oluşturulmuş hem de Türk Devleti'nin Kürtler'e düşmanca yaklaştığı izlenimizi oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye Müslüman kimliği ile, İslami terör örgütü olarak görülen IŞİD terör örgütü ile bağdaştırılmak istenmiştir.

FETÖ terör örgütü de dinî motifli diğer terör örgütlerindedir. Türk halkının dinî duygularını sömürerek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Çok çeşitli terör örgütleri ile Türkiye'yi bölmek isteyen uluslararası güçler, FETÖ terör örgütü ile bunu darbe yöntemi ile direk yapmak istemişlerdir. Batılı güçlerin Türkiye'yi kendi istedikleri gibi yönetmek için uyguladıkları iki yöntemden biri olan istedikleri yöneticileri, yani kendi isteklerini sorgulamadan yerine getirecek idarecileri yönetime getirme yolunu FETÖ darbesi ile yapmak istemişleridir. Darbenin gerçekleşmesi durumunda ABD'nin işaret ettiği yöneticiler Türkiye Cumhuriyeti'nin idaresine getirileceklerdir. Bu şekilde Ortadoğu'da Türkiye kendi kabuğuna çekilecek ve olup bitene sessiz kalacaktır. Ruslarla yapılan Suriye politikasından vazgeçilecek, Türkiye'nin Kuzeyi'nde Batı yanlısı bir Kürt Devleti kurulacaktır. Türkiye'de bir ayaklanma çıkartılarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu toprakları kurulan Kürt Devleti'ne dâhil edilecektir. En son aşama da ise Sevr Anlaşması'na benzer bir oluşum arzulanmaktadır. Türkiye Orta Anadolu'ya sıkışmış kukla bir ülke haline gelecektir.

Türkiye'nin İsrail işgali altındaki Filistin'e vermiş olduğu destek de İsrail'in ve ABD'nin politikalarına karşıt bir durumdur. Türkiye, Doğu Kudüs'ün başkent olduğu bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasını istemektedir. İsrail ve ABD ise Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak görmektedirler. Kudüs ve İsrail, Siyonist Yahudilerin ve Evanjelist Hıristiyanların vazgeçilmez kırmızıçizgisidir. Kudüs'ün tehdit altına girmemesi ve İsrail'in varlığının devamı için buna tehdit olarak görülen her şey ve her ülke hedef olarak görülmektedir. İsrail bu nedenle Türkiye'yi köşeye sıkıştırarak her türlü terör örgütüne açık ya da gizli destek vermektedir. PKK kurulmadan önce ASALA terör örgütüne ve aşırı sol terör örgütlerine, PKK'nın kurulması ile birlikte de PKK terör örgütüne destek vermiştir. 1980 li yıllarda PKK terör örgütünün eğitim kapmlarının bulunduğu Lübnan'ın Beka vadisindeki terör kampları İsrail denetimi altında bulunmaktaydı. İsrail'in geleceği için tasarlanan strateji raporlarında İran, Irak, Suriye ve Türkiye topraklarının bir bölümünü kapsayan Kürt Devleti'nin kurulması öngörülmektedir. Bunun için gerekli desteğin verileceği belirtilmektedir. Bu yerler daha sonraki aşamada Büyük İsrail topraklarına dâhil edilecektir. Antakya'da Hıristiyanlık için önemli yerlerdendir ve Suriye'nin Kuzeyi'nde kurulması planlanan Kürt Devleti'nin sınırları içerisinde görülmektedir. Yahudiler'in ve Hıristiyanlar'ın kutsal topraklar olarak gördükleri Kudüs, Mezopotamya ve Antakya'yı bir şekilde ele geçirmek ve sonsuza kadar sahip olmak istedikleri bir gerçektir. Bunu başarabilmek için Türkiye'yi etnik ve dinî terör örgütleri ile parçalamak istemektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti Müslüman bir ülke olması nedeniyle Hıristiyan Batı dünyasında asla makbul bir ülke olarak görülmemiştir. Türkiye'nin dinî yönü tüm unsurların önüne geçmiştir ve Hıristiyan dünyasında kabuledilebilirliği yoktur. ABD ve Avrupa Türkiye'yi önce Müslüman kimliği ile değerlendirmektedir. Müslüman bir devlet ise yalnızca dinî yönüyle bile Hıristiyanlığın potansiyel düşmanıdır. Kontrol altında tutulabilen, kukla yöneticilerle yönetilen Müslüman devletler ayrı bir kategoride değerlendirilirken Türkiye ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Türkiye Müslüman bir ülke olmasının yanında derin bir tarihe sahip bağımsızlığına düşkün ve hiçbir zaman esir edilememiş Türk ırkının kurduğu bir devlettir. Türkiye üzerinde hesapları olan ülkeler direk bir saldırı yerine terör örgütleri ile Türkiye'yi etkisizleştirmeye çalışmaktadırlar.

4.1.3. İktisadi Olarak Ortadoğu ve Türkiye

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte yönünü batıya çeviren ve uzunca bir süre Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini sembolik düzeyde tutan Türkiye, ticari ilişkilerde de aynı çizgide hareket etmiş ve Ortadoğu ile olan ekonomik faaliyetler oldukça zayıflamıştır. ⁴⁵⁹ 1969'da El-Aksa Camisi'ne düzenlenen saldırı sonrasında düzenlenen İslam Zirvesi'nde Türkiye'nin aktif ve yapıcı bir rol üstlenmesi tüm Arap dünyasında ilgi uyandırmış ve diplomatik ilişkilerde yakınlaşma meydana gelmiştir. Sonraki yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen 1977'de Irak-Türkiye arasında yapılan 986 kilometre uzunluğundaki petrol boru hattı dışında 1980'li yıllara kadar kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. ⁴⁶⁰

1980'li yıllardan sonra olumlu bir seyir izleyen Ortadoğu ile ticari ilişkiler 2000'li yıllara gelindiğinde her iki taraf içinde vazgeçilmez hale gelmiştir. Türkiye ihracatının 2001-2016 yılları arasındaki yıllık ortalama artış hızına bakıldığında ilk 5 sırada Ortadoğu ülkeleri bulunmaktadır. Bu yıllar arasında Türkiye'den yapılan ihracat yıllık ortalama Irak'a %21, B.A.E.'ye %19.4, İran'a %19.1, Suudi Arabistan'a %12.2, İsrail'e %11.9 artmıştır. Toplam ihracatın yıllık ortalama en fazla arttığı 20 ülke arasında 5'i ilk sırada olmak üzere toplam 7 ülke bulunmaktadır. 2001 ve 2016 yılları arasında toplam 16 yıllık ihracat rakamları incelendiğinde, ülke gruplarına göre en fazla gelişim gösteren bölge %27,8'le Yakın ve Ortadoğu ülkeleri olmuştur. ⁴⁶¹

2017 ihracat rakamlarına göre, en fazla ihracat yapılan 20 ülke arasında 7 Ortadoğu ülkesi bulunmaktadır, bu ülkelere yapılan 2017 yılı ihracatı yaklaşık 32 milyar dolar olmuştur. Toplam ihracattaki payı ise %20'dir. ⁴⁶² Ticari ilişkiler her iki taraf içinde vazgeçilmez konumdadır. Suriye'de yaşanan iç çatışmaların durması, Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki istikrarsızlıkların sona ermesi ile ihracat rakamlarının artarak devam edeceği değerlendirilmektedir.

⁴⁵⁹ Oktay Salih Akbay, "Türkiye'nin Ortadoğu ile Ekonomik İlişkileri," *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1, Aralık 2013 s.87-101.

⁴⁶⁰ Cüneyt Mengü, "Türkiye'nin Ortadoğu İle Ekonomik Durumu", Ağustos 27, 2017, *Yeniçağ*, (Erişim) <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyenin-orta-dogu-ile-ekonomik-durumu-dr-cuneyt-mengu-171384h.htm>, 01 Ocak 2019.

⁴⁶¹ Türkiye İhracatçıları Meclisi (2016), *İhracatın Gelişimi Raporu (2001-2016)*, Ankara, 2016 s.2-30.

⁴⁶² Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK), Ankara, 2018.

Ortadoğu ülkeleri Türkiye'nin en önemli petrol ve doğalgaz tedarikçilerindedir. Türkiye kendi ihtiyacının önemli bir bölümünü Ortadoğu ülkelerinden karşılarken aynı zamanda transit ülke konumundadır.

Irak ve Türkiye arasında birbirine paralel uzanan toplam uzunlukları 1297 kilometre olan iki petrol boru hattı bulunmaktadır. Bu iki hattın yıllık kapasitesi 71 milyon ton dur. Yıllık 10 milyar metreküp İran doğalgazının boru hattı ile Türkiye'ye arzı amacıyla 8 Ağustos 1996 tarihinde İran ile Türkiye arasında yapılan anlaşma ile 1491 km uzunluğunda Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı 2001 yılı itibariyle faaliyete geçmiştir. Azerbaycan'ın Güney Hazar Denizi kesiminde yer alan Şah Deniz sahasında üretilecek doğal gazın Türkiye'ye arzı amacıyla inşa edilen Bükü-Tiflis-Ceyhan boru hattı faaliyette olup yılda ortalama 6,6 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahiptir. Bu hatlara ek olarak yeni petrol ve doğalgaz boru hatları için planlamalar devam etmektedir.⁴⁶³ Türkiye üzerinden geçen petrol ve doğalgaz boru hatları, Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığının alternatifi olması açısından Türkiye için olduğu kadar Avrupa devletleri içinde kritik bir konumdadır. Tüm bunlara ek olarak Rus gazının Avrupa devletlerine aktarılması amacıyla Türkiye üzerinden geçen petrol boru hatları inşaa edilmiş olup bu hatların geliştirilmesi ve daha fazla Avrupa ülkesine ulaşması amacıyla çalışmalara devam edilmektedir. Boru hatlarının güzergâhları aşağıdaki harita da gösterilmiştir.

Harita :3, Türkiye Üzerinden Geçen Uluslararası Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: https://www.botas.gov.tr/images/maps/BotasGenel_full.png.

⁴⁶³ Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, *T.C. Enerji Bakanlığı*, Aralık 20, 2018, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, 01 Ocak 2019.

Hazar Denizi havzasındaki petrol ve doğalgazın Avrupa'ya ulaşmasında da Türkiye transit ülke konumundadır. Türkiye Hazar Denizi havzasında hak sahibi olan ülkelerle yalnızca ticaret ortağı değil aynı zamanda tarihi ve kültürel bağlarada sahiptir. Türkiye'nin Ortadoğu, Rusya ve Kafkaslar'da ki enerji havzalarını Avrupa ile buluşturmasındaki kritik konumu, bu durumdan rahatsız olan çeşitli ülkelerin Türkiye aleyhine propaganda ve çalışmalar yapmasına neden olmaktadır. Yaşanılan rahatsızlık yalnızca enerji bağlamıyla sınırlı olmayıp aynı zamanda ABD ve Avrupa Devletlerince verimli bir pazar olarak görülen Ortadoğu ve Kafkas ülkelerindeki pazar paylarının küçülmesinden de endişe duyulmaktadır. Türkiye'nin savunma sanayiinde yaşanan gelişmelerle birlikte üretilen helikopter, insansız hava aracı, çeşitli silah sistemleri, araç ve gereçlerin Pakistan, Ukrayna, Katar gibi ülkelere pazarlanması diğer Asya ve Ortadoğu ülkeleri ile pazarlıkların devam etmesi büyük silah tüccarları ve silah satan ülkelere tehdit olarak görülmektedir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün 2019 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre, Türkiye'nin silah ihracatı, 2009 yılından bu yana yüzde 170 artış göstermiştir. Gelişmiş ülke ekonomilerinin silah satışından elde ettikleri gelirler büyük bir orana sahiptir ve bu gelirlerin kaybedilmemesi için ekonomik saldırılar ve terörde dâhil olmak üzere her türlü yola başvurulmaktadır.

Türkiye'nin silah ve muhabere teknolojileri alanındaki en önde gelen kuruluşlarından olan Askeri Elektronik Sanayi'nde (ASELSAN) çalışan mühendislerin gizemli bir şekilde trafik kazalarında hayatlarını kaybetmeleri veya intihar etmeleri tesadüf olarak görülmemektedir. Bu mühendisler bir şekilde cinayete kurban gitmiştir. Çeşitli terör örgütleri kullanılarak direk olarak Türkiye'nin silah sanayi hedef alınmıştır. PKK terör örgütü kullanılarak uzun yıllar boyunca Türkiye'nin terörle mücadele ve kendi iç işleri haricinde başka meselelerle ilgilenmesi engellenmiştir. Türkiye tüm enerjisini ve maddi kaynağını ithal yollarla temin ettiği silah, araç ve gereçlerle terörle mücadele etmeye ayırmış kendi potansiyel gelişimini sürdürmeye fırsat bulamamıştır. Silah tüccarları ve silah ithal eden ülkeler PKK ve diğer terör örgütlerini destekleyerek Türkiye'nin silah ihtiyacının artmasını sağlamışlar ve kendi silahlarını yüksek fiyatlara Türkiye'ye pazarlamışlardır. Türkiye'de terörün bitmesi, terörle mücadele kapsamında kullanılan silah, mühimmat, araç ve gerece olan ihtiyacında azalacağı anlamına geldiğinden, Türkiye'de terörün devam etmesi için silah satan yabancı ülkelerin teröre destekleri devam etmektedir.

Türkiye’de yaşanan 12 Eylül 1980 darbesinde olduğu gibi, FETÖ kalkışmasında da darbecilerin yaptıkları ilk açıklamalarda Uluslararası anlaşma ve sözleşmelere bağlı kalınacağı beyan edilmiştir. Darbecilerin kendi devletinin hukukuna saygı duymazken başka ülkelerin hukukuna saygı göstermesi vatan haini olduklarının da bir göstergesi olmuştur. FETÖ terör örgütü kalkışması Türkiye üzerinde emelleri olan ülkelerin desteği ile meydana gelmiştir. Darbe destekçisi emperyalist devletler PKK terör örgütü ile Türkiye’yi yıpratma ve durdurma planları hedefine ulaşmadığından direk olarak yönetime kendi istedikleri yöneticileri getirmek istemişlerdir. Batı güdümündeki yöneticilerin ülkenin savunma sanayini geliştirmesi veya ekonomik yönden ilerleme hamleleri yapması beklenmeyeceği gibi bu güne kadar yapılan çalışmalarında bitirilmesi planlanmıştır.

Terör örgütleri ve bunları bir maşa olarak kullanan devletler Türkiye’nin doğrudan ticaretine de büyük zarar vermişlerdir. PKK terör örgütünün Irak’ın Kuzeyi’deki varlığı nedeniyle Türkiye’nin başta Irak, İran ve Suriye olmak üzere tüm Ortadoğu ülkeleri ile olan ticareti sekteye uğramıştır. Ayrıca PKK terör örgütü bizzat kaçakçılık faaliyetleri ile Türkiye’nin büyük vergi geliri kayıplarına sebep olmuş, yapmış olduğu uyuşturucu ticareti ile Türkiye’nin uluslararası uyuşturucu ticaretinde transit bir ülke olarak görülmesine neden olmuştur. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bulunan sınır illerindeki ticaretle uğraşan vatandaşlar terör tehdidi nedeniyle ihracat ve ithalatı ancak sınırlı bir şekilde yapabilmektedir. Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleri ile olan karayolu taşımali ticareti terör tehdidi nedeniyle istenilen seviyede yapılamamaktadır. Bu nedenle Ortadoğu pazarı istenildiği ölçüde gelişmemekte Batılı ülkelerin Ortadoğu ile olan ticaretleri artmaktadır. Petrol ve doğalgaz boru hatları da terör tehdidi altındadır. Terör örgütlerinin zaman zaman yapmış oldukları sabotajlarla boru hatlarına büyük zararlar verilmekte ve büyük madda kayıplar meydana gelmektedir. Türkiye hem terörle mücadeleye büyük kaynaklar aktarmakta hem de terörün ticaret ve ekonomiye direk menfi etkileri nedeniyle büyük maddi kayıplara uğramaktadır. Türkiye’nin gelişimindeki en büyük engellerin başında terör gelmektedir. Türkiye’nin gelişimini engelleyerek bölgesinde ve dünyada söz sahibi bir devlet olmasını istemeyen devletler terör örgütlerini desteklemeye ve yeni terör projeleri geliştirmeye devam edeceklerdir.

4.1.4. Siyasi Açıdan Ortadoğu ve Türkiye

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, fethedilen tüm topraklarda olduğu gibi Ortadoğu topraklarında da halkın dinî ve milli kimliğini değiştirecek hiçbir politika izlenmemiştir. Yüzyıllarca Türk egemenliğindeki Ortadoğu halkı barış içerisinde yaşamıştır. Türkler'in bu bölgedeki politikası böl parçala yönet değil, bütünleş ve kardeşçe yaşa ilkesi olmuştur. Türkler yönetiminde topraklar parçalanarak ayrıştırılmamış aksine birleştirilmiştir.

19. yüzyılın ortalarına kadar sakin bir dönem geçiren Ortadoğu, yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler, yeni teknolojik icatlar ile yeni bir kimliğe bürünen Avrupa'nın bölgedeki etkisinin artması ile çalkantılı bir döneme girmiştir. Türkler'in asla yapmadığı dinî ve etnik milliyetçilik Avrupa devletleri tarafından bir nifak tohumu olarak Ortadoğu'ya serpilmiştir. Fransa Katoliklere, Rusya Ortadokslara, İngiltere'de Dürzilere destek vererek Ortadoğu'nun geleceğini sarsmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Batılılar tarafından bir taktik olarak Ortadoğu'nun başta gelen halkı olan Araplar'a bağımsızlık vaat edilmiş ve Türkler'e karşı ayaklanmaları sağlanmış ancak savaştan sonra ayaklanan tüm unsurlar manda rejimleri altına alınmıştır.⁴⁶⁴ Birer sömürge olarak görülen bu bölge unsurları Batılıların nazarında ikinci sınıf, kendini yönetemeycek kadar aciz halklar olarak görülmüştür. Türkler'e karşı isyan hareketi içerisinde olan çoğu Arap lider savaş sonrasında yaptıkları hatayı anlamışlar ancak iş işten geçmiştir.

Türkler'e rağmen Ortadoğu üzerinde siyaset geliştirmek mümkün gözükmemektedir. ABD'nin ve Avrupalı devletlerin Ortadoğu ve Orta Asya bölgesindeki başta enerji güvenliği olmak üzere ekonomik ve siyasi çıkarları Türkiye, ABD ve Türkiye Avrupa ilişkilerini vazgeçilmez kılmaktadır.⁴⁶⁵ Enerji yataklarının bol miktarda bulunduğu Kafkasya toplumlarının birçoğu ile hem dinî hemde akrabalık bağları bulunan Türkiye, Ortadoğu'da bulunan halklarla olan dinî kardeşliği ve uzun süre kardeşçe yaşamının getirdiği avantajlara sahiptir. Türkiye'nin NATO müttefiki olması, Avrupa Birliği'ne aday ülke durumunda olması ve daha birçok Batı organizasyonunu içerisinde bulunarak Batı'ya entegre halde olması

⁴⁶⁴ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.8.

⁴⁶⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.620.

Ortadoğu'da bulunan ülkeler için Türkiye'nin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Uluslararası alanda Filistin davasının savunulması, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanınması ve Ankara'da diplomatik bir temsilcilik açmasına müsaade edilmesi,⁴⁶⁶ çoğu Ortadoğu ülkesinin Türkiye'yi Batı bloku içerisinde Arap dünyası haklarının savunucusu olarak görmesine neden olmuştur. Ortadoğu'nun kukla liderleri olmasa da halkın büyük bir çoğunluğu, Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllardan itibaren yürütmüş olduğu Ortadoğu politikasını olumlu karşılamakta ve destek vermektedir.

Mısır'ın seçimle iş başına gelen ilk Cumhurbaşkanı olan Mursi'nin batı destekli bir darbe ile devrilerek hapse atılması ve darbeci Sisi'nin yönetime gelmesine itiraz eden nadir ülkelerden biri Türkiye olmuştur. İsrail'in uluslararası sözleşmeleri hiçe sayarak Filistin'de yeni yerleşim yerleri kurmasına, Gazze'de sıkışmış Filistin halkına zulmetmesine karşı çıkan ve itiraz eden ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Müslümanlara zulmederek Kudüs'ü işgal eden İsrail'e karşı, Ortadoğu'nun büyük devletleri olan, Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'nin yöneticileri sessiz kalırken hatta İsrail ile anlaşmalar yaparken, Türkiye'nin dünya nezdinde İsrail'in hukuksuzluğunu gündeme getirmesi çoğu Arap yöneticinin olmasa da Arap halklarının takdirine mashar olmaktadır.

Arap halkı birçok yönüyle Türkiye'yi Ortadoğu'nun lider ülkesi olarak görmektedir. Bu durum, Ortadoğu üzerinde siyaset üreten diğer ülkelerin, bölgede Türkiye'ye rağmen bir politika izlemenin imkasızlığını anlamalarına neden olmuştur.

Suriye iç savaşında yaşanan siyasi gelişmeler Türkiye'nin yalnızca Batı bloğu ile değil Doğu bloğu ilede bölgenin menfaatleri doğrultusunda yakın işbirliği içerisinde hareket ettiğini göstermiştir. Suriye'nin istikrara kavuşması amacıyla Rusya ve İran ile oluşturulan üçlü mekanizmalar, ABD ve Avrupa ülkeleri ile Suriye konusunda yapılan görüşmeler tüm dikkatleri Türkiye'nin üzerine çekmiştir. Ortadoğu'da atılacak her adımın Türkiye ile birlikte yapılması gerektiği tüm ülkeler tarafından genel kabul gören bir anlayış haline gelmiştir. Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile ABD ve Avrupa ülkeleri arasında yaşanan krizlerde arabulucuk rolü üstlenirken aynı zamanda dengeleyici bir güç vazifesi de yapmaktadır. ABD ve Avrupa ülkeleri ile İran arasında yaşanan Nükleer anlaşma krizinde Türkiye arabulucu devlet olmuştur. Nükleer sorunun çözümü konusunda Türkiye'nin arabuluculuğu sayesinde

⁴⁶⁶ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.229.

diplomatik çözüm süreci devam etmiş ve Ocak 2011’de İran, BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi (ABD, Britanya, Fransa, Rusya ve Çin) ile Almanya’dan oluşan P5+1 grubuyla İstanbul’da masaya oturmuştur. 2011’de İstanbul’da süren müzakereler her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da⁴⁶⁷ Türkiye Batı ile Doğu nezdinde siyasi ağırlığı olan bir ülke olduğunu kanıtlamıştır.

Türkiye’nin diplomatik misyonu yalnızca Batı-Doğu arasında değil Ortadoğu ülkeleri arasında yaşanan sorunlarda da başarılı olmuştur. 2017 yılında, Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE’nin Katar’la diplomatik ilişkileri kestiklerini ilan ederek bu ülkeye ambargo uyguladıklarında⁴⁶⁸, Türkiye Katar’ın yanında olduğunu göstermiş, Katar’ın ihtiyaç duyduğu gıda yardımına katkıda bulunurken aynı zamanda diplomatik destekte vermiştir. Rus uzman Boris Dolgov’un analizine göre, Katar’da bulunan Türk askeri varlığı Suudi Arabistan’ın bu ülkeye yönelik yapacağı muhtemel askeri operasyonları engellemiştir.

Türkiye Kızılay ve TİKA’nın da aralarında bulunduğu çok önemli yardım kuruluşları ile Yemen’den Afganistan’a, Pakistan’dan Filistin’e değin geniş bir coğrafya da tüm Müslüman halkların kötü günlerinde de yanında olduğunu kanıtlamıştır. Ortadoğu halklarının da içerisinde bulunduğu tüm dünya Müslümanları Türkiye’nin kötü gün dostu olduğunu ve kendilerine yapılan haksızlıklarda her zaman yanlarında olacak bir ülke olduğunu bilmektedirler. Ortadoğu üzerinde emelleri olan Batılı ya da Doğulu devletlerse bu bölgede geliştirecekleri siyasette Türkiye’nin rızasının en önemli faktörlerin başında geldiğinin bilincindedirler. Mısır’da Tahrir Meydanı’nda, İsrail’e karşı protesto gösterileri yapan Filistinli’lerin elinde ya da Kerkük’te yürüyüş yapan Türkmen’lerin elinde Türk bayraklarına rastlanması tesadüf değil bizatihi Türkiye’nin siyasi gücünün kabulünün bir göstergesidir.

Türkiye’nin Ortadoğu üzerindeki bu güçlü etkisi emperyalist devletlerin çıkarlarına ters düşmektedir. Yalnızca Batılı emperyalist devletler değil aynı zamanda Ortadoğu’nun totaliter liderleri de Türkiye’yi kendilerine tehdit olarak görmektedir. Türkiye tarihinden almış olduğu güçle ve mazlumların her zaman yanında olduğunu göstererek Ortadoğu halklarının sevgisini kazanmayı başarmıştır. Ortadoğu halkları kendi devletleri ile Türk Devleti’ni karşılaştırmakta, Ortadoğu

⁴⁶⁷ “Geçmişten Günümüze Türkiye İran İlişkileri” **Aljazeera**, Ocak 6, 2014, (Erişim) <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri>, 02 Ocak 2019.

⁴⁶⁸ “Katar Krizi Nedir Nasıl Ortaya Çıktı” **CNNTÜRK**, Haziran 22, 2017, (Erişim) <https://www.cnntrk.com/dunya/katar-krizi-nedir-nasil-ortaya-cikti>, 01 Ocak 2019.

halklarına hem kendi devlet yöneticileri hemde dış devletler tarafından yapılan baskı ve zulme yalnızca Türkiye'nin müdahil olduğunu görmekteyiz. Tüm bu nedenlerle Batılı emperyalist devletler gibi bazı Ortadoğu devletleri de Türkiye'yi yıpratmak ve etkisiz kılmak amacıyla teröre destek vermektedirler. Büyük silah tüccarları, emperyalist devletler ve Ortadoğu'nun totaliter kukla yöneticileri Türkiye'nin Ortadoğu'da ve Asya'da yürüttü etkili siyasetin kırılması amacıyla Türk düşmanı her kesimle ittifak etmektedirler. Teröre destek vermelerinin yanı sıra Türkiye ile sorunları olan ülkeleri de desteklemektedirler. PKK terör örgütünün İran, Irak ve Suriye'de ki faaliyetleri bu devletler tarafından görmezden gelinirken aynı zamanda maddi ve siyasi destekte sağlanmıştır. Aşırı sol terör örgütlerinin Suriye ve Yunanistan'daki kampları desteklenmiş teröristlerin Türkiye'de terör eylemleri yapması için gereken her türlü kolaylık sağlanmıştır. Aşırı sol terör örgütlerinin Suriye'deki ve Yunanistan'daki faaliyetleri halen devam etmekte ve halen destek görmektedirler. Suudi Arabistan PKK/YPG terör örgütüne destek amacıyla bütçesinden maddi kaynak ayırmaktadır. Arap Birliği'nde söz sahibi olan, Suudi Arabistan, Mısır ve BAE yöneticileri Türkiye'nin Ortadoğu'da yayılcı bir siyaset götüğünü söyleyerek Türkiye'ye karşı hareket etme planları yapmışlardır. Bu planlar arasında PKK/PYD terör örgütünün desteklenmesi de vardır. Ortadoğu'da bulunan Arap devletlerin yanında İsrail ve Ermenistan gibi devletlerde PKK terör örgütü ile geçmişten bu yana ilişki içerisindedirler. PKK terör örgütü bu devletlerin topraklarında barınırlarken aynı zamanda istihbari destekte almaktadırlar. ABD'nin PKK/PYD terör örgütüne vermiş olduğu maddi ve siyasi desteğin arkasında da Türkiye'nin Ortadoğu politikası bulunmaktadır. Diğer emperyalist devletler gibi ABD'de Türkiye'nin Ortadoğu'daki varlığını kendi çıkarlarına tehdit olarak görmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini kırmak amacıyla PKK/PYD terör örgütü bir silah olarak kullanılmaktadır. PKK/PYD terör örgütü hem fiziki bir bariyer olarak Türkiye'nin sınır hattına yerleştirilmek istenilmekte hemde ABD'nin kara gücü olarak kullanılmak istenmektedir. ABD kendi kamuoyu baskısı nedeniyle üsleri bulunduğu ülkelerde çok fazla karagücü kullanmak istememektedir. ABD'nin askeri kayıpları ülkede büyük infiallere ve kamuoyu baskısına neden olmaktadır. Bu nedenle son dönemde ABD kiralık askerlerle ve teröristlerle işbirliği yaparak kendi adına savaşmaktadır. Buna en büyük örneklerden biri Afganistan'daki kullandığı Moğol askerler ve Ortadoğu'da kullandığı PKK/PYD terör örgütüdür. ABD eğit, donat ve kullan programı doğrultusunda terör örgütlerini silah, araç, gereç ve

mühimmat yönünden donatmakta, bu teröristleri her yönüyle eğitmekte ve siyasi gücünde etkisi ile bölgede kendi kara gücü olarak kullanmaktadır. Bu nedenle PKK/PYD terör örgütü ABD için Ortadoğu'da vazgeçilmez unsurlardan biri olmuştur. PKK/PYD terör örgütü ABD, Avrupa, İsrail, Sisi yönetimindeki Mısır ve Ortadoğu totaliter rejimlerinin potansiyel ortağıdır. Bu ülkeler PKK/PYD terör örgütü ile ilişkilerini devam ettirecekler aynı zamanda Türkiye'ye karşı terör örgütünü destekleyeceklerdir.

4.2. ORTADOĞU POLİTİĞİ

Ortadoğu'da yaşanan olaylar her yönüyle Sosyolojik bir olguya dayanmaktadır. Din kavramının coğrafyaya yüklemiş olduğu sorumluluk, ekonominin toplumla birlikte gelişmesi ya da toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkması, kitleleri yönetme ve yönlendirme kaygısı olan siyaset kurumunun sorunları bu kurumların sosyolojik boyutuyla ele alınmasını gerektirmektedir. Ancak bu şekilde Ortadoğu coğrafyasında ya da başka bir coğrafyada yaşanan olayların “niçin” sorusuna cevap verilebilir. Ayrıca terörün de başlı başına sosyal olgularla direk olarak bağlantısı bulunmaktadır. Terör devletler tarafından yürütülen bir politikanın sebebi olabileceği gibi sonucu da olabilir. Yani devletler bizzat kendileri terörü ortaya çıkartıp kullanmak isteyecekleri gibi uygulanan politikalara tepki olarak ta terörist eylemler gerçekleşebilir.

4.2.1. Siyaset Sosyolojisi Bağlamında Ortadoğu

Siyaset sosyolojisi, tıpkı, kent sosyolojisi, din sosyolojisi, aile sosyolojisi ve ekonomi sosyolojisi gibi genel sosyolojinin bir alt dalıdır. Toplumda meydana gelen siyasal süreçlerle ilgilenir ve bu siyasal süreci toplum içinde var olan diğer olguların tamamıyla birlikte ele alır. Parlamento, siyasal rejimler, seçimler ve devlet gibi siyasetin kurumsallaşmış öğelerini toplumun yapısal, kültürel, vb. özgüllüğü ile ilişkilendirir.⁴⁶⁹ Bottomore'un deyimiyle siyaset sosyolojisinin konusu en genel biçimiyle “toplumsal bağlam içinde iktidar”dır. İç içe bir yapı oluşturan toplum ve siyaset üzerine yapılan düşüncenin tarihi oldukça eskidir. Antikçağda Aristo

⁴⁶⁹ Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.11.

tarafından ilk sistematik ve yazılı araştırmalar yapılmıştır. Aristo'ya göre insan “*zoon politikon*” yani sosyal/politik hayvandır. Burada *politikon* sosyal ve siyasal olarak iki anlamda kullanılmıştır.⁴⁷⁰

Onsekizinci ve yirminci yüzyıllar arasında meydana gelen toplumsal değişmeler ve beraberinde getirdiği sorunlar mevcut toplumsal incelemelere hâkim olan anlayışı da etkilemiştir. O güne kadar genel bir kabul edilebilirliği olmayan sosyal yasa ve bağımsız sosyal bilim anlayışı onsekizinci yüzyılla birlikte kabul edilmeye başlamıştır.⁴⁷¹ Küreselleşmenin getirmiş olduğu yenedünya sistemi içerisinde tüm toplumlar ve devletler siyasal, sosyal veya ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınmaksızın birbirleri ile siyasi ve sosyal ilişiki içerisine girmişlerdir. Devletlerarası ilişkilerde seçilmiş bir devlet yöneticisi ile otoriter bir devlet yöneticisi bir araya gelerek kendi toplumları adına kararlar almakta ve anlaşmalar yapabilmektedir. Demokratik seçimlerle iş başına gelmiş bir iktidarın halkı adına karar verebilmesinin kabuledilebilir bir yanı varken babadan oğula geçme bir sistemle devleti yöneten bir kralın veya bir devlet başkanının temsil ettiği devletin tüm toplumu adına karar verebilmesi bulunulan çağda kabul edilebilir bir siyasi davranış olarak görülmemektedir. Bir tarafta, çok partili siyasi düzen, demokratik seçimler, parlamento ve halkın zgr iradesi ve iktidarın hesap verebilirliği, diğer yanda, otoriter rejim, bastırılmış halk ve hesap vermeyen devlet ynecileri bulunmaktadır. Ortadoğu'nun siyasal sosyolojisinin temelinde halk ve iktidar arasındaki uçurum ve demokrasinin yokluğu bulunmaktadır. Ortadoğu toplumları, kabile düzenine özgü sisasi yapılarını, yirminci yüzyılda birer ulus-devlet biçiminde siyasal örgütlenmeye dönüştürmüşlerdir. İngiliz siyaset bilimcisi ve antropolog E. Gellner, Ortadoğu toplumlarındaki kabilelerin devletimsi (*quasi-state*) bir oluşum olduğunu söylemiştir.⁴⁷²

Ortadoğu'da bulunan pek çok devletin siyasi olarak devlet tanımı içerisinde olup olmadığını değerlendirmek için devletin ögelerine sahip olup olmadıklarına bakmak gerekir. Devletin varlığı için zorunlu olduğu kabul edilen üç ge vardır; İnsan topluluğu, ülke (toprak bütünlüğü) ve Egemenlik. İnsan gesi belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, devleti kuran ve onun varolma nedeni sayılan, belirli bazı niteliklere kavuşmuş bir insan topluluğu olarak değerlendirilmelidir. Günümüzde bu

⁴⁷⁰ Mustafa Aydın, *Siyasetin Sosyolojisi*, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2015, s.28.

⁴⁷¹ Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.14.

⁴⁷² Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.32.

topluluk ulus, topluluğun sürekli vatani ülke, oluşturduğu devlet de ulusal devletle aynı anlamdadır. Doğal (Coğrafi) ya da yapay (bir anlaşma ile çizilmiş) sınırlarla komşu devletlerden ayrılan ülke kapsamına, toprak altı, toprak üstündeki hava tabakası, varsa ülkeyi çeviren deniz (karasuları) ve kıyılar girmektedir. Hava tabakası ve denizler uluslararası antlaşmalara ve geleneklere göre, toprak altı varlıklar ise sınırsız olarak o ülkenin varlığı kabul edilmektedir.

Belirli bir yurdu olmayan toplum, devlet kuramaz. Ülke toprakları ve milletle birlikte bağımsızlıkta devletin ayrılmaz ve devredilemez parçasıdır. Bağımsızlık, devletin meşru düzenini belirleyen en belirgin otorite ve üstün iradedir. Uluslararası hukukta bağımsız olmanın şartı öncelikle diğer devletlerle eşit haklara sahip olmaktır. Bağımsızlık bir devletin diğer devletlerden emir almaması ve onları iç egemenlik haklarına karıştırmaması hak ve yükümlülüğünü kapsamaktadır.⁴⁷³ Bu ögeleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Suriye, Irak, Yemen, Ürdün ve hatta Mısır gibi Ortadoğu ülkeleri için ele alacak olursak, bir insan topluluğundan söz etmek mümkündür. Ancak ülke (toprak bütünlüğü) ve egemenlik ögeleri eksiktir. Ükle ögesine sahip olunması için gerekli olan, toprak altına sınırsız olarak, hava tabakasına ve denizlere belirli uluslararası anlaşmalar dâhilinde sahip olma koşulu tam olarak sağlanamamıştır. Yeraltı zenginlikleri özellikle petrol Batılı devlet ve şirketlerin kontrolü altındadır. Egemenlik ögesinin en önemli koşulu olan bir devletin başka bir devletten emir almaması ve iç egemenlik haklarına karıştırmaması koşulu da çoğu Ortadoğu devleti için geçerli değildir. Birçok Ortadoğu devleti dış ilişkilerinde ABD, Rusya ve Avrupalı devletlerin güdümü altında hareket etmektedir. Bu durum E. Gellner'in Ortadoğu toplumlarındaki kabilelerin "devletimsi" bir oluşum sergilediği tezini doğrulamaktadır.

Ulus devlete geçiş aşamasında kabile sisteminden devlete evrilen toplum aslında "kabile devlet" sitemini oluşturmuştur. Ortadoğu'da bulunan devletlerin kendi aralarındaki ilişkileri, komşu devletlerle olan ilişkilerini ve diğer uzak devletlerle olan ilişkilerini bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Ortadoğu'da yaşanan pek çok sorunun temelinde yatan nedenlerden biride, yürütülen bir siyasette, kabile reisini yoksa kabileninmi ön planda tutulduğudur. Kabile toplumlarında İbn Haldun'un *asabbiya* kavramıyla ifade ettiği gibi kabile içi dayanışma yüksek düzeydedir. Bu durum devlet yönetimini elinde bulunduran kabilenin öncelikle kendi

⁴⁷³ Akif Emiroğlu, *Toplumbilimsel Siyasa-Siyasal Sosyolojiye Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s.330,331.

tarafklararını gözetmesi anlamına gelmekte yani devlet yönetiminde adaletli bir yönetim sergilenememektedir. Gellner bu toplumların en dikkat çekici yanlarından birinin kan davası kurumu olduğunu belirtmiştir. Kabile yeleri arasında çok sıkı bir denetimi de gerektiren kan davası aslında kolektif sorumluluk olgusunun bir çeşit kurumsallaşması olarak değerlendirilmektedir. Her bir kabile kendi üyelerini terbiye etmekten ve yönetmekten sorumludur. Bu nedenle, teorik olarak tarafsız olan ve kurumsallaşmış olan devlet türü bir siyasal yapının sözkonusu toplumlara belirli emirler ve müeyyidelerle yönetmesi ihtiyacının duyulması için her hangi bir sosyolojik gerek ya da baskı yoktur. Kabile toplumlarında mevcut olan kendi kendini idare etme, eğitebilme, belirli bir düzen kurma ve devam ettirme olgusu merkezi bir siyasi yönetimin var olması durumunda da bu merkezi siyasi yönetimin de etkisiz ve kırılgan bir yapıda olmasına yol açabilir. Ya da kabile tipi toplum yapılarında devletin tümüyle mevcut olmamasıyla sonuçlanabilir.⁴⁷⁴ Bu durumun açık bir göstergesi çeşitli karışıklıklarla devlet yönetiminin yok olduğu bazı Kuzey Afrika lkelerinde (Libya gibi) ve Ortadoğu lkelerinde (Yemen, Irak, Suriye gibi) kendini göstermiştir. Devlet otoritesinin kaybolduğu zamanlarda bu kurumun yerini aşiretler ve kabileler doldurmaktadır. Ortadoğu toplumlarının bazılarında alışıl gelen tipte bir siyasi örgütlenme biçimini görmek mümkünken, bazılarında özellikle Avrupa yöresinde biçimlenmiş olan modern devlet tipi bir yönetim örgütlenmesi görülmemektedir. Devletin gelerinden olan sınırları belirlenmiş ulusa bir toprak bütünlüğüne sahip olması tarih açısından yeni bir kavramdır ve bu durum modern devletin kurulmasına denk gelen bir oluşumu gz önünde bulundurmak anlamına gelmektedir. Siyasal yapıları çoğunlukla oldukça karmaşık olan büyük göçebe toplumların siyasal nitelikleri bu anlamda yadırganmaktadır. G. Balandier, saha araştırmalarından elde ettiği bulgulara dayanarak, tüm bunlara rağmen siyaset aygıtının kullanılması için devlet kurumunun varlığını zorunlu görmemektedir.⁴⁷⁵

Klasik devlet zelliklerinin Ortadoğu lkelerinin pek çoğunda tam olarak oluşmaması başka sorunlara da yol açmaktadır ve meydana gelen sorunlara çözüm bulunamamaktadır. IşID terör rgt gibi bir yapının Ortadoğu’da bir anda ortaya çıkararak yayılması ve Suriye’de ve Irak’ta büyük toprak parçalarına hâkim olması bunun en bariz örneğidir. Bu ülkelerde yaşanan siyasi kriz, millet ve devlet bilincinin oluşmaması halkın ya bizzat terör örgütlerine katılımı ya da terör örgütlerini bir

⁴⁷⁴ Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.32.

⁴⁷⁵ Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s.33,34.

şekilde kabullenmesi ile neticelenmiştir. Ortadoğu'da bulunan diğer bir terör örgütü olan PKK/PYD'nin Irak'ın ve Suriye'nin Kuzeyi'nde yürütmüş olduğu terör faaliyetlerinde halkın her hangi bir direniş göstermemesi, bu topraklarda henüz bir devlet ve ulus bilincinin yerleşmediğinin ve Kabile kültürünün terkedilemeğinin bir yansımasıdır. Halk terör örgütleri tarafından uygulanan baskı ve şiddete ses çıkartmamakta, bunun yanı sıra kendilerini koruması gereken devletlerine de her hangi bir tepki göstermemektedirler. Ortadoğu da terör faaliyetlerinin rahatlıkla yürütülmesinin nedenlerinden biride bu bölgede devlet ve ulus bilincinin tam olarak yerleşmemiş olmasıdır. Türkiye tarihi devlet ve millet anlayışına sahip bir ülke olarak, yanı başında olan bu istikrarsız Ortadoğu ülkelerinin siyasi ve sosyal yapısından olumsuz yönde etkilenmektedir ve terör Türkiye'yi de etkilemektedir.

4.2.2. Stratejik Coğrafya (Jeostrateji)

Eski çağlardan bu yana Ortadoğu denilen bölgenin coğrafya itibariyle vazgeçilmez bir stratejik konumunun olduğu açıktır.⁴⁷⁶ Vaat edilmiş topraklar ifadesinde yer alan Fırat ve Dicle nehirleri ve çevresi, Nil nehri bölgesi, toprağın en verimli olduğu bölgelerdir. Bu bölge Verimli Hilal diye tabir edilen Mezopotamya, Suriye ve Ürdün'ü de içine almaktadır. Bu bölge Ortadoğu için geniş tarım alanlarına sahip vazgeçilmez yerlerdir.

Uluslararası güç mücadelesinin Ortadoğu'da görülmesi, Dünya da eşine az rastlanır çatışmaların Ortadoğu'da görülmesi bir rastlantı değildir. Ortadoğu, yeryüzünün en değerli noktasıdır.⁴⁷⁷

İ.Ö. 47'de Filistin'e ve Kudüs'e egemen olan Romalılar için Suriye ve Filistin'in denetimi İmparatorluğun güvenliği ve refahı için hayati önem taşımıştır. Bölge, Mısır ve Mezopotamya arasındaki kara ulaşımının üzerinde ve Doğu Akdeniz'e hâkim bir noktada yer almaktaydı. Roma kenti Mısır'dan gelen tahıl ürünlerine bağlı bir durumdaydı. Akdeniz'in doğu kısmında yer alan limanların Partların eline geçmesi halinde bu ikmal yolları tehlikeye düşebilirdi, bu nedenle Romalılar stratejik konumdaki bu yerlerin elde bulundurulması amacıyla büyük

⁴⁷⁶ Bernard Lewis.(*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, Gençlik Yayınları A.Ş. İstanbul, 1996, s.30.

⁴⁷⁷ Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.10

savaşlar yapmışlardır.⁴⁷⁸ Ortadoğu'nun hayati öneme sahip stratejik konumu bu dönemde olduğu gibi sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

Bölgede İslam Halifeliği egemen olana değin, Pers-Roma ve daha sonra Pers-Bizans mücadelesi bölge tarihinin hâkim politik gerçeği olmuştur. İslamiyetin doğuşu ve ardından yaşanan İslam fetihleri ile bu iki rakipden biri tamamen ortadan kalkmış, diğeri ise oldukça güç kaybetmiştir.⁴⁷⁹

Tarihin her safhasında olduğu gibi İslam fetihleri sırasında da Filistin ve Suriye bölgesi dinî özellikleri yanında Mağrip⁴⁸⁰ bölgesine geçiş için elde bulundurulması gereken stratejik bir yer olarak görülmüştür. Çağdaş ve Ortaçağ tarihçilerine göre yaşanan savaşların en önemli konusu topraktı. Romalılar Perslerle mücadele ettiği dönemde Persler'in egemen olduğu Ermenistan ve Mezopotamya'da hak iddia etmekteydiler. Romalılar'a göre İmparatorları Trajan bu toprakları fethetmişti ayrıca Ermenistan ve Mezopotamya halklarının çoğunluğu Hıristiyanlar'dan oluşmaktaydı, bu da Hıristiyan bir devlet tarafından yönetilmelerini gerektirirdi. Persler de benzer iddialarda bulunarak M.Ö. 525 yılında Kiros'un oğlu Kambiz'in fethettiği Suriye, Filistin ve Mısır'ın kendileri tarafından idare edilmesi gerektiğini söylemekteydiler.⁴⁸¹

Modern tarihçiler toprak haricinde başka durumlarında olduğunu tespit etmişler ve delillendirmişlerdir. Bunların en önemlilerinden biride Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarına hâkim olma niyetidir. Akdeniz çanağında doğudan yapılan iki ithalat özellikle önem arz etmiştir: Çin'den ipek, Hindistan ve Güneydoğu Asya'dan baharat. Bu ürün ve malların ticareti çok yaygınlaşmıştır ve bu ticaret sayesinde Roma ve Bizans, Çin ve Hindistan medeniyetleri etkileşimde bulunmaktaydılar.⁴⁸² Aradan asırlar geçmesine rağmen Ortadoğu coğrafyasının stratejik önemi halen devam etmektedir.

16. Yüzyılda Portekiz, Uzak Doğuya ulaşmak için Kızıldeniz yolunu açık tutmak istemiş ve Ortadoğu'ya hâkim olmak için çalışmıştır. Portekiz ve İspanya'nın zayıflamasından sonra İngiltere bölge üzerinde politikalar geliştirmeye başlamıştır.

⁴⁷⁸ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara,1999, s.19.

⁴⁷⁹ Bernard Lewis.(*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, ArkadaşYayınları, Ankara, 2017, s.48,49.

⁴⁸⁰ Mağrip; Kuzeybatı Afrika bölgesi. Tarihte, Müslüman idaresi sırasında İber Yarımadası, Malta ve Sicilya'yı da içerirdi. Günümüzde Mağrip, dar manada Tunus, Cezayir, Fas ve Batı Sahra'yı içerir. Libya ve Moritanya'nın da bunlara eklenmesiyle "Geniş Mağrip" diye adlandırılabilen bölge ortaya çıkar.

⁴⁸¹ Bernard Lewis, (*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, ArkadaşYayınları, Ankara,2017, s.49.

⁴⁸² Bernard Lewis, (*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara,2017, s.49.50.

Doğudaki sömürgelere özellikle Hindistan'a giden yolu emniyete almak ve ticaret yollarını denetim altında tutmak amacıyla Ortadoğu'da Basra Körfezi'ndeki yerel aşiretlerle anlaşma yaparak bölgeye yerleşmenin ilk adımlarını atmıştır (1820). 1839 yılında da Aden'e konuşlanmıştır.⁴⁸³ Batılılar açısından Körfez bölgesi bir sömürge olmaktan öte Aden'den Basra'ya, Maskat'tan Bahreyn'e kadar uzanan deniz ticaret yolunun ve sömürgelerle olan ulaşımın güvenliği açısından hayati önem taşımaktaydı.⁴⁸⁴ 19. Yüzyılın son döneminde İngiltere ve Fransa bölgeye hâkim olma yarışına girmişlerdir ve Fransa Kuzey Afrika'ya İngiltere ise Mısır'a yerleşmiştir.⁴⁸⁵ Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı, İstanbul ile Çanakkale Boğazı gibi Dünyanın en önemli suyolları ve Akdeniz havzası Ortadoğu sınırları içerisindedir.⁴⁸⁶

Süveyş Kanalı bölgeye ayrı bir stratejik önem katmıştır. Kanal açılmadan önce Süveyş Berzahı eski dünyanın ortasında Asya ve Afrika Kıtalarını birbirine bağlayan, aynı zamanda Kızıl Deniz'le Akdeniz'i, dolayısıyla Hind ve Atlas Okyanusları'nı birbirinden ayıran coğrafi bir öneme sahiptir. Süveyş Berzahı birçok askeri, siyasi ve iktisadi olaylara sahne ve sebep olmuştur. Coğrafi konum itibariyle istilalara çok müsait bir durumdadır. İstilacılar bu berzaktan geçerek Mısır'a girmişler, Mısırlılar'da bu geçitten Asya topraklarına dağılmışlardır. 6.yüzyılda Araplar Kuzey Afrika'ya burdan geçmişler, nihayet Türkler Kızıl deniz sahillerine ve Mısır'a yine bu kıtalar arası geçitten inmişlerdir.

Süveyş Berzahı'nın Kanala dönüştürülmesi 1859 yılında olmuştur. İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesinin en önemli nedenlerinden biri de budur. 1830 yılında İngiltere ile Hindistan arasında Afrika ucundan ilerleyen gemiler hava şartlarının kötü olduğu zamanlarda yolculuklarını ancak yedi ayda bitirebilmekteydiler. Kanalin açılması ile birlikte bu süre oldukça kısalmıştır. Böylece İngiltere sömürgeleri ile yakınlaşmıştır.⁴⁸⁷ Süveyş Kanalı günümüzde de önemini devam ettirmektedir. Ortadoğu'nun coğrafyası her dönemde kendini önemli bir noktaya koymuştur.

Yerkürenin en önemli kara ve suyollarına sahip olmasının kendisine kazandırdığı eşsiz Jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden itibaren

⁴⁸³ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.30.

⁴⁸⁴ Tayyar ARI, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diploması*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.101.

⁴⁸⁵ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.30.

⁴⁸⁶ Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.10

⁴⁸⁷ Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", s.330,331, *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 1951 s.330-331.

büyük güçlerin hedefi haline getirmiştir.⁴⁸⁸ Yüzyıllar öncesinde olduğu gibi 21.yüzyılda da Ortadoğu'nun avantajlı coğrafi konumundan faydalanmak isteyen devletler bu bölge için savaşlarına devam etmektedirler. ABD ve Avrupa için Ortadoğu'ya yerleşmenin ve buraları sahiplenmenin sebebi bazen terör, bazen teröre destek verdiği iddia edilen devletler, bazen demokrasinin tesisi bazen de hiç kanıtlanamayan kimyasal ya da nükleer silahların varlığı olmuştur. Sözde Kuveyt'in kurtarılması için Irak'la savaş, terör örgütü Taliban'ın yok edilmesi için Afganistan'ın işgali, kimyasal silah tehdidinin ortadan kaldırılması için Irak'ın işgali, Arap Baharı ile istikrarsızlaştırılan devletler, büyük güçlerin Ortadoğu'ya gelmeleri ve buralarda üs kurmaları için oluşturulan senaryolar olmuştur.

Ortadoğu'da, Rusya, ABD, Avrupa'yı temsilen İngiltere, Fransa, Almanya ile Türkiye arasında yaşanan çatışmacı bir denge politikası mevcuttur. Bu çatışmacı denge siyasetine İran ve İsrail'de müdahil olmaktadır. Büyük çıkar ve varolma çatışmalarının devam ettiği bu geniş siyasi alanda devletler tüm araçları kullanmaktadırlar. Bu araçlar içerisinde, ekonomi, din, terör, mezhepçilik, ırkçılık ve doğrudan sıcak çatışma yöntemleri bulunmaktadır. ABD ve Avrupa Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra tam anlamıyla Ortadoğu'ya yerleşmiş, bu bölgeyi siyasi olarak yönlendirirken aynı zamanda petrolünde içinde yer aldığı tüm ekonomik varlığına sahip olmuştur. Ortadoğu'nun daha önceki söz sahiplerinden olan Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı niteliğindeki Türkiye ise içerde oluşturulan siyasi çatışmalar ve terörle kontrol altında tutulmuştur.

Rusya, ABD ve Avrupa karşılıklı olarak Ortadoğu'yu tamamıyla diğerinin kontrolüne terk etmek istememektedirler. Rusya'nın Akdeniz'e ve buradan diğer açık denizlere ulaşması için, İstanbul ve Çanakkale Boğazları hayati önem taşımaktadır, Akdeniz'deki liman varlığını ise Suriye'de bulunan deniz üsleri ile devam ettirmektedir. Rusya'nın Akdeniz'deki gücü Suriye'de bulunan deniz üslerindeki varlığını devam ettirmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle Rusya Suriye'yi kendi toprakları gibi savunmaktadır. Türkiye'yi kontrol ederek Boğazlar'ı kullanmasının önüne geçebilecek potansiyel bir engellemeyi bertaraf etmek istemektedir. Bunun için elindeki araçlar PKK/PYD terör örgütü, petrol ve doğalgaz arzı ve Ermenistan'dır. PKK/PYD terör örgütünün Rusya'da büroları bulunmakta ve Rus istihbaratı ile bağlantısı bulunmaktadır. PKKPYD'li teröristler ABD ile olan yakın

⁴⁸⁸ Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.10

bağlarının tehlikeye düşmesi durumlarında alternatif olarak Rusya, Avrupa ve İsrail'i görmektedirler. Türkiye'nin ABD ile Ortadoğu'da birlikte hareket etmesi söz konusu olduğunda Rusya derhal harekete geçerek PKK/PYD ile Türkiye'nin aleyhine politikalar öne sürmektedir. Rusya yürüttüğü tüm politikalarda Türkiye'nin ABD ve Avrupa ile birlikte Rusya'nın aleyhine olabilecek bir ortaklığa girmesi durumunda PKK/PYD'yi destekleyerek Irak'ın ve Suriye'nin Kuzeyi'nde Türkiye'ye hareket alanı bırakmayacağını açık bir şekilde göstermektedir. Türkiye'nin ABD ile Suriye politikası üzerinde uzlaşabilecek konuma geldiği zamanlarda Rusya ve İran'ın desteğindeki Suriye rejim güçleri Türkiye'nin kontrol altında tuttuğu veya Türkiye tarafından desteklenen grupların kontrol altında tuttuğu bölgelere saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu şekilde Rusya Türkiye'yi hem terör örgütleri ile hem de kontrolü altındaki diğer unsurlar ile baskı altında tutmaya çalışmaktadır.

Fransa ve Almanya içinde benzer bir durum söz konusudur. ABD'nin Suriye'deki güçlerini çekeceğini açıklamasının ardından bu ülkeler harekete geçerek Suriye'nin Kuzeyi'nin Türkiye tarafından kontrol edilebilecek bir konumda bulundurulmaması, bu bölgenin ABD tarafından terk edilmemesi veya kontrolün Avrupa devletlerinin oluşturduğu ortak bir güç tarafından yerine getirilmesini istemişlerdir. PKK/PYD terör örgütünün bölgedeki varlığını koruma altına almaya çalışmışlardır. PKK/PYD terör örgütü ABD'nin olduğu gibi Avrupa'nında potansiyel kara gücünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu'da bağımsız bir siyaset geliştirmesi, Avrupa devletlerince kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görülmektedir ve Avrupa Devletleri'nin ellerindeki en etkili silah terör örgütleridir. Terör örgütleri kolayca kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmekte Türkiye'ye karşı silah olarak kullanabilmektedirler. Rusya, Avrupa, İsrail ve ABD tarafından kullanılan tek terör örgütü PKK/PYD terör örgütü değildir. Türkiye aleyhine faaliyet yürüten DHKP-C, THKP-C ve bu örgütlerin türevleri olan diğer aşırı sol terör örgütleri de Suriye, Rusya ve Avrupa devletlerince desteklenmekte ve kullanılmaktadır. THKP-C'nin liderlerinden Mihraç Ural, Rusya'da temaslarda bulunmakta ve Rus gizli servisleri ile görüşmektedir. Bu terörist Suriye'de açık bir şekilde Türkiye aleyhine terör faaliyetleri yürütmektedir. Yunanistan'daki aşırı sol terör kampları ile irtibat halindedir. İsrail Devleti'de yürütmüş olduğu siyasette terörü bir araç olarak kullanmakta, dış politika söylemlerini Türkiye üzerine kurgulamaktadır.

2000 yıllardan itibaren Türkiye'ye ve Türk siyasetçilere yönelik karşı söylemler Avrupa Devletleri'nin ve İsrail'in sıklıkla uyguladığı bir yöntem olmuştur. Almanya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa devletlerinde ve İsrail'de siyasi seçimler öncesinde sağcı ya da solcu, demokrat ya da cumhuriyetçi tüm siyasi parti liderleri Türkiye aleyhine ırkçı ve dinci söylemlerde bulunmaktadır. Avrupa giderek aşırı sağ ideolojinin etkisine girmekte ve ırkçılık artmaktadır. Bunun bir sonucu olarak İslam dinine ve İslam'ın yegâne savunucularından olan Türkiye aleyhine propaganda yapmak ve söylemlerde bulunmak Avrupa kamuoyunda oy devşirmenin bir aracı haline gelmiştir. İrkçılığın ve antisemitizmin yükselişi Türkler'e ve Müslümanlar'a yönelik yapılan bireysel ve örgütsel saldırıların da artmasına neden olmuştur. Yeni Zelanda örneğinde olduğu gibi son dönemde yaşanan Müslümanlar'a ve Türkler'e yönelik saldırılar terörizmi içerisinde barındıran örgütsel bir hal almıştır. Müslümanlar'a ve Türkler'e yönelik bu ırkçı ve dinci terörizmin Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde giderek artacağı değerlendirilmektedir. Japonya, ABD, Ermenistan, İsveç, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden Ortadoğu'ya gelerek PKK/PYD terör örgütü saflarına katılan teröristlerin terör faaliyetlerinde sıklıkla dine ve ırkçılığa atıf yapan söylemleri bulunmakta buna yönelik sembolleri vücutlarında taşımaktadırlar. PKK/PYD terör örgütü İslama ve Türkler'e karşı savaşmak isteyen Avrupalı, Asyalı ve ABD'li teröristlerin de ortak noktası haline gelmiştir. Bu yönüyle PKK/PYD terör örgütü Batı destekli küresel bir terör örgütüdür ve hedeflerinin başında Türkiye gelmektedir. ASALA ve PKK terör örgütü geçmiş dönemde bir arada hareket etmiş Yunanistan'da, Ermenistan'da ve İsrail kontrolü altındaki topraklarda birlikte toplantılar yapmışlardır. Ortak düşmanımız diye hitap ettikleri Türkiye'ye karşı terörist eylemler planlamışlardır. Yakın dönemde de PKK/PYD, FETÖ, DHKP-C, THKP-C ve diğer terör örgütleri Türkiye'ye karşı birlikte hareket etmektedirler. Hatta sahada birbirlerine karşı mücadele ettikleri söylenen PKK/PYD terör örgütü ile IŞİD terör örgütü de söz konusu Türkiye olduğunda bir araya gelmekte ve ortak hareket etmektedirler. Türkiye, İsrail ve Avrupalı siyasetçilerin Türkiye'yi direk olarak hedef alan düşmanca politikalarıyla mücadele ederken aynı zamanda bu ülkelerin desteklediği terör örgütleri ile mücadele etmek durumundadır.

4.2.3. Din (Teoloji)

İnsanlık tarihinin başladığı yer olarak kabul edilen Ortadoğu, tarihin her döneminde dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış ve sahiplenilmesi gereken mutlak bir bölge olarak görülmüştür. Hem Arapların (Müslümanlar'ın) hem de Yahudiler'in atası kabul edilen Hz. İbrahim Ortadoğu'da doğmuş ve yaşamıştır. Irak'ta (Ur) doğan İbrahim önce Urfa'ya göç etmiş daha sonra Kudüs civarındaki Kenaniler'in ülkesine gelmiştir. Hz. Musa, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf da tıpkı İbrahim gibi aynı bölgede yaşamışlardır. Hz. İsa Kudüs'te doğmuş ve burada dünyayı terk etmiştir. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın Kudüs'te Yahudiler tarafından çarmıha gerildiğine inanmaktadırlar. Hz. Muhammed'de bir Ortadoğu şehri olan Mekke'de doğmuş ve İslamiyet'i bu topraklardan dünyaya yaymıştır.⁴⁸⁹ Ortadoğu, İbrahimi dinlerin yani Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın anavatanıdır.

Yahudiler "Vaat edilen topraklar"a uzun mücadeleler sonunda yerleşmişler, Kudüs'ü yurt edinmişler, burada kutsal emanetlerini muhafaza etmek amacıyla Süleyman Tapınağı'nı inşa etmişlerdir. Kudüs'ü terk etmek zorunda kalan Yahudiler yüzyıllarca Kudüs'ün hayali ile yaşamışlar ve nihayetinde 1948 yılında kurulan İsrail Devleti ile buraya yerleşmişlerdir. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın dünyaya geldiği ve mezarının bulunduğu yer olarak inandıkları Kutsal Mezar Kilisesi'nin bulunduğu Kudüs'e büyük önem vermektedirler ve bir gün Hz. İsa'nın burada dünyaya ineceğine inanmaktadırlar. Miraç hadisesi Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'da meydana gelmiştir ve burası Hz. Muhammed'in göğe yükseldiği yer olarak bilinmektedir.

"Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammet onun resulüdür"

"O öyle Allah'tırki, müşrikler hoşlanmasa da, peygamberini hidayet kanunu ve hak din ile, bütün dinlerin üzerine geçirmek için göndermiştir."⁴⁹⁰

"De ki: O Allah, birdir. Allah, eksiksiz bir Samed'dir-Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; her şey O'na muhtaçtır. Doğurmadı ve doğurulmadı. Ona bir denk de olmadı"⁴⁹¹

Hıristiyan inancına meydan okuyan bu Kuran ayetleri Emevi Halifesi, Abdulmelik'in, hicretin 72.yılında (691-92) Kudüs'te yaptırdığı Kubbet-üs Sahra'da

⁴⁸⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, Siyaset Savaş ve Diplomasi, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.26.

⁴⁹⁰ Tevbe (9):33, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

⁴⁹¹ İhlas Suresi (112):1-4, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.

da yer almıştır. Cami ve yazıtları dinî bir amacı beyan etmektedir.⁴⁹² Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar Kudüs'e, uğruna her şeyi göze alabilecekleri kutsal bir yer olarak bakmaktadırlar. Bu durum Kudüs ve Ortadoğu için savaşları da beraberinde getirmektedir. Kudüs'ün tarihi bir kültür çatışması tarihidir. Bu çatışma, Yahudilerin Yahudi olmayanlarla, Romalıların Yahudilerle, Hıristiyanların Yahudilerle, İslamiyet'in Hıristiyanlık ve Musevilikle çatışmasıdır. Kudüs için savaşmak yalnızca askeri bir kazanım için değil çok daha fazlası için yapılmaktadır.⁴⁹³

Ortadoğu, semavi dinlerin merkezi olması nedeniyle, dinî jeopolitiğin yeryüzünde en derin anlamlar taşıdığı bölgedir. Bu kadim topraklardan din faktörünü çıkartmak adeta tarihi, kültürü ve coğrafyayı sıradanlaştırmak anlamına gelmektedir.⁴⁹⁴ Her Müslüman Batı ile Doğu arasında yaşanan çoğu münasebetin din ekseninde gerçekleştiğini bilmektedir. Din faktörünün olmadığı hiçbir değerlendirme ve tahlil, Doğu-Batı mücadelesini ve bu kasmamdaki gelişmeleri sağlıklı olarak ortaya koyamayacaktır.⁴⁹⁵ Batı tarafından her fırsatta terör örgütlerine İslami terör örgütü denilmesinin altında yatan gerçekte budur. ABD tarafından Rusya'ya karşı kurulan Afganistan'daki mücahitlerden oluşan örgüt daha sonra Taliban adını almış ve yine ABD ve Batılı devletlerce İslami terör örgütü tanımlaması yapılmıştır. IŞİD terör örgütü de İslami terör örgütü olarak tanımlanmaktadır. Üç semavi dinden biri olan İslamiyet bilinçli bir şekilde kötülenmektedir. Terörle hiçbir alakası olmayan ve terörü lanetleyen milyonlarca Müslümana karşın İslam dinîni kendi çıkarları doğrultusunda kullanan azınlık bir terör grubu bütün bir dine bilinçli olarak mal edilmektedir. İslam dinînin terörle bağdaştırılması yoluyla Kudüs'ün İslam tehdidi altında olduğu kanısı oluşturulmakta ve bu yolla İsrail'in Filistinlilere uygulamış olduğu baskı ve şiddet meşrulaştırılmaktadır.

Taliban'ın ABD' de yapmış olduğu 11 Eylül saldırıları bahane edilerek Afganistan ve Irak işgal edilmiştir. Daha sonra IŞİD terör örgütünün Ortadoğu'da faaliyet göstermesine ve Irak ve Suriye'de toprak kazanımları elde etmesine müsaade edilerek Ortadoğu'ya müdahale için yeni bir sebep oluşturulmuştur. IŞİD terör örgütüne karşı PKK/PYD terör örgütü kullanılmış bu yolla PKK/PYD terör örgütüne

⁴⁹² Bernard Lewis, (*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2017, s.88.

⁴⁹³ Goldhill, Simon, *Kudüs Tapınağı(The Temple of Jerusalem)*, Çeviren: İbrahim Şener, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.24,25.

⁴⁹⁴ Akçay Engin, vd. *Dinî Jeopolitik Yaklaşımıyla Ortadoğu*, Akçağ yayınları, Ankara,2013. s.26.

⁴⁹⁵ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.30.

binlerce tır silah, araç ve cephaneye yardımı yapılmıştır. Ortadoğu'da meydana çıkmasına fırsat verilen bir terör örgütünün varlığı başka bir terör örgütünün devletleşme süreci için kullanılmıştır. PKK/PYD terör örgütü Batı medyasında, barbar katliamlar yapan İslami bir terör örgütüne karşı savaşan kahramanlar olarak gösterilmiştir. İslamiyet ve Müslümanlar kötülenirken aynı zamanda Ortadoğu'da Batı'nın kara gücü olacak bir terör örgütüne meşruiyet kazandırılmıştır. PKK/PYD terör örgütüne verilen silah, araç ve cephanenin kullanılacağı başlıca yer Türkiye'dir. ABD, PKK/PYD'yi askeri ve siyasi yönden destekleyerek Türkiye'ye karşı savaştıkları güçlü bir ordu oluşturmak istemektedir. Teröristlerden oluşturacağı bu ordu Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğini sınırlandıracak aynı zamanda ABD'nin kara gücü olarak kullanılacaktır. Nihai hedef olarak PKK/PYD'nin yönettiği bir Kürt Devleti'nin kurulmasıdır. Bu Kürt Devleti ABD'nin ve Batı'nın İsrail'den sonra Ortadoğu'daki ikinci karakolu ve üssü olacaktır. PKK/PYD'nin taşeron bir örgüt olarak tüm Avrupa ve ABD tarafından desteklenmesi örgütün İslam dinî ile ters bir dinî düşünceye sahip olmasıyla da yakından ilgilidir. PKK/PYD'nin lideri olan terörist Abdullah Öcalan Zerdüştlüğün kendilerine en yakın din olduğunu söylemiş ve İslamiyet'i dışlayıcı söylemlerde bulunmuştur. Örgütün lider kadrosunda İslam dinî kötülenerek örgüt elemanlarına dinsizlik öğütlenmiştir. Buda tam olarak Batı'nın istediği bir durumdur. Ortadoğu'da bulunan ve Ortadoğu ile manevi hiçbir ortak yönü olmayan taşeron bir örgüt.

Avrupa'daki aşırı sağın yükselişi ile birlikte aşırı sağcı ırkçı grupların silahlandığı ve örgütlendiği polis raporlarına yansımıştır. Belçika polisi Mart 2019 ayında düzenlediği raporda normalin dışında bir silahlanmanın olduğunu ve silahlanan grupların büyük bir çoğunluğunun aşırı sağcı ve ırkçı gruplar olduğunu belirtmiştir. Yine aynı ay içerisinde Letonya'da aşırı sağcı gruplar İkinci Dünya Savaşı'nda hayatlarını kaybeden Nazi üyeleri için anma töreni gerçekleştirmişlerdir. Almanya'da da aşırı sağcı ve Nazi sempatisi gruplar ülkede bulunan Müslümanlar'a ve Türkler'e yönelik silahlı saldırılarda bulunmuşlardır. Avrupa'da ki bu ırkçı akım uluslararası, Müslüman ve Türk düşmanı bir terör örgütüne evrilebilecek düzeye gelmiştir. 15 Mart 2019'da Yeni Zelanda'da yaşanan ve Cuma namazındaki 49 Müslüman'ın öldürülmesi, 50'ye yakın Müslüman'ın yaralanması ile sonuçlanan terör saldırısı Müslümanlar'a yönelik terör saldırılarının giderek artacağını ve örgütsel bir hal alacağını göstergesi olmuştur. Yeni Zelanda'da yaşanan saldırının hemen ardından İngiltere'de yine antisemitist gruplar

Müslümanlar'a dönük saldırılarda bulunmuşlardır. Saldırıların kaynağında Müslüman karşıtlığı ve Müslüman âleminin temsilcisi olarak görülen Türkler'e karşı düşmanlık bulunmaktadır. Aradan asırlar geçmesine karşın, Haçlı ruhu Batılı devletlerin ve milletlerin hafızalarında güncelliğini korumaktadır. Haçlı ruhunun temelinde ise Din; Kudüs ve para vardır. ASALA, PKK/PYD, DHKP-C gibi terör örgütlerine katılarak kendilerini Haçlı askeri olarak gören Batılı teröristler artık terör eylemlerini taşeron örgütlere katılarak değil bizzat kendi oluşturdukları terör örgütleri ile gerçekleştirmeyi planlamaktadırlar.

4.2.3.1.Armagedon

Birinci Dünya Savaşı sırasında, İngilizlerin Lord Allenby komutasındaki kuvvetlerle Osmanlı kuvvetleri arasında yaşanan, Şam ve Beyrut'un ele geçirilmesiyle sonuçlanan Filistin bölgesindeki *Megiddo* ve *Esdraelon* Ovası muharebeleri Armagedon savaşı olarak nitelendirilmiştir.⁴⁹⁶ “Allenby of Armageddon” adıyla *Raymond Savage* tarafından 1925 yılında yazılan bir kitap bulunmaktadır ve satış popülaritesi halen devam etmektedir. Kudüs'ün İngilizler'in eline geçtiği savaş sonrasında İngiliz subayları kendilerini Haçlılara benzetmişlerdir. İngilizler Birinci Dünya Savaşı sırasında stratejik açıdan çok daha önemli, başka Osmanlı topraklarını da işgal etmişlerdir ancak yalnızca Filistin bölgesindeki savaşlar için Armagedon savaşı tanımlamasını yapmışlar ve yalnızca Kudüs'e girerken Haçlı ordusuna benzediklerini söylemişlerdir.

Armagedon Yunanca Har ve Magedon kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır ve Megiddo Tepesi'anlamına gelmektedir. Megiddo Filistin topraklarında Jezreel vadisinde bulunan bir kasabadır. Akdeniz kıyısında Hayfa ile Galilee Denizi'ndeki Tiberias arasında bulunmaktadır.⁴⁹⁷ Tevrat'ta Dünya'nın Krallar'ının toplanacağı yer olarak belirtilmiştir.⁴⁹⁸ Armagedon, insanların yönettiği krallıklarla Tanrı arasında gerçekleşecek son savaşa atfedilmektedir. Evanjelik-Yahudi inancına göre Armagedon savaşı bu insan yönetimlerini sona erdirecek

⁴⁹⁶ Edward J.Erickson, *Dünya Savaş Tarihi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.183-209.

⁴⁹⁷ Ramazan Kurtoglu, *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm, Dünya İmparatorluğu ve Türkiye*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015, s.192.

⁴⁹⁸ Vahiy (16): 16.

olan⁴⁹⁹ iyilerle kötüler arasındaki Kıyamet savaşı olacaktır. Armagedon savaşının yapılacağı mekânsa Armagedon'a ismini veren Megido (Megiddo)'dur. İnanişaya göre İsa Mesih, Tanrı'nın düşmanlarına karşı zafer kazanmak için göklerde meleklerden oluşan bir orduya önderlik edecektir. Düşmanlar Tanrı'nın yönetimine karşı çıkan ve O'nu umursamayan kişiler olarak belirtilmektedir.⁵⁰⁰ Evanjelistler, Armagedon savaşını Deccal diye tanımladıkları Müslümanlar'a karşı Yahudiler'in savaşı olarak nitelendirmektedirler. Bu savaşta dünyanın bütün kralları ve yöneticileri toplanacak ve hepsi öldürülecektir. İsa Mesih, kendisine ve İsrail'e karşı toplanan ordulara karşı bilinen silahların yanında bilinmeyen en güçlü silahları da kullanarak "Deccal" taraftarlarını yok edecek, savaş sonunda Şeytan yakalanıp bin yıl süre ile zindana atılacak, İsa Mesih ve taraftarları bin yıl sefa süreceklerdir.⁵⁰¹

Ortadoğu'da yaşanan olayların arka planına bakıldığında teolojik alt yapısının Armagedon'a dayandığı söylenebilir. Siyonist Yahudilerin ya da Evanjelik Hıristiyanların zihinlerinin bir ucunda Armagedon yatmaktadır. Ortadoğu'nun stratejik coğrafyası ve petrolü nasıl tüm batı dünyasını buraya çekiyorsa teolojik alt yapısı da aynı oranda Ortadoğu'yu cazip ve vazgeçilmez kılmaktadır. Bu nedenle binlerce yıl öncesinden başlayan Kudüs için savaş Haçlı seferleri ile korlanmış, Birinci Dünya Savaşı ile devam etmiştir. Batılılar tarafından Filistin'te yapılan muharebelere bu nedenle Armagedon ismi verilmiştir.

Haçlı Seferleri'nde olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, Sevr Antlaşması'nda yapıldığı gibi günümüzde de Müslümanlar'a ve Türkler'e karşı açık bir savaş verilmektedir. Bu savaşta Siyonist Yahudiler ve Evanjelist Hıristiyanlar kendileri değil, taşeron olarak kullandıkları terör örgütleri savaşmaktadırlar. Terör örgütleri kullanılarak Ortadoğu'nun istikrara kavuşması önlenmekte, Selçuklu ve Osmanlı Döneminde olduğu gibi Türkler'in yeniden bir dünya gücü olmasına engel olunmaktadır.

⁴⁹⁹ Daniel (2): 44.

⁵⁰⁰ "Armagedon Savaşı Nedir? *Kutsal Kitabın Cevabı*", JW.ORG, (Erişim) <https://www.jw.org/tr/kutsal-kitabin-ogrettikleri/sorular/armagedon-savasi/>, 05 Ocak 2019.

⁵⁰¹ Ramazan Kurtoğlu, *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm, Dünya İmparatorluğu ve Türkiye*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015, s.193-195.

4.2.3.2. Evanjelizm

Evanjelizm kısa tanımı ile Hıristiyan İncili'nin vaat edilmesi veya bununla ilgili proselitizm gibi başka formların geliştirilmesidir. Evanjelist kelimesi, Grekçe "eu-angelos" kelimesinden gelmektedir ve "iyi haber getiren" anlamını taşımaktadır. Evanjelist Hareket 18. yüzyılın başlarında İngiltere'de yaşanan dinî uyanışın etkisiyle doğmuştur, tarihi, kültürel ve teolojik kaynağı Protestan Hıristiyanlık'tır.⁵⁰² Evanjelizm'e göre ruhsal yenileme, ruhsal yeniden doğuş İsa Mesih'in dönüşü öncesinde olacaktır. Birçok insan yeniden doğacak ve bir araya geleceklerdir. Kudüs'teki Süleyman Tapınağı'ı yeniden inşa edilecek (Müslümanlara ait iki kutsal mabedin yıkılması gerekir), daha sonra yedi yıllık bir kaos dönemi olacaktır. Hz. İsa, yanında bulunan kutsal ordusu ile Armagedon'a inecek ve tüm kâfirleri yenip dünyaya bin yıllık huzur getirecektir. Bu görüşe inananlara Evanjelist denmektedir. Evanjelist inanişına göre Tanrı ve dünyanın kralları arasında yani iyilerle kötüler arasındaki kıyamet savaşı Armagedon'da yapılacaktır. Tanrı'nın Mesih aracılığı ile dünyanın kontrolünü ele alması, iyiyi temsil eden İsrail ve kötüyü temsil eden İsrail düşmanları arasında yapılacak olan büyük savaş Eski Ahid'deki kehanetlere dayandırılmaktadır.⁵⁰³

Hıristiyanlar Hz. İsa'yı Kudüs'te Yahudilerin çarpmasına gerdiğiğini ve bu yolla onu öldürdüklerine inanmaktaydılar. Haçlı seferleri sırasında binlerce Yahudi Hıristiyan haçlılar tarafından kılıçtan geçirilmişti, 19.yüzyılın sonuna kadar Yahudiler Avrupa'da ikinci sınıf insan muamelesi görmekte ve dışlanmaktaydılar. Birçok devlet Yahudileri kendi topraklarından uzaklaştırmak için onlara yurt arayışına bile girmişlerdi. Ancak zamanla çoğu inaniş değişime uğramış ve Evanjelist Hıristiyanlar dinî bir inaniş olarak kurtuluşlarını Yahudiler'le bir bütün olarak ele almaya başlamışlardır. Onlara göre Hz. İsa'nın dünyaya tekrar gelişi İsrail topraklarında olacak ve Hz. İsa İsrail toplumu ile birlikte onların düşmanlarına karşı savaşacaktır. Bu yolla dünya kurtulacak, Yahudiler ve Hıristiyanlar kurtuluşa erecektir. Evanjelist doktrinin doğal bir sonucu olarak İsrail tüm evanjelist Hıristiyanlar tarafından korunmakta ve kollanmaktadır. Onlar için İsrail'in düşmanları kendi düşmanlarıdır. 1948'de İsrail devletinin kurulmasına giden süreçte

⁵⁰² Ali İsmail Gündoğdu, *Hıristiyanlıkta Evanjelist Hareket*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005, s.2,27.

⁵⁰³ Ramazan Kurtoğlu, *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm, Dünya İmparatorluğu ve Türkiye*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015, s. 192-195.

yaşananlar ayrıca İsrail devletinin kurulmasından günümüze kadar Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler bu olgudan bağımsız olarak düşünülmemektedir. Ortadoğu'da Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin bekası için İsrail haricindeki devletlerin asla huzura kavuşmaması gerekir. Aksi halde İsrail için bir tehdit durumuna gelebilirler. İsrail, ABD'nin evanjelik düşüncesinin Ortadoğu'daki varlığıdır. ABD ise İsrail'in ebedi koruyucusudur. Ortadoğu'da yaşanan olayların tahlilinde stratejik diğer unsurlarla birlikte teolojik unsurlarıda ele almak ve bir bütün halinde değerlendirmek gerekmektedir.

İsrail ve Evanjelist Hıristiyanlar yürüttükleri her politikada dinî özel bir yere konumlandırmaktadırlar. İsrail Devleti tarafından çıkartılan Yahudi Devlet Yasası ile Yahudiler resmi olarak birincil ırk olarak tanımlanmakta diğer ırklardan insanlar ise ikinci sınıf insan statüsüne konulmaktadır. Uluslararası anlaşmalara karşı olarak Kudüs İsrail Devleti'nin başkenti olarak ilan edilmiştir. ABD uluslararası anlaşmaları yok sayarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımış ve Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşımıştır. Bazı Avrupa ülkeleri ve Avustralya'da Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdıklarını açıklamışlardır. Bu devletler İsrail tarafından zulme uğrayan Müslüman Filistinliler'i görmezlikten gelmektedirler. Türkiye ise Filistinliler'in ve diğer Müslümanlar'ın hakkını savunan tek Müslüman ülke olarak Siyonistler'in ve Evanjelistlerin hedefi haline gelmiştir. Siyonist Yahudi işadamları Dünya'da çok güçlü olduklarını söyleyerek ekonomik yönden Türkiye'yi zora sokmak için ellerinden geleni yapacaklarını söylemektedirler. ABD'de ve Avrupa'da bu düşünceye sahip pek çok silah tüccarı Siyonist bulunmaktadır ve bunlar teröre destek vermektedirler. IŞID terörü ile Ortadoğu'daki devletleri korkutarak bu devletlere milyarlarca dolarlık silah satmışlardır. PKK/PYD terör örgütünü destekleyerek Ortadoğu'da İsrail'le komşu ve dost bir Kürt devleti kurmanın planlarını yapmaktadırlar. Kudüs artık yalnızca İsrail Devleti tarafından değil PKK/PYD terör örgütü tarafından kurulacak bir terör devleti tarafından da savunulacaktır. Kurulacak olan Kürt Devleti ile Türkiye ve Ortadoğu kontrol altında tutulacak, İsrail'e yönelecek potansiyel tehditler bu devlet tarafından bertaraf edilecektir.

4.2.4. Ekonomi ve Petrol

Verimli Hilal olarak adlandırılan Mezopotamya, Suriye ve Ürdün bölgesi'nde⁵⁰⁴ ağaçların arasında yetişen iki tahıl, arpa ve buğday, hem besleyici özellikleri hem de kolayca ekilip yetiştirilmeye imkân sağlayan yapısıyla insanlığı buzul çağından çok farklı bir yola sokmuştur. Mezopotamya'nın taş devri insanları dünyanın ilk çiftçileri olarak nitelendirilir. Zamanla tarımsal faaliyetleri sistemleştiren insan, mimari, taş işleme, felsefe yapma gibi alanlarda da uzmanlaşmış ve medeniyet yolunda ilerlemiştir. İnsanlık, toplum olma yolundaki bu ilk işlevleri Sümer ve Babil uygarlıklarına beşiklik eden Mezopotamya'da kazanmıştır.⁵⁰⁵ İnsanlık tarihi başından sonuna Ortadoğu'nun zenginlikleri ile meşgul olmuştur. Ortadoğu'nun iktisadi zenginliği ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle de devam etmiştir.

Ortadoğu, 16. yüzyılla birlikte Batı ile Doğu arasında ticaret yollarının kesiştiği yer olmuştur. Körfez bölgesi, Londra, Manchester ve Southampton'ı Bombay'a bağlayan vazgeçilmez bir nokta haline gelmiştir.⁵⁰⁶ Bu dönemden sonra da günümüze kadar Ortadoğu'nun iktisadi olarak önemi artarak devam etmiştir. 20. yüzyıldan itibaren Ortadoğu'yu asıl önemli hale getiren 1800'lerin sonlarına doğru keşfedilen petrol olmuştur. Ortadoğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile dünyanın en zengin bölgesi konumundadır.⁵⁰⁷ İnsanlık tarihine yön veren bereketli toprakların beşiği Ortadoğu, aradan binlerce yıl geçmesine rağmen belki tarım açısından değil ama çağın vazgeçilmez unsuru petrol zenginliğiyle cazibesini korumaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde petrol Ortadoğu'da yalnızca İran'da çıkartılmıştır (26 Mayıs 1908). Irak petrolü ise 1927'de çıkacaktır. Avrupalılar petrolün Ortadoğu'da olduğunu çok iyi bilmekteydiler. Birinci Dünya Savaşı Avrupalılar'ın Ortadoğu'yu ve petrolü paylaşmaları için iyi bir fırsat olmuştur. Fransızlar Ortadoğu petrolü için İngilizlerle yaptıkları pazarlıkta istediklerini aldılar ve Sykes-Picot

⁵⁰⁴ Bernard Lewis, *Ortadoğu (The Middle East)*, Çeviri:Selen Y.Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2017, s.11.

⁵⁰⁵ Altan Ertan, "Binlerce Yıl Önce Verimli Hilal", *Yeni Şafak*, Kasım 6, 2009, (Erişim) <https://www.yenisafak.com/kitap/binlerce-yil-once-verimli-hilal-221306>, 05 Ocak 2019.

⁵⁰⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.11.

⁵⁰⁷ Halil İbrahim Yılmaz, *Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri*. Tesam Akademi Dergisi, Sayı 3 (1), Ocak 2016, s. 99-128.

antlaşmasını yapmışlardır. Petrol anlaşmalarına ABD’inde dâhil olması ile Ortadoğu ve petrol yatakları emperyalist devletlerce paylaşılmıştır.⁵⁰⁸

Ortadoğu, emperyalist devletlerin Asya Kıtası’na giden ticaret yollarının güvenliğini sağlayabilecekleri bir yer, askeri konuşlanma ve kontrol yeri olmasının yanı sıra büyüyen nüfusu ve zenginliği ile aynı zamanda Batı için büyük bir ticari pazar konumundadır. Milyardolarlık bu ticari pazar içerisinde silah ticareti de büyük bir paya sahiptir. Silah taciri büyük devletler Ortadoğu’da ki bu pazarı ne pahasına olursa olsun ellerinde tutmak istemektedirler. Ortadoğu ülkelerinin silah satın almaya devam etmeleri için kendilerini bir tehdit altında hissetmeleri ve bu şekilde silaha ihtiyaç duymaları gerekmektedir. Bu tehdidin oluşturulması ise yine Batı tarafından yerine getirilmektedir. Ortadoğu’da ki istikrarsızlıkların kaynağının ana nedenlerinden biri de budur. Ortadoğu devletlerinin birbirlerine karşı kışkırtılması, din, mezhep ve ırk ayrımının körüklenmesi, suni olarak ortaya çıkartılan terör örgütlerinin faaliyetleri Ortadoğu için hazırlanan planın birer parçasıdır. Şii mezhebinin ağırlıkta olduğu İran’la, Sünnilerin çoğunlukta olduğu Suudi Arabistan mezhepsel bir çekişme içerisine sokulmuştur. Bu yolla Suudi Arabistan’ın ve diğer Sünnilerin fazla olduğu Ortadoğu ülkelerinin Batılı devletlerden milyarlarca dolarlık silah alması sağlanmıştır. Ortadoğu ülkelerinin daha fazla silaha ihtiyaç duyması için IŞİD terör örgütünün Ortadoğu’da biranda varolmasının önü açılmış ve IŞİD terör örgütünün oluşturduğu yaygın korku ortamına kapılan Irak, Suudi Arabistan, Bahreyn, BAE gibi Ortadoğu ülkeleri silah alım bütçelerini iki katına çıkartmışlardır. ABD, Avrupa Ortadoğu’ya pazarladıkları silahlardan büyük gelir elde etmektedirler. Bu silah pazarının kaybedilmemesi için Ortadoğu’da terörün ve kargaşanın devamı sağlanmaktadır. Türkiye’de sürekli terör tehdidi altında bırakılmış ve savunma sanayine büyük mali kaynaklar aktarmıştır. Batı destekli PKK terör örgütü Doğu ve Güneydoğu bölgesine vermiş olduğu ekonomik zararın yanı sıra terörle mücadele için harcanan mali kaynaklarla da Türkiye’ye maddi açıdan büyük kayıplar yaşatmaktadır.

Taliban, IŞİD ve PKK/PYD terör örgütlerinin yapmış olduğu uyuşturucu kaçakçılığı da ülkelerin ekonomilerine ve sosyal yapılarına vermiş olduğu büyük zararlardandır. Avrupa’da pazarlanan uyuşturucu maddenin büyük bir çoğunluğunun Afganistan’da üretildiği bilinmektedir. Afganistan’da ki büyük terör tehdidi ve devlet

⁵⁰⁸ Alain Gresh, Dominique Vidal, *Ortadoğu-Mezopotamya’dan Körfez Savaşı’na*, Çeviren: Hamdi Tepe, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.44,45.

kurumlarının kontrol mekanizmalarının yeterli olmaması nedeniyle uyuşturucu Afganistan'ın ana gelir kaynaklarından biri haline gelmiştir. Afganistan'da yetiştirilen afyon maddesi İran'da uyuşturucu haline getirilmekte ve büyük bir çoğunluğu Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevk edilmektedir. İran'daki kontrol mekanizmalarının yetersizliği, coğrafyanın zorluğu, Türkiye'nin İran sınırındaki terör tehdidi nedeniyle yaşanan kontrol, denetim ve coğrafyanın getirmiş olduğu zorluklar uyuşturucu ticaretinin tam olarak kontrol altına alınamamasına neden olmaktadır.

Terör tehdidi altında bulunan ülkeye yabancı sermayenin gelmemesi, turizm faaliyetlerinin kısıtlanması, yerli ve yabancı yatırımların azalması terörün ülkelere vermiş olduğu diğer ekonomik zararlardır. Teröre destek vererek silah satışı arttıran devletler aynı zamanda petrol zengini Ortadoğu ülkelerindeki sermayeyi de kendi ülkelerine çekmektedirler. Zengin Ortadoğu devletlerinin büyük yatırımcıları kendi ülkeleri yerine Batı'da bulunan ülkelere yatırım yapmakta, paralarının çoğunu yabancı bankalarda tutmaktadırlar. Ortadoğu'ya refahın gelmesi ve terörün bitmesi durumunda maddi kaynakların kendilerine ulaşmayacağını bilen emperyalist devletler teröre destek vermeye devam edeceklerdir. Maddi kaynakların en başında ise petrol gelmektedir.

1950-1960 yılları arasında petrolün Dünya enerji tüketimindeki yeri % 38 iken, 1958'de %40'a çıkmıştır. 1950'li yıllarda dünya da kanıtlanmış petrol rezervlerinin 11 milyar ton (93.3 milyar varil) olduğu hesaplanmıştır. Bu rezervlerin 4.4 milyar tonu Kuzey Amerika bölgesinde yer alırken, Ortadoğu'daki rezerv miktarı 4.1 milyar ton olarak hesaplanmıştır. 1960 yılına gelindiğinde kanıtlanmış Dünya petrol rezervlerinin miktarı da Ortadoğu lehine değişim göstermiştir. ABD'de 32 milyar varil olarak tespit edilen rezervler, Suudi Arabistan'da 50 milyar varil, Kuveyt'te 62, Irak'ta 25, İran'da 35 milyar varil olarak hesaplanmıştır. Bu rakamlarla Basra Körfezi'ndeki toplam rezervin dünya petrol rezervi içerisindeki oranı %55 olmuştur.⁵⁰⁹

2017 yılına gelindiğinde Ortadoğu'daki petrol rezervlerinin dahada arttığı görülmektedir. 2017 yılı dünya ispatlanmış petrol rezervi 1.696, 6 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Petrol rezervinin 807,7 milyar varili (%47,6) Ortadoğu ülkelerinde, 330,1 milyar varili (%19,5) Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, 226,1 milyar varili

⁵⁰⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008, s.146.

(%13,3) Kuzey Amerika ülkelerinde bulunmaktadır. Birinci enerji kaynakları arasında stratejik konuma sahip olan ham petrol 2017 yılı itibarıyla dünya enerji talebinin %33,7'sini karşılamıştır.⁵¹⁰

2018 yılı verilerine bakıldığında, Dünya da kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip ilk yirmi ükle arasında 9 Ortadoğu ülkesi bulunmaktadır. Suudi Arabistan'da 266,455 milyar varil, İran'da 158,400 milyar varil, Irak'ta 142,503 milyar varil, Kuveyt'te 101,500 milyar varil, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 97,800 milyar varil, Libya'da 48,363 milyar varil, Katar'da 25,244 milyar varil, Cezayir'de 12,200 milyar varil, Azerbaycan'da 7 milyar varil ham petrol bulunduğu tespit edilmiştir.⁵¹¹ Başka bir enerji kaynağı olan Doğalgaz için de durum petrol rezervleri ile paralellik göstermektedir. Doğalgaz rezervlerinin 79,1 trilyon metreküpü (%40,9) Ortadoğu ülkelerinde, 62,2 trilyon metreküpü (%32,1) Avrupa ve Avrasya ülkelerinde, 33,1 trilyon metreküpü (17,1) Afrika/Asya Pasifik ülkelerinde bulunmaktadır.⁵¹² Dünyanın en büyük petrol tüketimine sahip ülkeleri olan ABD'nin 39,230 milyar varil, Çin'in ise 25,620 milyar varillik bir rezervi bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri ise petrol ihtiyacının neredeyse tamamını ithal etmektedir. Bu da ABD'nin ve tüm dünyanın dikkatini Ortadoğu üzerine yoğunlaştırmasına ve gelecek için planlar yapmasına neden olmaktadır. Soğuk savaş dönemi sonrası, Clinton ve sonrasında ABD başkanı olan Bush Amerika'nın gücünün küresel olarak büyümesi stratejisi ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur. Bu dönemde ekonomik rekabet ideolojik rekabetle eş konuma gelmiş belkide geçmiştir. Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra geliştirilen politikalarında terörle mücadeleyi öncelikli gündem maddesi haline getirmiş ve hedef olarak petrol zengini ülkelere yönelmiştir.⁵¹³ İkinci Körfez Savaşı'ndan önce, savaşın en önemli getirisinin petrol kazanımı olacağı Amerikan halkına yöneticiler tarafından açıkça ilan edilmiştir. Petrol rezervlerinin ve enerji boru hatlarının denetimi ABD'nin dünya çapındaki emperyalist amaçlarının merkezinde yer almaktadır. ABD'nin Afganistan'dan Balkanlar'a kadar Orta Asya

⁵¹⁰ Petrol, **T.C. Enerji Bakanlığı**, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>, 6 Ocak 2019.

⁵¹¹ Jessica Dillinger, "The World's Largest Oil Reserves By Country", **Worldatlas**, Ocak 8, 2019, (Erişim) <https://www.worldatlas.com/articles/the-world-s-largest-oil-reserves-by-country.html>, 9 Ocak 2019.

⁵¹² "Doğal Gaz", **T.C. Enerji Bakanlığı**, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz>, 6 Ocak 2019

⁵¹³ Veysel Ayhan, **İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.377.

boyunca kurduğu üsler, ayrıca Latin Amerika'da bulunan petrol zengini ölkelere uyguladığı baskıların ana nedeni petrolü kontrol altında tutmak istemesidir.⁵¹⁴

ABD ve Avrupa açısından Ortadoğu'da iki temel bölgesel güvenlik sorunu vardır. İsrail'e yönelik gelecek tehditler ve Körfez güvenliğinin sağlanması. Yakın bir gelecekte petrol'ün yerini alabilecek alternatif bir enerji kaynağı halen bulunmadığından petrol ve doğalgaz konusunda Ortadoğu stratejik önemini korumaktadır. Ortadoğu'da etkin bir konumda bulunmak yalnızca Ortadoğu petrolünün güvenliği ve arzı için değil aynı zamanda hem bu bölgenin hemde Asya pazarının güvenliği ve devamı için oldukça önemlidir.

Dünya petrol arzı ve talebi profiline bakıldığında, bir yanda petrolü tüketimi en fazla olan ABD, Çin ve Avrupa gibi zengin ve askeri yönden güçlü ölkeler bulunurken, diğer yanda petrol rezervleri en fazla olan ancak az gelişmiş ve askeri güçleri zayıf ölkeler bulunmaktadır. Büyük petrol alıcısı olan ölkelerin enerji kaynaklarını kontrol etmeleri kendileri açısından vazgeçilmez bir unsur olarak gözükmektedir. Gelişmiş ölkeler siyasi ve askeri güçlerini kullanarak petrol zengini ölkeler üzerinde baskı kurmakta hatta daha ileri giderek savaşla tehdit etmekte ve bu yolla ölkeleri kontrol altına almaktadırlar. Petrolü kontrol etmek yalnızca enerji arzını kontrol etmek anlamı ifade etmemektedir, aynı zamanda petrole büyük oranda bağımlı olan Japonya, Çin ve AB ölkelerini de kontrol altında tutmak anlamına gelmektedir.⁵¹⁵

Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz rezervleri de Ortadoğu'daki petrol ve doğalgaz konusundan ayrı tutulamaz. Haziran 2018 tarihinde İtalyan Eni şirketinin işletmeciliğini yaptığı Mısır'ın Akdeniz açıklarındaki Noor sahasında, yaklaşık 2 trilyon 550 milyar metreküplük doğalgaz keşfi gerçekleştirilmiştir. Bu rezervin bu güne kadar Akdeniz'de keşfedilen tüm doğalgaz sahalarının toplamından daha fazla rezerve sahip olduğu hesaplanmıştır.⁵¹⁶ Mısır'da yapılan darbe ile Batı'ya mesafeli durumda olan Muhammed Mursi'nin devrilmesi ve yerine darbeci Abdülfettah el Sisi'nin gelmesi tesadüf değildir. Abdülfettah el Sisi yönetime gelişinden itibaren ABD ve Batı yanlısı bir politika izlemiş ve Batının desteğini tam olarak arkasına

⁵¹⁴ Rupe, Alaz Pesen, *Irak İşgali'nin Perde Arkası*, Çeviri: Buket Dabancalı, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.21.

⁵¹⁵ Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, *2.Körfez savaşı*, Platin Yayınları, İstanbul, 2006, s.71, 351.

⁵¹⁶ "Akdenizde dengeleri değiştirecek doğalgaz keşfi", *Sputniknews*, Haziran 29, 2018, (Erişim) <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201806291034070594-akdeniz-dogalgaz-kesfi/>, 6 Ocak 2019.

almıştır. Bir Ortadoğu gezisinde ABD Başkanı, Suudi Arabistan Kralı ve Sisi üzerine birçok yorum yapılan ve anlam yüklenen aşağıdaki fotoğrafı çektiler.

Fotoğraf 3: ABD Başkanı Donald Trump, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah el Sisi ve Suudi Arabistan Kralı Selman Bin Abdülaziz ile birlikte.

Kaynak: <http://www.haber7.com/dunya/haber/2727044-trump-kral-selmani-acik-acik-tehdit-etti/?detay=1>.

ABD Mısır'ın 1 Milyar dolar borcunu silerken 1 milyar dolarda Sisi yönetimindeki Mısır'a yardımda bulunmuştur. Sisi yönetimindeki Mısır'ın İsrail ve Kuzey Kıbrıs Rum yönetimi ile gayet uyumlu diplomasisi ve bu üç ülkenin birlikte Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz yatakları ile ilgili anlaşmalar yapması gelecekte Doğuakdeniz'in enerji bağlamında en önemli bölgelerden biri olacağını göstermektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın aktif siyasetçisi, bir döneme damga vuran ünlü İngiliz politikacı ve devlet adamı Winston Churchill' e atfedilen “bir damla petrol bir damla kandan değerlidir” sözü hatırlandığında Ortadoğu'nun değeri bir kez daha anlaşılmaktadır.

Petrolün öneminin anlaşıldığı 19. Yüzyılın sonlarından itibaren sanayi devrimini gerçekleştiren ve petrole ihtiyaç duyan ülkeler Dünya'da bulunan petrol rezervlerine yönelmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'na ait petrolün bolca bulunduğu Ortadoğu toprakları da emperyalist devletlerin hedefi haline gelmiştir. Savaş sonrasında paylaşılan topraklar bir yönüyle petrol rezervlerinin paylaşılması şeklinde

olmuştur. İngiltere ve Fransa Ortadoğu'da manda rejimleri kurarak petrol rezervlerini sahiplenmişlerdir. ABD'de petrol şirketleri aracılığı ile petrol paylaşımına katılmış ve bu üç ülkenin petrol şirketleri Ortadoğu'nun tüm petrolünü kontrol altına almışlardır.

Ortadoğu'nun petrolünün Batılı devletlerin kontrolünde olmaya devam etmesi için Ortadoğu'da karışıklıkların devam etmesi, terör ve kaosun sürmesi gerekmektedir. Irak-İran Savaşı'nın körüklenmesi, Birinci Körfez Savaşı'nda ABD'nin Irak'a müdahale etmesi, 11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'ın ve Irak'ın işgal edilmesinin arka planında Ortadoğu'nun petrolüne sahip olma amacı bulunmaktadır. Bu amaç ülkelerin kamuoylarında çeşitli yollarla açık bir şekilde ifade edilmiştir. ABD ve Avrupa Devletlerinin birçoğu Ortadoğu halklarını kabile sistemi ile yönetilen ikinci sınıf insanlar olarak görmektedir, Ortadoğu medeniyetten uzaktır ve onlara göre bu insanlar Batılı bir yöneticiye ihtiyaç duymaktadır.

Dünya petrol piyasasının kontrol edilmesi, petrolden elde edilen sermayenin Batılı devletlere aktarılması ve emperyalist devletlere ait petrol şirketlerinin Ortadoğu petrollerine sahip olmaya devam etmesi için, Ortadoğu'da suni karışıklıklar çıkartılmakta, din ve mezhep ayrılıkları kullanılarak devletler birbirleri ile düşman edilmektedir. IŞİD ve diğer terör örgütlerinin Ortadoğu'da faaliyet göstermesine müsaade edilerek Ortadoğu devletlerinin kendilerini terör tehdidinde hissetmesi sağlanmakta ve terörün bitirilmesi bahane edilerek bu devletlerde askeri üsler kurulmaktadır. Petrol ve doğalgaz rezervlerinin sahiplenilmesi veya kontrol altında tutulması yalnızca terörle değil başka yöntemlerle de sağlanmaktadır. Arap Baharı olayları ile istikrarsızlaştırılan Kuzey Afrika ve bazı Ortadoğu devletlerinde iç karışıklıklar çıkartılmış sonrasında evrilen olaylar sonucu Mısır örneğinde olduğu gibi kukla yöneticiler devletlerin başına getirilmiştir. Mısır'da yaşanan darbe neticesinde yönetime gelen Sisi yönetimi Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz rezervlerinin çıkartılması, kullanılması ve pazarlanması ile ilgili İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte hareket etmektedir. Mısır'a demokratik seçimlerle iş başına gelen Mursi'nin askeri darbe ile yönetimden indirilerek yerine Sisi'nin getirilmesinin asıl nedeni Mursi'nin Batılı ülkelerle birlikte hareket etmeyen bir yönetici olmasındandır. Türkiye'de de aynı seneryo 15 Temmuz darbe girişimi ile yapılmak istenmiştir. PKK/PYD, DHK-C, THKP-C ve diğer terör örgütleri ile amaçlarına ulaşamayan emperyalist devletler kendilerinin kuklası olabilecek bir iktidarın Türkiye'nin yönetimine getirilmesi için FETÖ'nün maşa olarak kullanıldığı bir darbe girişimi gerçekleştirmişlerdir. Darbenin başarılı olması durumunda

PKK/PYD'nin yönetimde olduğu Doğu ve Güneydoğu bölgelerini içine alan uydu bir devlet kurulması planlanmıştır. Türkiye'de terörle kaos oluŐturularak iç savaşa giden bir durum amaçlanmıştır. Ortadoğu devletlerinde olduğu gibi Türkiye'de de ırk ve mezhepsel farklılıklar kullanılarak ayrımcılık krklenmek istenmektedir. PKK/PYD terör rgt ile ırkçılık üzerinden, DHKP-C ve türevleri olan aşırı sol terör örgütleri ile mezhepçi yaklaşımlar üzerinden Türkiye parçalanmak istenilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TERÖR

5.1.TÜRKİYE'DE TERÖRÜN SEBEPLERİ

Terör ve Terörizm bölümünde terörün her ülke için geçerli olan sebepleri açıklanmıştır. Genel çerçevede bu nedenler Türkiye içinde geçerlidir. Bu bölümde Türkiye'ye has sebepler açıklanacaktır.

5.1.1. Genel Sebepler

Türkiye geçmişten bu güne, toprakları üzerinde ve etrafında dünya güç dengelerine etki edecek, devamlı ve çeşitli iktidar savaşlarına neden olan hassas bir coğrafi yere sahiptir. Bu konumu ile Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği yer olarak nitelendirilen, Ortadoğu ve Akdeniz'in Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ana mihverleri üzerinde bir köprü konumundadır. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında bulunan birçok devletin uzun vadeli çıkarları Türkiye üzerinde çakışmakta ve hatta Dünya üzerindeki pek çok devletin gelecek üzerindeki planlarının ortasında Türkiye bulunmaktadır. Türkiye, coğrafyası itibariyle, Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Afrika'ya kadar stratejik düzeyde güç aktarımı için lüzumlu bir bölge olduğu gibi, bu bölgelerde alan hâkimiyeti sağlayabilecek bir konumdadır.⁵¹⁷ Jeostratejik değer olarak değerlendirirken Türkiye'yi yalnızca konumuna indirgemek doğru olmaz. Tarihten gelen köklü geçmişi, dinî inançları ve sosyo- kültürel değerleri itibariyle de bölgenin vazgeçilmez bir unsurudur. Türkiye kendisine komşu ülkelerle olduğu gibi Orta Asya'da, Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Afrika'da pek çok devletle tarihi kültürel bağları olan bir devlettir. Türkiye'yi kargaşa ortamına sürükleyerek yönetilemez hale getirmek, bu yolla kendi istekleri doğrultusunda politikalar izleyecek kukla yöneticiler bulmak ve Türkiye'yi uydu bir devlet haline getirmek isteyen emperyalist devletler terörü her zaman bir araç olarak kullanmışlardır. Türkiye en büyük terör acısını, 1968'lerde baş gösteren sağ-sol kavgası ile

⁵¹⁷ Yüksek Öğretim Kurumu (1985). YÖK Mrkz. Bin. Verilen Konferans, *Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri*, Ankara,1985, s 10-100.

yaşamıştır. Kapitalist ve Sosyalist devletler kendi ideolojilerini desteklemek ve bu ideolojiler doğrultusunda ülkeleri etkileri altına almak amacıyla yasa dışı örgütlere her türlü desteği sağlamışlardır. Yaşanan süreçte beş binden fazla yetişmiş Türk genci hayatını kaybetmiştir. ABD, Asya ve Ortadoğu’da, Sovyetler Birliği ve Çin’in etkisini ve egemenliğini kırmak bunun yerine kendi otoritesini ikame ettirmek için Soğuk Savaş sonrası yeşil kuşak projesini geliştirmiştir. Proje radikal milliyetçiliği ve radikal islamı körükleyerek Rusya ve Çin karşıtı bir cephe oluşturmayı amaçlamıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması ile radikal dinî örgütler kontrolden çıkarak buldukları ülkelerde sisteme, batılı ülkelere karşı ise ideolojik illegal faaliyetlere yönelmişlerdir.⁵¹⁸ Bahse konu bu radikal örgütlerden Türkiye’de direkt olarak etkilenen ülkeler arasında yer almıştır.

5.1.2. Toplumsal Nedenler (Sosyo-Kültürel-Ekonomik)

1950 li yıllardan başlanan sanayileşme ve bunun sonucunda sosyo-ekonomik değişimin etkisiyle, taşradan özellikle İstanbul’a ve büyük şehirlere yaşanan göçün ve bu göç hareketlerinden kaynaklanan karmaşık bir kentleşmenin oluşumuyla, kent kültürü yok olmuş, kentler büyük köyler haline gelmiş, şehirlerde ve kırsalda yaşayanlar arasında büyük eşitsizlikler meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu’nun “Kentleşme Sorunları, Organize Suçlar ve Terör Araştırma Raporlarında bahsedilen bu durumun eşit imkânlar sağlanmayan insanların kavgacı ve düzen bozucu oldukları tespitinde bulunulmuştur.”⁵¹⁹ 1995 yılında hazırlanan ve 1267 denek üzerinde yürütülen “Doğu Sorunu Teşhisler ve Tespitler” raporuna göre, “iç göç, göçenlerin psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna göre;

Göçenlerin %77’ si göç ettiği yerde daha mutlu bir yaşam kuracağına inanmamakta, %84’ü ise zorunlu nedenlere dayanan iç göçün toplumsal anlaşmazlığı körüklediğini ve huzur ve barışı sağlayamayacağını düşünmektedirler. Kaygı duyulacak bir sonuç olarak, göç eden gençlerden %54,5’i, geçmişte yaşananların ileride bir öğ alma ve intikam nedeni olabileceğini düşünmektedirler. Daha iyi bir gelecek olacağından şüphe edenlerin oranı %64’ dür. Göçenlerin %84’ü barış ve güvenlik ortamının sağlanması halinde geri dönmeye isteklidir.

⁵¹⁸ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.243

⁵¹⁹ Türkiye Barolar Birliği (2006), “Türkiye ve Terörizm” Rapor, Ankara, 2006, s.147

Türkiye’de yaşanan ayrılıkçı terörün kökenleri Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Pre-Kapitalist olan Osmanlı, taşra teşkilatında iktidarını yalnızca siyaseten sağlamış, burada yaşayan toplumun bir bütün halinde kalkınmasını, ekonomik refaha ulaşmasını sağlayamamıştır. Bu durum bağlı birimlerin, Osmanlı ile aynı emel ve fikir birliği içerisinde hareket etmesini sekteye uğratmış ve hatta bazen emelde ve fikirde ayrılıklara neden olmuştur. Osmanlı Devleti, özellikle Doğu ve Güneydoğu’da, ulus devlet anlayışını kazandırmaya gayret ettiğinde, yoğun ekonomik ve sosyal direnişle karşılaşmıştır. Doğu bölgelerinin ihmali, bu bölgelerde yaşayan halkın yeterince eğitilememesi ve aydınlanamamasına, sosyal, kültürel ve ekonomik refaha ulaşamamasına neden olmuştur. Bölgeler arasındaki dengesizlik, ayrı devlet kurma fikirlerinin yoğunlaşmasına ve harekete geçmesinde ana etmenlerden biri olmuştur.⁵²⁰

Türkiye’de özellikle PKK terörünün nedenlerinden biri olarak etnik milliyetçiliğin vergulanması gerekir. PKK terör örgütünün, Doğu ve Güneydoğu illerinde yoğun bir sempatizana sahip olduğunu, diğer bölgelerdeki sempatizanlarının ise, Güneydoğu ve Doğu illerinden göç ile buralara yerleşmiş kişilerden oluştuğunu belirtmek gerekir. Bu durum Türkiye’ye has bir durum değildir. Dünyanın başka yerlerinde de etnik temelli terör örgütleri vardır (ETA, İRA gibi). Kötü ekonomik koşullar ile terör eylemleri arasında önemli bir bağlantı tespit edilememekle birlikte, ekonomik durumun ortalamanın altında kaldığı bölgelerde terör olaylarında bir artış tespit edilmiştir. Ancak bu saptama, sosyal devrimci terörizmle ilgili olmayıp, ayrılıkçı terörizmle ilgilidir. Türkiye’de yaşanan etnik-ayrılıkçı PKK terörünün ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin geri kalmışlığı, feodal yapı ve yüksek işsizliktir. Bu yönüyle terör sorununun en aza indirilmesi için ekonomik sorunların ve işsizlik probleminin çözülmesi gerekmektedir.⁵²¹

Bölgeler arasındaki gelir adaletsizliği, gelişmişlik düzeyindeki dengesizlik, eğitim ve öğretimdeki aksaklıklar, etnik milliyetçilik, devletin tüm bölgelere eşit mesafede olmaması ana etmenler olarak gözükmektedir. Türkiye’de yaşanan terör kendi başına ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak değil diğer etmenlerinde devreye girmesiyle meydana gelmiştir. Şeyh sait ayaklanmasından itibaren Doğu ve

⁵²⁰ Türkiye Barolar Birliği (2006), “Türkiye ve Terörizm” Rapor, Ankara, 2006, s.148,156,157.

⁵²¹ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2001, s.298.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan ayaklanma ve ayrılıkçı faaliyetler Türkiye'nin parçalanmasını arzulayan emperyalist devletlerin desteği ile olmuştur. PKK terör örgütü Türkiye'nin sınır komşuları olan Ermenistan, İran, Irak, Suriye ve Yunanistan'da barınma imkânı bulmuştur. Bu devletler topraklarında faaliyet gösteren terör örgütüne sessiz kalarak hatta destekleyerek Türkiye'nin parçalanmasını arzulamışlardır. Yalnızca Türkiye'nin sınır komşuları değil, İsrail, Avrupa ve ABD' de PKK terör örgütüne destek vermişlerdir. PKK terör örgütü elemanları Avrupa ve ABD' de bölücü faaliyetlerine devam etmiştir. Bir Avrupa ülkesi olan Yunanistan'da DHKP-C ve diğer aşırı sol terör örgütleri ile birlikte PKK terör örgütünün eğitim ve barınma kapları bulunmaktadır. İran ve Irak'ta bulunan terör kampları bu ülkelerin hiçbir müdahalesine maruz kalmamıştır. Suriye, PKK terör örgütü ile birlikte, THKP-C ve diğer aşırı sol terör örgütlerinin yuvası haline gelmiştir. PKK/PYD terör örgütünün İran, Irak, Türkiye ve Suriye'den koparacağı toprak parçaları ile bir Kürt Devleti kurması için planlar yapılmakta, ABD ve Avrupa tarafından PKK/PYD terör örgütüne milyonlarca dolarlık silah, araç ve gereç yardımı yapılmaktadır. Bu terör örgütleri çeşitli isimlerle gizlenerek Batılı devletlerin büyük siyasi desteniği almaktadırlar. ABD ve Avrupa tarafından Ortadoğu bölgesinde güçlü ve bağımsız bir Türkiye istenmemektedir. Türkiye'nin terör, ekonomi ve diğer iç işleri ile boğuşması sağlanarak Ortadoğu'da emperyalist devletler tarafından yapılan planlara müdahil olmaması amaçlanmaktadır. Bu nedenle toplumsal, ekonomik, sosyo-kültürel nedenlerle birlikte Türkiye ve Ortadoğu üzerinde emelleri olan emperyalist devletlerin bölücü-yıkıcı faaliyetleri birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye'de yaşanan terörün nedeni yalnızca bir veriye değil iç ve dış birden fazla birbirini tamamlayan unsurlara bağlıdır.

5.2. TÜRKİYE'DE TERÖR ÖRGÜTLERİ

Terörün tarihsel arka planına bakıldığında, binlerce yıl öncesine dayanan bir geçmişe sahip olduğu görülür. İnsanoğlunun bulunduğu her yerde şüphesiz çıkar çatışmaları hep olmuş, bunun sonucunda da kural dışı cebir ve şiddet hareketleri insanların birbirlerine karşı uyguladıkları yaygın bir davranış haline gelmiştir. Pek çok devlet az ya da çok terörden etkilenmiştir, ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan bu güne kadar terörden en fazla etkilenen devletlerden biri olmuştur. Buraya kadar olan bölümlerde terörün nedenleri üzerinde sıkça durulmuştur. Bu

bölümde, daha önce açıklanan nedenlere bağlı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik bölücü ve yıkıcı faaliyetler gerçekleştirmek isteyen terör örgütlerinin incelenmesine yer verilecektir.

5.2.1. Yıkıcı ve Bölücü Terör Örgütleri/Etnik ve Ayrılcı Gruplar

PKK/KCK Terör örgütü (PŞK-Kürdistan Devrim Partisi, PDK/Bakur-Kürdistan Demokrat Partisi/Kuzey, TAK gibi paravan örgütleri de bünyesinde barındırır)

ASALA (Faaliyetlerinin son bulunduğu değerlendirilmektedir) Türkiye içerisindeki faaliyetleri son bulunduğu değerlendirilse de kurulduğu yıldan itibaren PKK terör örgütü ile irtibatlı olması ayrıca terör örgütlerinin farklı isimde de olsalar aynı amaçlar için pek çok zaman da kol kola hareket ettiklerini vurgulamak amacıyla burada ASALA terör örgütüne de yer verilmiştir. ASALA terör örgütünün fiili faaliyetleri son bulmuş gözükse de ruhu PKK terör örgütünde ve başka birçok terör örgütünde yaşamaktadır.

5.2.2. Sol Devrimci ve İdeolojik Temelli Terör Örgütleri

Sol devrimci ve ideolojik temelli terör örgütlerini; THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi), DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi), MKP (Maoist Komünist Partisi), TKP/ML (Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist), MLKP (Marksist Leninist Komünist Parti), Devrimci Karargâh, TİKB(Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği), TKP/MLK (Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist Konferans), TKEP/L (Türkiye Komünist Emek Partisi/Leninist) olarak sıralayabiliriz.

5.2.3. Dinî Motifli Terör Örgütleri

Dinî motifli terör örgütleri; FETÖ/PDY (Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması), İŞİD/DEAŞ/DAİŞ (Irak ve Şam İslam Devleti), Hizbullah, Tevhid Selam (Kudüs Ordusu), El-Kaide Terör Örgütü Türkiye Yapılanması olarak belirtilebilir.

5.2.4. PKK Terör Örgütü-Ayrılcılığın Kökenleri

Kimlik kuramında “ilklik hakkı” diye tabir edilen terimi kendisini legalleştirmek için kullanan PKK terör örgütü, Kürtlerin Anadolu’da binlerce yıldan beri bulduklarını ve buranın asıl sahiplerinin kendileri olduğunu iddia ederek, Türkler’in işgalci olduğundan bahisle kendilerine taraftar bulma ve zemin oluşturma gayretinde olmuşlardır. Bu durum dış devletler tarafından da istismar alanı olarak kullanılmıştır.⁵²²

Osmanlı-Türk İmparatorluğu, hükümdarlığı altındaki topraklarda yerel yönetim hakkını sınırlı seviyede tutmuştur. Osmanlı yönetiminde istisnai bir imtiyaz olan hükümdarlığın babadan oğula geçiş hakkı, 1533 yılında Kanuni fermanı ile Kürt beylerine bahşedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda kürdistan sözü ilk olarak 1846 yılında kullanılmıştır. Botan emiri Bedirhan tarafından yönetilen ve belirli sınırları olan özerk yapıya Kürtistan eyaleti denmiştir. Eyalet özerk yönetiminde merkezi yönetimden ayrı hareket etme ve isyana varan hareketler başlayınca başkaldırı bastırılmıştır.⁵²³ Türkiye’deki bölücü faaliyetlerin kökenlerinin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile birlikte ortaya çıkmadığı gerçeği, 1800 yıllardan itibaren, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi Ortadoğu’da ve Türk topraklarında emelleri olan devletlerin, Osmanlı tebası azınlıkları kullanarak devletin iç işlerine karışma, sömürü alanları açma, siyasi ideolojilerini yayma ve bölgesel bazda çıkar elde etmeye yönelik girişimleri doğrultusunda destekledikleri kışkırtmalar neticesinde ortaya çıkan bölücü faaliyetler ve ayaklanmalar mevcuttur.⁵²⁴ Birinci Dünya Savaşının sonunda Osman İmparatorluğu’nun işgali ile birlikte bazı Kürt aşiretler kendi feodal yapılarını muhafaza etmek ve ellerinden alınacağından korktukları aslında çoğu kendilerine ait olmayan arazi ve malları muhafaza etmek amacıyla sözde kürtcülük adına isyanlar çıkartmışlardır.⁵²⁵ Yerel Kürt halkın büyük bir kısmı devletine ve milletine bağlı aşiretlerden oluşmasına rağmen kendi aşiret yapılarını güçlendirmek ve çıkar elde etmek isteyen aşiret reisleri toptan tüm Kürtleri isyancı gibi göstermeye çalışmış işgalci devletlerle şahsi kazamınlar elde edecekleri gizli anlaşmalar yapmışlardır.

⁵²² Türkiye Barolar Birliği (2006), “Türkiye ve Terörizm” Rapor, Ankara, 2006, s.158

⁵²³ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.250.

⁵²⁴ Özgür Algan, “PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, 2012, 75-130.

⁵²⁵ Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.250.

Dış destekli bölücü unsurlar, İstanbul Hükümeti tarafından kabul edilen, ancak Ankara TBMM Hükümeti tarafından reddedilen Sevr Antlaşması'nı da belirtilen "...doğuda yaşayan halkın çoğunluğu Türkiye'den ayrılarak kendi bağımsızlıklarını ilan etmek isterlerse, Türkiye bölgedeki bütün haklarından vazgeçmeyi ve kendisini buna göre ayarlamayı taahhüt eder..." hükmünden destek alarak Kürtçülük propagandası yürütmüş, ayaklanmalara neden olmuş ve Kurtuluş Savaşı öncesinde telafisi mümkün olmayan zararlara sebep olmuşlardır.⁵²⁶ Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürt Milliyet Fırkası, Kürt Teali Fırkası, Kürt Teşkilatı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Milli Fırkası, Kürt Hoybon Cemiyeti, Hewi Kürt Talebe Cemiyeti propaganda ve bölücü faaliyetlerinde bulunan başlıca örgütlerdir.⁵²⁷ Kürt varlığının bulunduğu Türkiye, Irak, İran ve Suriye'yi içine alan bölgede ayrılıkçı etnik yapılar ortaya çıkmıştır. İran Mahamad bölgesinde Kürt Teali Cemiyeti ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin faaliyetleri ile desteklenen Kürt Devleti kurma projesi neticesiz kalmıştır. Kuzey Irak'ta Molla Barzani'nin Kürt devleti kurma hayalleri de Batı'nın Saddam yönetimindeki Irak politikası nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.⁵²⁸ Molla Barzani'nin hayalleri oğlu Mesut Barzani tarafından da devam ettirilmiştir. Celal Talabani yönetimindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği KYB ile Mesut Barzani yönetimindeki Kürdistan Demokrat Partisi KDP Irak'ın Kuzeyinde önceleri bir çıkar çatışmasına girseler de, Amerika'nın Irak işgalinden sonra koalisyon yapmışlardır. Celal Talabani Irak yönetiminde yer alırken Kuzey Irak'ta Mesut Barzani'nin yönetimi resmileşmiştir. Kürt devleti kurma hayallerine biraz daha yaklaşmıştır. Bir yerde Kürt devleti kurma hayalleri varsa bu hayalin gerçekleşeceği topraklar arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin toprakları da vardır. Barzani, PKK/PYD ve bu yapıları kullanan emperyalist devletler Kürt Devlet'i kurma planlarına devam etmektedirler.

5.2.4.1. PKK Terör Örgütü'nün Kuruluşu

PKK terör örgütünün fiili olarak kurulduğu dönemin düşünce altyapısı ve bu dönemde etkinliği olan siyasi akımların bilinmesi kuruluş aşamasındaki bir örgüt hakkında somut bilgiler vermektedir. Türkiye'de daha önceden sözü edilen

⁵²⁶ Özgür Algan, "PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 2012, s.75-130.

⁵²⁷ Özgür Algan, "PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 2012, s.75-130.

⁵²⁸ Nurullah Aydın, **Küresel Terör ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.250.

Kürtçülük hareketleri, çok partili hayata geçilmesiyle az da olsa güç kaybı yaşamıştır. Adnan Menderes'in başında olduğu Demokrat Parti'nin son zamanlarına denk gelen ve 14 Temmuz 1958 tarihinde Hür Subaylar tarafından gerçekleştirilen ihtilalden sora Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönüşü için af çıkarıldığı dönemde Kürtçü ayrılıkçı hareketler daha da güç kazanmıştır. Bu dönüş Kürtçülük faaliyetlerine bir ivme kazandırmıştır. Bu durumla birlikte Türkiye'deki Kürtçülük taraftarları cesaretlenmiş ve Kürt meselesi ülke gündemine gelmeye başlamıştır. Bu dönemde palazlanmaya çalışan faaliyetler Türkiye'de 27 Mayıs 1960 Darbesi sonucunda Kürtçülük faaliyetlerinde bulunan kişilerin tutuklanmasıyla fazla yaygınlaşmamıştır.⁵²⁹

Geniş özgürlükler içeren 1961 Anayasasının kabul edilmesiyle birlikte özgürlük alanlarını art niyetle kullanmak isteyen örgüt, cemiyet ve dernekler giriştikleri faaliyetlerle Türkiye'de şiddet ve terör ortamının yaşanmasına sebep olmuş ve sonuçta ülke içerisinde legal ve illegal birçok örgüt kurulmuştur. Söz konusu bu örgütler propaganda yapmak ve tanınmak amacıyla terörü bir araç olarak kullanmışlardır.⁵³⁰ Dünya da 1970'li yıllarda yükselişe geçen gençlik hareketlerinin Türkiye'ye etkisi sebebiyle birçok illegal terör örgütü faaliyet göstermeye başlamıştır. Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD) isimli gençlik yapılanması içerisinde faaliyet gösteren, Abdullah Öcalan, Kesire Yıldırım (Öcalan), Haki Karaer, Cemil Bayık, Kemal Pir isimli şahıslar, 1974 yılında Ankara'nın Tuzluçayır semtinde gerçekleştirdikleri bir toplantıyla PKK terör örgütünün temelini atmışlardır. Örgüt kurucuları, her ne kadar dönemin etkin akımı Marksist-Leninist fikir çizgisinde olduğunu iddia etmişlerse de PKK terör örgütü diğer illegal terör örgütlerinden oldukça farklı bir söyleme sahiptir. Vietnam-Angola-Kore-Cezayir – Mozambik ulusal mücadelelerinden ve KDP (Kürdistan Demokratik Partisi)'nin Irak ve İran Devleti'ne karşı yaptığı mücadeleden büyük ölçüde etkilenecek yoğun bir tartışma, inceleme ve teorik faaliyet içerisine girmişlerdir. Yapılan tartışmalar ve istişareler neticesinde, Kürtler'in Türkler'den farklı bir halk olduğu, Türk Devleti'nce siyasal, ekonomik ve kültürel yönlerden sömürüldüğü, sözde Kürdistan denilen bölgenin Kürt toprakları olduğunu ve en büyük parçanın da Kuzey Kürdistan olarak nitelendirilen Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi olduğu kararına

⁵²⁹ Özgür Algan, "PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 2012, s.75-130.

⁵³⁰ Özgür Algan, "PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 2012, s.75-130.

varmışlardır. Örgütün amacı Türkiye, İran, Suriye ve Irak topraklarında bulunan parçaların birleştirilerek bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde propaganda çalışmaları yapılması, yöre halkının mobilize edilerek sözde ulusal mücadelenin başlatılması gerektiği görüşüne varılmıştır. Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep illeri örgüt tarafından ilk faaliyet alanı olarak hedeflenmiştir. Diyarbakır'ın tarihte birçok isyana ev sahipliği yapmış olması ve isyancı bir geleneğe sahip olması, Şanlıurfa'nın Feodal yapının egemenliği altında olması nedeniyle ezilmiş kesim ile devlete yakın aşiret reisleri arasındaki çelişkiler, Gaziantep'in sanayi şehri olması nedeniyle büyük bir işçi akınına uğraması ve kozmopolitik bir yapıya sahip olması nedeniyle bu şehirler PKK'nın özellikli faaliyet alanında yer almıştır.⁵³¹ Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde 27 Kasım 1978'de yapılan bir toplantıyla KADEK (Kürdistan İşçi Partisi, Partiya Karkaren Kürdistan –PKK) ilan edilmiştir. Bu kongre aynı zamanda PKK terör örgütünün 1. Kongresi olmuştur. Genel Başkanlık ve Genel Başkanlık Konseyi, Merkez Disiplin Kurulu, Merkez Komitesi, Eyalet Yapılanması, Bölge Komiteleri, Yerel Komiteler, Hücreler adlarında yapılanmıştır.⁵³²

5.2.4.2. PKK Terör Örgütü'nün Amacı

PKK terör örgütünün amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile bu bölgelere komşu ve bir bütün oluşturacak şekilde, Suriye, İran ve Irak toprakları üzerinde Kürdistan olarak adlandırdıkları coğrafya da Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda Bağımsız Birleşik Demokratik bir Kürdistan devleti kurmaktır. Asıl amaç bu olmakla birlikte Türkiye düşmanı devletlerin Türkiye ve çevresindeki ülkeler üzerindeki emellerini gerçekleştirme amacı da bulunmaktadır.⁵³³

⁵³¹ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.464,465.

⁵³² Nurullah Aydın, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.251.

⁵³³ Emin Demirel. *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.466.

5.2.4.3.Dış Unsurların PKK Terör Örgütü ile ulaşmak İstedikleri Amaç

PKK terör örgütü ile sözde bağımsız bir Kürt devletinin kurulacağı propagandasının yapılması örgüte eleman ve sempetizan kazanmak için uygulanan bir yöntemdir. PKK terör örgütünün lider kadrosu bunun asla gerçekleşmeyeceğini bilmektedir ancak kendi çıkarlarını korumak için Kürt devleti kurma amacıyla olduklarını söylemektedirler. Doğu Anadolu bölgesinden de dinlenebilen Ermenistan radyosunda, Van'ın, Muş'un, Ağrı'nın, Kars'ın Ermenistan'a ait işgal altındaki topraklar olduğu anlatılmakta ve bir gün bu yerlere sahip olunacağı yayımlanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu'da emelleri olan tek ülke Ermenistan değildir. Büyük İsrail projesi içerisinde bulunan topraklar Şanlıurfa, Adana ve Hatay gibi birçok Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgesindeki şehirleri kapsamaktadır. Türk Devletleri'ni direk bir savaş yoluyla ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı tarihte birçok kez kanıtlanmıştır. Bunun bilincinde olan emperyalist devletler Türkiye'yi yıkmak için önce parçalamak ve bölmek gerektiği sonucuna varmışlar ve her türlü hain bölücü ve yıkıcı teröre destek vermişlerdir. PKK/PYD terör örgütü de Türkiye'yi içten yıkmak için kurulan terör örgütlerinden biridir. Asıl amaç ırkçı bir iç savaş çıkartmak ve Türkiye'yi bölmek, sonrasında ise bölünen toprakları Ermenistan ve İsrail arasında paylaşmaktır. "Büyük Ermenistan" ın sınırları Batılı kaynaklarca, Doğu'da İran'da Kum kentinden Azerbaycan'da Karabağ'a, Batı'da Türkiye'de Harput ve Malatya'ya, Kuzey'de Ardahan'dan Güney'de Van Gölü'ne kadar uzanan bir alan olarak tasvir edilmektedir.⁵³⁴ Bu bölgelerde gözleri olanların hayalleri son bulmamıştır. Türk Tarih Kurumu eski başkanı Yusuf Halaçoğlu'nun "PKK'luların Yüzde 80'i Ermeni" başlıklı yazısı şu şekildedir;

Batılılar Türk'e ve Müslüman'a düşmandır!.. Onları hizaya getirmeden Türkiye'de terörün sona ermesi zordur! Üstelik bunlar "Kütler'e Özgürlük" derken terör örgütlerinde Ermeniler'i ve Süryaniler'i kullanırlar. Kim ki "TÜRK'ÜM" demekten kaçınır, .. bilin ki, ya Yahudi dönmesi, ya da kendini gizlemiş Ermeni-Rum kırmasıdır. Ermeniler'de görülen Türk adları ve özellikle "Türk" soyadları, kendilerini gizlemek için alınmıştır. O yüzden dedelerin adlarını veriyoruz, babalar – analar takma Türk adları taşımaktadır. Özgür Gündem gazetesinin dağdaki 300 eşkıya arasında yaptığı ankette, "dinî önder" olarak % 34'ünün Zerdüşt, %34'ünün İsa, %11'inin Mani, %10'unun Muhammet, %7'sinin Musa ve %4'ünün İbrahim dedikleri ortaya çıkmıştır. Bundan da anlaşıldığı gibi, eşkıyanın ancak % 10'u Müslümandır. 35 bin kişinin kanını ellerinde taşıyan PKK elebaşı Artin Agopyan

⁵³⁴ Ercan Çitlioğlu, *Yedekteki Taşeron ASALA-PKK*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1998, s.32.

(APO) ermenidir. “Parmaksız Zeki” kod adlı Şemdin Sakık, Ermeni’dir. Nenesinin Ermeni olduğunu kendisi açıklamıştır.⁵³⁵

Ermeni terör örgütü ASALA PKK ile birlikte Türkiye içinde ve Türkiye dışında birçok toplantı yapmıştır. Ortak düşman diye tabir ettikleri Türkiye’yi yıkmak için çeşitli planlar yapmışlar ve ortak eylem gerçekleştirmişlerdir. PKK terör örgütü içerisinde Ermeni kökenli pekçok terörist bulunmaktadır. Türkiye’yi terörle meşgul ederek güçlenmesini ve Ortadoğu’da söz sahibi olmasını önlemek isteyen emperyalist devletler PKK/PYD terör örgütü ve diğer terör örgütlerini maşa olarak kullanmışlardır. PKK terör örgütü ile, kısa vadede Türkiye’yi istikrarsızlaştırmak ve etkisiz kılmak, orta vadede Türkiye’den koparılan topraklarda Batı’nın kuklası bir Kürt Devleti kurmak, uzun vadede ise Kürt Devleti olarak kurulan toprakların Büyük Ermenistan ve Büyük İsrail topraklarına katılması amaçlanmaktadır. Ayrıca PKK/PYD terör örgütü ABD’ nin Ortadoğu’daki kara gücü de olacaktır.

ABD son dönem askeri politikasında kendi toprakları haricinde bulunan askeri üslerinde yönetici bir kadro bulundurarak daha çok eğitip donattığı kiralık askerlerle operasyonlarını yürütmektedir. PKK/PYD terör örgütü de ABD’ nin Ortadoğu’da ki eğitip donattığı kara gücü olarak planlanmaktadır. PKK terör örgütü ABD’ nin Ortadoğu’daki ileri karakolu olacak uydu bir Kürt Devleti projesinin parçasıdır. Son dönemde PKK/PYD’ ye verilen askeri ve siyasi desteğin arkasındaki asıl gerçek budur. PKK/PYD terör örgütü yalnızca Batılı devletler tarafından kullanılan taşeron bir örgüt değildir aynı zamanda Rusya ve bazı Arap ülkeleri de PKK/PYD’ yi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Rusya Türkiye’nin ABD ve Avrupa ülkeleri ile bazı konularda fikir birliğine vardığı zamanlarda PKK/PYD terör örgütü ile görüşmeleri sıklaştırarak Türkiye’ye üstü kapalı mesajlar göndermektedir. Arap ülkeleri de Türkiye’nin Ortadoğu’da yayılcı bir siyaset güttüğü ve Arap ülkeleri için tehdit oluşturduğunu iddia ederek Türkiye’ye karşı PKK/PYD terör örgütünü desteklemektedirler. PKK terör örgütü Türkiye ile hesapları olan tüm devletlerin kolayca kullanabilecekleri bir örgüt konumundadır. Türkiye’nin bu tehditten kurtulması yalnızca bir terör örgütünün ortadan kaldırılması sonucunu doğurmayacak aynı zamanda Türkiye’ye karşı düşmanca siyaset güden ülkelerin ellerindeki en önemli argümanlarının alınması sonucunu doğuracaktır.

⁵³⁵ Yusuf Halaçoğlu, “PKK lıların Yüzde Sekseni Ermeni”, **Gündem**, Eylül 09, 2018, (Erişim) <http://www.gundem.be/tr/turkiye/halacoglu-pkk-lilarin-yuzde-sekseni-ermeni>, 25 Aralık 2018.

5.2.5. ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia, Ermenice: Hayastani Azatagrut'yan Hay Gaghtni Banak)

ASALA terör örgütüne giden süreç yurt dışında bulunan Türk diplomatlara karşı düzenlenen suikastlarla başlamıştır. Bir Ermeni olan George Yanikian kardeşinin Türkler tarafından öldürüldüğünden bahisle intikam amacıyla 22 Ocak 1973'te, Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'i yemek daveti bahanesiyle tuzağa düşürmüştü ve tabanca ile vurmak suretiyle şehit etmiştir. Bu eylem eski Dahiliye Nazırı (eski İçişleri Bakanı) Talat Paşanın, 15 Mart 1921'de Berlin'de Soghomon Tehlirian, eski Hariciye Nazırı (eski Dışişleri Bakanı) Sait Halim Paşanın 05 Aralık 1921'de Roma'da, Arşavir Şriakin adlı Ermenilerce öldürülmesinden sonra, on yıllardır uyumakta olan Ermeni terör örgütü NEMESİS'i yetmişli yıllarda yeniden uyandırmıştır. NEMESİS, Ermeni Taşnak Partisine bağlı bir alt örgüt olarak 1920'lerde kurulmuştur. Adını Yunan mitolojisindeki Adalet ve İntikam Tanrıçası'ndan almıştır ve kurulan ilk gizli Ermeni terör örgütüdür. Kuruluş amacı 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından zorunlu göçe (tehcir) tabi tutulan Ermeniler'in intikamını almaktır.⁵³⁶ NEMESİS'ten ilham alan ASALA 1973-1985 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu anlamına gelen ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia, Ermenice: Hayastani Azatagrut'yan Hay Gaghtni Banak) Türkiye'ye karşı birçok kanlı eylem yapmıştır. ASALA 20 Ocak 1975'te Lübnan'da kurulmuştur.

ASALA terör örgütü amacını, işgal altında olduğunu iddia ettiği Ermeni topraklarını kurtarmak ve Türkiye'yi sözde Ermeni soykırımı nedeniyle mahkûm etmek olarak açıklamıştır.⁵³⁷ Örgütün yurt dışında gerçekleştirdiği özellikle Türk diplomatlarına yönelik suikast tipi pek çok kanlı eylemi vardır. Sivil kişi ve kuruluşlara da saldırıları olmuştur. Türk toprakları içinde ise bilinen iki eylemi mevcuttur. Esenboğa Havaalanı baskını (7 Ağustos 1982) ve Kapalıçarşı'daki bombalama eylemi (16 Haziran 1983). İstanbul'da 3 Eylül 1984 günü yapılmak istenilen bombalı eylem bombanın eylemciler tarafından erken patlatılması sonucu gerçekleştirilememiştir. Türkiye topraklarında eylem yapmak için kurulan terör

⁵³⁶ Ercan Çitlioglu, *Yedekteki Taşeron Asala*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1998, s.13,14.

⁵³⁷ Ali Haydar Savranlı, "Ermeni Terör Örgütleri ve Faaliyetleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009, s.83-99.

örgütlerinin Türkiye üzerinde emelleri olan dış devletler tarafından kullanıldığı bir gerçektir. ASALA terör örgütü de Kıbrıs Barış Harekatı nedeniyle ilişkilerin kopmuş olduğu Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi tarafından desteklenmiş ve kullanılmıştır. ASALA'nın kendi içinde yaşadığı çekişmeler sonucu zayıflaması ve yapılan terörle mücadele kapsamında, örgüt en azından ASALA ismiyle faaliyetlerini yapamaz hale gelmiştir. Ancak başka terör örgütlerinin içinde varlığını halen devam ettirmektedir.

ASALA ile PKK arasında pek çok benzerlikler bulunmaktadır. Her iki örgütte Marksist-Leninist yapıdadır, aynı amacı paylaşmakta ve benzer söylemler kullanmaktadırlar. Lübnan'da 1975 yılında kurulmuşlardır. ASALA ve PKK kuruluş aşamasında ve sonrasında Lübnan, Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan, Suriye ve Fransa gibi aynı ülkeleri kullanmışlardır. Sovyetler Birliği, Doğu Almanya, İsveç, Suriye, Yunanistan, İran ve daha başka devletler tarafından beslenmişlerdir. Suriye askeri istihbarat örgütü El Muhaberat ASALA'nın faaliyetlerinin durması ile birlikte bu örgüte yapmış olduğu desteği PKK'ya aktarmıştır. PKK terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan Şam'da barındırılmış ve korunmuştur. 8 Nisan 1980 günü Lübnan'ın Sidon(Sayda) kentinde bir araya gelen ASALA ve PKK liderleri Türkiye'ye karşı ortak eylem kararı almışlardır. Toplantının yapıldığı salonda Türkçe, Kürtçe ve Ermenice afişler asılmıştır.⁵³⁸ Toplam 14 ASALA ve PKK militanının katıldığı toplantıda konuşan bir ASALA militanı şunları söylemiştir;

...Savaşçılarımız çok yakın bir gelecekte Kürt savaşçılar ile yan yana geleceklerdir. Bu faşist Türk rejimine karşı en büyük silahımız olacaktır. Biz Türkiye dışında iken Türk Ermenistan'ını kurtarmamız mümkün değildir. Biz Ermenistan'ı Kürt savaşçı kardeşlerimizle birlikte kurtaracağız. Çok yakında varlığımızı işgal edilmiş Ermenistan'ın en iç noktalarında göstererek kanıtlayacağız. Bu ASALA'nın atacağı gelecek adımdır... diyerek sözlerine devam etmiştir.

PKK ile ASALA arasındaki iş birliğine bir örnekte merkezi Amerika, Washington'da bulunan Ermeni Direnişi (Armenian Struggle) adlı derginin 31 Mayıs 1983'te yayımladığı bildiridir. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK terör örgütüne yönelik düzenlediği bir sınır ötesi operasyonun akabinde yapılan bildiri de iki terör örgütü arasındaki bağ açıkça görülmektedir.

⁵³⁸ Ercan Çitlioğlu, *Yedekteki Taşeron Asala*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1998, s.95,96,100,104.

Faşist Türk saldırısının Kuzey Irak'a başladığı andan şimdiye değin aralarında üst düzey bir militanımızın da bulunduğu 22 devrimcimizi yitirdik. Kuvvetlerimizin diğer bölümü Kürt devrimcilerle omuz omuza yaptıkları direnişe devam ederek, Türk kuvvetlerine kayda değer kayıplar verdirmiş ve güvenilir bölgelere çekilmişlerdir. Direnişimiz artarak sürecektir. Yaşasın Ermeni, Kürt ve Arap halkları arasındaki devrimci dayanışma...⁵³⁹

Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren bu örgütlerin tek amacı Türkiye'yi bölmek ve parçalamak değildir, aynı zamanda Ortadoğu'yu Batılı devletlerin ve İsrail'in arzuladığı şekilde tasarımılamak, Ortadoğu, Körfez bölgesi ve Kuzey Afrika topraklarını Batı'nın istediği gibi şekillendirmek için kurulmuş ve desteklenmişlerdir. ASALA terör örgütü faaliyetlerini PKK/PYD terör örgütü saflarında devam ettirmektedir. PKK/PYD terör örgütü yönetim kadrosunda ve diğer yapılarında önemli sayıda Ermeni kökenli terörist bulunmaktadır. Kars, Iğdır ve Ağrı bölgelerinde faaliyet gösteren teröristler çoğunlukla Ermenistan'da bulunan işbirlikçileri aracılığı ile Ermenistan topraklarını kullanarak Türkiye'ye geçmekte ve eylem yapmaktadır. Bu teröristler eylemlerini yaptıktan sonra da yine kaçış bölgesi olarak Ermenistan topraklarını kullanmaktadırlar. ASALA terör örgütü kendi adıyla olmasa da PKK/PYD terör örgütü çatısı altında eylem gerçekleştirmeye ve Türkiye'ye tehdit olmaya devam etmektedir.

5.2.6. THKP-C/ACİLCİLER (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi/Acilciler)

THKP-C'nin lider kadrosunun 1972 yılında Kızıldere'de öldürülmesinden sonra geri kalan militanlar faaliyetlerini devam ettirerek parti ve cepheyi yeniden toparlamaya çalışmışlardır. THKP-C Acilciler adlı bu terör örgütü Mahir Çayan'ın devrim anlayışını benimsemiştir. Buna göre yapılması gereken her şey silahlı propagandaya göre şekillenir. Örgütün lider kadrosundan bazıları 1979-1980 yılları arasında düzenlenen operasyonlarla yakalanarak tutuklanmışlardır. Ancak içlerinde Mihraç Ural'ın da olduğu üst düzey kadrodan birçok terörist firar ederek faaliyetlerini devam ettirme fırsatı bulmuşlardır. Örgüt mensuplarından Mihraç Ural, Ali Sönmez, İbrahim Yalçın, Fatma Baysan ve İmam Kılıç yeniden örgütü toparlamak amacıyla Suriye, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine kaçmışlardır. Örgüt

⁵³⁹ Ercan Çitlioğlu, *Yedekteki Taşeron Asala*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1998, s.104,108.

lideri Mihraç Ural'ın talimatları doğrultusunda 1984-1986 yılları arasında örgüt faaliyetlerini yeniden başlatmıştır. Suriye, Mihraç Ural'ın ve diğer örgüt mensuplarının üs olarak kullandığı ülke konumuna gelmiştir. Örgütün Suriye'nin Basit ve Laskiye şehirlerinde ev ve işyerleri bulunmaktadır. Örgüt Suriye'de Hatay Kurtuluş Örgütü ismiyle bilinmekte olup, Hatay'ın Suriye'ye ilhakı yönünde çalışmalar yapması amacıyla Suriye gizli servisi (Suriye Muhaberatı) tarafından desteklenmektedir.⁵⁴⁰

Terör örgütlerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kullanılmak amacıyla, her yönüyle desteklendiğine dair delil olması açısından THKP-C Acilciler örgütü tam bir örnek teşkil etmektedir. Suriye devletinin ve istihbaratının Hatay'ı ilhak etmek amacıyla ve başka kazanımlar elde etmek için terörü bir araç olarak kullandığı açıktır. Bu durumun açık delilleri Türk Milli İstihbarat Başkanlığının Suriye sınırları içinde yapmış olduğu operasyonda bir kez daha kanıtlanmıştır. 11 Mayıs 2013 günü, Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde ardı ardına yapılan iki bombalı araç saldırısında 53 kişi hayatını kaybetmiş onlarca kişi de yaralanmıştır. Saldırının soruşturması aşamasında saldırının THKP-C/Acilciler terör örgütü tarafından organize edildiğine dair pek çok delil tespit edilmiştir. Bu örgütün Suriye tarafından finanse edildiği ve desteklediği bilimekteydi ancak Türk Milli İstihbarat Başkanlığı'nın Suriye'nin Laskiye kentinde yapmış olduğu operasyonda yakalanarak Türkiye'ye getirilen terörist Yusuf Nazik'in itirafları bir kez daha Suriye Muhaberatının Türkiye'ye yönelik terör örgütlerini desteklediğinin somut kanıtı olmuştur. Yusuf Nazik yapılan ilk sorgusunda Reyhanlı saldırısını arkadaşlarıyla birlikte yaptıklarını itiraf ederek, "Reyhanlı patlamasının eylemini ben ve arkadaşlarım yaptık. Suriye İstihbaratı emretti" demiştir. Saldırının diğer firari sanıklarından biri de THKP-C /Acilciler terör örgütü lideri Mihraç Ural'dır.⁵⁴¹

Mihraç Ural'ın Suriye Muhaberatı ile birlikte saldırıyı planladığı yakalanan sanıkların beyanlarından anlaşılmıştır. Diğer terör örgütleri gibi THKP-C terör örgütü de Türkiye'ye dönük düşmanca hisler taşıyan unsurlar ve devletler tarafından kullanılmaya devam edilmektedir. Suriye bu devletlerin başında gelmektedir. THKP-C'nin Suriye'de Hatay'ın Kurtuluşu için kurulan bir örgüt olarak bilinmesi bunun en büyük kanıtıdır. Suriye terör örgütlerini kullanarak açık bir şekilde Türkiye'den

⁵⁴⁰ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.359-364.

⁵⁴¹ Mustafa Turapoğlu, "MİT' in Operasyonu ile Yakalanmıştı, Kimlerle İşbirliği Yaptığı Çözülüyor", **Hürriyet**, Eylül 16, 2018, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mitin-operasyonu-ile-yakalanmisti-kimlerle-is-birligi-yaptigi-cozuluyor-40957795>, 08 Ekim 2018.

toprak koparmak amacıyla olduğunu göstermektedir. THKP-C terör örgütü yalnızca Suriye tarafından değil aynı zamanda Rusya ve Yunanistan tarafından da kullanılmaktadır. Örgütün Rusya’da büroları bulunmakta ve örgüt lideri Mihraç URAL Rusya’da Rus diplomatlar ve askeri yetkililerle görüşmektedir. Örgütün Yunanistan’da PKK ve DHKP-C ile birlikte bulunduğu barınma ve eğitim kampları bulunmaktadır. FETÖ terör örgütü elemanlarının Yunanistan’a kaçmak istemelerinin nedenlerinden biride orada diğer terör örgütleri ile birlikte hareket etmek istemesindedir. THKP-C terör örgütü mezhep ayrılıklarını kullanarak ta yıkıcı ve bölücü faaliyetler yürütmektedir. Hatay bölgesinde bulunan vatandaşların dinî ve mezhebi duygularını kullanarak politaka yapmaktadır. THKP-C terör örgütü PKK/PYD, DHKP-C ve diğer aşırı sol terör örgütleri ile bağlantılıdır. Türkiye’nin Suriye politikası nedeniyle THKP-C nin eylemlerini arttırarak devam ettireceği, özellikle Suriye’de bulunan Türk birliklerine yönelik eylemler gerçekleştireceği değerlendirilmektedir.

5.2.7. DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi)

Diğer pek çok sol tandanslı terör örgütleri gibi DHKP-C terör örgütü de Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemiş ve bu yönde faaliyet yürüten bir terör örgütüdür. Kökeni sağ-sol hizipleşmelerinin yaşandığı 1970’li yıllara dayanmaktadır. Örgüt Türkiye Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi (THKP-C) lideri Mahir Çayan’ın tezlerini savunmaktadır.⁵⁴² 2008 yılının Ağustos ayında Hollanda’da kanserden ölen örgüt lideri Dursun Karataş, 1993 yılının Eylül ayında Suriye-Şam’da bir kongre toplamış, kongre sonunda alınan kararlar gereği 30 Mart 1994 tarihinde DHKP-C kurulmuştur.⁵⁴³ Özdemir Sabancı suikasti, Gazi Mahallesi olayları, F Tipi cezaevlerine karşı gerçekleştirdikleri ölüm oruçları ile adını duyurmuştur. Örgüt lideri Dursun Karataş, eski başbakan ve CHP milletvekili Nihat Erim, MHP gümrük bakanı Gün Sazak, emekli generaller Kemal Kayacan ve Adnan Ersöz, emekli MİT müsteşar yardımcısı Hiram Abas ve MİT görevlisi Engin Kaya’nın ölümünden sorumlu tutulmuştur. DHKP-C terör örgütü yurt içindeki yıkıcı bölücü odaklar ve yurt dışındaki bir takım hasım devletler tarafından alevi-sünni ayrışması ve çatışması

⁵⁴² “DHKP-C Kimdir? Nedir?” , **Sabah**, Ekim 2, 2018, (Erişim) <https://www.sabah.com.tr/galeri/aktuel/dhkpc-kimdir--nedir-/3>, 12 Ekim 2018.

⁵⁴³ Emin Demirel, **Terör**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.315.

çıkartmak amacıyla da kullanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı Kıbrıs Barış Harekatı'nda, DHKP-C örgütünün lideri Dursun Karataş ve THKP-C'nin diğer lider kadroları Rum kesimini desteklemişlerdir.⁵⁴⁴ Diğer tüm terör örgütleri gibi DHKP-C terör örgütü de Türkiye'ye düşmanca politikalar güden dış devlerin maşası olmaya devam etmektedir. Kıbrıs sorunu halen devam etmektedir ve bu soruna ek olarak Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz paylaşım sorunu ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemde Güney Kıbrıs Rum kesimini destekleyen DHKP-C yeni dönemde, Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi etkisiz kılmak isteyen Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail tarafından kullanılacaktır.

5.2.8. MKP (Maoist Kominist Partisi)

MKP terör örgütü, temelde Marksist-Leninist ideolojiyi kendisine amaç edinmiş, aşırı sol fraksiyona sahip terör örgütlerindedir. Örgüt 2002 yılının Eylül ayında yaptığı bir kongre ile TKP/ML olan ismini MKP(Maoist Kominist Partisi) olarak değiştirmiştir. Ancak TKP/ML ismindeki örgüt başka lider kadrolarla varlığını devam ettirmiştir. Aralarında zaman zaman çıkar çatışması olsa da diğer aşırı sol örgütler ile birlikte işbirliği yapabilmektedir. Tunceli ve Tokat bölgesinde DHKP/C ve TKP/ML terör örgütleri ile birlikte hareket etmektedirler. Örgütün üst düzey yöneticilerinden Zeynel Aslan, Cemal Keser, Kenan Kösedenez, Dursun Önder ve Murat Poyraz 25 Mayıs 2003'te düzenlenen bir operasyonda öldürülmüştür.⁵⁴⁵

5.2.9. TKP/ML-TİKKO (Türkiye Kominist Partisi/Marksist-Leninist-Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu)

THKO ve THKP-C gibi aşırı sol fraksiyona sahip terör örgütleri gibi TKP/ML-TİKKO terör örgütü de silahlı mücadeleyi savunmaktadır. İdeolojik lideri İbrahim Kaypakkaya'dır.⁵⁴⁶ Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu yani kısa adıyla TİKKO, İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından, TKP/ML'nin askeri kanadı

⁵⁴⁴ "DHKP-C suikastleri DHKP-C terör örgütü lideri kim", **haber7.com**, Nisan 5, 2015, (Erişim) <http://www.haber7.com/guncel/haber/1335438-dhkp-c-suikastleri-dhkp-c-teror-orgutu-lideri-kim>, 12 Ekim 2018.

⁵⁴⁵ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.255,256.

⁵⁴⁶ Yüksel Çiçek, "Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yasadışı Sol Örgütlenme olarak TKP/ML-TİKKO", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı**, YLT, Elazığ-2008.

olarak kurulmuştur. Elazığ ve Tunceli bölgesinde güvenlik güçlerine yönelik ilk eylemlerini yapmışlardır. İbrahim Kaypakkaya Tunceli kırsalında güvenlik güçleri ile girdiği çatışmada ağır yaralanmış ve sonrasında ölmüştür. PKK gibi Türkiye'nin en kanlı terör örgütlerinden biridir. En etkin faaliyet alanı, İstanbul, Tunceli, Erzincan ve Sivas bölgeleridir. Özellikle Tunceli kırsalında PKK ile birlikte en tehlikeli örgüt olma özelliğini taşımaktadır. Orhan Bakır (Ohannes Bakırcıyan) isimli Ermeni asıllı örgüt liderinin, ASALA başta olmak üzere diğer Ermeni terör örgütleri ile yakın bir ilişkisinin olması TKP/ML-TİKKO'nun da tıpkı diğer terör örgütleri gibi hasım odaklar ve devletler tarafından kullanıldığının açık bir kanıtıdır.⁵⁴⁷ Görünürdeki kuruluş amaçları ne olursa olsun, terör örgütlerinin ve onların hamilerinin asıl hedefleri Türkiye Cumhuriyeti Devletini ortadan kaldırmak ve topraklarını paylaşmaktır.

5.2.10. MLKP (Marksist Leninist Kominist Parti)

Türkiye'de faaliyet gösteren kominist örgütlerden TKİH ve TKP/ML örgütlerinin birleşmesi ile oluşan bir terör örgütüdür. Örgütün amacı işçi ayaklanması çıkartarak kominist bir ihtilal yapmaktır. İstanbul'da güvenlik güçlerine ve sivil vatandaşlara yönelik yaptıkları pek çok kanlı eylem bulunmaktadır. İstanbul Gazi Mahallesi olayları diye bilinen olayların çıkmasından sorumlu tutulmuşlardır. Alevi vatandaşların toplandıkları, Cem evleri, Pir Sultan Abdal Derneği ve Hacı Bektaşî Veli Derneği gibi yerlerde örgütlenen militanlar halkı isyana teşvik etmek amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Güvenlik güçlerinin yapmış olduğu operasyonlarda birçok örgüt mensubu yakalanırken, cephanelik denecek kadar büyük miktarda silah ve mühimmat ele geçirilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da MLKP/KÖ (Kürdistan Örgütü) adında terörist faaliyetler yürütmektedir.⁵⁴⁸

5.2.11. TİKB (Türkiye İhtilalci Koministler Birliği)

Sosyalist devrimi ve Marksist-Leninist İdeolojiyi benimsemiş, şiddetle ve silahla devrim yapmayı amaçlayan terörist bir örgüttür. Güvenlik güçlerine ve sivil vatandaşlara yönelik birçok silahlı eylemleri mevcuttur. TİKB'in internet sitesinde

⁵⁴⁷ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.224,225.

⁵⁴⁸ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.349-353.

Gezi Parkı olayları “Haziran İsyanı” olarak adlandırılmaktadır. Gezi Parkı eylemlerinin yapıldığı Ankara Kızılay’da 1 Haziran 2013 tarihinde polis tarafından açılan ateş sonucu ölen Ethem Sarısülük’ün TİKB’in altında örgütlenmiş olan “İşçi Savunma Komitesi” üyesi olduğu belirtilmektedir. Kendisinden “ölümsüzleşen direnişçi ve devrimci” olarak bahsedilmektedir. Gezi Parkı olaylarının sıradan gelişmiş bir çevre hareketi olmadığı terör örgütlerinin ortak hareket ettiği terörist bir eylem olduğu ortadadır. TİKB ve diğer terör örgütleri fırsat buldukları yer ve zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenliğini ve bekasını tehlikeye sokacak eylemler yapmaktan geri durmayacaktır.

5.2.12. TKP/MLK (Türkiye Kominist Partisi/Marksist Leninist Konferans)

Kökeninde Marksist Leninist ideolojiyi benimseyerek, silahlı eylemlerle amaca ulaşmak isteyen örgüt fraksiyonlarından biridir. Kırsalda başarılı olamasa da, Çankırı Valisine yapılan bombalı eylem, Sivas Olayları’nın sanıklarını taşıyan cezaevi aracına yapılan bombalı eylem ve İstanbul’da yapılan silahlı terör eylemlerinden sorumlu tutulmaktadır. Tokat kırsalı ve İstanbul örgütün en önemli yayılma alanlarıdır. İstanbul ve Tokat’ta güvenlik güçleri tarafından yapılan operasyonlarda birçok örgüt mensubu öldürülmüş, önemli miktarda silah ve cephane ele geçirilmiştir.⁵⁴⁹

5.2.13. Devrimci Karargâh

Türkiye’de faaliyetleri olan illegal Marksist-Leninist bir örgüttür. Diğer Marksist-Leninist örgütlerin bazıları ile iş birliği içerisinde kurulmuştur. Örgüt lideri Serdar Kaya isimli teröristin Almanya’da olduğu bilinmektedir. Avrupa’da diğer illegal sol terör örgütlerini birleştirmek üzere bir rol biçildiği de anlaşılan, Serdar Kaya’nın Nürnberg/Almanya’daki evi karargâh olarak kullanılmaktadır. Emniyet birimlerine ve sivil vatandaşlara yönelik pek çok silahlı eylemi mevcuttur. Örgüt lideri Serdar Kaya “ Türkiye Bir Devrim İçin Ne Yapmalı” başlıklı yazısında Kürt halk hareketi (PKK/KCK ve Fraksiyonları) ve devrimci İslam (Alevilik kast ediliyor) diye tabir ettiği unsurlarla emperyalizme karşı direnebilecek güçlü bir

⁵⁴⁹ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.256.

siyasal yapının teşkil edilmesi gerektiğini, işçi sınıfının baş kaldırı için örgütlenme gerekliliğini açıklayarak her iki durumu kompoze etmiştir. Bu anlatım Devrimci Karargâh'ın amacını oluşturmaktadır.⁵⁵⁰

5.2.14. TKEP/L (Türkiye Kominist Emek Partisi/Leninist)

Marksist-Leninist örgütlerin daha fazla silahlı mücadele yapmasını amaçlayan ve bu nedenle aynı görüşteki diğer örgütleri eleştiren Teslim Töre tarafından 1992 yılında kurulmuştur. İşçi sınıfının egemenliğini ve iktidarını savunan örgüt, genç işçileri potansiyel elemanları olarak görmektedir.⁵⁵¹ Sabah ve Hürriyet Gazetesinin 1992 yılında kurşunlanması ve gazete dağıtım kamyonlarının yakılması, 16 Mart 1993 günü SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) Bahçelievler bürosunun bombalanması, Aralık 2000 tarihinde Zeytinburnu Ülkü Ocakları baskını, 10 Ekim 2014 tarihinde “Kobani direnişini selamlamak” sloganıyla Gazi Mahallesi'nde yapılan silahlı eylem, bu örgütün gerçekleştirdiği terör eylemlerindedir.

5.2.15. DEAŞ/İŞİD (AD DAWLAH AL-İSLAMİYAH FİL-İRAQ WA ASH-SHAM/ İRAK VE ŞAM İSLAM DEVLETİ)

DEAŞ ilk olarak Ebu Musab El Zerkavi'nin Usame Bin Laden'e bağlılık sözü vermesiyle 2004 yılında “İrak El Kaidesi” adıyla kurulmuştur. El Zerkavi'nin 2006 yılında ABD' nin düzenlediği bir operasyon sonucu ölmesinin ardından örgüt liderliğine Ebu Ömer El Bağdadi geçmiştir. Ebu Ömer El Bağdadi liderliğe geçtikten sonra 15 Ekim 2006 tarihinde “İrak İslam Devleti”ni (İİD) kurmuştur. Ebu Ömer El Bağdadi' den sonra liderliğe geçen Bekir El Bağdadi halen örgütün liderliğini yapmaktadır. 2013 yılı Nisan ayında Ebu Bekir El Bağdadi, Irak ve Şam İslam Devleti'ni (İŞİD) kurduklarını duyurmuştur. Bu durum karşısında, El Kaide terör örgütü lideri Eymen El Zevahiri ile anlaşmazlığa düşmüşler, 2014 yılı Şubat ayı

⁵⁵⁰ Abdurrahman Şimşek, İbrahim Evrim Ayrıl, “İşte Devrimci Karargâh'ın beyni”, **Sabah**, Ekim 17, 2013, (Erişim) <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/10/17/iste-devrimci-kararghin-beyni>, 14 Ekim 2018.

⁵⁵¹ Emin Demirel, **Terör**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.182.

içerisinde Eymen El Zevahiri IŞİD/DEAŞ' ın El Kaide'in bir kolu olmadığını ve onların hiçbir eyleminden sorumlu olmadıkları yönünde bir açıklama yapmıştır.⁵⁵²

Bağdadi'nin örgütün lideri olmasından sonra IŞİD, Suriye'deki iç savaş ortamını iyi değerlendirmiş ve eylemlerini bu ülkede yoğunlaştırmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından cihatçı kimliği daha da ün kazanmış, sayısal olarak artarak bir model haline gelmiştir. Bu durum IŞİD' in elaman temininde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Suriye'de yaşanan iç savaşta IŞİD, 2013 yılında faaliyetlerini arttırmıştır. Suriye'de faaliyetleri olan bir başka El Kaide bağlantılı örgüt olan El Nusra ile de ortak hareket etmiş ve daha önemlisi ise ekonomik gelir elde edebileceği bazı petrol kuyularını kontrol altına alarak bölgedeki en dikkat çekici ve aktif terör örgütü haline gelmiştir.⁵⁵³

5.2.15.1. IŞİD/DEAŞ'ın Amacı

IŞİD' in görünür amacı, Dünya üzerindeki Müslüman devletlerin yönetimlerini yıkarak Irak, Suriye, Filistin ve Ürdün topraklarını kapsayan geniş bir coğrafya da şeriate dayalı selevi bir devlet kurmaktır. Genel kanaate göre IŞİD, Seleviliği benimsemiş bir terör örgütüdür. Selevilere göre Hz.Peygamber ve sahabesinden sonraki dönemlerde dünya bozulmuştur. İnsanlar dinî yanlış yorumlamış ve gerçekleri göremez duruma gelmişlerdir. Bu durumu düzeltmek için şeriate dayalı bir düzen getirilerek dinin en doğru şekilde benimsenmesi ve uygulanması hedeflenmektedir.

5.2.15.2. Dış Unsurların DEAŞ (IŞİD)'i Kullanarak Ulaşmak İstedikleri Amaç

Dünyanın farklı yerlerinde pek çok ülkede uzun yıllar önce kurulan ve faaliyetlerine devam eden birçok terör örgütü bulunmasına rağmen IŞİD' in kısa zaman içerisinde büyümesi ve Ortadoğu'da en etkin terör örgütü olması bazı şüphelere yol açmıştır. Bu şüphe beraberinde IŞİD' in ABD ve bazı müttefikleri tarafından kurulmuş olabileceği iddialarına yol açmıştır. İddiayı ilk ortaya atan eski

⁵⁵² Kırıkkale C.B. İd.No.:2017/295, s.2,3

⁵⁵³ İsmail Özdemir, *Bıçağın İki Yüzü*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, s.16.

ABD ajanı Edward Snowden olmuştur. IŞİD' in gizli bir şekilde ABD tarafından yönlendirildiğini iddia etmiştir. Snowden'ın tezine göre ABD, İngiltere ve İsrail gizli servisleri dünya daki aktif terör örgütlerini “eşek arısı yuvası” adlı bir strateji ile aynı bölgede toplamaya çalışmaktadır. IŞİD' de bu planın en önemli parçalarındandır ve bölgeyi şekillendirmek için kullanılan paravan bir örgüttür. Asıl amaç İsrail' in varlığını garanti altına alarak İsrail'in çevresindeki devletlerin başka durumlarla meşgul olması ve dikkatlerin İsrail haricinde tutulmasıdır.⁵⁵⁴

IŞİD'i kullanan devletlerin bir başka amacı da bölgede oluşturulmak istenilen bağımsız Kürt Devletine ortam hazırlamaktır. PKK/PYD ve Barzani IŞİD' i ortak düşman olarak görmüşler ve bu konuda müttefik olarak hareket etmişlerdir. Bu süre içerisinde hem Suriye'nin Kuzeyi'nden hem de Kandil Dağı'ndan çok sayıda PKK lı terörist Barzani'ye ait birliklerle beraber IŞİD' e karşı çatışmış ve IŞİD' in Mahmur Kampına yönelik başlattığı kuşatmayı durdurmuşlardır.⁵⁵⁵

ABD ve sonrasında da Fransa tarafından desteklenen PKK/PYD Suriye'nin kuzeyinde IŞİD' e karşı savaştan özgürlük savaşçıları olarak dünyaya lansa edilmiştir. Hem ABD kamuoyunda hem de Avrupa kamuoyunda PKK/PYD' nin propagandası yapılarak PKK/PYD'nin Suriye'nin Kuzeyi'nde toprak kazanımlarının yolu açılmıştır. PKK/PYD terör örgütünün kantonlar kurarak bu bölgelerde kendilerine karşı olan Türk, Kürt, Arap hangi milletten olursa olsun insanların sürülmesine ve öldürülmesine göz yumulmuştur. İsrail'in ve Amerikan'ın uydu devleti olarak kurulmak istenilen bağımsız Kürdistan devletinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Türkiye'deki ve Ortadoğu'daki terör örgütlerinin var olma sebepleri yalnızca salt kendi ideolojileri ile değil bu örgütleri bir kaldıraç olarak kullanan devletlerin amaçları ile de doğrudan bağlantılıdır. IŞİD terör örgütü, Hıristiyan âlemindeki İslam düşmanlığının da artmasına neden olmuştur. IŞİD' i destekleyenlerin amaçlarından biri de İslam düşmanlığını körükleyerek Hıristiyan âleminin Müslümanlar'a karşı yapılan zulümlere sessiz kalmasını sağlamaktır. Dünyanın pek çok yerinden Ortadoğu'ya gelerek PKK/PYD saflarında IŞİD' e karşı savaştıklarını söyleyen teröristlerin ortak yanları Hıristiyanlığı temsilen IŞİD'e karşı savaştıklarını söylemeleridir. ABD merkezli *Ordo Militaris Catholicus* adlı organizasyon, haçlı ideolojisi ile silah ve muhabere eğitimi verdiğini söyleyerek internet sitesinden yayın

⁵⁵⁴ İsmail Özdemir, *Bıçağın İki Yüzü*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, s.21,18,19.

⁵⁵⁵ İsmail Özdemir, *Bıçağın İki Yüzü*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015, s.50.

yapmakta ve Müslümanlar'a karşı savaş mesajları vermektedir. Aynı organizasyon CIA'in (Central Intelligence Agency) onayı ile kenti örgüt üyelerinin Ortadoğu'ya giderek IŞİD ile savaştığını açıklamıştır. ABD' de ve Avrupa'da buna benzer gruplarda artış olduğu ve Müslümanlara yönelik saldırıların giderek arttığı görülmektedir. IŞİD ve benzeri terör örgütleri kullanılarak Müslüman ve Müslümanlıkla eş değer olarak görülen Türklere karşı saldırıların bilinçli bir şekilde artarak devam edeceği anlaşılmaktadır.

5.2.16. FETÖ/PDY (Fetullahçı Terör Örgütü /Paralel Devlet Yapılanması)

Örgütün, liderini yani Fetullah Gülen'i kutsal ve insanüstü bir varlık olarak görmesi nedeniyle kurucu ve yöneticisinin adına yer verilmek suretiyle kısaca "FETÖ" olarak isimlendirilmiştir. "Paralel Devlet Yapılanması", "Paralel Yapı" veya "Paralel İhanet Çetesi" de aynı örgütü ifade etmekte alternatif adlar olarak kullanılmaktadır.⁵⁵⁶ Fetullahçı Terör Örgütü ülkemizde 40 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu örgütün tüm anlamıyla sahibi ve elebaşı emekli vaiz ve ilkokul mezunu olan Fetullah Gülen'dir. Rahle tedrisatı ile dinî ve kültürel birikimini geliştirdiği söylenmektedir.17-25 Aralık'ta gerçekleştirdikleri yargı kumpasına kadar sinsi legal görünümelerini korumuşlardır. Gerçek kimlikleri ortaya çıkana kadar devlet içine yerleşmiş elamanları aracılığı ile illegal dinleme, kayda alma ve kaset kumpaslarında bulunmuşlardır. 15 Temmuz Darbe girişimi ile daha önceden devlet içine sızmış olan, asker, polis, diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki örgüt elemanları ile devleti ele geçirmeye çalışmışlardır.⁵⁵⁷ FETÖ'nün örgüt yapısı ve eylemleri analiz edildiğinde, örgüt elemanlarının verilen her talimatı tam olarak yerine getirdikleri görülmektedir. Bu eleman yapısı sayesinde örgüt yıllar boyunca gizli şekilde faaliyetlerini yürütmüş, ellerinde bulunan devlet imkânlarını da illegal şekilde kullanarak birçok yasa dışı ve gayri meşru eylem gerçekleştirmişlerdir.

Bu dönem FETÖ'nün devlete ve iktidara karşı hızlı bir harekete geçme süreci olmuştur. 2012 yılında MİT tırlarının haince bir tuzakla durdurulması sırasında yaşanan kriz ve 2013 yılında alınan dersanelerin kapatılma kararıyla örgüt büyük

⁵⁵⁶ Abdulkadir Özkan, *Kestanepazarı'ndan Pensilvanya'ya Fetö Terör Örgütü*, Kopernik Kitap, İstanbul, 2017, s.28.

⁵⁵⁷ Hüseyin Öztürk, "FETÖ Üzerine Bir Analiz", *Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 Temmuz ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı, 2018 s.175-191.

bir sarsıntıya uğramıştır. İktidar 2013 yılının Mayıs ayında Türk Silahlı Kuvvetlerine ve Emniyet birimlerine sızmış olan örgütün etkisini kırmak için planlamalar yaparken bu durumun farkına varan örgüt “Gezi Olayları” nı iyi bir fırsat olarak kullanmış hatta bizzat inçinde yer almıştır. Bürokrasi içerisindeki etkisini kaybetmemek amacıyla 17-25 Aralık darbe girişimlerinde bulunmuştur.⁵⁵⁸ FETÖ Türkiye Cumhuriyetini istikrarsızlaştırmak ve bir kaos çıkartmak amacıyla 15 Temmuz’dan sonra bir takım eylemleri organize etmiş ve hatta iştirak etmiştir. Tarihsel olarak yaşanan olaylar incelendiğinde Gladio’nun gizli bir operasyon içerisinde olduğu da anlaşılmaktadır. 15 Temmuz sonrası meydana gelen saldırıları analiz ettiğimizde bu operasyonların neler olduğu ortaya çıkmaktadır; 18 Ağustos 2016 Elazığ Emniyet Müdürlüğü’ne yönelik bombalı saldırı, 20 Ağustos 2016 Gaziantep’te Sokak düğününe yönelik bombalı saldırı, 10 Aralık 2016 İstanbul Beşiktaş’ta Polislere yönelik bombalı saldırı, 17 Aralık 2016 Kayseri’de askerlere yönelik bombalı saldırı, 19 Aralık 2016 Rusya Büyükelçisine yönelik suikast, 1 Ocak 2017 Reina’ya yönelik silahlı saldırı, 5 Ocak 2017 İzmir Adliyesi’ne yönelik silahlı saldırı en bariz örneklerdir.

Farklı örgütler eliyle yapılan birbiriyle bütünleşik, senkronize, düşük yoğunluklu, büyük bir parasal kaynak ihtiyacı olan yukarıdaki olayların bu organizasyonları planlayacak bir üst akıl olmadan tesadüfî olarak gerçekleştiğini söylemek akılcılıktan uzak bir yaklaşım olarak görülmektedir.⁵⁵⁹

20 Ağustos 2018 günü saat 05.00 sularında, Ahmet Çelikten ve Osman Gündaş isimli iki şahıs tabanca ile Ankara’da bulunan ABD büyükelçiliğine yönelik silahlı saldırıda bulunmuşlardır. Saldırıda her hangi bir can kaybı ya da yaralanma meydana gelmemiştir. Saldırıyı gerçekleştiren Osman Gündaş’ ın işvereni olan ve saldırıda azmettirici olarak tutuklu bulunan Ersin Bayram’ ın eski ABD Ankara Büyükelçisi John Bass ile fotoğrafına ulaşılmıştır. Bayram’ın saldırıdan hemen sonra twitter hesabında, “Amerika Elçiliği” başlığı ile arama yaptığı da belirlenmiştir. Ersin Bayram’ın geçmiş dönemde merkezi New York’ta bulunan ve FETÖ’nün kurduğu Türk-Amerikan Ticaret Odasının müdürlüğünü de yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca Ersin Bayram’ ın telefonunda FETÖ elebaşı Gülen’in ABD’deki evinde örgüt

⁵⁵⁸ “Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi”, *Polis Akademisi Yayınları:31*, Rapor No:10, Ankara 2017 s.7-24.

⁵⁵⁹ “Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi”, *Polis Akademisi Yayınları:31*, Rapor No:10, Ankara 2017 s.7-24

üyeleri ile birlikte çekindiği fotoğrafı da bulunmuştur.⁵⁶⁰ ABD ile yaşanan rahip *Andrew Brunson* krizi ve devamında yaşanan ABD nin Türkiye'ye yönelik ekonomik baskılarının yaşandığı döneme denk gelen bu saldırının FETÖ tarafından planlanıp uygulandığı emniyet birimlerince tespit edilmiştir. FETÖ varlığının önünde engel olarak gördüğü Türkiye Cumhuriyeti hükümetini yıkmak ve yeniden ülkeye hâkim noktalara gelmek için her türlü terör eylemine başvuracağını göstermiştir.

5.2.16.1. Örgütün Amacı

FETÖ lideri Fetullah Gülen, nüfuz ettiği ekonomik ve siyasi gücü örgütsel menfaat ve ideolojisi çerçevesinde kullanırken, görünen ve örtülü olmak üzere iki temel amaç doğrultusunda hareket etmiştir.

5.2.16.2. Gizli Amaçları

TBMM Araştırma Raporu'na göre “topluma algılatılanın aksine bu örgütün iki amacı vardır:

Bunlardan birincisi siyasi amaç olup, Türkiye başta olmak üzere bütün yeryüzünde yayıldığı ülkelerde perde arkasından devletleri yönetebilecek kapasitede evrensel-emperyal bir güç olmaktır. Bu güce ulaşmak için Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal kurumlarının örgüt tarafından ele geçirilerek örgüt ve yöneticilerinin emrine sokmak ilk hedef olmuştur.

İkinci amaç ise, söz konusu siyasi gücü elde edebilmek için güçlü bir ekonomik yapı kurulmasıdır. Bu siyasi ve ekonomik amacını dine dayandıran örgüt, başta kamusal yapı olmak üzere her yerde ve her yapının içinde olmayı kendine hedef koymuş, örgütün kamu kurumlarında kitlesel halde kadrolaşması, toplumu tahakküm altında tutabilecek ölçekte bir ekonomik ve

⁵⁶⁰ “ABD Büyükelçiliğine Saldırı Olayında FETÖ Bağlantısı”, **Anadolu Ajansı**, Eylül 7, 2018, (Erişim) <https://www.trthaber.com/haber/gundem/abd-buyukelciligine-silahli-saldiri-olayinda-feto-baglantis-383578.html>, 10 Eylül 2018.

siyasi güç haline gelme amacını gerçekleştirmeye yöneliktir. Örgütün nihai hedefi sadece Türkiye'yi değil tüm dünyayı yönetmektir.⁵⁶¹

5.2.16.3.Harici Devletlerin FETÖ/PDY'yi Kullanarak Ulaşmak İstedikleri Hedef

Örgüt elebaşı Fetullah Gülen 1999 yılında ABD' ye gitmiş ve burada Pensilvanya eyaletine yerleşmiştir. Halen aynı yerde terör örgütünü yönetmektedir. Zaman zaman dış güçler diye sözünü ettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde gizli emelleri bulunan emperyal devletler, hedef ülkelerdeki amaçlarını gerçekleştirmek için çok çeşitli yöntemler uygulamaktadırlar. Terörle ülkede kaos yaratmak ve ekonomik yaptırım ve baskılarla kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilecek kukla yöneticileri başa getirmek ve ülkeyi dışarıdan bu şekilde yönetmek bu yöntemlerden biridir, bu mümkün değilse ve her şeye rağmen halkın direnişi ile karşılaşılırsa demokratik yöntemlerle iş başına gelmiş iktidarları daha önceden irtibatlı oldukları askeri güçlerle darbe yaparak doğrudan yönetime gelmek diğer bir yöntem olarak benimsenmiştir.

Mısır'da Muhammet Mursi'nin darbeci Sisi tarafından devrilmesi buna örnek gösterilmektedir. Darbeden sonra Sisi yönetimindeki Mısır' a ABD ve Batılı devletlerce ödül mahiyetinde maddi manevi yardımlar yapılmıştır. Emperyal devletlerin FETÖ ile Türkiye Cumhuriyeti üzerinde yapmak istedikleri de buna benzer bir durumdur. Her türlü terör örgütlenmesine karşı mücadele eden ve son yıllardaki ekonomik ve teknolojik atılımları ile terör örgütlerini yok olma aşamasına getiren Türkiye Cumhuriyeti devleti hem terörle başa çıkmış hem de iktisadi ve silah sanayi yönünden büyük bir atılım göstermiştir. İMF ile olan borç anlaşmalarını sonlandırmış ve artık gelişmekte olan devlet statüsünden gelişmiş devlet statüsüne adım atmıştır. Ekonomik baskılar ve terör tehdidinin işe yaramadığını gören dış güçler FETÖ/PDY ile doğrudan ülke yönetimini ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Batı'nın ihtiyaç duyduğu enerji ve maddiyatın kaynağı yani petrolün kaynağı, maneviyatın yani di dininin kaynağı Ortadoğu'da önlerinde tek engel olarak

⁵⁶¹ TBMM (2017), "FETÖ/PDY 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tün Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu", Ankara, 2017, s.95-96.

gördükleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti kukla bir devlet haline dönüştürülmek istenmiştir.

5.2.17. Hizbullah

Türkçe anlamı Allah'ın Partisi anlamına gelen Hizbullah, 1973 yılında, İran'ın Kum kentinde Şah rejimini devirmek amacıyla, rejim muhalifi Molla Muhammet Gaffari tarafından kurulmuştur. 1982 yılında Lübnan'da teşkilatlanan ve Şii gruplar etrafında kendine yer edinen örgüt zamanla güç kazanmıştır. Örgüt genel amacını Lübnan'da İslami kurallara dayalı bir devlet kurmak olarak açıklamıştır. Ayrıca Filistin'in özgürleştirilmesi ve ayrı bir devlet kurulmasını da amaçlamaktadır.

Örgütün Lübnanlı askerlere, İsrail, ABD ve Avrupalı devletlere yönelik silahlı eylemleri mevcuttur. Örgüt Türkiye'de PKK terör örgütü mensuplarının faili meçhul kişiler tarafından öldürülmesi ile adından sıkça bahsettirmiştir. İstanbul'da 1980'li yıllarda bazı eylemlere karıştığı bilinmektedir. Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okan'ın ve korumalarının öldürülmesinden sorumlu olan örgüt kendi arasında yaşadığı ayrışma ve güvenlik güçlerinin yapmış olduğu operasyonlar neticesinde Türkiye içerisinde güç kaybetmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde İran'ı model alan İslami esaslara dayalı bir Kürt devletinin kurulmasını amaçlayan örgüt, silahlı eylemleri savunan İlimciler grubu, henüz silahlı eylem vaktinin gelmediği görüşünde olan Menzilciler grubu olmak üzere ikiye bölünmüştür. Diğer terör örgütleri gibi Hizbullah'ta Türkiye'ye düşman devletler tarafından kullanılma kapasitesi taşımaktadır. Özellikle İran'ın bu terör örgütünü kullanma potansiyeli bulunmaktadır.

5.2.18. Tevhid Selam (Kudüs Ordusu)

Örgütün Türkiye'deki teşkilatlanması İran İslam devriminden sonra başlamış ve gelişmiştir. İran Devrim Muhafızları içinde bulunan Savama ajanları tarafından desteklenen ve motive edilen örgüt, Türkiye aleyhine pek çok casusluk faaliyeti yürütmüştür. Örgüt adını çıkarttıkları Tevhid ve Selam adlı yayın organlarından almaktadır. Tevhid Selam örgütünün askeri kanadını Kudüs Ordusu ya da Kudüs Savaşçıları denen grup oluşturmaktadır. Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Ahmet Taner

Kışlalı suikastleri ile ABD, Mısır, İsrail ve İngiliz diplomatlara karşı düzenlenen eylemlerden sorumlu tutulmaktadır.⁵⁶²

5.2.19. El-Kaide Terör Örgütü Türkiye Yapılanması

El Kaide terör örgütü, Usame Bin Laden tarafından Afganistan'ın Rus işgalinden kurtulması amacıyla Batılı devletler tarafından da desteklenerek kurulan bir örgütün, dünya daki tüm Müslüman devletleri tek çatı altında şeriat hükümlerine göre yönetilen tek bir devlet haline getirmek isteyen bir yapılanmaya ve örgüte dönüşmesi neticesinde meydana gelmiştir. Usame Bin Laden 1986 yılında Afganistan'da örgüt kamplarını kurarak militan eğitime başlamıştır. ABD ve İsrail başta olmak üzere bu ülkelerin müttefiklerini ve kendi amaçlarına engel teşkil eden tüm diğer unsurları hedef olarak seçmişlerdir.

Gerçekleştirdiği pek çok eylemin yanında 11 Eylül 2001 yılında, ABD' de İkiz Kulelere ve Pentagon'a düzenlediği saldırılarda 3000 kişinin ölmesi dünya çapında büyük infial uyandırmıştır. Türkiye yapılanmasını ise, Selefi/Vehhabi tabanda aşırı ve eylemci görüşleri bulunan, daha önceleri Pakistan'da askeri ve siyasi eğitim almış, Mardin-Savur nüfusuna kayıtlı, Habib Aktaş isimli şahsın etrafında toplanmış bir çekirdek kadro oluşturmaktadır. Çekirdek kadroyu oluşturan elemanlar, Afganistan'da Kabil ve Kandahar'da 1997-2001 yılları arasında askeri ve siyasi eğitim almışlardır.⁵⁶³ El Kaide, Taliban ve IŞİD (DEAŞ) gibi terör örgütlerinin eleman bulmakta hiçte zorlanmadığı görülmektedir. Sözde kendisini Müslüman bir örgüt olarak tanıtan örgütler tüm eylemleri ile Müslümanlığa zarar vermekte hatta eylemlerinin çoğunda Müslümanları öldürmektedirler. ABD'nin bizzat kendisi tarafından Afganistan'daki Rus işgaline karşı desteklediği El Kaide terör örgütünün, yine kendisi tarafından yok edilmesi amacıyla yürüttüğü askeri ve siyasi politikalar, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı sonrasında yaşanan travmalar dünyanın her bölgesinden bu radikal örgütlere eleman kazandırmıştır.⁵⁶⁴ 15 Kasım 2003 tarihinde, İstanbul'da Neve Şalom Sinagogu'na yapılan bombalı saldırı sonucu 13 kişinin ölmesi ve 186 kişinin yaralanması, aynı gün Beth İsrail Sinagogu'na yapılan bombalı eylemde 13 kişinin ölmesi 117 kişinin yaralanması, 20 Kasım 2003 günü

⁵⁶² Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.403,407,409,451,452.

⁵⁶³ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.377-388.

⁵⁶⁴ Çağatay Sarp, "Türkiye'nin Kaderi ve Terörün Ç'si", *Türk Yurdu Dergisi*, , Sayı 355, Mart 2017, s.14-18.

yine İstanbul'da HSBC Bankası Genel Müdürlüğü'ne düzenlenen bombalı saldırı ve aynı gün İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosluğu'na düzenlenen bombalı eylem bu örgütün Türkiye'de gerçekleştirdiği terör eylemlerindendir.⁵⁶⁵

5.3. TERÖRÜN TÜRKİYE'DE SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Sosyal yaşamda yer alan farklı nitelikteki gruplar ve kurumların terörden etkilenme biçimleri ve dereceleri farklıdır. Bu farklılığı bilimsel olarak ortaya koymak adına yapıyı oluşturan her bir parçayı ampirik çalışmalarla incelemek ve sonuçlarını analiz etmek gerekmektedir. Ancak bu şekilde çözüm önerileri getirilebilir. Bu bağlamda terörün geniş bir bakış açısıyla sosyal yapıda meydana getirdiği organizasyon bozukluğu ve özellikle iktidara güvensizlik yoluyla oluşturulan anomi üzerinde durulmalıdır.⁵⁶⁶ 2017 yılında yapılan Türkiye'de mevcut ve olası sorunlar ile toplumun gündeme bakışını tespit eden araştırmaya göre terör, Türk halkının en önemli sorunu olarak tespit edilmiştir. 2016 yılında yüzde 35'lik oranla en önemli sorun olarak görülen terör, 2017 yılında yüzde 29'a gerilese de, halen ülke gündeminde birinci sırada yer almaktadır. İşsizlik sorunu yüzde 17, hayat pahalılığı yüzde 13 olarak belirlenmiştir.⁵⁶⁷ İşsizlik ve pahalılık gibi ekonomik sorunlar terörün sosyal yapıya olan negatif çarpanlarıdır, yani diğer etkenlerle birlikte terörün de bir sonucudur, birbirlerini tetikleyen unsurlardır. Terörün en önemli etkilerinden biri insan ölümleri, bu ölümler sonucu toplumda ve ailede oluşan travma ve verilen maddi kayıplardır. Türkiye terörle mücadelesinde binlerce şehit ve gazi vermiştir.

5.3.1. Terörün Türkiye'de Sosyal Etkileri

2000 yıllardan bu yana tüm dünyada etkisini arttıran terör olayları yalnızca saldırıların yapıldığı ülkeleri veya bölgeyi değil küreselleşmenin bir sonucu olarak geniş bir coğrafyayı, ülkelerin yapısını, sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden etkilemektedir. Terörün sosyal yapı üzerindeki etkileri daha uzun dönemlerde açığa çıkmaktadır. Bir toplumun sosyal omurgasını oluşturan ekonomi, aile, eğitim, din,

⁵⁶⁵ Emin Demirel, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.377-390.

⁵⁶⁶ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.21.

⁵⁶⁷ Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi (2018), *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2017 Sonuçları*, İstanbul, 2018 s.5-106.

siyaset, kültür vb. temel sosyal kurumları birinci aşamada yıpranmakta uzun vadede ise çöküşe geçmektedir. Terör nedeniyle okulların eğitim ve öğretim verememesi çocukların ve genç nüfusun eğitimsizliğine, psikolojik kimliklerinin gelişmemesine ve sosyo kültürel açıdan eksik kalmalarına neden olmaktadır.⁵⁶⁸

Terör örgütleri toplumun bir kurumunu işlemez hale getirdiklerinde diğer tüm kurumlar bundan etkilenmektedir. Çünkü toplum birbirleriyle etkileşimde bulunan parçalardan oluşmaktadır. Hızla değişen değerlerin yerine yenilerinin konulamaması bireyleri hangi kurallara uyacakları konusunda kararsızlığa düşürmektedir. Bu bağlamda, toplumun kurumları bozularak zaman içinde tüm toplumda anomi ve kuralsızlık hâkim olmaktadır. Sosyal yaşamda terör örgütlerinin hedef aldığı kurumlardan biride ailedir. Bunun en önemli nedeni, terör örgütlerinin eleman kazanma sürecinde, aileleri bir engel olarak görmesidir. Türk toplumundaki en önemli kurumlardan biri olan aile diğer Batı toplumlarına nazaran gücünü korumaya devam etmektedir. Türkiye’de faaliyet yürüten terör örgütleri, silahlı ve silahsız her türlü eylemde çoğunlukla 14-25 yaş grubundaki gençleri kullanmaktadırlar. Gençliğin sahip olduğu dinamizm ve heyecan terör unsurlarınca gençleri kandırma aracı olarak kullanılmaktadır. Genç yaşlarda kendisini çevreye ve aileye kanıtlamak isteyen, özellikle kaybedecek fazla bir şeyi olmadığını düşünen, ülkesinin bulunduğu tehdit durumundan habersiz gençlerin terörist eylemlere katılma olasılığı yüksektir. Bir ülkenin en önemli gelişim potansiyeli olan gençliğin bu şekilde yok edilmesi ülkeye verilen en önemli zararlardan biridir.⁵⁶⁹

Türkiye’de terörün yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde önemli sayıda insan buldukları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Bu göç sürecinde insanlar yerleşim alanlarını terk ettikleri gibi aynı zamanda toplumsal yaşamlarını ve geçim kaynaklarını da terk etmek zorunda kalmışlardır.⁵⁷⁰ Yaşanan terör olaylarında kamu binaları, okullar, sağlık ocakları, hastaneler, yollar, demiryolları, boru hatları, barajlar ve sıklıkla karakollar hedef alınmaktadır. Bu saldırılarla halka hizmet götürülmesi engellenmekte ve devletin bu bölgedeki hâkimiyet alanı kırılmaktadır. Toplum iktidara ve devlete karşı güvensizlik duymakta ve terörün etki ettiği alan bu şekilde genişlemektedir. Öğretmenlere ve okullara

⁵⁶⁸ Emin Ahmet Kaplan, Melike Rana Dayıoğlu, “Ekonominin Sırtındaki Yük Terör” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 49, Nisan 2017 s.623-639.

⁵⁶⁹ Tülin Gülşen İçli, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s.303.

⁵⁷⁰ Tarık Tuncay, Sinan Akçay, “Terörizmin Psikososyal Etkileri ve Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini,” *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Sayı:2, Ekim 2018 s.307-334.

yapılan saldırılar, okulları molotof kokteyli ile yakma girişimleri, çocuk ve gençlerin eğitimden uzaklaşmasına ve cehalet ortamının artmasına neden olmaktadır.⁵⁷¹ Terörizm eğitim alt yapısını direk olarak hedef alıp asıl beslendiği kaynak olan cehaleti körüklediği gibi, çocukların eğitimi için ayrılan kaynakları da etkilemektedir. Hatta eğitim için ayrılan kıt kaynakların erkek ve kız çocukları arasında farklılaşmasına sebep olmaktadır. Terör eylemlerinin yüksek olduğu doğu ve güneydoğu illerinde eğitim imkânı diğer illere nazaran daha düşüktür. Ortaöğretim düzeyindeki eğitimde cinsiyet eşitsizliği diğer bölgelerdeki illere göre daha yüksektir.

Terörden etkilenen kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerinin yürütülememesi, eğitime ulaşmada zorluk, su kıtlığı, elektrik ve yol sorunları, iş olanaklarının yok denecek kadar az olması kırsaldan kente göçü tetiklemiş, yaşanan düzensiz ve dengesiz göç kentlerde büyük sosyal ve ekonomik problemlere neden olmuştur.⁵⁷² Şehirlere getto yapılanmalar oluşmuştur. Gettolardaki yaşam tarzı ve klasik şehir yaşamı ile olan entegrasyon bozukluğu şehirlerdeki suçlu profillerinin değişmesine suçlu ve suç çeşitliliğinin artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de uyuşturucu ticaretinin ve kullanımının artması da doğrudan terörle ilişkilidir. Terör nedeniyle İran sınırında yaşanan denetim ve önleme zorlukları Afganistan kaynaklı uyuşturucunun İran üzerinden ülkemize girişini kolaylaştırmaktadır. Türkiye’ye yasadışı yollardan giren uyuşturucu ülke pazarlandığı gibi yine Türkiye üzerinden Avrupa’ya aktarılmaktadır. Ülkede uyuşturucu kartelleri artmakta bu kartellerin oluşturduğu mafyalaşma kamu düzeninin bozulmasına neden olmaktadır. Terör, bireyi, aileyi, toplumu ve devleti, psikolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere tüm yönleriyle zarara uğratmaktadır. Terörün önlenmesi ve yok edilmesi amacıyla yürütülen güvenlik politikaları yanında, siyasal, psikolojik, sosyo-kültürel, felsefi ve ekonomik araştırmalar yapılmalı elde edilen verilerden yola çıkılarak yeni politikalar geliştirilmelidir.

⁵⁷¹ İnönü Akgün Alp, “Terörün Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt 4 (1), 2013, s.2-5.

⁵⁷² Yelda Sevim, Ayşe Özpolat, “Terörün Kırsal Kalkınma ve Göç Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:54, 2017 s.617-625.

5.3.2. Terörün Türkiye’de Ekonomik Etkileri

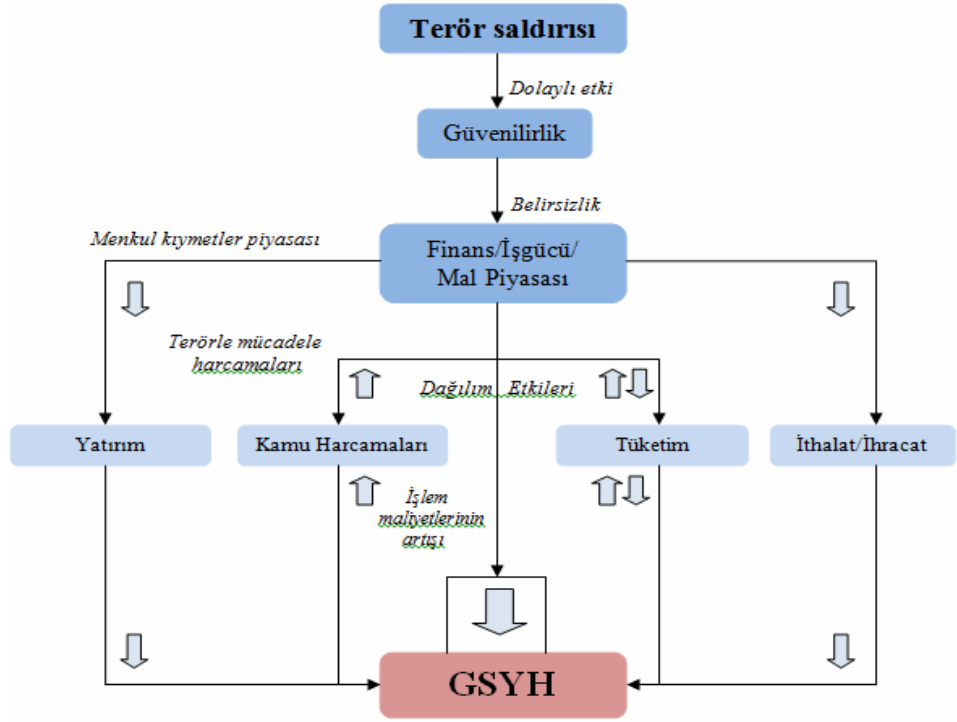
Ülkelerin savaş ve barış dönemlerindeki ekonomik durumları ve ekonomik sonuçlar ekonomistlerce uzun yıllardan beri araştırılmaktadır. Dünyayı etkileyen iki büyük savaş yani Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya savaşı’nın ekonomik etkileri Keynes, Pigou, Meade ve Robbins gibi ekonomistlerce araştırılmıştır. Terörün gündemde olmadığı veya çok az olduğu yıllarda teröre ve terörün ekonomik sonuçlarına daha az önem atfedilmiştir. Ancak bu durum terör olaylarının tırmanışa geçtiği son 30 yıl içerisinde değişmeye başlamıştır. Terörün en temel özelliklerinden biri olağan dışı olmasıdır ve meydana gelen olayların riskini tahmin etmek oldukça güçtür. Bu nedenle terör ekonomik modeller açısından kavramsal sorunlar oluşturmaktadır. Terörle mücadele açısından terörün diğer etkileri ile birlikte ekonomik etkilerinin de bilinmesi oldukça önemlidir.⁵⁷³

Terör eylemlerinin oluşturduğu belirsizlik ortamı, risk ve korku nedeniyle, ekonomik süreçler sürekli veya geçici olarak değişikliklere uğramaktadır. Ülkedeki belirsizlik ortamı tüketimi, yatırımları ve tasarrufları etkilemektedir. Terör tehdidi altında bulunan ülkelerde yabancı şirketler doğrudan yatırımları azaltmakta ve yeni ekonomik girişimlerde bulunmaktan kaçınmaktadırlar. Terörle mücadeleye ayrılan mali kaynak nedeniyle ülkenin gelişimi olumsuz etkilenmektedir. Tüketici fiyatları normalin üzerinde artmakta, büyüme oranları düşmekte veya negatif seyir izlemektedir.⁵⁷⁴

⁵⁷³ İnönü Akgün Alp, “Terörün Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt 4 (1), 2013, s.2-5.

⁵⁷⁴ Lütfiye Ateş, “Küreselleşme Perspektifinde Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği”, *Econder, International Academic Journal*, Sayı:2, 2017 s.142-163.

Şekil 1: Terör Ekonomik Büyüme ilişkisi.

Kaynak: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 10, Sayı 49, Volume 10, Nisan 2017 s.628.

Terörizmin GSYH'deki değişim aracılığı ile ekonomi üzerinde oluşturacağı etkiler, Şekil 1'deki gibi gerçekleşmektedir. Terör eylemleri, piyasalara olan güveni azaltarak finans, işgücü ve mal piyasalarına zarar vermektedir. Belirsizlikler ve terörle mücadeleye ayrılan mali kaynak toplam talep unsurlarının yapısına etki etmektedir. Kamu maliyesindeki terörle mücadeleye yönelik olarak yapılan verimsiz harcamalar nedeniyle pozitif yönlü yatırımlar azalmakta ve GSYH negatif etkilenmektedir.⁵⁷⁵

Teröre maruz kalan tüm ülkeler gibi Türkiye'de terörden aynı paralelde etkilenmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" konulu araştırmasına göre son yirmi sıradaki illerin büyük bir çoğunluğu terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı Doğu ve Güneydoğu illerinden oluşmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illerinde görülen bu az gelişmişliğin ve fakirliğin diğer sebepleri olmakla birlikte en büyük sebebi terörizm olarak tespit edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu nüfusuna kayıtlı işadamlarının

⁵⁷⁵ Emin Ahmet Kaplan, Melike Rana Dayıoğlu, "Ekonominin Sırtındaki Yük Terör" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 49, Nisan 2017 s.623-639.

kendi bölgelerine yatırımda bulunmamasının en büyük sebebi terör olmuştur. Bu bölgelerde devlete veya özel sektöre ait şantiyelerin basılması, çalışanların öldürülmesi terörün doğrudan yatırımları ve ekonomiyi hedef aldığı bir göstergesidir.⁵⁷⁶

Terörden etkilenen bölgelere yerli ve yabancı yatırımların yapılmaması, teşvik yatırımlarının askıya alınması, ulaşım hizmetlerinin yavaşlaması, TIR seferlerinin aksaması, komşu ülkelerle yapılan ticaretin zayıflaması terörün ekonomiye olan menfi etkileri olmuştur. Terör işlem maliyetlerini yükseltmekte, yatırımları azaltmakta ve kamu harcamalarını arttırmaktadır. Artan risk ve belirsizlik ortamı istihdamı kısıtlamaktadır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri daralmakta ve ürün arzı sağlanamadığından var olan işletmeler kapanmak zorunda kalmaktadır.⁵⁷⁷

Terörün etkilediği sektörlerden biri de turizmdir. Turizm sektörü çoğu ülke gibi Türkiye için de en önemli gelir kaynaklarından biridir. Dünya genelinde refah seviyesinin artmasıyla birlikte turizm faaliyetleri de artış göstermektedir ancak turist destinasyonlarını etkileyen belirleyici faktör güvenlik algısıdır. Turistlerin yaşadığı olumlu ve olumsuz tecrübeler, arkadaş önerileri ve medyada yer alan haberler turist davranışlarını etkilemektedir. Turistler güvenlik açığı olan ülkeleri tercih etmemektedirler.⁵⁷⁸ Terör eylemlerinin meydana geldiği bölgede iç ve dış turizm tamamen durmakta, turizmden gelir elde eden oteller, kayak merkezleri, müzeler ve diğer işletmeler büyük maddi kayıplar yaşamaktadır. Terörün nispeten azaldığı 2005-2014 yılları arasında Diyarbakır, Mardin, Hatay ve Şanlıurfa'da iş ve tatil turizmi canlanmış, turizm sektörünün gelirleri ve istihdamı artmışken, terör olaylarının baş göstermesi ile birlikte otel ve turistik tesisler kapanma noktasına gelmiştir. Turizmde istihdam edilenlerin %30'u işlerini kaybetmişlerdir. Terör tehdidi nedeniyle beyaz eşya, elektronik bayileri, gıda ve giyim eşyası perakendecilerine mal ulaştırmada ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir, alışveriş oranı %30 düşmüştür.⁵⁷⁹

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılıkta terörden etkilenmiş ve gelişim gösterememiştir. Bölgedeki tarım ve

⁵⁷⁶ Serdar Öztürk, Kamil Çelik, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri" *Akdeniz Ü. Alanya İşl.Fak. Dergisi*, Sayı 2, 2009 s.85-106.

⁵⁷⁷ Konya Ticaret Odası (2015), "*Terörün, Türkiye ve Bölge Ekonomisine Etkileri*", Konya, 2015 s.4-5.

⁵⁷⁸ Bilge Leyli Elitaş, Hicran Çeken, "Terör Olaylarının Turizme Etkisi, Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:38, Aralık 2016 s.347-360.

⁵⁷⁹ Konya Ticaret Odası (2015), "*Terörün, Türkiye ve Bölge Ekonomisine Etkileri*", Konya, 2015, s.4-5.

hayvancılık sektörü, gıda ihtiyacının sağlanması, istihdam ve ihracat potansiyeli ile ekonomiye büyük katkı sağlamaktadır. Buna karşılık Doğu Anadolu bölgesi tarımsal verimliliğin en düşük olduğu bölgeler arasındadır. Bölgede yaşanan terör olayları tarıma ve hayvancılığa büyük zarar vermiştir. Kırsalda üretim yapan tarım işletmelerinin güvenlik sorunu nedeniyle yıllar içinde tasfiye olması, vatandaşların köyleri terk etmeleri ve büyük şehirlere göç etmeleri tarım ve hayvancılık sektörüne vurulan en büyük darbe olmuştur. PKK terör örgütünün özellikle yaz aylarında hayvanlarını yaylaya çıkartan vatandaşları hedef alması büyük risk oluşturmuştur. Çobanların öldürülmesi, kaçırılması, hayvanların çalınması, en önemli geçim kaynaklarından olan hayvancılığı bitme noktasına getirmiştir.⁵⁸⁰

Terör tüm dünya devletlerince kanser hastalığına benzetilmektedir. Terör olaylarının yaşanması toplumsal korkuya ve gargaşaya neden olmaktadır. Korku, kargaşa ve beraberinde getirmiş olduğu belirsizlik ülkelerin siyasi, sosyal ve kültürel yapısını etkilediği gibi ekonomisini de doğrudan etkilemektedir. Terörle mücadele ve terörün sonlandırılması aynı zamanda ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında güçlenmesini sağlayacaktır.

⁵⁸⁰ Y.Furkan Şen, “Terörün Toplumsal Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: PKK Terörü ve Ağrı Gerçeği”, *Ağrı İbrahim Çeçen Ü. SBE Dergisi*, Sayı 2, 2015 s.17-69.

SONUÇ

Türkiye bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak Asya, Ortadoğu ve Afrika toplumları ile bir ya da birkaç yönüyle ilişkili durumdadır. İlişkilerin tarihi kökenleri bu toplumlarda yaşanan siyasi ve sosyal olayların Türkiye'den bağımsız seyretmesini imkânsız kılmaktadır. Bölge ülkelerinin veya Ortadoğu ile bir yönüyle ilişkili durumda olan devletlerin uyguladıkları politikalar Türkiye'yi her yönüyle etkilemektedir. Terörizm de bu etkilerin başında gelmektedir.

Terörizmin ihtiyaç duyduğu ideolojik, etnik ve sosyal yapı karışıklıkları Ortadoğu'da fazlasıyla bulunmaktadır. Ortadoğu'da yaşanan dîni, ideolojik ve etnik tabanlı gelişmeler, bölgenin siyasi, sosyal yapısının da etkisi ile burada yaşayan insanların ister din ve mezhep temelli olsun isterse etnik ve ideolojik temelli olsun teröre müzahir hale gelmesine neden olmaktadır.

Ortadoğu stratejik konumu ve Kudüs gibi tüm semavi dinlerin merkezi olan kutsal mekânları içerisinde barındırması nedeniyle tüm dinden ve milletten toplumların ilgi odağı olmuştur. Siyonistler ve Evanjelist Hıristiyanlar Kudüs'ün başkent olduğu İsrail Devleti'ni kurmak için büyük uğraşlar vermişlerdir. Ortadoğu'nun bu önemli dîni ve stratejik konumu çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Ortadoğu'nun emperyal devletler tarafından kontrol altında tutulması ve kutsal mekânların ve enerji kaynaklarının kaybedilmemesi için terörizm bir araç olarak kullanılmaktadır. ABD ve İsrail Devleti tarafından zaman zaman hazırlanan strateji raporlarında Ortadoğu'nun sürekli kendi denetimlerinde kalmasının hayati önemde olduğu vurgulanmakta ve atılacak adımlar arasında Ortadoğu'daki mezhep ve etnik ayrılıkların körüklenmesi gerektiği de yer almaktadır. Arap devletleri ve Kuzey Afrika'daki bazı devlet başkanlarının Batı karşıtı bir politika izlemesi bu ülkelerde iktidarların devrilmesiyle sonuçlanan Arap Baharı adı verilen olayların çıkartılmasına neden olmuştur. Mısır, Libya ve Tunus'ta yaşanan halk olaylarının Batılı devletlerce finanse edildiği, provakatörlere eğitim verildiği ve maddi olanaklar sağlandığı daha sonradan yayımlanan çeşitli belgelerde açığa çıkmıştır. Arap Baharı olaylarının Suriye'de iç savaşla, Mısır'da ise yönetimin devrilmesi ile sonuçlanırken, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Batı yanlısı liderlerin yönetimde olduğu ülkelerde olmayışı bu olayların dış destekli olduğunun kanıtı olarak görülmüştür. Ortadoğu'daki karışıklıkların ve terör olaylarının en

önemli sonuçlarından biri de yerel halkın göçe zorlanması olmuştur. Milyonlarca insan kendi ülkelerindeki savaştan ve terörden kaçarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Göçün yaşandığı ülkelerde güvenlik zaafı oluşmuş, sosyal problemler açığa çıkmıştır.

Batılı ülkelerin sömürü amaçlı müdahaleleri, Ortadoğu'nun sindirilmiş halkının bir bölümünü radikalleştirmiş ve yeraltına iterek sonuçta terörist bir yapılanmaya gitmelerine neden olmuştur. İslam dinindeki Cihad kavramı illegal örgütlerin kendi istedikleri şekliyle yorumlanmış, haklı veya haksız tüm eylemler dine mâledilmiştir. Ortadoğu'da bulunan terör örgütleri daha çok kendi ülkelerine müdahalede bulunan yabancı devletlere karşı direniş amaçlı kurulmuş olsada ilerleyen süreçte örgüt liderlerinin yönlendirmesiyle maddi çıkar amaçlı değişik hedeflere de yönelmişlerdir. Cihad ve İslam'ı öne sürerek yapılan terör eylemleri Hıristiyan Batı dünyasında İslamiyet'in terörle bağdaştırılmasına neden olmuştur. Müslümanlara yönelik şiddet eylemleri ve İslamofobi artmıştır.

Ortadoğu dîni özellikleri, sahip olduğu büyük enerji rezervleri ve stratejik konumu yanında aynı zamanda milyarlarca dolarlık ekonomik pazar konumundadır. Bölgeye müdahalenin bir bahanesi olarak Ortadoğu'da terörizm üstü kapalı şekilde desteklenmekte ve daha sonra yok edilmesi bahanesiyle bölgeye müdahale nedeni sayılmaktadır. ABD tarafından kurulan Taliban militanlarınca yapılan 11 Eylül saldırılarının Afganistan'ın işgali ile neticelenmesi terör örgütlerinin gizli müttetikler olarak kullanıldıkları şeklinde yorumlanmış ve bu yönde önemli deliller öne sürülmüştür.

Dış etkenlerin yanı sıra iç dinamikler de Ortadoğu'da terörün oluşmasına fayda sağlamaktadır. Ortadoğu'nun feodal yapısının bir sonucu olarak halkı yönetenler en başta kendilerinin ve yakın çevrelerinin çıkarlarını gözetmişler, çağdaş yönetim sistemlerinin kendi kazanımlarına zarar vereceğini bildiklerinden gerçek anlamda medenileşmeyi ve demokratikleşmeyi istememişler hatta karşı tedbirler almışlardır. Çağdaş dünyanın ilmi ve fikri yapısı, endüstriyelleşme ve modernizm Ortadoğu'da yaşama geçememiştir. İslamiyet'in yalnızca ruhani boyutu gündemde tutulmuş ilme ve fenne olan yaklaşımı bilinçli olarak gizlenmiştir. Eğitim olanakları son derece sınırlı kalmıştır. Gelişmemiş toplum yapısı halkın terör örgütleri tarafından mobilize edilmesini kolaylaştırmıştır. Avrupa devletleri ve ABD kendi pazar paylarını kaybetmemek ve üstünlüklerini her yönüyle korumak için Ortadoğu ve Afrika'nın üretimden ziyade tüketim toplumu olmasını desteklemişler ve bu yönde siyaset

geliştirmişlerdir. Tüketim yalnızca halkın günlük ihtiyaçları ve gereksinimleri ile sınırlı kalmamıştır. Ortadoğu devletleri bir birlerine düşman hale getirilerek veya terörizm ile korkutularak milyarlarca dolarlık silah alım anlaşmaları yapmaya mecbur bırakılmışlardır. Birbirlerinden korkan Ortadoğu devletleri ABD'nin kendi ülkelerinde askeri üs kurmasına müsaade etmişlerdir.

Birçok konuda Ortadoğu ile yakın ilişkileri olan Türkiye'nin çok kutuplu ve karmaşık siyasi ve sosyal ilişkiler yumağındaki stratejik konumu, çıkarların çakıştığı ülkeler tarafından hedef bir ülke olarak görülmesine yol açmaktadır. Türkler'in İslam dinini sahiplenmesi ve Ortadoğu'daki dinî konulara müdahil olması İslam karşıtı devletler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Avrupalı devletlerin Şark Sorunu olarak tanımladıkları Osmanlı Devleti'ni yıkma planı Birinci Dünya Savaşı sırasında itilaf devletlerinin ortak hareket etmeleri ile başarılmıştır. Ancak istenilen sonuca tam olarak ulaşamamıştır çünkü Türkler Kurtuluş Savaşı ile en azından topraklarının bir bölümünü kurtarmışlardır. Türkiye toprakları içerisinde kurulması planlanan Ermeni ve Kürt Devleti hayata geçirilememiştir, ancak bu plandan tamamıyla vazgeçilmemiştir. Doğu Anadolu bölgesini içerisine alan Büyük Ermenistan hayali ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini içerisine alan Büyük Kürdistan hayali halen büyük devletlerin uzun vadeli planları arasındadır. Aslında emperyal devletlerin istediği şey Kürtlere bir devlet kurmak değil daha sonradan Büyük İsrail topraklarına katacakları küçük bir devlet kurmaktır. Türkiye'nin zayıflatılması ve bölünmesinin bir aracı olarak ta yine terörizm kullanılmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji paylaşımının boyutları da Türkiye'nin Akdeniz bölgesindeki etkinliğinin kırılmasını gerektirmektedir. Tüm enerjisini terörle mücadeleye harcayan, dış politikada etkisiz bir Türkiye arzu edilmektedir.

Türkiye'nin komşuları ile olan etnik, mezhebi ve dîni kolerasyonu terör oluşumlarına karşı en büyük zaafını oluşturmaktadır. Türkiye'nin çok kültürlü yapısından kaynaklı toplumsal yapısı terör örgütlerince istismar alanı olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Etnik, mezhebi ve dîni farklılıklar öne sürülerek terör örgütlerinin gerçek yüzü perdelenmektedir.

Cumhuriyet tarihi boyunca halkın birbirlerine karşı düşmanlaştırılması ve devletine karşı ayaklanması amacıyla Türk toplumunun dinsel, mezhepsel ve ırksal tüm hassasiyetleri kullanılmıştır. Şii bloğu ile Sünni blok arasındaki çatışmaların bir yansıması alevi sünni tabanlı ayrılıkçılığa, Türk ve Kürt etnisitesinden kaynaklı farklılıklar binlerce yıllık ortak tarih ve kültürle kaynaşmış halkın bilinçli şekilde

ayrıştırılması için kullanılmıştır. Bu ayrıştırmanın en iyi aracı ise terörizm olmuştur. Ortadoğu kökenli El Kaide, Hizbullah ve IŞİD gibi dîni motifli terör örgütleri İslam'ı ve Cihad kavramını kullanarak Türkiye'de faaliyet alanı bulmuşlardır. Mezhepsel farklılıklardan kaynaklı ideolojik temelli THKP-C, DHKP-C, TİKKO, Devrimci Karargâh gibi terör örgütleri türerken, etnik farklılıklar bahane edilerek yıkıcı ve bölücü PKK/YPG terör örgütü kurulmuştur. Türkiye'nin iç ve dış politikasında yaşanan uluslararası gelişmeler ve gerilimler terörizmin dış destekli ve daha da kompozit haliyle artacağını göstermektedir. PKK/YPG terör örgütü içerisinde Ermeni kökenli, İran kökenli, Irak ve Suriye kökenli teröristler bulunmaktadır. Çoğu Avrupa devletlerine mensup kişilerde yine PKK/YPG terör örgütü içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu durum PKK/YPG terör örgütünün uluslararası desteğe sahip bir terör örgütü olduğunu kanıtlamakla birlikte hem Ortadoğu devletlerinin hem de Avrupalı devletlerin Türkiye'de yaşanan terör olaylarına bakış açılarını göstermektedir. Türkiye'de faaliyet yürüten terör örgütlerinin ABD'de ve Avrupa'da temsilcilikleri bulunmaktadır. PKK/PYD terör örgütüne ABD ve Avrupa Devletlerince para, silah ve malzeme yardımı yapılmaktadır.

Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde terörün etkili olmasının nedenlerinden biri de burada yaşayan halkın Ortadoğu'dakine benzer bir feodal yapıya sahip olmasındandır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki aşiret reisleri halkı kendi istedikleri gibi yönetmek ve kullanmak amacıyla eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesine mani olmuşlardır. Çıkar grupları, terör örgütü PKK ve bölgede faaliyet gösteren diğer terör örgütleri ile birlikte hareket ederek bölgenin eğitim seviyesinin yükselmemesi için okullara zarar vermişler hatta öğretmenleri öldürmüşlerdir. Devlet imkânlarının ve bunun paralelinde eğitimin, iletişimin ve modern hayatın halka ulaşmaması için alt ve üst yapı çalışmaları engellenmiştir.

Türkiye'de yaşanan terör olayları toplum üzerinde ağır travmatik etkilere neden olurken, büyük maddi kayıplara da neden olmuştur. Sanayileşmeye, teknolojiye ve üretime yeterince kaynak aktarılamamış, ülkenin maddi ve manevi enerjisi terörle mücadelede sarfedilmiştir.

Türkiye'de teröre karşı güvenlikçi politikaların sistemli şekilde sürdürülmesi zorunlu olarak görülmektedir, ancak bunun yanında sosyal ve ekonomik yaklaşımlı politikaların alınmasında mecburi görülmektedir. Mezhepsel ve etnik ayrımcılığın önüne geçilmesi için bütüncül bir siyaset geliştirilmelidir. Devlet imkânlarının ve eğitim olanaklarının her köye ve mezraya ulaştırılması, devletin gücünün ve

şefkatinin tüm bireyler üzerinde hissedilmesi, terörizmin oluşturduğu korku ve şiddet halinin toplum üzerindeki etkisinin minimize edilmesi ve tamamen yok edilmesi terörizmin önlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Mezhepsel ve ırksal tabanlı yanlış anlaşılmalara neden olabilecek devlet politikalarından kaçınılması, aksine birleştirici ve bütünleştirici politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bireylerin yasalar çerçevesinde kendini özgürce ifade edebilmesi, dil, din, mezhep ve etnik farklılıkların bir toplumun zenginlikleri olduğu anlayışından hareketle özgürlük alanlarının genişletilmesi terör örgütlerinin istismar alanlarının daraltılmasını sağlayacaktır. Ülkede yaşayan tüm vatandaşların aynı sosyal, ekonomik ve eğitim olanaklarına sahip olması, bölgeler arasındaki gelir dağılımının dengelenmesi ve iş olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir. Terör örgütü üyelerinin bulunduğu cezaevlerindeki mevcut yapı örgüt mensuplarının ıslah edilmesi bir yana daha fazla örgüte müzahir hale gelmesine yol açmaktadır. Cezaevlerinin ve infaz sisteminin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Terör olaylarının tetiklediği köyden kente göçün bir sonucu olarak şehirlerde oluşan getto yapılanmalar terör örgütlerinin önemli bir eleman kaynağı haline gelmiştir. Terörün şehir yapılanmaları artmış ve daha çok gizlenme ve barınma imkânı kazanmıştır. Terör örgütleri tarafından istismar edilen bu gettoların şehir yaşamı ile entegrasyonu ve terörizmle bağlantılarının kesilmesi amacıyla sosyal ve ekonomik projeler geliştirilmelidir. Terör örgütlerinin diğer bir eleman kaynağı ise üniversitelerdir. Terör örgütlerinin yükseköğrenim gören öğrencilerle irtibata geçmesini önleme amaçlı çalışmaların yanı sıra bu örgütlerin üniversite yapılanmalarının önüne geçilmelidir. İç göçün yanı sıra Türkiye'ye komşu devletlerde yaşanan iç savaş ve terörizm nedeniyle Türkiye'ye yapılan düzensiz göçte terör örgütlerine alan açan ve terörizmin boyut değiştirmesine neden olan başka bir gelişme olmuştur. Türkiye'de alt yapısı bulunmayan IŞİD, El Nusra, El-Kaide gibi terör örgütlerinin mültecilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde faaliyetlerini arttıracığı değerlendirilmektedir. İç göçle büyük şehirlerde oluşan gettoların bir benzeri dış göçle gelen göçmenler tarafından da oluşturulmaktadır. Suç oranlarının gittikçe arttığı bu bölgelerde terör örgütleri de kendi tabanlarını genişletme çabasına girmişlerdir. Dış göçün bir sonucu olarak ortaya çıkacak potansiyel tehditlerin bertaraf edilmesi amacıyla yeni stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecek dönemde ortaya konacak nüfus ve göç politikaları tüm sosyal planlamaların yanı sıra terörizm açısından da stratejik önemde olacaktır.

2016 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinin bazı illerinde yaşanan ve terörün şehirlerde kurtarılmış bölgeler oluşturma stratejisi güttüğü terör olaylarında bölge halkının teröre destek vermediği, çatışmadan ve kaostan uzak bir tavır sergilediği görülmüştür. Teröre destek veren devletlerce ve terör örgütünce halkın ayaklanması ve iç savaş ortamına sürüklenmesi beklenirken durum tam tersi olmuştur. Bölge halkının bu süreçte sergilediği davranışın sosyal bir araştırmayla tahlil edilmesinin terörizmin engellenmesi adına büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Terörü desteklemeyen bölge halkının yanı sıra, teröre karışan ve sempati duyan kişiler üzerinde de sosyolojik içerikli nitel ve nicel araştırmaların yapılmamış ya da çok az yapılmış olması bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu yönlü sosyal araştırmalar yapılarak insanların hangi saiklerle terörden uzak kaldığı ve terörü desteklemediği, diğer bir yönü ile insanların neden terör örgütlerine katıldığı, sempati duyduğu veya teröre yardım ettiği bilimsel olarak tespit edilmeli ve elde edilen veriler ışığında politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adak, Mehmet, *MENA Bölgesinde Ekonomik Büyüme, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, Editörler, Hamdi Genç, Ferhat Sayım, MKM Yayınları, Bursa, 2011.
- Afyoncu, Erhan, *Herkes İçin Kısa Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Aghaei, Hossein, “İran’ın Suriye’deki Askeri Varlığı Sürecek mi?”, *İRAM*, Eylül 9, 2018, (Erişim) <https://www.iramcenter.org/iranin-suriyedeki-askeri-varligi-surecek-mi/>, 24 Aralık 2018.
- Ahmado, Nisan, “Suriye’de Artan İran Etkisi Endişe Yaratıyor”, *Amerikaninsesi*, Ekim 16, 2018, (Erişim) <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyede-artan-iran-etkisi-endise-yaratiyor/4615379.html>. 24 Aralık 2018.
- Akbay, Oktay Salih, “Türkiye’nin Ortadoğu ile Ekonomik İlişkileri,” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1, Aralık 2013 s.87-101.
- Akdenizde dengeleri değiştirecek doğalgaz keşfi, *Sputniknews*, Haziran 29, 2018, (Erişim) <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201806291034070594-akdeniz-dogalgaz-kesfi/>, 6 Ocak 2019.
- Akengin, A.Yavuz, Koçaslan, Selcan, “100. Yılında I.Dünya Savaşı Sempozyumu”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015.
- Akgün, İnönü Alp, “Terörün Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt 4 (1), 2013, s.2-5.
- Aksakal, Mustafa, “*Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aksoy, Numan Durak, “Tarihsel Bakımdan Halifelik”, *Hikmet Yurdu, Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı 3, 2009, s.223-224.
- Akyürek, Yunus, “Mısır’da İlk Dönem Türk İdari Uygulamaları, Ahmed B.Tulun Örneği”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 10, Güz 2017, s.25-47.
- Algan, Özgür, *PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KHO, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Alman Ceza Kanunu Strafgesetzbuch (StGB), Feridun Yenisey, Gottfried Plagemann, *Beta Yayınevi*, Nisan 2015.
- Alptekin, Hüseyin, *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri*, SETA, İstanbul, 2018.
- Altıntaş, Ahmet “Osmanlı İmparatorluğunun Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Haziran 2005 s.80-86.
- Ansiklopedik Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü, *Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği Yayınları*, Ankara, 1992.
- Ansiklopedik Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü, *Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği*, Ankara,1992.

- Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul, 2008.
- Arıboğan, Deniz Ülke, “1914’ten 2014’de 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak”, *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, Kasım-2014, Bildiri Kitabı, s.25.
- Arıboğan, Deniz Ülke, *Terör Korku Hali*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Armagedon Savaşı Nedir? Kutsal Kitabın Cevabı, **JW.ORG**, (Erişim) <https://www.jw.org/tr/kutsal-kitabin-ogrettikleri/sorular/armagedon-savasi/>, 05 Ocak 2019.
- Arslan, Ümit Çağlayan, Demirağ, Yelda Hatice, Sanayi Devrimi: Sonuçları ve Uluslararası Sisteme Yansımaları, *Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyasi Tarih*, Aralık, 2017, (SİBU555) s.6-10.
- Ataöv, Türkkaya, “Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail’in Kuruluşuna Kadar,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 3, 1970 s.30-59.
- Atay, Falih Rıfkı, *Zeytin Dağı*, anı, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.
- ATAY, Mehmet, “Türkiye’de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler.” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD), Sayı:8, 2008 s.409-424.
- Ateş, Lütfiye “Küreselleşme Perspektifinde Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği”, *Econder, International Academic Journal*, Sayı:2, 2017 s.142-163.
- Ay, Şeyma Arçın, *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi*, Ayışığı kitapları, İstanbul, 2016.
- Aydın, Erdoğan, *Osmanlı’nın Son Savaşı, Turan Hayalinden Sevr’e*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Aydın, Mustafa, *Siyasetin Sosyolojisi*, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2015.
- Aydın, Nurullah, *Küresel Terör ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.
- Ayhan, Veysel, *İmparatorluk Yolu, Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- ABD Büyükelçiliği’ne Silahlı Saldırı Olayında FETÖ Bağlantısı, **Anadolu Ajansı**, Eylül 7, 2018, (Erişim) <https://www.trthaber.com/haber/gundem/abd-buyukelciligine-silahlı-saldırı-olayında-feto-bağlantısı-383578.html>, 10 Eylül 2018.
- Babür, Pınar, Ulutaş, Recai, *Ortadoğu’da Yalancı Bahar*, Nitelik Kitap, Ankara, 2012.
- Bayramoğlu, Ertuğrul, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2006.
- Bediz, Danyal, “Süveyş Kanalı’nın Önemi”, Ankara Üniversitesi, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 1951 s.330-331.
- Bektaş, Sümeyye, “Birinci Dünya Harbi’nde Suriye Filistin Cephesi”, Y.L.Tezi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı*, s.52.
- Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014.

- Birinci Dünya Savaşı Üzerine Panoramik Bir İnceleme, **Hacettepe.edu**, Aralık 3, 2018, (Erişim): <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I5.pdf>, 02 Ocak 2019 s.6,7.
- BM Mülteci Örgütü, (Erişim) <https://www.unhcr.org/tr/>, 25 Aralık 2019
- Bozkurt, M.Uğur, “Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mh. Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 11, 2010 s.73-91.
- Bozkurt, Nahide, **Abbasiler**, İsam Yayınları, İstanbul, 2014.
- Büyükkara, Mehmet Ali, “İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu’daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini Nüfusları”, **Mezhep Araştırmaları (e-makalat)**, Sayı: 6/2, Güz 2013 s.322-354.
- Canan, Fuat, “ABD’nin Kudüs Kararı ve Yansımaları”, **Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, Durum Değerlendirmesi**, 2017 s.2-12.
- Carnotensis, Fulcherius, **Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)**, Çeviri: İlcan Bihter Barlas, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Cengiz, Mahmut, **Ortadoğu’da Küresel Tehditler, Suriye Krizi IŞİD Terörü**, Adalet Yayınları, Ankara, 2016.
- Chaliand, Gerard, Blin, Arnaud. **Terörizmin Tarihi, Antikçağ’dan İşid’e**, Çeviren Bülent Tanatar, nora kitap, İstanbul, 2016.
- Chomsky, Noam, Achcar, Gilbert, **Tehlikeli Güç**, İthaki yayınları, İstanbul, 2007.
- Çağala, Cüneyt, “Türkiye’de ve Dünya’da Petrol Rezervleri, Üretimi, Tüketimi” Kasım 1, 2018, (Erişim) <https://www.tech-worm.com/turkiyede-dunyada-petrol-rezervi-uretimi-tuketimi/>, 23 Aralık 2018.
- Çakmak, Caner, “Suçu Açıklayan Sosyo-Ekonomik Temelli Yaklaşımlar”, **International Journal Of Political Science Researchers**, Volume:1, July, 2015 s.1-49.
- Çalışlar, Oral, “ Hamas Bir Terör Örgütü müdür?” **Radikal**, Kasım 24, 2012, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/oral-calislar/hamas-bir-teror-orgutu-mudur-1109147/>, 8 Haziran 2018, s.1.
- Çandar, Cengiz **Ortadoğu Çıkmazı**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Çıvgın, İzzet, Yardımcı, Remzi, **İlk Çağ Tarihi**, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2007.
- Çiçek, Yüksel, “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yasadışı Sol Örgütlenme olarak TKP/ML-TİKKO”, **Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008.
- Çitlioğlu, Ercan, **Gri Tehdit Terörizm**, Destek Yayınları, Ankara, 2008.
- Çitlioğlu, Ercan, **Yedekteki Taşeron ASALA-PKK**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Çorlu, Salih Münür, “Viyana Kongresi (Eylül 1814-Haziran1815)” **Yeni Türk Mecmuası**, TT 583972.2288-2305 (s.1.)
- Dağ, Ahmet Emin **Suriye Bilad-i Şam’ın Hazin Öyküsü**, İHH İnsani Yardım Vakfı Araştırma ve Yayınlar Birimi, İstanbul, 2013
- De Lamartine, Alphonse, **Osmanlı Tarihi**, Toker Yayınları, İstanbul, 1991.

- Demirbaş, Timur, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012.
- Demirel, Emin, *Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Demirkent, Işın “Haçlı Seferleri ve Türkler,” *Makale*, Kasım 11, 20198, (Erişim) <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=373181>, 15 Ocak 2019, s.1.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya kitapları, İstanbul, 2004.
- DHKP-C Kimdir? Nedir? *Sabah*, Ekim 12, 2018, (Erişim) <https://www.sabah.com.tr/galeri/aktuel/dhkc-kimdir--nedir-/3>, 12 Ekim 2018.
- DHKP-C suikastleri DHKP-C terör örgütü lideri kim, *haber7.com*, Nisan 5, 2015, (Erişim) <http://www.haber7.com/guncel/haber/1335438-dhkc-c-suikastleri-dhkc-c-teror-orgutu-lideri-kim>, 12 Ekim 2018.
- Dillinger, Jessica, “The World’s Largest Oil Reserves By Country”, *Worldatlas*, Ocak 8, 2019, (Erişim) <https://www.worldatlas.com/articles/the-world-s-largest-oil-reserves-by-country.html>, 9 Ocak 2019.
- Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, *T.C. Enerji Bakanlığı*, Aralık 20, 2018, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, 01 Ocak 2019.
- Doğan, Halil İbrahim, Sevinç, Bilal, “Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği:Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:13(4), 2011, s.27-54.
- Dolu, Osman, *Suç Teorileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2010.
- Duman Çağdaş, “1. Körfez Savaşı”, Ocak 15, 2018, (Erişim) http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/1__K%C3%B6rfez_Sava%C5%9F%C4%B1_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf, 19 Aralık 2018.
- Dursun, Davut, *Ortadoğu Neresi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Elitaş, Bilge Leyli, Hicran Çeken, “Terör Olaylarının Turizme Etkisi, Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:38, Aralık 2016 s.347-360.
- El-Khatip, , “Kur’an da Kudüs”, Abdullah, Çev. Ramazan IŞIK, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9:1 (2004) s.110-116.
- Emiroğlu, Akif, *Toplumbilimsel Siyasa-Siyasal Sosyolojiye Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.
- Engin, Akçay vd. *Dinî Jeopolitik Yaklaşımıyla Ortadoğu*, Akçağ yayımları, Ankara, 2013.
- Erbakan, Necmettin, *Körfez Krizi Emperyalizm ve Petrol*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Erdem, Mustafa, “Din ve Terör Üzerine”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Sayı:20, Eylül-Aralık 2004 s.9-12
- Erickson, Edward J., *Dünya Savaş Tarihi, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Erim, Nihat, *Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri* ,Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953.

- Eroz, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Ertan, Altan “Binlerce Yıl Önce Verimli Hilal”, **Yeni Şafak**, Kasım 6, 2009, (Erişim) <https://www.yenisafak.com/kitap/binlerce-yil-once-verimli-hilal-221306>, 05 Ocak 2019.
- Etgü, Müslüm, “PYD Türkmenleri Zorla Göç Ettiriyor”, Haziran 24, 2015, (Erişim) <http://www.kamu7.com/pyd-turkmenleri-zorla-goc-ettiriyorlar->, 25 Aralık 2018.
- Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, Caroline Çeviri; Zülâl Kılıç, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- François Georges Picot Kimdir? *Analiz Ortadoğu*, Kasım 11, 2018. (Erişim) <https://www.akademikparadigma.com/sykes-ve-picot-kimdir/>, 10 Ocak 2019
- Fromkin, David, *Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Epilson yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Furseth, Inger, Repstad, Pal, *Din Sosyolojisine Giriş*, Birleşik Yayınları, Ankara, 2011.
- Geçmişten Günümüze Türkiye İnan İlişkiler” **Aljazeera**, Ocak 6, 2014, (Erişim) <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri>, 02 Ocak 2019.
- Genç, Hamdi, “Mena Bölgesinde Uygulanan İktisat Politikalarını Belirleyen Faktörler”, *Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı*, Editörler, Hamdi Genç, Ferhat Sayım, MKM Yayınları, Bursa, 2011.
- Gençtürk, Tuğçe, “Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Şubat, 2012 s.3-10
- Goldhill, Simon, Çeviren: İbrahim Şener, *Kudüs Tapınağı(The Temple of Jerusalem)*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Göze, Ergun, *Siyonizmin Kurucusu, Theodor Herzl’in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995
- Gresh, Alain, Vidal, Dominique, *Ortadoğu, Mezopotamya’dan Körfez Savaşı’na*, Çeviri: Hamdi Türe, Alan yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Gülboy, Burak Samih, “Birinci Dünya Savaşı’nın Erken Döneminde İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:9, 2009 s.51-87.
- Güler, İlhami, “Kur’an’da Cihad’ın Teoloji – Politigi”, *İslamiyat Dergisi*, Sayı:1, 2002 s.75-90.
- Güngör, Ali İsmail, *Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
- Güvenilir Çelik, Emine “Mısır’da Arap Baharı: Müslüman Kardeşler’in İktidara Yükselişi ve Askeri Darbe Sonrası Tasfiyesi”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, Küresel ve Bölgesel Sistemde, Devlet ve Devlet Dışı Aktörler, Bildiri Kitapçığı*, Kasım 2016 s.174-200.

- Güzel, Hasan Tevfik “Hasta Adam” Osmanlı Devleti Karşısında Başarı Bir İtalyan Diploması Örneği: Trablusgarp Savaşı, *Vakanüvis-İnternational Journal of Historical Researches*, Vol.2, No.1.March 2017s.78-118.
- Hacısalihoglu, Yaşar, “Coğrafi potansiyelleri zemininde Ortadoğu ve Türkiye’nin Konumu”, **Aljazeera**, Mart 10, 2014, (Erişim) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/cografii-potansiyelleri-zemininde-orta-dogu-ve-turkiyenin-konumu>, 30 Aralık 2018.
- Haim, Ruth Ben,- (esas yayın 2003), “İsrail Hakkında Gerçekler”, İsrail Enformasyon Merkezi, İsrail’in 60’ıncı Yıl Dönümü Basımı, **Keter Press**, Kudüs, İsrail, 2008.
- Halaçoğlu,Yusuf, “PKK İlların Yüzde Sekseni Ermeni”, **Gündem**, Eylül 09, 2018, (Erişim) <http://www.gundem.be/tr/turkiye/halacoglu-pkk-lilarin-yuzde-sekseni-ermeni>, 25 Aralık 2018.
- Hammer, Von J. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Kum Saati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008.
- Helvacioğlu, Gamze , “Terör Nedir?”, **TASAM**, Şubat 13, 2007, (Erişim) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir, 10 Ocak 2019, s.1.
- Huntington, Samuel P. **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2010.
- Husiler Kimlerdir”, **Sabah**, Haziran 14, 2018, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-yemende-husiler-kimlerdir/4>. 24 Aralık 2018.
- Hüner, Tuncer, **Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti’nin Sonu**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2016.
- I.Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti, **Hacettepe.edu** Aralık 03, 2018, (Erişim) <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I5.pdf>, 3 Ocak 2019.
- International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2004, s. 15604.
- İçli, Tülin Gülşen, **Kriminoloji**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- İnal, Halil İbrahim, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- İncil (Yeni Ahit), Ekim 10, 2018, (Erişim) <https://www.jw.org/tr/yayinlar/kutsal-kitap/bi12/kitaplar>, 15 Ocak 2019
- İra örgütü nedir? **Timeturk**, Aralık 10, 2017, (Erişim) www.timeturk.com/ira-orgutu-nedir/haber-800587, 7 Temmuz 2018.
- İran Suriye’de Demografik Yapıyı Değiştirmek İstiyor, Aralık 25, 2018 (Erişim) <https://aawsat.com/turkish/home/article/1482351/iran-suriyede-demografik-yap%C4%B1y%C4%B1-de%C4%9Fi%C5%9Ftirmeyi-plan%C4%B1yor>, 15 Ocak 2019.
- İran Suriye’de demografik yapıyı değiştirmeyi planlıyor, **Şarkul Avsat**, Kasım 28, 2018, (Erişim) <https://aawsat.com/turkish/home/article/1482351/iran-suriyede-demografik-yap%C4%B1y%C4%B1-de%C4%9Fi%C5%9Ftirmeyi-plan%C4%B1yor>, 28 Aralık 2018.

- İşte ABD' nin Irak İşgaline Gerekçe Gösterdiği İstihbarat Raporu, **Hürriyet**, Aralık 21, 2018 (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-abdnin-irak-iskaline-gerekce-gosterdigi-istihbarat-raporu-28511783>, 15 Ocak 2019.
- İşte ABD'nin Irak işgaline gerekçe gösterdiği istihbarat raporu, **Hürriyet**, Mart 21, 2015, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iste-abdnin-irak-iskaline-gerekce-gosterdigi-istihbarat-raporu-28511783>, 21 Aralık 2018.
- Joll, James, Martel, Gordon, **Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviri: Orhan Dinç Tayanç, İstanbul, 2016,
- Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi (2018), **Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2017 Sonuçları**, İstanbul, 2018 s.5-106.
- Kafesoğlu, İbrahim **Selçuklular ve Selçuklu Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kamer, Vehbi Kadri, **Kriminoloji (Suç Sosyolojisi)**, Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İşyurdu Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 2017.
- Kaplan, Emin Ahmet, Dayıoğlu, Melike Rana, “Ekonominin Sırtındaki Yük Terör” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 49, Nisan 2017 s.623-639.
- Karagül, İbrahim, **Hesaplaşma Yüzyılı, Mezhepler Çatışması**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kasalak, Kadir, “İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 25, 2016/3, s.65-78.
- Katar Krizi Nedir Nasıl Ortaya Çıktı **CNN TÜRK**, Haziran 22, 2017, (Erişim) <https://www.cnntrk.com/dunya/katar-krizi-nedir-nasil-ortaya-cikti>, 01 Ocak 2019.
- Kaya, Faruk, “Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri”, **İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı 2, Ocak 2017 s.1-14.
- Kemal, Cemal “Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:55, Güz 2014 s.125-176.
- Kepsutlu, Benan **Amerika'nın Ortadoğu Politikası**, İnkılâp yayınları, İstanbul, 2016.
- Kılıhoğlu, İsmail, **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, Kitapevi, İstanbul, 1997.
- Kıran, Abdullah “Mezhebi Rabet mi, Mezhep Savaşları mı?” **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Haziran,2015 s.171-191.
- Kırıkkale C.B. İd.No.:2017/295.
- Kısıklı, Emine, “Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 24, Kasım 1999-2003 s.487-526.
- Kızıloğlu, Sedat, “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, s.19, **Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, Ocak 2012 s.35-64.
- Koca, Salim, “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 20, Yaz 2017 s.16-34.

- Kocabaş, Süleyman, *“Vaat Edilmiş Toprak” Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1987.
- Kocaoğlu, Mehmet, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı”, (1831-1841), *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (OTAM), Sayı 6, 1995 s.195-210.
- Kongar, Emre, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Konya Ticaret Odası, “Terörün, Türkiye ve Bölge Ekonomisine Etkileri”, Konya, 2015 s.4-5.
- Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kur. Basımevi, Ankara, 1998.
- Kulaksızoğlu, Beklan, “YPG PKK ile ne kadar bağlantılı?” *Deutsche Welle Türkçe*, Ocak 22, 2018, (Erişim) <https://www.dw.com/tr/ypg-pkk-ile-ne-kadar-ba%20C4%20Flant%20C4%20B11%20C4%20B1/a-42261886>, 25 Aralık 2018.
- Kur'an-ı Kerim** ve Meali, Elmalılı M.Hamdi Yazır, Merve Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kurt, Emre, “Şark Meselesi Çerçevesinde ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, YLT. Aydın, 2014.
- Kurtcephe, İsrail, Beden, Aydın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp yayınevi, Ankara, 2007.
- Kurtcephe, İsrail, Beden, Aydın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Dinamik Akademi yayınları, Ankara, 2012.
- Kurtoğlu, Ramazan, *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm, Dünya İmparatorluğu ve Türkiye*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015.
- Küçükcan, Talip, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler Adademik Dergi*, Sayı:24, Kış 2010 s.34-41.
- Küçükkalay, A.Mesut, “Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçların Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Güz 1997 s.51-68.
- Küzeci, Şemsettin, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed yayınları, Ankara, 2004.
- Lewis, Bernard (*The Middle East-1995*), *Ortadoğu*, Gençlik Yayınları A.Ş. İstanbul, 1996,
- Lewis, Bernard, *Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadaş Yayınları, Çeviri: Seven Y.Kölay, Ankara, 2017.
- Marian, Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Mehmet Can Kömürcü, “ABD Büyükelçiliği Kudüs'e Taşınıyor”, *Milliyet*, Mayıs 14, 2018, (Erişim) 17 Aralık 2018, <http://www.milliyet.com.tr/ABD-Buyukelciligi-Kudus-e-tasiniyor-molatik-7955/>, 25 Aralık 2018.
- Mengü, Cüneyt, “Türkiye'nin Ortadoğu İle Ekonomik Durumu”, Ağustos 27, 2017, **Yeniçağ**, (Erişim) <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyenin-orta-dogu-ile-ekonomik-durumu-dr-cuneyt-mengu-171384h.htm>, 01 Ocak 2019.

- Mısır ve İsrail’ den Türkiye’ye, Umarız Askeri Güç Kullanmadan Çözeriz, **Habertürk**, Temmuz 31, 2018, (Erişim) <https://www.haberturk.com/misir-ve-israil-den-turkiye-ye-kustah-tehdit-umariz-askeri-guc-kullanmadan-cozeriz-2081377>, 29 Aralık 2018.
- Morrisson, Cecile, **Haçlılar**, Çeviren: Nermin Acar, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.
- Muhittin Ataman, Yurdanur Kuşçu, “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”, **Alternatif Politika**, Sayı.1, Şubat, 2012 s.1-26.
- Naji, Kasra, “Profil:Haşdi Şabi”, **BBC News Türkçe**, Ekim 29, 2016, (Erişim) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936>. 24 Aralık 2018.
- Nomiku, H.A. **Haçlı Seferleri**, Çeviren: Kriton Dinçmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Okudan, Gülseri, “Haçlı Seferleri Tarihi”, Makale, Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü, Antalya, 2015.
- Okumuş, Ejder, **Din’in Toplumsal İnşası**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Orijin of the Taliban, **The Editors of Encyclopaedia Britannica**, Temmuz 11, 2019, (Erişim), <https://www.britannica.com/topic/Taliban>. 12 Temmuz 2019.
- Özarlan, Selim, “Terör ve Kelami Perspektiften İslam’ın Teröre Bakışı” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2001 s.369-382.
- Özdemir, Atasay “Açış konuşması”, **1914’den 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum**, 20-21 Kasım 2014, İstanbul, 2014.
- Özdemir, İsmail, **Bıçağın İki Yüzü**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015.
- Özel, Ahmet, **İslam ve Terör**, Küre Yayınları, İstanbul, 2007.
- Özkan, Abdulkadir **Kestanepazarı’ndan Pensilvanya’ya Fetö Terör Örgütü**, Kopernik Kitap, İstanbul, 2017.
- Özsoy, Osman, **Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- Öztürk, Hüseyin, “FETÖ Üzerine Bir Analiz”, **Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15 Temmuz ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı, 2018 s.175-191.
- Öztürk, Serdar, Çelik, Kamil, “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri” **Akdeniz Ü. Alanya İşl.Fak. Dergisi**, Sayı 2, 2009 s.85-106.
- Özyurt, Cevat, Mazman, İbrahim, **Sosyal Teoride Din**, Hece Yayınları, Ankara, 2015.
- Petit Robert **Dictionnaire Universel des noms propres-2**, Le Robert, Paris, 1988.
- Petrol, **T.C. Enerji Bakanlığı**, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>, 6 Ocak 2019.
- Picca, Georges, **Kriminoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

- Prens Charles Büyükannesinin Kudüs'teki Mezarını Ziyaret Etti, *Mepanews*, Ekim 5, 2016, (Erişim) <https://www.mepanews.com/prens-charles-buyukannesinin-kudusteki-mezarini-ziyaret-etti-2105h.htm>, 29 Aralık 2018.
- Read, Piers Paul, *Tapınak Şövalyeleri*, Çeviren: Sultan Gül Erdem, Dost Kitapevi, Ankara, 1999.
- Rupe, *Irak İşgali'nin Perde Arkası*, Çeviri: Buket Dabancalı, Alaz Pesen, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.
- Sancar, Türkan Yalçın, *Kriminoloji Yazuları*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015.
- Sarıbay, Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- Sarıçam, İbrahim, *Arapların İstanbul Kuşatmaları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.
- Sarıçioğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004.
- Sarp, Çağatay, "Terörizme Sosyolojik Bir Bakış ve Türkiye'de Terör" *Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası I. Ortadoğu Sempozyumu Bildirileri*, Cilt 1, Kasım 2014.
- Sarp, Çağatay, "Türkiye'nin Kaderi ve Terörün Ç'si", *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 355, Mart 2017 s.14-18.
- Savaş, Taner, "Terörizm: Psikolojisi ve Hedefleri", *Terörizm İncelemeleri, ASAM Yayınları*, Ankara, 2000 s.16-20.
- Savaş, Tolga, *İsrail, Ortadoğu ve Kürtler*, Kamer yayınları, İstanbul, 2017.
- Savranlı, Ali Haydar, Ermeni Terör Örgütleri ve Faaliyetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009.
- Semiz, Yaşar, "18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14, 2003 s.221-247.
- Serezli, Mehmet Ragıp, *Rus ve İngilizlere Karşı Bir Osmanlı Zabiti*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Sever, Murat, vd. *Terörün Psikolojisi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2010.
- Sevim, Yelda, Özpolat, Ayşe, "Terörün Kırsal Kalkınma ve Göç Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:54, 2017 s.617-625.
- Sırma, İhsan Süreyya, *Haçlı Seferleri*, Beyan yayınları, İstanbul, 2014.
- Siyonizm nedir? *Salom*, Mart 7, 2013, (Erişim) http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-86142-siyonizm_nedir_.html, 24 Kasım 2018.
- Smelser, Neil J., Swedberg, Richard, *İktisat Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, Ankara, 2013.
- Solmaz, Bünyamin, Çapcıoğlu, İhsan, *Din Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.
- Suudi Arabistan, *SASAM*, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ocak 25, 2019, (Erişim) <http://sahipkiran.org/wp-content/uploads/2017/04/SuudiArabistan.pdf>, 20 Şubat 2019.

- Süreç Resmen Başladı, **Sözcü**, Mayıs 7, 2018, (Erişim) <https://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/surec-resmen-basladi-abd-kuduse-tabelalari-asmaya-basladi-2392790/>, 17 Aralık 2018
- Şahin, İsmail, vd. , “Ortadoğu’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu:Sykes-Picot Antlaşması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3017>, Number:38,Autumn II 2015 s.241-262.
- Şahin, Mehmet, Taştekin, Mesut, **2.Körfez savaşı**, Platin Yayınları, İstanbul, 2006.
- Şahin, Nurhayat, “Dış Politik Etkenler Açısından Türkiye’de Terör Olayı”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 5, 1999 s.79-100.
- Şamsutdinov, Abdula Mardanoviç, **Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi**, 1918-1923, Çeviri: Ataol Behramoğlu, Epilson yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Şen, Semir Töner, **Uluslar arası Hukukta Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı**, XII Levha yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Şen, Y.Furkan, “Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: PKK Terörü ve Ağrı Gerçeği”, **Ağrı İbrahim Çeçen Ü. SBE Dergisi**, Sayı 2, 2015 s.17-69.
- Şenol, Dolunay, “İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2015 s.277-292.
- Şimşek, Abdurrahman, Ayrıl, İbrahim Evrim, “İşte Devrimci Karargâh’ın beyni”, **Sabah**, Ekim 17, 2013, (Erişim) <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/10/17/iste-devrimci-kararghin-beyni>, 14 Ekim 2018.
- Şimşek, Murat, “Terörizm, Kavramsal Bir Çalışma”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:54, Mart-Nisan 2016 s.319-335.
- T.C. Enerji Bakanlığı (2019), “Doğal Gaz” Ocak 6, 2019, (Erişim) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz>, 25 Ocak 2019.
- Taliban, Encyclopedia Britannica, Aralık 11, 2018, (Erişim) <https://www.britannica.com/topic/Taliban>, 25 Ocak 2019.
- Talla, Maan, “İran’ın Suriye’deki Askeri Politikası”, **(İram) İran Araştırmaları Merkezi**, Ekim 2017, s.6-11.
- Tansel, Selahattin, **Yavuz Sultan SELİM**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Taşgıl, Ahmet “Talas Savaşı”, **Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi**, Ekim 01, 2018, (Erişim) <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 25 Aralık 2018.
- TBMM (2017), **FETÖ/PDY 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tün Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu**, Ankara, 2017, s.95-96.
- Tekel, Suna, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm, **Ankara-38’inci Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları**, Volume:3, 2007 s.1351-1368.

- Tellioğlu, Ömer, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2015.
- Temuçin, Faik Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012.
- Terörle Mücadele Kanunu (3713 Sayılı), **12.04.1991 tarihli resmi gazetesinin 20843 Mükerrer sayısı**.
- Terzi, Mahir, Yenal, Serkan, *Uluslararası Terörizm*, Sinopsis yayınları, Ankara, 2015.
- Tevrat (Eski Ahit), Ekim 10, 2018, (Erişim) <https://www.jw.org/tr/yayinlar/kutsal-kitap/bi12/kitaplar>, 15 Ocak 2019.
- Tezcan, Mahmut, *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayınları, Ankara, 2015.
- Toynbee, Arnold J. *Tarih Bilinci*, Bateş Yayınları (e yayınları), İstanbul, 1975.
- Tuncay, Tarık, Akçay, Sinan, "Terörizmin Psikososyal Etkileri ve Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini," *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Sayı:2, Ekim 2018 s.307-334.
- Turan, Refik, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Turapoğlu, Mustafa, "MİT' in Operasyonu ile Yakalanmıştı, Kimlerle İşbirliği Yaptığı Çözülüyor", **Hürriyet**, Eylül 16, 2018, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mitin-operasyonu-ile-yakalanmisti-kimlerle-is-birligi-yaptigi-cozuluyor-40957795>, 8 Ekim 2018.
- Turhan, Talat, *Küresel İhanetin İçi Yüzü ve Arap Baharı*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Tümerkan, Somay, Klasik, "Pozitivist Okullarda ve Toplumsal Savunma Hareketinde Ceza Sorumluluğunun Esası", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Sayı 1-4, Yıl 1983 s.51-71.
- Türk Dil Kurumu, (Erişim) <http://www.sozluk.gov.tr>, 1 Haziran 2018.
- Türkiye Barolar Birliği (2006), "Türkiye ve Terörizm", Rapor, Ankara, 2006, s.206-532.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (2016), "İhracatın Gelişimi Raporu (2001-2016)", Ankara, 2016 s.2-30.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).
- Ulutaş, Ufuk, vd., Rapor, "İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu", SETA, Aralık, 2012.
- Uslu, Nasuh, Körfez Kavaşı ve Amerika'nın Politikaları, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, Sayı 3, 1999 s.165-199.
- Uzer, Umut, "Kudüs Şehrini Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler açısından siyasi önemi" **Filistin Araştırmaları Dergisi**, Kudüs Özel Sayısı, Sayı 2, Kış, 2017 s.134-157.
- Vergin, Nur, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Vural, Yaşar, Sarısoy, Sinan, "MENA Ülkelerinde Düzenleyici Reformlar", Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı, Editörler, Hamdi Genç, Ferhat Sayım, MKM Yayınları, Bursa, 2011.

- Wassim Samih Seifeddine, Ali Semerci, “Yahudi ulus devlet yasası İsrail’in mutlak ırkçılığının delilidir” **Anadolu Ajansı**, Temmuz 24, 2018, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yahudi-ulus-devlet-yasasi-israilin-mutlak-irkciliginin-delilidir/1212950>, 22 Aralık 2018.
- Wayne, Mike, **Marksizm ve Medya Araştırmaları**, Yordam Kitap, İstanbul, 2009
- Yahudi ulusunun devleti yasası İsrail Parlementosundan geçti, **BBC**, Temmuz 19, 2018 (Erişim) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44883873>, 25 Aralık 2018.
- Yalçın, Emruhan, “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, **Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:4, 2015 s.75-104.
- Yayla, Atilla “Terör ve Terörizm Kavramına Genel Bakış”, **Ankara Ü.SBF. Dergisi**, Sayı 1, 1990 s.335-385.
- Yazar, Nurullah, “Bir Şehrin Serüveni: Büyük Selçuklular Döneminde Merv’in Siyasi Tarihi”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:31, 2017 s.151-173.
- Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi, **Polis Akademisi Yayınları**, 31, Rapor No:10, Ankara, 2017 s. 7-24.
- Yıldız, Muharrem, **Erken Dönem Hıristiyanlık**, Seda Özalit Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yılmaz, Halil İbrahim, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politisakının Ekonomik Nedenleri.” **Tesam Akademi Dergisi**, Sayı 3 (1), Ocak 2016 s. 99-128.
- Yiğitoğlu, Mustafa, “7. Yüyyılda Harem-i Şerif’te Sinagog: Tarihi Bir Gerçeklik mi Hayal mi?” **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, 2017 s.702-711.
- Yüksek Öğretim Kurumu (1985). YÖK Mrkz. Bin. Verilen Konferans, **Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebep ve Hedefleri**. Ankara,1985 s 10-100.
- Yürükel, Sefa M. **Batının İnsanlık Suçları I Soykırımlar Tarihi**, Near East Publishing, Türkar yayıncılık, Kıbrıs, 2005.
- Zembroski, David, “Sociological Theories of Crime and Delinquency”, **Journal of Human Behavior in the Social Enviroment**, 2011, 21:240-254.